

Војно

ДЕЛО

ISSN 0042-8426 □ UDK 355/359

2

2004

ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

Војно
ДЕЛО

општевојни теоријски часопис

УДК 355/359 □ YU ISSN 0042-8426

БРОЈ 2/2004. ГОДИНА LVI *Издаје тромесечно*

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД

ДИРЕКТОР

Славољуб ЈОВАНЧИЋ, пуковник

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Др Миле БЈЕЛАЈАЦ; др Александар ИГЊАТОВИЋ, генерал-мајор у пензији (заменик председника); др Душан ЈАЊИЋ; др Зоран КИЛИБАРДА, пуковник у пензији; мр Добросав РАДОВАНОВИЋ, генерал-мајор у пензији; проф. др Ђорђе РАДОЈЕВИЋ, пуковник у пензији; проф. др Предраг СИМИЋ; проф. др Душан СТАЈИЋ, контраадмирал у пензији; мр Миле СТОЈКОВИЋ, пуковник (председник); проф. др Јован ТЕОКАРЕВИЋ; проф. др Биљана ТРЕБЈЕШАНИН; мр Милутин ЦУПАРА, пуковник; др Михајло БАСАРА, пуковник (секретар).

РЕДАКЦИЈА

Главни и одговорни уредник

др Михајло БАСАРА, пуковник

Уредник

Нада ДРАГИШИЋ, проф.

Адреса: Редакција часописа „Војно дело“, (ВЕ) 11002 Београд, Балканска бр. 53 * Главни и одговорни уредник: 681-565, војни 23-504; технички секретар 642-653 * Претплата: 3612-506 * Текући-рачун РЦ МО СЦГ 840-51845-84 за ВИЗ, шифра 963 * Цена броја 260,00 динара.

САДРЖАЈ

Реформа сектора безбедности

Амадео Воткинс	Приступање „Партнерству за мир“: Хрватска и Србија и Црна Гора	9
Дејан Гајић	Земље у транзицији и „Партнерство за мир“: могућности у области образо- вања официрског кадра	53

Безбедност и одбрана

Жан Пелетје	Место цивилно-војне сарадње у операцијама Северноатлантског са- веза	68
-------------	--	----

Симпозијум

	Теоријски и практични аспекти са- времених операција	77
--	---	----

Прикази

Војислав Бубања	Да ли ће се историја поновити?	233
-----------------	--------------------------------------	-----

CONTENTS

Security Sector Reform

- Amadeo Watkins Partnership for Peace Integration:
Croatia, Serbia & Montenegro 9
- Dejan Gajić Countries in Transition and
Partnership for Peace: Opportunities
in Officer Education 53

Security and Defense

- Jean Pelletier The Place of Civil-Military Co-
operation within NATO Operations . 68

Symposium

- Theoretical and Practical Aspects of
Contemporary Operations 77

Reviews

- Vojislav Bubanja Is History Going to Repeat Itself? 233

SOMMAIRE

Reforme du secteur de sécurité

- Amadeo Watkins Approche au Partenariat pour la Paix: La Croatie et La Serbie et Monténégro 9
- Dejan Gajic Pays en transition et „Partenariat pour la Paix“: possibilités dans le domaine de l'éducation des officiers 53

Sécurité et défense

- Jean Pelletier Place de coopération civico-militaire dans les opérations de l'OTAN 68

Symposium

- Aspets théoriques et pratiques des opérations contemporaines 77

Comptes-rendus

- Vojislav Bubanja Est-ce que l'histoire se répète 233

Die Reform des Sicherheitssektors

Amadeo Watkins	Beitritt der Friedenspartnerschaft: Kroatien und Serbien und Montenegro	9
Dejan Gajic	Die Staaten in Transition und die Friedenspartnerschaft: die Möglichkeiten im Bereich der Ausbildung der Offiziere	53

Sicherheit und Verteidigung

Jean Pelletier	Die Rolle der zivil-militärischen Zusammenarbeit in den Einsätzen der Nordatlantischen Allianz	68
----------------	--	----

Symposium

Die theoretischen und praktischen Aspekte der gegenwärtigen Einsätze	77
--	----

Besprechungen

Vojislav Bubanja	Wird sich die Geschichte wiederholen? ..	233
------------------	--	-----

Реформа сектора безопасности

- Амадео Воткинс Присоединение к Партнерству во имя мира: Хорватия и Сербия и Черногория 9
- Деян Гаич Страны в транзиции и Партнерство во имя мира: возможности в области подготовки кадров офицеров 53

Безопасность и оборона

- Жан Пелетье Место гражданско-военного сотрудничества в операциях НАТО .. 68

Симпозиум

- Теоретические и практические аспекты современных операций 77

Обзоры новых книг

- Воислав Бубаня Повторится ли история? 233

Приступање „Партнерству за мир“: Хрватска и Србија и Црна Гора

УДК: 327.5 : 355.019(497.13 : 497.11 : 497.16)

Др *Амадео Воткинс**

Аутор анализира сличности и разлике у статусу Хрватске и СЦГ и залаже се за диференциран приступ НАТО-у и ЕУ који одражава безбедносне напоре и достигнућа тих двеју земаља, као и других земаља западног Балкана. И даље суштински важно ангажовање међународне заједнице треба, уместо познатог средства „штапа и шаргарепе“, да добије димензију подршке и сарадње, да има фокусираности и координисанији приступ на свим нивоима. Ток и проблеме реформе сектора безбедности у Хрватској и Србији и Црној Гори аутор је сажео у следеће закључке:

- Законодавне и институционалне промене су покренуте, али су још неадекватне.
- Грађанска и политичка одговорност су незадовољавајуће и институције слабе.
- Стална међународна политичка подршка и техничка помоћ биће од изузетног значаја али морају бити: усредсређене на јачање регионалног мира и стабилности, на пример, подстицањем хоризонталне повезаности: селективније и боље координисане; повезане са континуираном, истинском сарадњом са Међународним судом за ратне злочине у претходној Југославији.
- Реформу одбране у свим земљама западног Балкана покреће притисак споља.
- Приоритет се мора дати тежим и политички скупљим одлукама, заснованим на рентабилности.
- Проблемима одбране и даље се баве само Министарство одбране и Генералштаб, док је грађанско друштво недовољно укључено.
- Ратови вођени деведесетих година 20. века још су веома присутни у свести јавности и војном планирању.

* Аутор је аналитичар у Центру за истраживање конфликта у Војној академији Велике Британије. Његови ставови у овом чланку не одражавају ставове МО Велике Британије. Рад је објављен на сајту Центра за студије и истраживање конфликта Војне академије Велике Британије <http://www.csrc.ac.uk>. Редакција „Војног дела“ захваљује се аутору на допуштењу да објави рад.

- *Реформа одбране у Хрватској напредује, али је ad hoc, без праве стратегијске визије.*
- *Захтеви за специјални третман на самиту у Истанбулу нису оправдани, нарочито с обзиром на нерешени проблем са Међународним трибуналом за ратне злочине у Хагу.*
- *Реформа одбране у Србији и Црној Гори не напредује како се очекивало, пре свега због недостатка политичког консензуса.*

Увод

У очекивању самита НАТО-а у Истанбулу државе западног Балкана су, из различитих разлога, све забринутије за своје изгледе у будућим интеграционим процесима у Северноатлантски Савез.¹ Са сличним дилемама суочава се Запад у вези с политичким опцијама.

У овом раду размотрен је напредак који су те државе оствариле у вези с приступањем „Партнерству за мир“ и НАТО-у, не само на оперативном нивоу него и у контексту ширег војнобезбедносног интересовања за тај немирни географски регион. Тежиште је на Србији и Црној Гори, не само због њихових сличности у погледу међународних обавеза; свака од њих је добар радни модел у односу на друге државе у региону. Улога међународне заједнице у обликовању будућности Западног Балкана је изузетно значајна. Међутим, временом би та улога требало да се промени од садашње интервентне у више сараднички или партнерски модел, у складу с моделом „Партнерства за мир“.

Ако се пореде с другим средњоевропским и источноевропским државама које су изашле из стега Варшавског пакта крајем осамдесетих година 20. века, државе западног Балкана су, као приоритетни циљ спољне политике, споро идентификовале и следиле интеграцију у евроатлантску заједницу, нарочито у НАТО.² Прекретницу су чинили смрт хрватског лидера Фрање Туђмана и уклањање с власти српског председника Слободана Милошевића, крајем 2000. године. Међутим, мада је то донело наду и неку врсту стабилности за цео регион, сада постаје јасније да су то били само први почетни и несигурни кораци напред. Било је ослобођење из десетогодишњег ропства, али не и ослобођење од агонија прошлости. Помнији поглед на те земље открива да има још много проблема и да се они непрестано појављују на политичкој сцени као подсетник да на Балкану није све мирно.

Унапред се може закључити да темпо и дубина реформске активности веома зависе од преовлађујуће политичке ситуације, тј. од ни-

¹ У раду се термин Западни Балкан односи на државе претходне Југославије (СФРЈ), сем Словеније.

² Разорни сукоб, који је трајао у овом региону до краја 20. века, потпириван углавном националистичком и етничком мржњом коју је ширио мањи број политичких лидера тврде линије, био је основни разлог што су те државе, претходно сматране напредним у смислу политичког и привредног развоја у поређењу са суседима, споро користиле предност те оријентације.

воа демократизације сваке државе. Да би тај став илустровали на други начин, можемо употребити стару југословенску изреку, која се често чула осамдесетих година 20. века: „Све добре ствари почињу у Словенији, а затим се постепено, корак по корак, крећу даље ка југу“. Сада слика није ништа другачија, с тим што су Словенија и, до неког степена, Хрватска отишле најдаље у политичким и економским реформама, а друге државе западног Балкана, даље ка југу, мање су способне да уведу промене. Међутим, мада су политичке и економске реформе значајне, ништа мање значајна за промену слике о тим земљама у очима међународне заједнице, нарочито НАТО и ЕУ, јесте друштвена димензија, која је мање очигледна, али изванредно важна за разумевање могућих исхода тих реформи и за обезбеђивање неког показатеља тока деловања за који би будући лидери могли да се одреде.

Мада се државе западног Балкана налазе у различитим фазама напредовања ка чланству у НАТО-у и „Партнерству за мир“, све оне имају сличне проблеме, укључујући и нестабилна политичка руководства, која у многим случајевима зависе од партијских коалиција које спречавају политички консензус и коче темпо реформи, као и батргајућих привреда, чије су карактеристике, између осталог, ниска продуктивност, велика незапосленост и велики инострани дуг и дефицити платног биланса.³ У основи тога су нерешени проблеми с Међународним судом за ратне злочине у претходној Југославији у Хагу, који су изузетно важни за постконфликтну рехабилитацију и, наравно, реформу одбране.⁴

У овом раду настојаћемо да одговоримо на следећа питања:

1. Колико су одмакле разне реформе и шта се може очекивати у краткорочном и средњорочном периоду?

2. Да ли би требало да се због постконфликтног сценарија на Западном Балкану те државе диференцирају од осталих средњоевропских и источноевропских земаља, и да се од њих направи посебан случај? Да ли би требало да постоје различита правила и очекивања?

3. Може ли интеграција у евроатлантске безбедносне механизме помоћи да стабилност у региону дугорочно ојача?

4. Које су опције пред владама Запада при одлучивању о будућим интеграцијама?

³ У раду се нећемо бавити економским аспектима везаним за то питање, мада су они по много чему изванредно значајни за разумевање многих проблема у овом региону. Генерално се може рећи да ниједна држава западног Балкана није достигла ниво привредне активности који је преовлађивао током деведесетих (на пример, Хрватска 84–90, Србија и Црна Гора 56–61, Македонија 74–82 одсто). Више информација у: Economic Intelligence Unit, *Country Profile: Croatia/Serbia & Montenegro*, London 2003; Zdravko Petak, *Politička ekonomija jugoistoka Europe*, у Lidija Čehulić, изд., *Gođišnjak/Yearbook-Sipan 2003*, Загреб 2004.

⁴ Видети: <http://www.un.org/icty/>.

Рад не треба да пружи коначне одговоре, већ да подстакне даљу дискусију о тим питањима.⁵

Војна реформа на Западном Балкану

Претходна Југославија успела је током свог постојања да створи знатан војни потенцијал. Њена основна снага била је доктрина општенородне одбране, усвојена 1968. године, након совјетске окупације Чехословачке.⁶ Великим делом заснована на партизанском искуству из Другог светског рата и по много чему слична швајцарском моделу, заснивала се на одвраћању, тј. општој мобилизацији људских и материјалних одбрамбених ресурса земље.⁷ Рат до којег је дошло деведесетих година 20. века веома је исцрпео те ресурсе, а свака страна користила је шта је наследила или чега је могла да се дохвати путем незаконите куповине оружја. После враћања некаквог нормалног стања у државу СФР Југославије по завршетку рата те војне структуре постале су вишак у односу на потребе, па је свака држава била присиљена да преиспита своје војнобезбедносне опције. Поставаљање интеграције у евроатлантску заједницу за стратегијски циљ спољне политике обезбедило је прореформистичким руководствомима неки правац. Међутим, напредак није био равномеран.

Од бивших југословенских република Словенија је у том процесу највише напредовала и постала члан НАТО-а у априлу 2004. године. Хрватска и Македонија су већ неко време чланице „Партнерства за мир“ и надају се да ће бити примљене у алијансу до 2006–2007. године.⁸ Србија и Црна Гора и Босна и Херцеговина су тек недавно изразиле жељу да покрену радикалније реформе својих војних и безбедносних служби ради ступања у „Партнерство за мир“ 2004, по могућности на самиту у Истанбулу. Истовремено, све државе западног Балкана налазе се у разним фазама преговора с Европском унијом у вези с евентуалним примањем у чланство, што се с оптимизмом оцењује 2006–2007. године.

За разлику од Србије и Црне Горе, све друге државе морале су да почну од нуле при организовању својих оружаних снага почетком деведесетих година 20. века. Услови су се разликовали, али општа атмосфера је била слична – повећана војна активност и слабљење безбедности због конфликта унутар граница или одмах ван њих,

⁵ У раду је дат само селективан преглед реформе одбране у Хрватској и Србији и Црној Гори ради подстицања расправе о њима. Ради бољег разумевања требало би га читати заједно са: Timothy Edmunds, *Defence Reform in Croatia and Serbia-Montenegro*, Adelphi Paper 360, London 2003.

⁶ Adam Roberts, *Nation in Arms: The Theory and Practice of Territorial Defence*, Macmillan, 1986.

⁷ Видети: Nikola Ljubičić, *Opštenarodna odbrana: Strategija i mir*, Beograd, 1971.

⁸ Термин Македонија употребљен је ради лакшег коришћења и односи се на бившу југословенску републику Македонију.

недостатка стручнотехничког знања и међународне подршке, као и наметања санкција УН којима је спречавана набавка оружја и друге војне опреме. Једини позитивни чиниоци било је велики број људи који су завршили основну војну или полицијску службу, стара доктрина југословенске општенонародне одбране и њене инфраструктуре, те мали број професионалних припадника војске и полиције. Ти последњи су помогли да се формира кичма нових оружаних снага, које су чиниле мешавину старог југословенског система, са извесним побољшањима заснованим на ратном искуству и ограниченим војним саветима Запада.⁹ Све до последњих година 20. века карактеристике тих снага биле су, углавном, да су превелике, лоше обучене и опремљене, и да не постоји демократска контрола ни над којим аспектом њихових активности. Те старе структуре нису само спречавале увођење реформи него су и утицале на политички и привредни живот, користећи притисак, корупцију, па чак и директно застрашивање.¹⁰

Сада су у свим државама у току реформе одбране према стандардима НАТО-а, мада степен до којег су реализоване и темпо даљег развоја зависе од бројних чинилаца. Много се расправља о томе да ли је лакше иницирати реформу у једној земљи с новоформираном војском или наслеђене војне структуре и традиција олакшавају тај посао, нарочито што се тиче потребног времена и неопходних финансијских издатака. Политичка воља или консензус ће, у ствари, на крају одлучити о динамици и дубини сваке реформе, па и реформе одбране. На пример, Хрватска јесте имала новостворену војску, али је имала и војну традицију и недавно је учествовала у сукобу чија је последица била претерано велика војска. Реформу војнобезбедносног сектора тамо није било тако тешко реализовати као даље ка југу, где су наслеђене структуре не само веће и дубље укоренење него су и ожиљци од рата много дубљи, па ће бити потребно много више времена да зацеле.

Хрватска

Недавни развој политичке ситуације – да ли је оптимизам на хоризонту?

Програм реформе одбране у Хрватској инициран је прилично касно и са извесним оклевањем, 2000. године, након уклањања с власти

⁹ Америчка војна помоћ у облику обуке први пут је добијена 1994. године од једне приватне компаније (МПРИ). Видети: Dragan Lozanić i Krešimir Čosić, „Civilni i vojni odnosi u demokratskom društvu: Izazovi za Republiku Hrvatsku“ у: Marin Sopta, изд. *Evropska bezbednost u 21. veku*, Zagreb (CCSS) 1999, и *Fokus*, 11. јули 2003.

¹⁰ „Негативан“ однос између војних и цивилних органа власти деловао је у оба смера. На пример, у Словенији бивши министар одбране Јанез Јанша користио је војску за остварење предности у политици, док је у Хрватској војска била толико исполитизована за време Туђмановог режима да је могла да примени знатан притисак не само на домаћу политику него и на политику у суседној Босни и Херцеговини (видети: Zoltan Barany, *The Future of NATO Expansion: Four Case Studies*, Cambridge University Press, 2003).

националистичке партије ХДЗ, на челу са Туђманом.¹¹ Међутим, промене започете за време бившег министра одбране Јозе Радоша биле су тек нешто више од симболичних промена. Реализација радикалних мера почела је тек када је на место министра одбране постављена прва жена – Жељка Антуновић, у јулу 2002. године.¹² Мада се може поставити питање да ли је исправно то што је она обављала и дужност заменика председника Владе за време свог 18-месечног мандата, то додатно политичко оптерећење омогућило јој је да буде директнија и енергичнија у реализовању промена.

Међутим, ситуација је још далеко од савршене. Недостатак стручног особља и, у мањем степену, деполитизација и даље су проблем.¹³ Недавна изјава одлазећег помоћника министра одбране: „Ми смо 2000. године затекли Министарство одбране у хаосу, са више од 800 милиона куна (135 милиона долара) неплаћених дугова, а напуштамо га 2003. као добро организовану и ефикасну институцију“, можда је више политичка изјава него изјава о чињеницама.¹⁴ За земљу се мора много више урадити краткорочно и средњорочно да би достигла ниво напредовања који би је учинио кандидатом за НАТО. Изнад свега, за решавање проблема који још постоје биће потребно пажљиво планирање, сигурно финансирање, међународно ангажовање и политичко стрпљење.

Штавише, после избора у новембру 2003. и повратка на власт ХДЗ-а, сада централно-десне оријентације, нови министар одбране Берислав Рончевић, мораће напорно да ради да не би успорио постигнути темпо реформе одбране. Недостатак искуства у тој области можда неће бити толика сметња колико то што он није убеђен у тај процес, да се не помиње највише политичко руководство. За сада, ново руководство ХДЗ-а заузело је проактиван став према интеграцији у евроатлантску заједницу и предузима брзе кораке да би убедило скеп-

¹¹ Важна претходница свакој помисли о реформи било је „склањање“ с политичке сцене хрватског дугогодишњег националисте тврде линије министра одбране Гојка Шушака, 1998. године.

¹² Мада је Радош заиста имао лоше односе са Генералштабом и не може се описати као „доносилац одлука“, недостатак реформе није његова кривица, већ је више везан за време неопходно да се припреми политичка сцена потребна за њену реализацију, поготову с обзиром на велики степен политизације у оружаним снагама. Видети: SDP (dr O. Žunec i general Anton Tus) *Hrvatska vojska 2000: Nacionalna sigurnost, oružane snage/demokracija*, Zagreb, 1999. Било је поузданих спекулација да се тренутак Радошеве замене поклопио с критиком коју је након посете Загребу упутио генерални секретар НАТО-а у вези с темпом реформи у земљи. Видети: *Zvonimir Mahečić, „Capability-building and Good Governance in Security and Defence Reform“* у: J. Trapan & P. H. Fluri, eds, *Defence and Security Governance and Reform in South East Europe*, DCAF, 2003, <http://www.dcaf.ch/partners/Stability Pact/Croatia>, pdf.

¹³ Упркос интензивним покушајима деполитизације, на последњим изборима неколико припадника оружаних снага и МО оптужени су за активно политичко деловање, као, на пример, генерал Стипе Ђађија (видети „Globus“, 13. фебруар 2004).

¹⁴ Видети: „Obrana“, 19. децембар 2003.

тичну међународну заједницу да се променило набоље.¹⁵ Подршка међу најширим слојевима чланова Партије можда и није тако снажна и још може постати и проблем, поготову кад је реч о сарадњи с Међународним трибуналом у Хагу. Поред тога, мањинска влада умногоме зависи од коалиционих партнера, од којих неки не деле исте вредности с ХДЗ-ом. Међутим, првобитна предвиђања да нова влада неће дуго издржати засад су, након доброг почетка, остављена по страни.

Важно је анализирати зашто је ХДЗ добио толики проценат гласова након што су сви његови „грехови“ из прошлости саопштени јавности. Основни разлог мора да је било увођење, углавном под међународним (ММФ) притиском, бројних непопуларних економских реформи, због којих је велики део радничке средње класе дошао у још тежи положај, а проблеми, као што је велика незапосленост и мала продуктивност у индустрији, нису решавани. Други разлози могу се наћи у сеоским подручјима Хрватске, углавном оним погођеним ратом, у којима се ситуација у последње три године није много променила. Из разговора с људима у Дубровнику, Карловцу или Осијеку није тешко закључити да рат није заборављен и да тешкоће још постоје.¹⁶ У вези с тим је и Владина политика давања приоритета поновној изградњи српских кућа уништених у рату, чији циљ је умиривање Запада, али је веома непопуларна у земљи.

Осим тога, непосредно у вези с тим је и притисак Међународног трибунала у Хагу да се изучи бивши генерал Анте Готовина, јер га многи Хрвати сматрају националним херојем.¹⁷ Мада је ново политичко руководство потпуно свесно својих међународних обавеза, балансирање обавеза на домаћем фронту и даље ће бити проблематично. Са новим оптужницама недавно подигнутим против два бивша хрватска генерала (Иван Чермак и Младен Маркач) поступљено је на одговарајући начин јер су они пристали да се добровољно предају.¹⁸ Међутим, даље ширење оптужнице против генерала Готовине и продужена тајанственост у вези са случајем Ивана Јарњака, бившег министра унутрашњих послова и председавајућег Комитета за спољну политику и националну безбедност, могу да створе проблеме сада-

¹⁵ Прихватање да је „Сарадња Хрватске са Хашким трибуналом *conditio sine qua non* у смислу испуњавања критеријума за чланство у ЕУ и НАТО“. Интервју с министром спољних послова Миомиром Жужулом, „Nedeljni vjesnik“ 15. фебруар 2004, и „Vjesnik“, 14. јануар 2004. године.

¹⁶ О питањима у вези с ратом у Хрватској 1991–1995. често се расправља чак и сада. Видети: Директан пренос (ХРТЗ) расправе у Сабору 27. фебруар 2004.

¹⁷ Осетљивост тог питања види се у гласању о поверењу председнику Владе Хрватске у јулу 2001, када се Влада сложила да изучи ратне генерале, укључујући и Анта Готовину. Видети: BBC News, 16. јули 2001.

¹⁸ Видети: *Novi haški potezi stvaraju Sanaderu goleme probleme*, у: „Jutarnji list“, 9. март 2004. Штавише, још шест оптужница је подигнуто против високих босанско-хрватских званичника, укључујући и бившег министра одбране снага ХВО Бруна Стојића, и они су сви одмах изучени Хашком трибуналу. Видети „Hina News Agency“, 4. април 2004.

шњој влади,¹⁹ иако је потпуно поштовање свих захтева Хашког трибунала изузетно важно ако Хрватска хоће да постане пуноправни члан европске заједнице.

Нови премијер се много труди да увери међународну заједницу да се његова партија удаљује од Туђманове политике и намерава не само да настави с реформама него и да интензивира повезивање са ЕУ и НАТО-ом.²⁰ Миомир Жужул, нови министар спољних послова, који је два мандата био хрватски амбасадор у Сједињеним Државама, рекао је на недавној конференцији за штампу да нова влада има пет стратегијских циљева у дипломатији. Први је приступање ЕУ, након чега следе: улазак у НАТО, сарадња са суседним земљама, јачање пословне дипломатије и преобликовање слике о Хрватској у иностранству.²¹ Његово велико инострано искуство требало би позитивно да утиче на решавање тих питања.

Што се тиче испуњавања међународних обавеза у области људских права, Хрватска још има много да уради да би задовољила организације као што је ОЕБС, на пример.²² Две главне интересне области и даље су сарадња с Међународним судом за ратне злочине на просторима претходне Југославије и повратак српских избеглица – питања која су до сада решавана прилично безвољно.²³ Претходна политичка руководства оклевала су да се директно позабаве тим проблемима. Одлучила су да испуњавају међународне захтеве у областима у којима је било притисака и да их избегну или одложе тамо где је

¹⁹ Најновије оптужнице обухватају, чак, и бившег председника Фрању Туђмана, и како то неки виде, доводе у питање хрватску политику током рата. Видети: „Večernji list“, 9. март 2004.

²⁰ Колика се важност придаје уверавању Запада, нарочито кључних институција, као што су ЕУ и НАТО, види се по томе што је хрватски председник Владе одмах посетио неколико европских главних градова, укључујући Берлин, Брисел и Рим. Видети: „Vjesnik“, јануар–фебруар 2004.

²¹ Унапређење односа са Сједињеним Државама посебно је важно након што је претходно руководство, на челу са СДП, одбило да потпише чл. 98, према којем би амерички грађани били искључени од изручивања Међународном суду за ратне злочине. То је у вези са споразумима о статусу снага и питањем Међународног суда за злочине на простору претходне Југославије (видети: „Fokus“, 11. јули 2003; „Nacional“, 10. фебруар 2004). У складу с тим, министар спољних послова Жужул посетио је Вашингтон 20. јануара, састао се с кључним креаторима политике и разговарао, између осталог, о америчкој подршци уласку Хрватске у чланство НАТО-а. Доњи дом Конгреса САД усвојио је 30. марта 2004. резолуцију којом се позивају лидери земаља чланица НАТО да престану на разговор о пријему Хрватске, Албаније и Македоније у Алијансу најкасније до 2007. године (видети „Southeast European Times“, 29. јануар и 9. фебруар).

²² Видети: OSCE Status Report No 13, OSCE Mission to Croatia, децембар 2003.

²³ Постоји забринутост и да мањине нису адекватно заступљене на централном и локалном нивоу управе, да немају једнак статус у судовима, и тако даље. Потребно је, такође, да се у разматрање узму и закони о медијима. Мада су израђени нацрти нових или измене и допуне постојећих закона да би се решили неки од тих проблема, никакав напор није учињен да се они реализују или помогну да се процес настави (видети: „Status Report“, бр. 13, децембар 2003, OSCE Mission to Croatia, Zagreb and US State Department).

то било могуће. Решења су тражена у институционалним и законским формама, а не у прагматичним, мерљивим начинима којима се гради поверење.²⁴ Вероватно су за то криви историјско наслеђе, наслеђена бирократска пракса и политичко користољубље малих али моћних групација на свим нивоима, тј. страх од губљења гласача у ратом пођеним областима.

Актуелна очекивања у вези са самитом у Истанбулу су помешана. Мада они у структурама власти схватају да Хрватска неће у Истанбулу бити позвана да постане члан НАТО-а, очекује се ипак повлаштен третман као признање за досадашња постигнућа. Међутим, сада је НАТО исто толико политичка колико и војна алијанса, па се мора узети у обзир шира слика, укључујући развој политичких, економских и друштвених чинилаца. То је нешто што домаће политичко руководство не схвата у потпуности, барем када се о проблему говори у јавности. Штавише, учешће у акционом плану за чланство у НАТО (*NATO's Membership Action Plan – MAP*) јасно идентификује земљу као истакнутог кандидата за чланство. Ако би Хрватска у Истанбулу добила посебан третман, то би могло да има негативне регионалне реперкусије.

Иако је нова влада на власти само кратко време, почетна запажања су позитивна и могу да помогну Хрватској да добије повољнији положај ако тако настави и када буду реализовани коалициони споразуми, посебно са етничким мањинским партијама.²⁵

Војна реформа – веома касни али напредује

Мада је Хрватска приступила „Партнерству за мир“ у мају 2000, тек 2002. интензивирала је свој програм реформе одбране, пошто су из Брисела стигли сигнали незадовољства. Мора се имати на уму да, мада Хрватска себе сматра модерном европском земљом, није прошло много времена од када је трећина њене територије била окупирана, а земља *de facto* била под ратним режимом. Према томе, недавна прошлост биће веома присутна у мислима политичких и војних лидера приликом израде сваке стратегије или реформе у вези са одбраном.²⁶

Главни циљ реформе одбране јесте повећање могућности, што се умногоме заснива на Иницијативи алијансе за могућности одбране (*Defence Capabilities Initiative*).²⁷ Програми као што је *MAP* НАТО-а, којем се Хрватска придружила у мају 2002, чине основ који се надгра-

²⁴ Видети: Интервју са Милорадом Пуповцем, чланом Парламента и чланом ССДС, у „*Nacionalu*“, 10. фебруар 2004. и изјаву Војислава Станимировића за IWPR, London, 2004.

²⁵ Видети: *Izveštaj: nova HDZ-ova vlada sprovodi politiku etničkog pomirenja koja će uticati na rad misije, Misija OEBS u Hrvatskoj*, 20. januar 2004. Zagreb.

²⁶ На пример, хрватски председник Стипе Месић изјавио је: „Они који су бранили Хрватску требало би да буду узети у службу а не гурнути у страну“, („*Bilten hrvatske vlade*“, мај 2003).

²⁷ http://www.nato.int/docu/comm/2002/0211-prague/in_focus/capabilities/index.htm.

ђује у разним радионицама, семинарима, здруженим вежбама и консултацијама с билатералним партнерима.²⁸ Целокупан процес реформе умногоме зависи од иностране стручне саветодавне помоћи, јер су веома ограничени број домаћих стручњака и интересовање јавности.²⁹ Области на које ће морати одмах да се обрати пажња јесу судство и процедуре финансирања (укључујући набавку), нарочито при реализацији средњорочних и дугорочних планова и политике.

Према Министарству одбране Хрватске, најинтензивнија билатерална сарадња у области одбране одвија се са Сједињеним Државама, а затим Уједињеним Краљевством, Немачком, Француском, Аустријом, Мађарском и Словенијом. Током 2003. године повећана је и сарадња са Србијом и Црној Гором, углавном преко Регионалног центра за помоћ при верификацији и реализацији контроле наоружања (*Regional Arms Control Verification and Implementation Assistance Centre – RACVI-AC*).³⁰ Међутим, за разлику од оног што се тренутно дешава у Србији, у Хрватској се, изгледа, много кохерентније гледа на корист од иностране саветодавне помоћи, с тим што је сваки инострани партнер задужен за једну стручну област. Тако систем омогућава да се избегне дуплирање, а и смањује се могућност сукобљавања интереса.

Често се тврди да кључ за разумевање војне реформе у Хрватској јесте економска ситуација у земљи. Међутим, Хрватска се не разликује од других земаља централне и источне Европе и економска ситуација би требало да буде незнатна препрека за примену демократске контроле оружаних снага, реорганизацију министарстава итд. Објашњења за спори напредак налазе се на другом месту. Како су сећања на рат још свежа, националистичке опозиционе партије и ратни ветерани до сада су прилично успешно наглашавали чињеницу да ће за сваку такву реформу бити неопходно смањење снага, што ће довести у питање одбрамбену могућност земље и повећати незапосленост. Осим тога, за време Туђманове владавине војска је била високо политизована, па су такве структуре успешно ометале сваку значајнију реформу.³¹

²⁸ Придруживши се *МАР*-у, Хрватска је добила признање да има јак потенцијал да постане члан НАТО-а, мада нема никакве гаранције или временског оквира да ће се то стварно догодити. Видети: <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb030103.htm>.

²⁹ Примери су „Британска студија о управљању и администрацији МО“, „Студија реформе одбране САД“ и актуелна „Студија о професионализацији ОС Хрватске“. Излагање вишег званичника МО Хрватске на конференцији у Центру Маршал у Дубровнику, у новембру 2003. године.

³⁰ Интересантан коментар дао је у октобру 2003. министар одбране Србије и Црне Горе Борис Тадић, када је изјавио да ће две земље започети заједничку производњу тенка DEGMAN (побољшане верзије М-84А4, који је конструисан још крајем осамдесетих година као претеча пројекта VІНOR). Мада је Тадић познат као поборник регионалне сарадње, у пракси није много вероватно да ће тај пројекат бити реализован ни у краткорочном, ни средњорочном периоду (видети: Amadeo Watkins, „Yugoslav Industry Revival: Fact of Fiction“, „Jane's Defence Weekly“, 25. јули 2001; „Већерњи лист“, 15. октобар 2003).

³¹ Интервју за Жељком Антуновић, министарком одбране, „Vjesnik“, 13. јули 2003.

Према томе, један од основних задатака Рачановог руководства (2000–2003) био је да убеди хрватску нацију да је опасност по безбедност земље минимална и да ће интеграција у евроатлантску заједницу, као најбоља гаранција будуће безбедности, дугорочно служити економском просперитету земље. Међутим, како се повећава сарадња с НАТО-ом, подршка за ступање у чланство опада, и то, што је најважније, међу становништвом чија је егзистенција директно везана за туризам, који се сматра најзначајнијим привредним сектором земље. Наиме, постоји бојазан да ће војна активност на обали негативно утицати на развој.³² То је директно повезано с нивоом схватања о томе шта је НАТО и шта чланство у њему значи за земљу. На општем нивоу то схватање не постоји. Актуелне тежње ка интеграцији у евроатлантску заједницу углавном подржава политичко руководство, тј. затворени ужи круг у органима власти и малобројне организације, односно појединци који су директно заинтересовани за тај процес, концентрисани првенствено у главном граду. Актуелна политика власти усмерена ка решавању тих питања (укључујући и планове земље домаћина који су у току) није добро разрађена с обзиром на чињеницу да би од марта до октобра 2004. требало да се одржи око 10 војних вежби на Јадрану.³³ У краткорочном или средњорочном периоду биће потребно да се одрже кампања и дебата у јавности и тако владиној политици обезбеди подршка у вези са Северноатлантским савезом.

У тесној вези с тим је настојање власти да се смање председничка овлашћења у вези с војнобезбедносним питањима. Мада је уставни положај председника јак, хрватском политичком оквиру даје својствен карактер то што су током рата и Туђманове владавине на том положају акумулирана превелика овлашћења.³⁴ Она обухватају не само потпуну контролу војске него и обавештајних (и безбедносних) служби, често у политичке сврхе или у сврхе изнуђивања. Нови хрватски председник – Стипе Месић – на почетку се сложио да пренесе већину овлашћења на Владу; касније је, међутим, тај процес одлагао из разних разлога. Сада се на папиру може видети разумно избалансирана улога председника и Владе (и министра одбране) у вези с војнобезбедносним питањима. Међутим, ближи увид показује да још има области које нису јасно дефинисане и чине потенцијалне области конфликта.³⁵

³² Постоји бојазан у вези с предложеним законом, који је тренутно у процесу усвајања, којим се дозвољава пловилима с нуклеарним погоном да пристају у хрватске луке.

³³ Изненађује да Сабор, у чијој је надлежности да одлучује о активностима иностраних трупа на хрватској територији, није заузео критичније становиште. Видети: „Дневник“, 4. март 2004; „Focus“, 4. март 2004.

³⁴ Видети: Dimitrios Koukourinos, „Constitutional Law and the External Limits of the Legal Framing of DCAF: The Case of Croatia and the FRY“, „Working Paper Series“, No 61, Geneva, 2002.

³⁵ Видети: Zvonimir Mahečić, „Aspiring to NATO Membership“, *NATO Review*, Winter 2003.

Главни циљ реформе одбране јесте повећање укупне могућности оружаних снага Хрватске. Њене главне карактеристике су: смањење, модернизација, професионализација, интеграција и интероперабилност.³⁶ Према томе, њен циљ је да се створе мале, модерне, ефикасне, лако распоредиве и интероперабилне снаге, а те реформе се мало разликују од оних које су у другим земљама средње и источне Европе још у процесу реализације.

Поред стварања, на домаћем плану, ефикаснијих оружаних снага, које је лакше издржавати, оружаним снагама Хрватске намењена је и значајна улога у спровођењу циљева земље на плану спољне политике.³⁷ Хрватски војни званичници наводе да је, с обзиром на ограничене ресурсе, тежиште на областима у којима се државне потребе преклапају с међународним обавезама. Међутим, тежиште ће краткорочно бити на том другом, барем док Хрватска постане члан Северноатлантског савеза. Сада су ОС Хрватске распоређене у неколико мировних операција УН и других мировних операција, укључујући и *ISAF*, у Авганистану.³⁸

Један вод специјалних снага пролази кроз последње фазе обуке за распоређивање у Ирак.³⁹ Како је објаснио бивши министар одбране, такав потез је у интересу Хрватске, и свакако ће ојачати америчко-хрватске односе:⁴⁰ „Активности као што је ова не могу постојати без политичких одлука... Уместо да будемо само корисници америчке војне помоћи, желимо да покажемо да смо способни да будемо партнери и приближимо се стандардима НАТО...“ Међутим, то нема подршку на нивоу Партије, а ни ентузијазам у јавности није велики, па до распоређивања те јединице неће ни доћи.

Није јасно какав ће бити став новог руководства о том питању јер је оно под притиском поправљања односа са Сједињеним Државама. Он може да буде супротан жељи председника, кога сматрају више евосимпатизером, и мисли се да хрватске војнике у Ираку види само

³⁶ Говор вишег званичника МО Хрватске на конференцији у Центру Маршал у Дубровнику, у новембру 2003. године.

³⁷ „Обрамбени сустав се мора развијати у смјеру директног подупирања сигурносне и вањске политике Републике Хрватске. То резултира новом улогом и задаћама Оружаних снага“ (чл. 78 *Стратегије националне безбједности Републике Хрватске*, 2002).

³⁸ Хрватска тренутно има нешто више од 60 војника распоређених у иностранству, у седам мировних операција, укључујући и око 35 припадника војне полиције у *ISAF*-у у Авганистану („*Jutarnji list*“, 2. јануар 2004).

³⁹ Два вода батаљона специјалне намене завршила су обуку за војне операције крајем 2003. и спремни су да крену у Ирак ако за то буде донета политичка одлука, што изгледа све мање вероватно. Видети: „*Jutarnji list*“, 9. фебруар, 2004; „*Globus*“, 1. август 2003).

⁴⁰ Видети: „*South Slavic Report*“ (RFE/RL), Интервју са хрватском министарком одбране Жељком Антуновић, 7. август 2003.

под заставом Уједињених нација. Наравно, последњу реч о том питању даће хрватски парламент (Сабор), док се мировни задаци на територији претходне Југославије не узимају у разматрање као могућа опција из очигледних разлога.

Реформа одбране значајна је и за друге области демократизације и модернизације структура власти, укључујући и за побољшање сарадње унутар и између органа власти.⁴¹ Нова ХДЗ-ова влада изразила је жељу да још више унапреди тај процес, нарочито у вези са чланством у НАТО, интензивирањем сарадње између разних органа власти на практичном нивоу.⁴² У вези с тим се може рећи да се интеграција у евроатлантску заједницу показује као покретачка сила не само за реформу у релевантним министарствима него и у целокупној структури власти. Програми као што је *МАР* доказују да су прави изазов и новина за многе не само у процесу доношења одлука него и на нижим нивоима, мада то може и да буде препрека.

Реформа одбране: селективан преглед

У недавно завршеним стратегијским документима – *Стратегија националне безбедности* и *Стратегија одбране* – постављен је неопходни оквир за процес реформе. У току је рад на првом прегледу одбране и студији о професионализацији ОС Хрватске, као и на документу који се односи на дугорочан развој хрватских оружаних снага.⁴³ Агресивнији приступ реформи 2002. године обележен је увођењем шест нових закона који се односе на питања одбране.⁴⁴ Мада се многи стручњаци слажу с тим да ће у будућности у њих морати да се унесу још неке промене, ипак је то добро полазиште.

Стратегијски војнобезбедносни документи наводе на то да земља не може сама да се супротстави свим претњама и да мора да сарађује с другим државама да би се обезбедили мир и стабилност у региону.⁴⁵

⁴¹ У јулу 2001. установљена је интерагенцијска радна група за сарадњу између Хрватске и земаља чланица НАТО-а, односно „Партнерства за мир“, али је њена активност тек недавно интензивирана. Она обухвата 10 министарстава на нивоу помоћника министара. ХДЗ-ова влада обећала је да ће повећати ниво и учесталост састанка у вези са НАТО-ом на највишим нивоима власти.

⁴² Нова иницијатива заснована је на плану да се одржавају седнице на нивоу министарстава (девет министарстава, на челу с Министарством иностраних послова – МИП) у вези са НАТО-ом најмање једном месечно, тако да се може пратити напредак и да се може директно бавити проблемима на највишем нивоу. Очекује се да ће такве иницијативе бити проширене и на друге нивое (информација добијена од хрватског МИП-а).

⁴³ У плану дугорочног развоја, под насловом „Визија ОС Хрватске до 2014“, и „Прегледу одбране“ разматраће се развој ОС Хрватске у наредној деценији. Када буду завршени, то ће бити први дугорочни планови одбране у Хрватској. Њихов тренутни статус није познат.

⁴⁴ Видети: J. G. Polić, „Security & Defence Reform: A Croatian Armed Forces Case“ in „Croatian International Relations Review“, јануар/јун 2003.

⁴⁵ Видети: *Strategija odbrane Republike Hrvatske*, „Narodne novine“, Zagreb, 33/2002.

Према стратегијској оријентацији, основни принцип „иницијативе за могућности“ јесте интероперабилност снага.⁴⁶ Стога је оно мало модернизације која се одвија усклађено са развојем ситуације у НАТО. Међутим, становништво је још осетљиво на проблем спољне агресије а нису сви убеђени ни у користи од евентуалног ступања у чланство у НАТО. То се може видети и по политици набавке, у којој је до недавно било тежиште на набавци нових тенкова М-84А4, за које није вероватно да ће у краткорочном или средњорочном периоду имати било какву намену у Алијанси.⁴⁷

Једна од првих предузетих мера била је институционална реформа.⁴⁸ До 2003. Министарство је реорганизовано и смањено по обиму: са осам сектора на четири⁴⁹, а Генералштаб (ГШ) стављен је под његову команду. Док је МО задржало планирање, развој и надзорне функције, оперативни задаци дати су у надлежност Генералштаба. Војна полиција, која за разлику од својих западних пандана још обавља многе специјалне функције, обично везане за специјалне снаге, премештена је из Обавештајне и Безбедносне управе у Генералштаб. Број особља запосленог у Министарству још је сувише велики (2.300), а њихова стручност још није адекватна (по квантитету и квалитету), нарочито цивилима. Задржавање способнијег кадра постаје све већи проблем.⁵⁰ На пример, на основу прегледа војних публикација може се запазити повелик списак упражњених места за стручњаке, као што су они који се баве питањима везаним за „Партнерство за мир“ и НАТО, у време када је то питање изванредно важно за земљу.⁵¹

Величина ОС Хрватске дефинисана је „Одлуком о величини, саставу и мобилизационом развоју ОС Хрватске“, донесеном у мају 2002. године. Мада у том документу нису постављене тачне границе, планирано мирнодопско бројно стање припадника ОС Хрватске из-

⁴⁶ Видети: The Atlantic Council (USA) New Capabilities: transforming NATO Forces, Policy Paper, септембар 2002.

⁴⁷ Нагађа се, такође, да ће ускоро почети производња оклопних транспортера БОВ, конструисаних и произвођених током осамдесетих година 20. века у СФР Југославији. Већина стручњака се слаже с тим да се тај систем није добро показао у борбеним операцијама. („Вјесник“, 27. фебруар 2004). Одржавање рада погона за склапање тенкова „Буро Ђаковић“ у Славонском Броду – због запошљавања локалне радне снаге, као и због престижа – такође би могло да буде чинилац за разматрање, мада та фабрика све више шири цивилну производњу. Међутим, ниједан од тих чинилаца не оправдава набавку тих система оружја.

⁴⁸ Основ за промену налазио се у уставу из 1990, који је измењен у новембру 2000. године.

⁴⁹ Сектори за политику одбране, људске ресурсе, материјалне ресурсе и финансије и буџет (информација добијена од хрватског МО).

⁵⁰ Нови министар одбране задржао је број заменика свог претходника схватајући потребу да се занемари политичка припадност а да се задржи особље које добро обавља свој посао. Борбене јединице, укључујући и Ратно ваздухопловство и Ратну морнарицу, такође имају проблема са задржавањем кадра. Видети: интервју са пуковником Антоном Влашићем, командантом 33. инжињеријске бригаде, „Обрана“, 12. децембар 2003; интервју са Жељком Антуновић, министарком одбране, „Вјесник“, 13. јул 2003.

⁵¹ Видети: „Обрана“, разна издања 2003.

носи нешто више од 30.000 припадника, укључујући 8.000 војних обвезника. Ратна формација се планира на још 110.000 припадника, што чини укупан број од око 140.000 припадника.⁵² Оба та броја ће вероватно морати да буду смањена у средњорочном или дугорочном периоду, нарочито резерве типа *B*, чији број на папиру износи нешто више од 70.000 припадника.⁵³

Копнена компонента чини највећи део ОС Хрватске. У недавним променама смањене су команде армија са шест обласних команди на само четири корпуса, који базирају на географско-територијалном принципу (1. око Загреб, 3. око Осиека, ка истоку, 4. ка југу од Задра, а 5. корпус северно од Задра, на обали).⁵⁴ Сваки корпус има 8–14 бригада, концентрисаних око једне професионалне гардијске бригаде. Формирани су да буду оперативно самостални и засновани на модулрном систему, који омогућава лакши прелаз мањих јединица из једног у други корпус.⁵⁵ Међутим, то може да створи проблеме с НАТО-ом, који не фаворизује територијални принцип.⁵⁶ Штавише, број професионалних гардијских бригада (има их тренутно четири), држава неће моћи да издржава с обзиром на све мањи буџет за одбрану и проблеме са саставом.

Поред гардијских бригада, друге јединице са разноврсним могућностима чине специјалне снаге, извиђачке јединице и јединице војне полиције, као и морнаричка пешадија. Те јединице имају најбољу опрему и обуку и, заједно са уже специјализованим јединицама, највероватнији су кандидати за распоређивање на задатке у иностранству. До сада нема знакова да Хрватска разматра повећање специјализованих војнопоморских потенцијала, као што су војнопоморске специјалне снаге, које би могле да буду корисне у случају да Хрватска прогласи економску зону на Јадранском мору (додатних 21.000 km² територије).⁵⁷ Америчка војна помоћ по програму *IMET* и неколико војних вежби са снагама САД показали су се изузетно значајним за ОС Хрватске због побољшања интероперабилности у областима као што су

⁵² Информација добијена од хрватског Министрства одбране.

⁵³ Видети: „Večernji list“, 18. март 2004.

⁵⁴ Ратна морнарица смањена је са три на два поморска сектора (северни и јужни), док је у Ратном ваздухопловству повећан број ваздухопловних база са три на четири базе (91. и 92. борбена ескадрила, 93. школска ескадрила и 95. транспортна ескадрила) (информација је добијена од хрватског МО и „Obrane“, разна издања из 2003).

⁵⁵ Видети: „Novi list“, Ријека, 14. јануар 2003.

⁵⁶ Хрватско МО одупире се већ неко време захтевима НАТО-а и других билатералних саветника да промени територијални систем корпуса. Међутим, изгледа да је нова министарка одбране спремнија да слуша савете, јер се кривича приписује официјерима бивше ЈНА који сада служе у ОС Хрватске (видети: „Večernji list“, 18. март 2004).

⁵⁷ Тренутно се у земљи води дебата о томе да ли би Ратна морнарица требало да буде замењена обалском стражом, јер земљи недостају финансијска средства за даљи развој већих војнопоморских капацитета, као што су већа борбена пловила (видети: „Hrvatski vojnik“, октобар 2003; „Nedeljni jutarnji“, 19. октобар 2003).

командовање и управљање (које је још увек слабо), затим комуникацијама и операцијама специјалних снага.

Персонална политика је кључно питање у процесу реформе одбране Хрватске. Сем политичке димензије, за то постоји неколико разлога. Прво, издаци за особље у 2003. чинили су више од 65 одсто буџета одбране, због чега остаје само нешто више од пет одсто за модернизацију. Очекује се да се на основу планираног програма смањења (*SPECTRA*) персонални трошкови смање на око 50 одсто до 2010. године, чиме ће се обезбедити више финансијских средстава за неопходну модернизацију.⁵⁸ Међутим, број добровољних одлазака нагло се повећао и тешко ће се извести даља смањења без јасне политике и примене стриктних критеријума.

Недостатак специјализованог војног образовног естаблишмента додатни је проблем. Покушавајући да се позабави тим питањима, МО недавно је иницирало нови програм за образовање цивила.⁵⁹ Новоустановљена Здружена команда за школовање и обуку регрутује 150–200 нових питомаца годишње и школује на одабраним цивилним универзитетима. Још је рано да се оцењују користи од те одлуке. Учињен је и покушај да се подигне стандард образовања војног састава у служби јер постоји потреба да се задржи велики број (више од 2.500) официра и подофицира у краткорочном до средњорочном периоду.⁶⁰ Школовање у иностранству, како на војним академијама, тако и на кратким специјалистичким курсевима (на пример, Велика Британија обезбеђује учење енглеског језика), такође има важну улогу, мада је и то ограничено трошковима, а и лимитима наметнутим билатералним споразумима.⁶¹

Што се тиче модернизације опреме, финансијски ресурси су главна баријера за жељени темпо реформе. Последњих година издаци за одбрану се непрестано смањују, са три одсто БДП за 2000. годину (575 милиона долара) на два одсто у 2003. години (515 милиона долара).

⁵⁸ У првих шест месеци, више од 5.000 припадника одлучило је да напусти ОС Хрватске, укључујући и око 1.500 официра. Према информацији добијеној од хрватског МО, програм смањења одвија се према плану, барем у вези с бројним стањем (видети: „Croatian Government Bulletin“, мај 2003). Међутим, до почетка 2004. године финансирање последњег таласа одлазака постало је проблематично. Штавише, постоје показатељи да није све добро, с обзиром на то да квалитетни људи напуштају ОС Хрватске („Jutarnji list“, 23. новембар 2003).

⁵⁹ Мада није донесена никаква одлука о могућем установљавању војне академије, планирани систем адекватан је тренутним економским и другим могућностима, а доприноси и будућој могућности запошљавања питомаца – официра (Интервју са замеником начелника ГШ Славком Барићем, „Obrana“, 17. октобар 2003; „Vjesnik“, 7. март 2003).

⁶⁰ Како је тачно нагласио А. Ј. Bellamy: „... стратегијски контекст рођења хрватске армије значи је да је војно образовање било у другом плану у односу на обуку у ратним дејствима“. Видети: А. Ј. Bellamy, „The Professionalisation of Croatia's Armed Forces“ у: А. Cotter, Т. Edmunds & А. Forster, eds, *The Challenge of Military Reform in Postcommunist Europe: Building Professional Armed Forces*, Palgrave Macmillan, 2002.

⁶¹ Видети: „Три хрватска питомца завршавају обуку у немачкој војној академији“, „Obrana“, 6. фебруар 2003.

Мада се у актуелним плановима МО предлаже да се тај процес заустави и да буџет одбране буде стабилизован на нивоу који тражи НАТО – 2,2 одсто БДП, расправе у Сабору наговештавају нових 10–20 одсто смањења у финансирању одбране.⁶² Због великог оптерећења издацима за особље, из буџета се тренутно обезбеђује за модернизацију око 30–50 милиона долара годишње.⁶³ Како није вероватно да ће у догледној будућности бити икаквог повећања, решења се морају тражити у оквиру расположивих ресурса.

Плановима модернизације обухваћени су:

- 1) ремонт и модернизација транспортних хеликоптера Ми-8 и школских авиона РС-9;
- 2) интегрисање нових радара FPS-117 за ваздушно осматрање и обалских радара „Peregrine“, као и набавка комуникационих система и система за управљање ватром за артиљерију;
- 3) иницирање програма оклопних транспортера БОВ и могући наставак успорене производње тенка М-84А4;
- 4) наставак преопремања (интероперабилност) јединица намењених за распоређивање на задатке у иностранству, првенствено на тактичком нивоу.

Набавна политика је деликатно питање. Актуелна политика, која покушава да обрати пажњу и на међународне и на домаће проблеме (премда међународни имају предност) дискутабилна је и можда ће требати да се преиспита ако земља треба да остане у оквиру својих финансијских лимита.⁶⁴ Мада се у том погледу Хрватска нимало не разликује од осталих земаља средње и источне Европе, поставља се питање да ли је ишта научено из искуства стеченог у том процесу, или ће недавна историја наметнути нов начин учења. Пример за то је стална модернизација борбених авиона МиГ-21 у Румунији, која није, према неким изворима, обављена према захтеваним стандардима.⁶⁵ Ни они а ни тенк М-84А вероватно неће бити потребни, а брзо застаревају с обзиром на савремено бојиште и његово оперативно окружење. Биће потребно да се у стратегијском прегледу одбране, који је сада у фази израде, обрати пажња на та питања.

⁶² Из неких извора долазе критике да ће та смањења озбиљно погодити реформу одбране (видети: „Novi list“, 22. фебруар 2004). Међутим, бољи увид у последње предлоге буџета показује да, мада је буџет за одбрану смањен, трошкови одбране као целине нису погођени толико да би могли озбиљно да доведу у питање тренутни темпо реформе одбране. Једино запажање је повећање додељених средстава обавештајним службама.

⁶³ Видети: „Obrana“, 4. април 2003.

⁶⁴ У *Стратегији националне одбране* наведено је да претња регионалној безбедности, мада знатно смањена, није потпуно елиминисана (видети: „Jutarnji list“, 12. април 2003; Zlatko Gareljčić, „Što za Republiku Hrvatsku znači ulazak u NATO?“ у: Lidija Čehulić, изд. „Godišnjak/Yearbook-Šipan 2003“, Zagreb, 2004).

⁶⁵ Хрватска министарка одбране изјавила је да је том одлуком спречено потпуно укидање Ратног ваздухопловства и уштеђено земљи око 10 година, током којих треба да одлучи шта даље да ради („Vjesnik“, 4. септембар 2003).

Због скоре прошлости цивилно-војни односи у Хрватској још су проблематични из бројних разлога, што је углавном последица рата и Туђмановог режима. Ти разлози, између осталог, обухватају политизацију официра и непостојање транспарентности, уз велику корупцију међу личностима на вишим положајима и општи недостатак интереса цивилне заједнице за војнобезбедносне послове.⁶⁶ То не значи да је опало поштовање за ОС Хрватске, које се још веома поштују због напора и жртвовања у периоду 1991–1995. године. Од промене руководства 2000. године у решавању тих проблема постигнуто је много, али само на површини. Генерално, може се рећи да су цивилно-војни односи бољи него односи у другим државама претходне Југославије, сем можда у Словенији.⁶⁷

Важна улога парламента јесте демократска контрола оружаних снага. Мада Сабор на папиру има значајне обавезе, на пример, усвајање стратегијских докумената који се односе на одбрану и доношење буџета, у пракси је другачије.⁶⁸ У већини случајева Сабор само преноси препоруке Министарства одбране.⁶⁹ Нарочито је значајна неактивност Комитета за унутрашњу политику и националну безбедност (и Комитета за иностране послове). У оквиру тог комитета, који има прилично широку област одговорности, планиран је поткомитет који треба да се бави питањима одбране, али он тек треба да буде формиран.⁷⁰ Главни разлог јесте недостатак стручњака у области војнобезбедносних питања. Једна од препорука је формирање малог, сталног уреда у оквиру Сабора који би помагао активности чланова Парламента у вези с тим. Међутим, још ништа није учињено у том правцу.

Невладиних организација (НВО) и трустова мозгова стручних за реформу одбране има веома мало, као, на пример, Атлантски савет (Факултет политичких наука) и Институт за међународне односе (ИМО).⁷¹ Међутим, њихов потенцијал се ретко користи, а у неколико случајева, када су били ангажовани, над њиховим препорукама превладали су политички разлози. Да би остваривале своје улоге, тим институцијама ће бити потребна подршка и државних институција (нарочито владиних министарстава) и међународно ангажовање.

⁶⁶ Једна од познатијих афера корупције везана је за хрватског генерала Загореца (помоћник министра одбране за набавку и производњу наоружања) и државну агенцију за набавку оружја *RH-ALAN* („Jutarnji list“, 29. фебруар 2004).

⁶⁷ Опширније: Timothy Edmunds, *Adelphi paper 360: Defence Reform in Croatia and Serbia & Montenegro*, IISS, 2003.

⁶⁸ Видети: Vlatko Čvrtić, „Parliament and the Security Sector“ у: J. Trapans & P. H. Fluri, eds, „Defence and Security Governance“ DCAF, 2003.

⁶⁹ Редак изузетак било је слање трупа у Авганистан, када је одржана озбиљнија расправа.

⁷⁰ Кореспонденција са бригадиром Звонимиром Махечићем, војним саветником председниковог кабинета.

⁷¹ Видети: Mladen Staničić, „Civil Society and the Security Sector“ у: J. Trapans & P. H. Fluri, eds, „Defence and Security Governance“, DCAF, 2003.

Поред тога, недостаје дубинска анализа. Радови о тој теми деле се, углавном, на две категорије: медијске чланке, који су због недостатка искусних војних дописника претежно сензационалистички, и радове чији су аутори унутар система (МО) и који су пропагандни, без детаља или критичке анализе. Као и у другим земљама, има мало одмах доступних превода страних текстова који се односе на војнобезбедносна питања.

Будући да има мало независних стручњака који познају актуелна војнобезбедносна питања, нарочито на Западу, то ствара проблем не само у вези са саветима на домаћем плану, него и у критичком анализом и конструктивним ангажовањем. Програми школовања, који су тек недавно поново увели студије повезане са одбраном, налазе се у раним фазама развоја и потребно је да се преструктурирају и убудуће боље координишу.

У вези с наведеним је и питање транспарентности. Мада су основа за транспарентност, и вертикалну и хоризонталну, законски документи, важне су и организациона и радна пракса, нарочито када се министарства која се директно баве односима с јавношћу упорно држе старе праксе.⁷² Процедуре за добијање основних информација у вези са војнобезбедносним питањима, које су на Западу одмах доступне, у Хрватској не пролазе лако.⁷³ Штавише, стега обавештајних служби је још јака и утиче на све нивое доношења одлука, укључујући и израду нацрта значајних законских докумената.⁷⁴ Пример за то је закон који се односи на производњу и ремонт наоружања, уведен 2002, у којем се каже да су државна тајна имена, локације, итд. компанија ангажованих у производњи за оружане снаге. Тешко је замислити како те компаније планирају да функционишу на веома конкурентном и отвореном тржишту.

Сви ти проблеми, мада изазивају бригу јавности, као у затвореном кругу не изазивају интересовање за војнобезбедносна питања код ширих слојева становништва, сем за питања која их директно погађају. Испитивање јавног мњења показује да подршка чланству у НАТО опада (нарочито после операције у Ираку и повећаних активности са Алијансом на јадранској обали), и сада достиже мало више од 50 одсто за разлику од око 75 одсто оних који дају подршку чланству у

⁷² Видети: Tatjana Cumpek, „Transparency and Accountability in the Defence and Security Sectors“ у: J. Trapans & P. H. Fluri, eds, *Defence and Security Governance*, DCAF, 2003.

⁷³ То је супротно изјавама званичника МО (видети: J. G. Polić, „Security & Defence Reform: A Croatian Armed Forces Case“ у: „Croatian International Relations Review“, Јануар/јун 2003).

⁷⁴ Хрватске безбедносне службе реорганизоване су неколико пута од када је земља постала самостална. Међутим, јасно је да се мало променило у пракси, јер су агенције и даље преобимне (ОА, ПОА, ВСА итд.) и лоше опремљене да би изашле на крај са тренутним изазовима (видети: Ozren Žunec, „Democratic Oversight and Control over Intelligence and Security Agencies“ у: J. Trapans & P. H. Fluri, eds, *Defence and Security Governance*, DCAF, 2003).

Европску унију.⁷⁵ Већини су на уму много важнији, социјално-економски приоритети, с тим да се туризам означи као стратегијска економска оријентација. Економска безбедност се с правом сматра најзначајнијом за дугорочну стабилност у региону.

Какви се изазови очекују убудуће?

Бар што се тиче реформе одбране, може се рећи да Хрватска полако улази у другу фазу реформе сектора безбедности.⁷⁶ Изазови у вези с реформом одбране на које би требало да се обрати пажња у будућности обухватају:

- 1) наставак реформе законских докумената према западној пракси;
- 2) решавање сталне „конфузије“ у институционалним односима, нарочито између МО, ГШ и председника;
- 3) боље образовање у области војнобезбедносних питања – како војно, тако и цивилно, те познавање енглеског језика, нарочито на вишим нивоима;
- 4) цивилно-војне односе, нарочито парламентарну контролу и транспарентност;
- 5) подизање нивоа знања и интересовања јавности за питања одбране, нарочито промовисање шире дебате о потенцијалном чланству у Северноатлантски пакт.

Током наредних циклуса *МАР*-а биће потребно да се уложи више напора ако желе да се задовоље критеријуми Алијансе и ако земља хоће да оствари жељу да има важну улогу у региону.⁷⁷

Може се закључити да постоје два разлога што се реформа одбране, каква се сад одвија, спроводи безвољно и на брзину. Основни разлог је жеља да се што је пре могуће придружи НАТО-у, јер се сматра да ће то обезбедити Хрватској одговарајућу безбедносну гаранцију и допринети њеном економском опоравку и уласку у Европску унију. Ако се будући смер политике процењује на основу актуелних приступа реформи одбране, природан закључак јесте да постоји могућност заузимања опуштенијег става према НАТО-у када се оствари улазак у чланство. Секундарни разлог је неопходност да се смањи оптерећење везано за финансирање превеликих и технички застарелих снага. Међутим, судећи према искуствима других земаља, те мере неће одмах допринети економском развоју, не само зато што велики проценат оних који напуштају ОС Хрватске једноставно постаје незапослен, тако да уместо једног, постају одговорност другог министар-

⁷⁵ Видети интервју са Зораном Милановићем, помоћником министра за иностране послове у „*Vjesniku*“, 12. октобар 2003.

⁷⁶ Видети: Серија од три књиге – Andrew Cotter, Timothy Edmunds & Anthony Forster, eds, *Democratic Control of the Military in Postcommunist Europe*.

⁷⁷ Аргументе у вези с тим недавно је саопштио министар одбране Рончевић (видети: „*Slobodna Dalmacija*“, 1. април 2004.

ства, него и због тога што се уштеђена средства ретко преусмеравају ка издацима за одбрану. Ти проблеми нису карактеристични само за Хрватску.

Србија и Црна Гора

Недавни политички догађаји – може ли брод бити спасен?

Уопштено говорећи, од уклањања Милошевића са власти 2000. године направљен је само један мали корак напред. Међународна заједница опет свира исту негодговарајућу мелодију у Београду, постављајући демократску реформу на веома крхке темеље.⁷⁸ Питање које се одмах намеће јесте да ли се за процес реформе одбране може рећи нешто више.

Србија и Црна Гора (СЦГ) још увек је највећи изазов и непознаница на Западном Балкану.⁷⁹ Чести, нерегуларни избори у последњих неколико година, заједно са актуелним проблемима на Косову, само подупиру ту тврдњу. „Штавише, СЦГ и Босна и Херцеговина јесу једине државе на Западном Балкану изван оквира „Партнерства за мир“.⁸⁰ Спора динамика реформе од када су продемократске снаге дошле на власт, 2000. године, не користи ситуацији, нарочито кад је реч о реформи сектора безбедности.⁸¹

Реформа сектора безбедности (РСБ) у Србији, као и у свакој другој земљи, зависи од постизања консензуса међу политичким руководиоцима, како унутар ње, тако и у односима са Црном Гором. Тога није било на политичкој сцени у последњих неколико година, нарочито од када је продемократски блок (ДОС) преузео вођење земље крајем 2000. године. Мада је уклањање Милошевића био добродошао и дуго очекивани догађај, као и јасан показатељ да земља ипак може имати будућност у Европи, процес прилагођавања није био лак.⁸² Од уклањања Милошевића могу да се утврде три фазе.

Први период, од новембра 2000. до марта 2002. карактерише, између осталог, ривалство између југословенског председника Војислава

⁷⁸ На пример, у том раду критикује се одлука Међународног трибунала у Хагу да оптужи још четири грађанина СЦГ за ратне злочине само неколико недеља пре избора. Мада је битно да суд има политичку самосталност, временски тренутак за тај потез не само да је показао неосетљивост на догађаје на терену него је ишао директно наруку десним националистичким партијама.

⁷⁹ Нарочито ако се посматра нерешено питање Косова, које је према Резолуцији 1244 (1999) Савета безбедности УН саставни део СЦГ. Видети: <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>.

⁸⁰ Мада те две државе имају неке заједничке тачке, у контексту овог рада знатно се разлиже по томе што СЦГ покушава да уклопи три државе с једном војском, а у БиХ ситуација је обрнута, јер су три армије наметнуте једној држави.

⁸¹ Видети: ICG, *Serbian Reform Stalls Again*, „Balkans Report“ No 145, Београд, јули 2003.

⁸² Видети: Elizabeth Roberts, *Serbia-Montenegro: A New Federation?*, CSRC, март 2002.

Коштунице и бившег председника владе Србије Зорана Ђинђића, затим случај Милошевић и изручивање Хагу (ICTY), проблеми на граници с Косовом и спор између Београда и Подгорице око будућности федерације. Други период, од марта 2002. до марта 2003, карактеришу споразум о новој државној заједници Србија и Црна Гора, око којег је посредовала ЕУ, трасирање стратегијског курса ка евроатлантској интеграцији, те убиство Зорана Ђинђића и безбедносне операције у вези с тим, укључујући и ванредно стање. Трећи период, од марта 2003. до сада, карактеристичан је по погоршању економске климе и успоравања процеса реформе, бројним оптужбама за корупцију унутар демократског блока које готово парализују политички живот, неуспелим председничким изборима, који су открили неповерење у нове демократске снаге, те општи избори, на којима су партије десне оријентације и радикалне партије добиле изненађујуће велики број гласова.⁸³ Демократске партије Србије, након готово месец дана „преговарања“, једва су успеле да формирају мањинску владу, на челу с националистички опредељеним лидером, бившим председником Југославије и садашњим председником владе Србије Војиславом Коштуницом.⁸⁴

У сва три наведена периода постављају се два питања. Прво, на домаћем плану, немогућност да се реформа стави на прво место у политичком процесу мишљења.⁸⁵ Она се манифестује као стална унутрашња борба између разних политичких партија демократског блока, нарочито између Коштуничине ДСС, ДС (бивше Ђинђићеве партије), на чијем челу је сада министар одбране Борис Тадић, и нове, све популарније Г-17Плус.⁸⁶ Може се закључити да политичка сцена у СЦГ још није достигла степен зрелости који би јој омогућио да се постигне консензус у вези са веома значајним питањима као, на пример, како би реформа требало даље да се одвија. Најновији закон, по којем држава финансира хашке оптуженике, свакако је корак уназад.⁸⁷

У актуелним околностима, мала група правих реформатора је све изолованија и мора да се бори да уопште остане на политичкој

⁸³ Видети: Economist Intelligence Unit, *Country Report: Serbia and Montenegro*, London, јули 2003.

⁸⁴ Коштуничин досије као продемократског лидера, судећи само по његовој досадашњој политичкој историји, није охрабрујући. Да се и не помињу његове изјаве у вези са ратом у Хрватској и БиХ – скоро јавно је изјавио да је против трансфера Милошевића Хашком трибуналу, потписао билатерални споразум подршке са Републиком Српском и БиХ и повезан је са људима као што су Ацо Томић и Раде Булатовић, који су наводно умешани у убиство Ђинђића (видети: „Nationalist Serb PM risks isolation abroad“, „The Guardian“, 3. март 2004; „Two Kostunica aides held over Serbian PM's assassination“, „The Guardian“, 10. април 2003; „Kosovo killings raise the stakes“, „Financial Times“, 22. март 2004; „Дневник“, 5. март 2004.

⁸⁵ Видети: ICG, *Serbia's U-turn*, Europe Report, No 154, Београд, март 2004.

⁸⁶ Видети: ICG, *Serbian Reform Stalls Again*, „Balkans Report“, No 145, Београд, јули 2003.

⁸⁷ Веће политичке разлике постале су видљиве при доношењу и припреми тог закона, као и појави новог савеза – техничког, за сада – између ДСС, СРС и СПС (Социјалистичка партија Србије), чији су гласови омогућили изгласавање Закона (видети: *B52 News Agency*), 30. март 2004; „Глас јавности“, 1. април 2004.

сцени, у култури у којој су укоренењени криминални елементи и у којој је раширена корупција. Мало је вероватно да ће нови избори променити ту ситуацију. Чланови Владе наклоњени реформи (нарочито из Г-17Плус и ДС) можда би могли да уведу неке мере (на пример, економску реформу) у областима за које Коштуница не сматра да посебно угрожавају његове ставове.⁸⁸

Недостатак политичког консензуса јасно се види у односу на одлуку претходне владе (на челу са ДС) да се пријави за улазак у евроатлантску заједницу, тј. да приступи Програму „Партнерство за мир“. Мада је та одлука саопштена јавности почетком 2001, званична пријава НАТО-у није предата дуже од годину дана. То је, донекле, било последица унутрашњих неслагања у продемократском блоку, умногоме заснованих на погрешном тумачењу јавног мњења према НАТО-у после рата 1999. године.⁸⁹ Узимајући у обзир актуелне догађаје на Косову и реакцију НАТО-а на раширено (и очигледно претходно добро усаглашено) насиље против преосталих Срба у Покрајини, однос јавности према НАТО-у може да буде само још лошији, те тако утиче на политичко размишљање о тој теми. Остаје да се види колико ће недавни позиви лорда Робертсона Србима да „гледају у будућност“ утицати на домаћи фронт.⁹⁰

Још два запажања повезана су с наведеним. Прво је чврсто становиште у Србији да је међународна заједница још сувише непријатељски расположена према овој земљи и да се не понаша према њој као према суседним државама,⁹¹ не само у вези с Косовом него и у вези са интеграцијом са Западом. Често се могу чути упоређења с Хрватском и како је „њој дозвољено да приступи 'Партнерству за мир' мада не испуњава потпуно захтеве Хашког трибунала, да и не помињемо друге земље“. Поред тога, будући да демократски блок не испуњава своја обећања, нарочито што се тиче економске реформе, радикалне партије, на пример Српска радикална странка (СРС), постале су јаче и утицајније. Мада није вероватно да ће се земља вратити на националистичку политику из доба Милошевића, сигурно је да су у последње три године такве партије ојачале своју позицију.⁹²

⁸⁸ Видети: „Дневник“, 5. март 2004.

⁸⁹ Испитивање јавног мњења почетком 2001. показало је да је више од 60 одсто становништва за НАТО, нарочито након успешне сарадње са КФОР-ом око копнене зоне безбедности на Косову. Међутим, тај став се током године променио када су се у суседној Македонији разбуктала непријатељства (видети: Јован Теокаревић, *СР Југославија/Партнерство за мир*, „Призма“, мај 2002; <http://www.ccmr-bg.org/javnost/public/024.htm>).

⁹⁰ Govor генералног секретара НАТО-а у Војној академији СЦГ у Београду, 27. новембра 2003. Видети: <http://www.nato.int/docu/speech/2003/s031127a.htm>.

⁹¹ Видети: „Спољнополитички положај СЦГ са освртом на приступање програму 'Партнерство за мир'“ на: <http://www.mfa.gov.yu>.

⁹² Анализа резултата избора указује да стваран број гласова које су добиле националистичке десне партије од када су изгубиле власт 2000. износи само 300.000

За разлику од Хрватске, где Влада има извесну подршку у вези са интеграцијом у евроатлантску заједницу, у Србији је проблем комплекснији. Кампања за интеграцију у евроатлантску заједницу, пре свега у НАТО, коју углавном предводи Влада, није много повезана с расположењем народа као у Хрватској. Знање о Савезу није велико баш као ни у Хрватској, али је још важнија антипатија, нарочито код сеоског становништва, која је директна последица рата 1999. године.

Осим тога, сарадња са Хашким трибуналом има значај не само у погледу задовољавања критеријума за „Партнерство за мир“ него и као пробна платформа за националну свест, изванредно значајну за објашњење националистичке ратне еуфорије у том региону током прошле деценије. У СЦГ и Хрватској Међународни суд за ратне злочине на простору бивше Југославије не сматра се директним правним проблемом и обавезом коју треба испунити, него има много дубље политичке и друштвене реперкусије. Увиђање ратне кривице коју су многи обични људи и политичари до недавно само гурали под тепих или потпуно игнорисали такође је важно у смислу регионалне сарадње и дугорочне стабилности. Стога је изузетно важан сталан притисак међународне заједнице, мада се помирење не може наметнути одозго.⁹³

Друго питање које карактерише период од 2000. године јесте пропуст међународне заједнице да у потпуности схвати и адекватно реагује на развој догађаја у земљи (и региону), што је водило претераном оптимизму, након којег су уследили разочарења и исхитрена решења.⁹⁴ Актуелни трагични догађаји на Косову могу се посматрати као добра илустрација претераног поједностављивања ствари, где је најекспедитивнија политика увек најбоља политика. Све у свему, међународна заједница је опрезно подржавала реформе у СЦГ, примењујући са извесним успехом приступ „штапа и шаргарепа“ према Милошевићевом режиму, али се то сада све више доводи под знак питања.⁹⁵

Међутим, постоји разилажење у мишљењима о томе како најбоље да се организује подршка демократском блоку, односно, прецизније, спровођење реформи. С једне стране је убеђење у неопходност

гласова. Променила се, у ствари, расподела власти, јер је минимални праг за партије повећан за пет одсто гласова, чиме је спречено пријављивање многих мањих продемократских партија (видети: Илија Вујачић, „Од избора до демократске консолидације“ у: „ПРИЗМА“, децембар 2003).

⁹³ Иницирање поступака за ратне злочине у земљи, уз установљавање специјалног суда за ратне злочине, започето је у октобру 2003 (видети: Amnesty International, *Amnesty International's concerns and Serbia and Montenegro's commitments to the Council of Europe*, март 2004.

⁹⁴ Мада је тај пропуст био чак очигледнији и штетнији током периода 1991–1999. године, изненађује да није знатније коригован.

⁹⁵ На пример, мада су САД укинуле преостале санкције и недавно потврдиле да Србија испуњава потребне услове за помоћ од око 110 милиона долара (2003), ЕУ била је опрезнија и одбила је да се обавезе на било какве датуме приступања, суспендујући преговоре о Споразуму за стабилизацију и приступање (видети: Economist Intelligence Unit, *Country Report: Serbia and Montenegro*, Лондон, јули 2003). Након развоја догађаја после избора у СЦГ, САД укинуле су помоћ за 2004. годину.

сталне примене приступа „штапа и шаргарене“, тј. да се Србији и Црној Гори морају дати прецизне смернице које мора задовољити пре него што се предузму било какви кораци ка интегрисању земље у структуре НАТО или Европске уније. То се нарочито односи на задовољавање захтева Хашког трибунала и схватања важности потпуне сарадње са судом. На другој страни је мишљење, које се подржава и у овом раду, да би континуирана међународна подршка демократским снагама у земљи требало да буде водеће начело јер су оне у овом тренутку прилично крхке. „Партнерство за мир“, по својој природи, није идеалан инструмент који треба користити за притисак на земљу. Као и Хашки трибунал, оно се бори за унапређење регионалне сарадње, мада метод за то није помирење, него пре сарадња. Међутим, то не значи да притисак на земљу да би се понашала у складу са својим међународним обавезама мора да буде прекинут, већ треба да има довољно простора да се примени на други начин, на пример, преговори-ма за приступање Европској унији.⁹⁶

Војна реформа – каква реформа?

Што се тиче војнобезбедносних питања, СЦГ остаје и даље потенцијално најјачи партнер Алијансе у региону, али и потенцијално нај-проблематичнији, барем у краткорочном и средњорочном периоду. Није реч само о нерешеном питању државности између Србије и Црне Горе које изгледа да утиче на свако питање реформе; ту је питање будућности Косова, знатно националистичко јавно мњење, манифестовано на недавним изборима, критично стање привреде земље и могући будући проблеми у Санџаку. То је важно не само зато што утиче на све покушаје у вези с реформом него и зато што утиче на безбедносне проблеме земље, а тиме, посредно, и на реформу одбране.

Недавно је, у једном говору, министар одбране Тадић рекао да је незадовољан брзином којом се реализују реформе одбране у земљи.⁹⁷ Негодовао је и због чињенице да СЦГ још није у „Партнерству за мир“ и ускраћивања земљи веома потребне помоћи. Тако смела изјава, нарочито само неколико недеља пре избора, упућена и домаћем и међународном аудиторijuму прорачунато је изненађење. Међутим, он јесте рекао и да су постигнути веома важни резултати током његовог мандата и да је припремљена позорница да се војне реформе започну 2004. године. Као највећа достигнућа поменуо је стављање ГШ и војних безбедносних служби под јурисдикцију МО, чиме је омогућена цивилна и демократска контрола. Та изјава указује само на темпо

⁹⁶ Дobar пример је Хрватска, односно чињеница да се неколико држава (Велика Британија, Италија и Холандија) уздржало од ратификовања са Европском унијом Споразума о стабилизацији и приступању.

⁹⁷ Говор министра одбране Бориса Тадића одржан у Војном клубу у Топчидеру, 19. децембра 2003. године.

реформи, док се дубина у тој фази не може реално очекивати. Министарство одбране у Београду било је укључено у неколико реформи од почетка деведесетих година 20. века чији је циљ углавном било смањење с малим утицајем на оперативне могућности.⁹⁸ Први озбиљан покушај да се позабави тим другим учињен је средином 2001. године на основу програма „рационализације и ограничене реорганизације“.⁹⁹ Тежиште је било на смањењу институционалних и оперативних структура, тако да је до краја 2002. Војска била реорганизована од старих „армијских“ структура на „корпусно-бригадне“ структуре, које су, мада флексибилније, и даље засноване на територијалној концепцији одбране и превеликој командној структури.¹⁰⁰ Даље промене морале су да чекају разјашњавање односа између Београда и Подгорице и смењивање генерала Павковића, средином 2002. године. Након тога следило је изјашњавање власти за интеграцију у евроатлантску заједницу, што је омогућило иницирање програма радикалне реформе одбране, засноване на принципима Запада. Међутим, мада су тиме уклоњене најочигледније препреке променама, није уследио процес брзе реформе одбране, како су неки предвиђали.¹⁰¹

Пре него што је израђена, *Уставна повеља* је сматрана фундаменталном осном сваке реформе одбране. Међутим, тим документом се у стварности није много променило. Написан на брзину под притиском ЕУ, не само што је лоше написан, с бројним нејасноћама, нарочито у погледу правних термина, него су и многа стратегијска питања остављена нерешена. У том контексту најважнији је могући референдум 2006. године у вези са будућношћу државне заједнице. Аргументи против сваке веће реформе су очигледни ако постоји велика вероватноћа да заједница неће опстати дуже од три године.

Што се тиче реформе одбране, однос између извршних органа власти одговорних за одбрану није јасан и у стварности не омогућује демократску контролу оружаних снага. Мада су институције на нивоу заједнице „на папиру“ одговорне за питања одбране, стварну пуномоћ има Влада Србије, која финансира више од 95% буџета одбране. Поред тога, одговорност није јасна, нарочито одговорност министра одбране. Мада су оружане снаге институција заједнице, он је, у ствари, одговоран српском парламенту.

⁹⁸ Неки успех јесте постигнут, нарочито што се тиче смањења: број припадника је смањен са 106.000 из 1999. на мање од 80.000 до 2002. године. Видети: UNDP, *Fact-finding Mission for Military Conversion as an element of SSR-Final Mission Report*, Београд, 29. април 2002.

⁹⁹ Утицај Запада није био једини чинилац и искуство из борбених операција током ратова вођених 1991–1999. године (видети: „Глас јавности“, 14. јануар 2003).

¹⁰⁰ Прилично прецизна слика система пре реформи 2001. може се наћи у: Charles Neuman, ed, *Jane's World Armies – Yugoslavia*, London, 2002.

¹⁰¹ Видети: Бојан Димитријевић, *Фазно реформисање Министарства одбране/војске СЦГ*, ЦЦМР – Анализа: <http://www.ccmr-bg.org/analyze/analyze.htm>.

Проблеми који упорно постоје између Београда и Подгорице изгледа да спречавају израду стратегије националне безбедности за обе државе.¹⁰² Србија, у ствари, намеће своју стратегију одбране као полазиште за реформу одбране.¹⁰³ Мада се коси с логиком, па је и критиковано, у садашњим политичким околностима можда је то једина одржива опција, све док је у складу са главним одредбама *Уставне повеље*, и омогућава извесну флексибилност.¹⁰⁴

Па ипак, свака земља има различите националне безбедносне потребе и интересе па се различито гледа и на реформу одбране.¹⁰⁵ То се најбоље манифестује у разлици у гледањима генерала Благоја Граховца,¹⁰⁶ који подржава прилично радикално и брзо смањење оружанних снага СЦГ, на највише 25.000 припадника, и министра одбране, који заступа постепенији процес реформе, са плафоном (економским) од око 40.000 припадника с обзиром на проблеме на југу.¹⁰⁷

У *Уставној повељи* настављено је са старим системом да се врховна команда оружанних снага СЦГ поверава Врховном савету одбране (ВСО), што је институција наслеђена из доба Милошевића.¹⁰⁸ Извршни чланови Савета су два председника држава чланица и председник државне заједнице.¹⁰⁹ Своје одлуке Савет доноси консензусом, што су домаћи стручњаци критиковали као неизводљиво у време рата. У пракси се одлуке тог тела умногоме заснивају на постигнутом политичком договору његових чланова, тако да остаје мало простора за парламентарну или другу контролу.¹¹⁰ Мада је то остатак прошлости, концепцијски то није лоша идеја јер гарантује једнакост држава

¹⁰² Видети: „Глас јавности“, 14. јануар 2004, и „Дневник“, 8. септембар 2003.

¹⁰³ Нацрт тог документа МО први пут је израдило средином 2003, али је он враћен комисији за израду уз велике критике на свим нивоима. У садашњи рад укључени су стручњаци из шире базе (видети: „Недељни телеграф“, 10. септембар 2003. и интервју са замеником министра одбране Вукашином Марашем, „Војска“, 27. новембар 2003.

¹⁰⁴ Видети: „Недељни телеграф“, 8. јун 2003.

¹⁰⁵ Видети: Радосав Мартиновић, „Security Priorities of Montenegro“, Miroslav Hadžić, ed, *Armed Forces Reform-Experiences and Challenges*, Београд (ЦЦВО), 2003.

¹⁰⁶ Најзначајнија критика која се може упутити предлозима генерала Граховца јесте то што није узео у обзир стварну ситуацију, тј. политичку сцену у СЦГ, мада је то полазна тачка његове тврдње (видети: Излагање генерала Граховца, саветника председника СЦГ за питања одбране, у Другој школи Г17 о РСБ, Београд, 15. октобар 2003).

¹⁰⁷ На домаћем фронту министар одбране је нагласио да су јужна Србија и граница с Косовом примарна брига оружанних снага (видети: „Војска“, 25. децембар 2003). Међутим, то би могло да буде намењено домаћој јавности, а спровођење те политике може се довести у питање када се стратегијске користи од распоређивања на задатке у иностранству покажу као сувише велике да би им се могло одупрети.

¹⁰⁸ Видети: чл. 56 *Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора*, доступно на www.mfa.gov.yu.

¹⁰⁹ Према повељи, министар одбране ће, осим што је цивил, „координисати и примењивати политику одбране садржану у повељи и командовати војском у складу са законом и овлашћењима ВСО“ (видети: чл. 41, исто).

¹¹⁰ Видети: Зоран Пајић, „Legal Aspects of SSR in the FRY“, „Working Paper“ No 18, DCAF, април 2002.

чланица у том домену, а могла би у будућности чинити део изводљивог модела ако би све законске реформе биле изведене на адекватан начин.¹¹¹

Организацијски, најзначајнија недавно изведена промена јесте то што су ГШ и војна обавештајна служба стављени под Министарство одбране.¹¹² На домаћем плану, то се описује као велика промена не само зато што обезбеђује много већи кредибилитет Министарству одбране, него и због тога што се први пут у историји Генералштаб и војска стављају под цивилну, ако не и демократску, контролу. Међутим, мада је за тај потез била потребна политичка храброст, постојали су сви предуслови да се то догоди.¹¹³ Штавише, то су, у ствари, само козметичке промене, нарочито у случају обавештајних служби. Структуре Министарства одбране СЦГ остале су непромењене, са својим превеликим, бирократским и комплексним системом командовања и управљања и знатним дуплираним и ривалским сегментима.

Важно је покушати схватити природу тих институција. У много чему оне су сличне институцијама других земаља средње и источне Европе. Међутим, војска претходне Југославије није се никад ослањала на Москву, због чега је њено руководство било слободно и стручно за развој властитих структура и планова.¹¹⁴ Проблем је у томе што је велики део тог потенцијала у рукама припадника Војске којима је МО још претрпано а чији велики део није расположен да проводи брзе реформе.¹¹⁵ Цивилног особља има веома мало и у већини случајева није стручно, па је тиме потиснуто на маргине процеса доношења одлука. Изузетак би могао да буде све већи број цивилних саветника, директно потчињених министру одбране, чије довођење има за циљ расподелу оптерећења (јер је министар одбране Тадић постао лидер ДС после избора), а чија селекција је изведена према критеријумима који су се заснивали на политичкој лојалности а не на стручности.¹¹⁶

¹¹¹ На пример, по Уставу Србије, председник Србије је врховни командант оружаних снага, што није у складу са новом уставном повељом (Miroslav Hadžić, „New Constitutional Position of the Army“, „Working Paper“, No 112, Ženeva DCAF, 2003).

¹¹² Пре те промене МО било је институција другог ранга, чији је главни циљ био обезбеђивање економских и управних предуслова за функционисање система одбране. Видети: Dimitrios Koukourinos, „Constitutional Law and the External Limits of the Legal Framing of DCAF: The Case of Croatia and the FRY“, „Working Paper“, No 61, Ženeva DCAF, 2002.

¹¹³ Видети: „Нови безбедносни ризици“, „Војска“, 12. јун 2003.

¹¹⁴ Пример су биле војне реформе „Рудо“ и „Снага“ седамдесетих година 20. века и доктринарни документ „Стратегија оружане борбе“ из 1983, који су у то време били „значајни“ у поређењу с тадашњом совјетском мисли (видети: Група аутора, интерно, *Научноистраживачка/развојна делатност*, Београд, 1989).

¹¹⁵ Видети: др Предраг Симић, „Реформа сектора безбедности у СЦГ“, „Војно дело“, Београд, бр. 3/2003.

¹¹⁶ С обзиром на развој догађаја у СЦГ после избора, не би било изненађујуће да министар одбране Тадић пређе из МО на вишу дужност до председничких избора 13. јуна. Мада би, што се тиче реформе одбране, било пожељно да он остане, то би

Протеклих шест деценија војска се добро осећала у свом властитом свету, одвојена од цивилне популације на највишим нивоима доношења одлука. Политичко руководство (и широке народне масе уопште) практично је прихватило гледиште да војнобезбедносни сектор може сам себе да реформише, да настави да сам израђује своје доктрине итд.¹¹⁷ Смањење би могло да буде начин решавања тог проблема, барем делимично. Међутим, биће потребно да се оно спроведе најљубиво, према претходно одређеним критеријумима, а не *ad hoc* и према личним наклоностима или ненаклоностима.¹¹⁸ Пошто су те слабости схваћене, у почетку су тражени страни стручњаци као саветници за одбрану.¹¹⁹ Међутим, мада је министар одбране Тадић успоставио добре радне односе са бројним западним земљама током свог једногодишњег мандата, сада изгледа да се прелази на опрезнији приступ питању иностране војне експертизе, највероватније под притиском још увек утицајног Генералштаба.

Испуњавање нормативних и законодавних аспеката реформе одбране, које у СЦГ није ни издалека потпуно, само је почетак тог процеса. Но, значај тих потеза за иницирање реформе преувеличан је на домаћој сцени, највероватније из политичких разлога, чиме је изазвано непотребно одлагање. Не изненађује, међутим, што је било потребно толико времена да се процес покрене.

Промене на терену – тактичко маневрисање димном завесом

Садашње реформске иницијативе не спроводе се у директној сарадњи с НАТО-ом, већ су их, у ствари, самостално развили домаћи стручњаци у Генералштабу, уз ограничене савете страних војних стручњака. Како сад ствари стоје, у готово свакој одлуци мора да учествује министар одбране, а ГШ показује мало иницијативе, сем неколико одабраних чланова. Као и у другим областима, очигледно је да реформу војске не може реализовати сама војска, већ је потребно много шире ангажовање свих државних актера, укључујући и јавност, а то тек почиње да се примењује. Стога реформе које се тренутно планирају нису адекватне и личе донекле на оне које су спровођене у Хрватској 2000–2001. године. Евентуално чланство у „Партнерству за

могло да буде контрапродуктивно у стратегијском смислу, у односу на укупну осетљиву политичку климу у Србији и потребу да се одржава противтежа националистичким елементима, укључујући и оне у садашњој власти.

¹¹⁷ Видети: Miroslav Hadžić, „Original Reasons for Reform“, Miroslav Hadžić, ed, *Armed Forces Reform-Experiences and Challenges*, Belgrade (CCMR), 2003.

¹¹⁸ Видети: Бојан Димитријевић, *Фазно реформисање Министарства одбране/Војске СЦГ*, ЦЦМР – Анализе: <http://www.ccmr-bg.org/analyze/analyze.htm>.

¹¹⁹ Главне саветнике дали су Велика Британија и UNDP (Change Management Team), на основу билатералних споразума. Северноатлантски савез је такође успоставио полуживичне односе са Београдом.

мир“ требало би да помогне да се оне прилагоде стандардима НАТО-а, мада је пожељан изванредан степен инжениерности (засноване на домаћим чиниоцима). На основу онога што се запажа, може се закључити да се савети добијени од билатералних партнера, преко саветника за одбрану, уз искуство и знање постигнуто на курсевима, семинарима и у радионицама, као и од суседних земаља, не анализирају, нити се систематично примењују. Наиме, примењује се више селективан приступ.

Према недавно објављеним подацима Министарства одбране, на основу садашњег радног плана реформа ће се одвијати у три фазе и трајати до 2010. године. Поред изградње мањих и мобилнијих снага, тежиште ће бити и на „професионализацији“, тј. постепеном укидању војних обвезника из састава оружаних снага, најкасније до 2015. године.¹²⁰ Србији и Црној Гори је свакако потребно да повећа број „професионалних добровољних“ припадника, не само због планираног распоређивања у иностранство, него и због безбедносне ситуације у јужној Србији. Мада се критикује, и на домаћем и на међународном плану, да је временски период укупно планиран за реформу веома дуг, то је можда реалан темпо развоја који се заснива на искуству суседних земаља и стварној ситуацији на домаћој политичкој и економској сцени.

Србија и Црна Гора има највећи војни потенцијал од свих република претходне Југославије не само по броју људи него и по борбеном искуству, стручном и техничком знању и јакој војној традицији. Међутим, ближе испитивање њене војне силе показује дубоко укорењене слабости које се не могу решити за кратко време. Разлога за то има више, а главни је погубна владавина Слободана Милошевића.¹²¹ Недостатак адекватних финансијских средстава, од чега се већи део троши на људство, јесте додатни чинилац који онемогућава одговарајућу обуку војника, сервисирање опреме, и друго.¹²² На пример, тенкови таворе у касарнама, без одржавања; војници у јединицама изнад нивоа чете једва да имају бојно гађање из артиљерије или маневре, и тако даље.¹²³ Сем неколико јединица које одржавају виши степен борбене готовости ради распоређивања дуж границе с Косовом, оружаним снагама су очајнички потребна финансијска средства ради поновног оживљавања кључних области које би омогућиле одржавање одговарајућих оперативних нивоа.¹²⁴

¹²⁰ Интервју са начелником Генералштаба Бранком Кргом, „Војска“ 1–8 јануар 2004. године.

¹²¹ Видети: Mihajlo Basara, „Problems in Establishing of Morale in the Army of S-M“, Miroslav Hadžić, ed, *Armed Forces Reform – Experiences and Challenges*, Београд, (ИЦЦВО), 2003.

¹²² То се може видети по недавно уведеним променама метода обуке како војних обвезника, тако и млађих официра, за које је карактеристичан краћи период обуке, с тежиштем на основним вештинама и обједињавање планова обуке и здружених вежби за разне генерације војних обвезника (видети „Војска“, 2. октобар 2003. и 1. јануар 2004).

¹²³ Видети: „Блиц“, 14. април 2004.

¹²⁴ Видети: „У складу са условима“, „Војска“, 5. фебруар 2004.

Војска СЦГ још је организована на територијалном принципу, а састоји се од шест корпуса копнене војске (КoВ), плус три корпуса противваздушне одбране (ПВO), Ратног ваздухопловства (РВ) и Ратне морнарице (РМ). Мада су изведена многа побољшања, што их је учинило флексибилнијим и оперативно самосталним, организациона структура је застарела и не одговара садашњим оперативним потребама, нити војној мисли у ширем контексту.

Према плановима, батаљон ће постати основни елемент оружане снаге.¹²⁵ На основу тога број регуларних корпуса могао би да буде смањен због рентабилности на највише три корпуса (два у Србији и један у Црној Гори).¹²⁶ Средњорочно до дугорочно гледано, територијални систем би вероватно требало потпуно укинути и установити директнију линију командовања снагама. Процес затварања и премештања касарни већ је започет, па ће четири-пет локација, обележених на карти, бити затворено и снаге реорганизоване. Логички принцип тих промена, међутим, није сасвим познат. Ако се усвоји концепција колективне безбедности, онда би то, заједно с приступом заснованим на рентабилности (укључујући и социјалне аспекте), требало да буде водеће начело у процесу доношења одлука.

Званично, српска војска има приближно 78.000 припадника, од чега је око 30–35 одсто војних обвезника и 20 одсто цивила.¹²⁷ Међутим, тај број вероватно значи ипак потпуно бројно стање, а стваран број је барем 10 одсто мањи. Потребно је да се број припадника смањи не само због смањене опасности од конвенционалног рата у региону него и због озбиљних економских проблема са којима се земља суочава, као и ради решавања проблема финансирања тих савезних издатака између Београда и Подгорице.

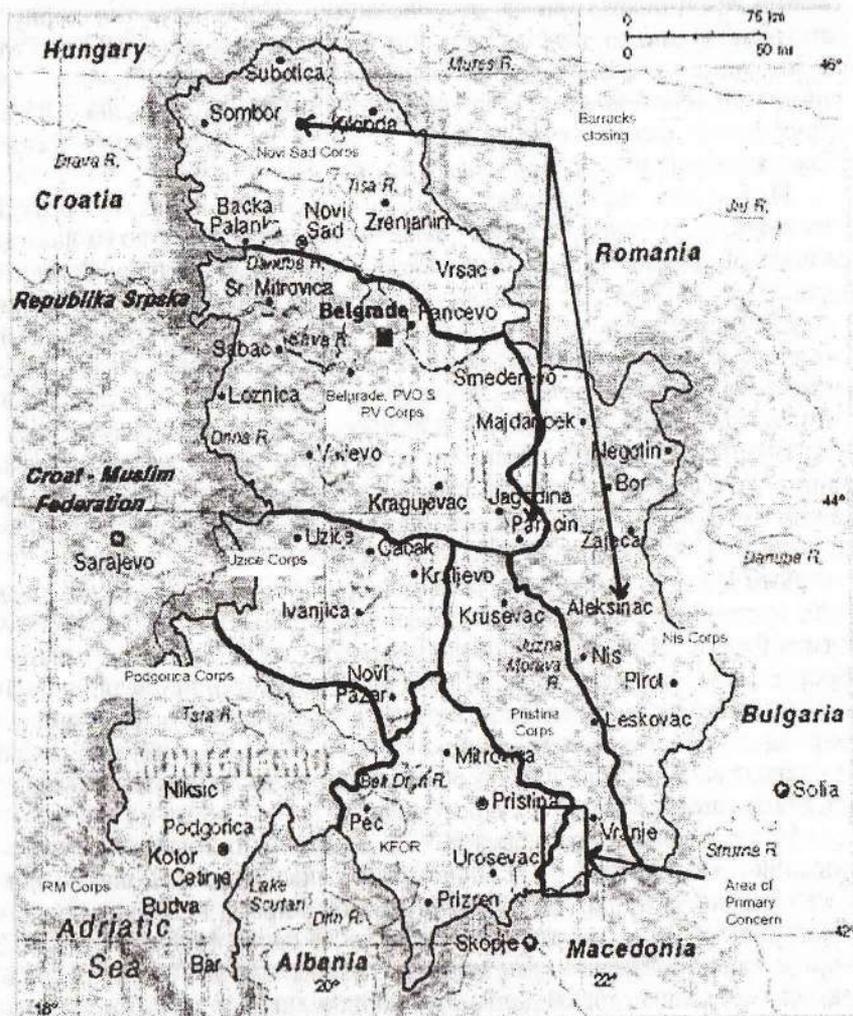
У поређењу са чланицама НАТО-а, Србија још на одбрану троши већи проценат свог БДП од просека. У последњих неколико година то је износило просечно 3,5 одсто БДП, а према плановима за наредне три године, вероватно ће остати на 2,9 одсто. Међутим, са БДП који је мањи од 20 милијарди долара то износи око 700 милиона долара, или приближно 6.200 долара по војнику, што је најниже у Европи.¹²⁸ Као и у Хрватској и другим земљама средње и источне Европе,

¹²⁵ Излагање о реформи одбране у СЦГ вишег званичника МО на међународној конференцији ОЕБС-а и ЦЦВО о улози парламента у РСБ у земљама Западног Балкана, 12. март 2004.

¹²⁶ Било би препоручљиво имати и корпус резервних јединица, као четврти, нарочито због безбедносних проблема на југу Србије и планираног распоређивања у иностранство.

¹²⁷ Поред тога, кад је реч о официрском кадру, може се рећи да је војска „стара“. То се види већ при испитивању структуре чинова – има 46 одсто виших официра, тј. изнад чина потпуковника. Видети: *Defence & Security*, Београд, 18. септембар 2003; др Радиша Ђорђевић, „Реформа система одбране, буџета за 2004. г.“, ЦЦВО – Анализе: <http://www.ccmr-bg.org/analize/analize.htm>.

¹²⁸ Видети: Economist Intelligence Unit, *Country Report: Serbia and Montenegro*, Лондон, јули 2003; ибид.

проблем није толико сам буџет за одбрану, него више дистрибуција средстава унутар њега. Тренутно више од 70 одсто буџета одлази на издатке за људство, због чега остаје мање од 10 одсто за модернизацију и друга квалитативна побољшања, не узимајући у обзир додатне трошкове будућег чланства у „Партнерству за мир“ и упућивање трупа у иностранство.¹²⁹ Према председнику СЦГ Светозару Маровићу реформа одбране има три приоритета: скраћење војног рока у односу

¹²⁹ Проблеми финансирања значе да се официрске плате не уплаћују на време, а последица је масовна правна (законска) тужба против послодавца – МО. То утиче на области као што су регрутација и задржавање квалитетног особља, морал итд.

на садашњих девет месеци, смањење оружаних снага и проналажење решења за Ратну морнарицу. Скраћење војног рока до сада није много утицало на стандарде обуке. Међутим, даљим смањењима то би могло да се промени, па би требало обезбедити више средстава која би омогућила интензивнију обуку. Смањење војног рока је тренутно у средишту дебате у Србији, и сматра се најзначајнијим питањем, првенствено с економског аспекта.¹³⁰ Ситуацију погоршава чињеница да око 14.000 активних припадника Војске нема решено стамбено питање и проблем војне индустрије, а оба проблема имају знатне политичке реперкусије на свим нивоима (или барем домаћи политичари тврде да имају).

Главни краткорочни приоритет за СЦГ биће реорганизовање застарелог и преобимног система војног школовања. У вези с тим учињен је мали напредак, али су потребне радикалније мере. Приоритет би требало да буде повећање интероперабилности с НАТО-ом, нарочито у областима као што су командовање и комуникације, логистика и управљање ваздушним простором. Недовољно знање енглеског језика међу војницима, а посебно вишим официрима, велики је проблем. Објекти за учење језика су неодговарајући и војницима углавном остаје, ако желе да унапреде своје знање, да користе властита средства и похађају приватне школе језика.

Модернизација – под сумњом због озбиљног недостатка новца

Србија и Црна Гора има велику али застарелу војску.¹³¹ Већина наоружања потиче из седамдесетих и осамдесетих година 20. века, а склоност ка чувању довела је до тога да постоје системи и из педесетих година. Тек сасвим недавно учињен је покушај да се та оружја постепено избаце. У једној недавној изјави потврђено је смањење за 200 тенкова Т-55, 72 оклопна транспортера, 152 хаубице итд.¹³² Међутим, то смањење је далеко од оптималног. Ситуацију погоршава постојање великог броја различитих калибара и мала стандардизација.¹³³

За разумевање реформе у СЦГ важна су два питања. Прво, постоји жеља да се сви видови оружаних снага одрже оперативним, чак и они који имају малу перспективу у краткорочном до средњорочном

¹³⁰ Тренутно размишљање у МО изгледа да иде у прилог установљавању посебног фонда за решавање тог питања. Основао би се од продаје вишка оружја и друге војне имовине, средстава добијених директно од државе и иностраних донација (видети: „Војска“, 14. август 2003).

¹³¹ Видети: Александар Радић, „Модернизација Војске Југославије“, ЦЦВО – Анализе: <http://www.ccmr-bg.org/analize/analize.htm>.

¹³² Метод уништавања није јасан, мада се предлаже сечење и топљење (видети „Глас јавности“, 14. јануар 2004, „Војска“, 1. јануар 2004).

¹³³ Само у артиљерији постоје 33 типа система оружја са 13 калибара (видети: *Defence & Security*, Београд, 18. септембар 2003).

периоду. Као и у другим земљама у региону, биће потребно извесно време да политичко и војно руководство схвати да, без обзира на жељу и вољу, земља неће моћи да приушти већи број савремених борбених авиона прве линије фронта, подморничке снаге и слично.¹³⁴ У том смислу најзначајнија је Ратна морнарица, чија је будућност под сумњом не само због недостатка финансија већ и због будућности државне заједнице и жеље Црне Горе да се замени мањом и рентабилнијом обалском стражом.¹³⁵ Други проблем јесте велика али застарела војна индустрија. Србија и Црна Гора наследила је више од 40 одсто индустријских капацитета претходне Југославије везаних за одбрану, углавном производњу малокалибарског и лаког наоружања, минобацача и артиљерије, невођених и вођених тактичких ракетних система, лаких школских авиона, итд.¹³⁶ Мада је ваздухопловна кампања НАТО-а нанела штету тим објектима, постоје и даље знатни капацитети.¹³⁷ Земља ће желети да задржи неке од њих, нарочито фабрике чији се производи сматрају стратешки значајним, као што је малокалибарско оружје, муниција и експлозиви. Поред тога, постоји солидно искуство у истраживању и развоју у одређеним областима које је углавном везано за Војнотехнички институт и Београдски универзитет.¹³⁸ Мада је велики број припадника напустио те институције, остала је критична маса која би могла да помогне напредак на том пољу. Финансијска ограничења, деценија санкција и, што је најважније, Милошевићева незаинтересованост за модернизацију оружаних снага утицали су на то да је велики део њиховог рада завршио на пројектним столовима или у прототипској фази развоја. Тек недавно појавили су се неки нови системи, мада је већина мали помак у односу на рад који је започет крајем осамдесетих и почетком деведесетих година 20. века.¹³⁹

Према последњим информацијама, текућа модернизација снага одвија се према плану направљеном крајем деведесетих година, по-

¹³⁴ У вези с тим, изненађује недавна најава да једна (P821) од три веће дизел-електричне подморнице, уведене седамдесетих година 20. века, треба да се ремонтује, након што је провела неколико година у сувом доку тиватског бродоградилшта (видети: „Вијести“ 10. јануар 2004).

¹³⁵ Црна Гора се разлила са Србијом о овом питању (видети: Radosav Martinović, „Security Priorities of Montenegro“, Miroslav Hadžić, ed, *Armed Forces Reform-Experiences and Challenges*, Београд (ЦЦМР), 2003).

¹³⁶ Та тема је детаљније приказана у књизи која ускоро излази из штампе: Amadeo Watkins, *Yugoslav Military Industrialisation 1923–2003*, Frank Cass, 2004.

¹³⁷ Видети: Amadeo Watkins, „Yugoslav Industry Revival: Fact or Fiction“, *Jane's Defence Weekly*, 25. јули 2001.

¹³⁸ Примери обухватају модернизацију ракетног система ваздух–земља СА-3 (НЕВА) уградњом новог оптичког (термовизијско/ласерски) подсистема, даљу модернизацију авиона Галеб Г-4М (електронска опрема, ракетни системи, повећан долет итд.) и изградњу нове пробне станице за млазне моторе авиона МиГ у Батајници (видети: „Војска“, 18. децембар и 29. јануар 2004; „АЕРОМагазин“, август–септембар 2003).

¹³⁹ Видети: „Више од погледа“, „Војска“, 19. фебруар 2004.

знатом као Модел-21.¹⁴⁰ Њиме је предвиђена надградња личне опреме у 26 различитих категорија, од којих ће се само пет увозити из иностранства. Најзначајније новине јесу увођење бројних система домаће производње, као што су јуришна пушка М-21, калибра 5,56 mm (производни статус тог модела заснованог на АК још је под знаком питања због нагађања да ће се сличан израелски модел производити по лиценци у погону „Дрвена застава“ у Крагујевцу), снајперска пушка М91, калибра 7,62 mm (елиминисање калибра 7,9 mm), побољшана снајперска пушка „Црна стрела“, калибра 12,7 mm за уништавање материјалних добара, бацач граната калибра 30 mm, итд. Будућност тих пројеката је под знаком питања првенствено из финансијских разлога, упркос извозном тржишту на које СЦГ са оптимизмом планира убрзо поново да изађе.¹⁴¹

Цивилно-војни односи

Цивилно-војни односи су проблематични због бројних разлога и умногоне су под утицајем турбулентних догађаја који су обележили протеклих десетак година. Мада у целини оружане снаге још имају велику подршку јавности, углавном због запажене позитивне улоге у одбрани земље од НАТО-а 1999. године, Милошевићева сенка још премадава у неколико аспеката. Тако је међу становништвом настала чудна мешавина гледишта, па власт има деликатан задатак да их реши. Осећања у народу крећу се од либералних пропагандних гледишта да војску и безбедносне службе треба трансформисати у мале, професионалне и компетентне снаге све до националистичког становишта тврде линије да је војска одговорна за губитак „српских земаља“ у Хрватској, Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији. Међутим, током последње две године води се шира и отворенија расправа о војнобезбедносним питањима, укључујући и реформу одбране, нарочито међу ширим народним масама. Медији имају велику улогу у промовисању те расправе, која се, мада је корисна, не води увек стручно, него је више заснована на сензационализму или политичком фаворизовању.

Сектор невладиних организација је такође донекле одговоран за тај позитиван развој догађаја, јер за разлику од Хрватске, постоји шира база НВО које се баве војнобезбедносним питањима. Па ипак, осим неколико њих које су успеле да изграде кредибилитет на том пољу, нарочито у смислу западних финансија и одговарајућих резултата, и даље нема довољно стручног знања у тој специјалистичкој обла-

¹⁴⁰ Видети: „Војска“, 13. новембар 2003.

¹⁴¹ Већ је постигнут извешан успех у извозу муниције и малокалибарског наоружања у Сједињене Државе. Међутим, након афере „Орао“, израћен је Нацрт новог закона о трговини наоружањем и пратећом опремом (видети: *ICG, Arming Saddam: The Yugoslav Connection*, Balkans Report No 136, Београд, децембар 2002; Zoran Kusovac, *Amrs Scandals Reveal Illicit Serb Sales*, Jane's Intelligence Review, јануар 2003.

сти.¹⁴² Поред тога, цивилни универзитети су тек недавно почели поново да се активније ангажују у области војнобезбедносних студија, као на пример Факултет цивилне одбране на Београдском универзитету.¹⁴³ Проблеми су слични онима у Хрватској. Може се закључити да не постоји координисан приступ реализацији циља не само међу њима него и од стране међународне заједнице, која финансира већину њихових пројеката, што се вероватно објашњава недостатком дугорочне стратегијске визије на оба нивоа. На нивоу државне заједнице не постоји парламентарна контрола ниједног аспекта реформе одбране и није вероватно да ће скоро почети да функционише. Једина „добра вест“ у том погледу јесте да је српски парламент успео да установи комисију за питања одбране, на чијем челу је, парадоксално, члан Српске радикалне странке. Мада тај потез није довољан, добио је опрезну подршку међународних организација, као што је ОЕБС, као потез у правом смеру.¹⁴⁴

Транспарентност у области војнобезбедносних питања велики је проблем који упорно постоји у Србији и Црној Гори. Још није превазиђена дуга традиција тајни о којима само неколико одабраних зна и одговорно је за државне тајне на свим нивоима. Мада је у тој области учињен изванредан напредак, он је још углавном козметички и неефикасан у смислу утицаја на отворенију анализу главних области, као што је војни буџет, одбрамбена и набавна политика итд. Последица тога је немогућност озбиљног ангажовања цивилног друштва, али се то манифестује и у неодлучности оних који су унутар система да активно учествују у дискусијама и активностима које су везане за наглашавање тих аргумената.¹⁴⁵

Какви се изазови очекују?

Мада између Хрватске и СЦГ има сличности, из наведеног се може видети да се проблеми са којима се суочава СЦГ фундаментално разликују и биће много тежи за решавање него што је случај у Хрватској.¹⁴⁶ Ако се погледа 18 месеци уназад, може се рећи да реформа одбране, иако спора, јесте једна од најзначајнијих области промена у

¹⁴² Најактивније НВО јесу Центар за цивилно-војне односе, Г-17 – Центар за војне и безбедносне студије и Атлантски савет Србије, који може да има значајну улогу над земља ступи у „Партнерство за мир“. Видети: <http://www.ccmr-bg.org>, <http://www.g17institute.com/Default.aspx>, <http://www.atlanticcouncil.org.yu>.

¹⁴³ Видети: <http://www.fco.bg.ac.yu>.

¹⁴⁴ Та тврдња може да се подржи на два начина: један је да је икаква контрола боља него никаква, а други је чињеница да стварну надлежност за војна питања има српски парламент.

¹⁴⁵ Европска унија је изразила забринутост због одлуке војних власти у Београду да заплене примерке књиге која наводно садржи војне тајне (видети: *B52 News Agency*, 4. април 2004).

¹⁴⁶ Видети: Judy Batt, „Serbia and Croatia: After the elections“, *ISSEU Newsletter*, 10. април 2004.

СЦГ, у поређењу са другим секторима, на пример, судством, финансијама итд. Такође, није тешко закључити да тај сектор и даље лагано напредује, јер се развијају нивои сарадње са разним партнерима, укључујући и НАТО. Међутим, кад је реч о „Партнерству за мир“ и ближој евроатлантској интеграцији уопште, реформа одбране није једини релевантни чинилац. Но, баш ту се не назире никаква драматичнија промена у краткорочном и средњорочном периоду, поготову кад се има на уму јака позиција националистичких и конзервативних снага, укључујући и снаге актуелног председника Владе Србије. То је основна разлика у односу на Хрватску – у СЦГ интеграцију у евроатлантску заједницу више подстиче Влада.

Што се тиче реформе одбране, прва важна брига јесте ко ће водити тај процес кроз следећу фазу ако актуелни министар одбране Тадић оде са тог положаја.¹⁴⁷ Поред тога, како у краткорочном до средњорочном периоду реформа није могућа са нивоа широких маса, радикалне промене у МО, укључујући и ГШ и обавештајне службе, јесу изванредно важне за рентабилнији и реформи наклоњен став. Конкретни задаци за краткорочни период слични су задацима у Хрватској, и обухватају коначно уобличавање стратегије одбране и других стратегијских докумената, иницирање програма смањења, укључујући и решавање социјалних аспеката тог процеса, реструктурирање и приватизовање војне индустрије, смањење вишка оружја, већи степен стандардизације система оружја итд. За све то је потребна стална помоћ западних земаља, која се мора боље усмеравати и координисати.

„Партнерство за мир“ и после тога

Основни циљ „Партнерства за мир“ јесте да помогне да се оствари интероперабилност оних снага које сарађују са НАТО-ом у мировним операцијама. Што је још важније, у приручнику Алијансе каже се да је „Партнерство за мир“ установљено као израз заједничког убеђења да се стабилност и безбедност у евроатлантској области може постићи само кроз сарадњу и заједничко деловање.¹⁴⁸ Према речима Чарлса Крофорда, бившег амбасадора Велике Британије у Београду „оно је установљено да помогне земљама са обе стране линије поделе да се навикну да раде једна с другом“.¹⁴⁹ Као такво, оно обавезује земље које ступају у „Партнерство“ на очување демократског друштва,

¹⁴⁷ Видети: „Democratic Party leader Boris Tadic announces that he will stand in Serbia's coming presidential elections“, „FoNet News Agency“, 3. април 2004. Највероватнији кандидат је Првослав Давинић из странке Г-17 Плус, чије би искуство у тој области требало позитивно да утиче на реформу одбране.

¹⁴⁸ Све основне информације и документи о НАТО-у најбоље се могу видети на званичном вебсајту те организације: <http://www.nato.int>.

¹⁴⁹ Видети: Charles Crawford, „Courses of Euro-Atlantic Integration“, Miroslav Hadžić, ed. *Armed Forces Reform-Experiences and Challenges*, Београд (ЦЦМР), 2003.

на слободу од изнуђивања и узнемиравања, те одржавање начела међународног права.

Значајно је да „Партнерство за мир“ не припрема земље директно за ступање у Северноатлантски савез. Оно, у ствари, помаже да се модернизују оружане снаге земаља партнера и развијају могућности за распоређивање у операције трагања и спасавања, хуманитарне или мировне операције, на челу с НАТО-ом, под покровитељством УН или ОЕБС-а. Тежиште је на успостављању пријатељских добросуседских односа и на установљавању здружених снага. Дobar пример је недавно формирање мултинационалног батаљона за ХБРН заштиту, са командом у Чешкој Републици, који треба да постане оперативан до јула 2004, а сачињаваће га снаге 13 земаља, укључујући САД, Велику Британију, Шпанију, Турску и Пољску.

Добровољно ангажовање које „Партнерство за мир“ нуди атрактивно је за многе земље јер им омогућава да изаберу ниво ангажовања који одговара њиховим потребама а не потребама НАТО-а. Државе западног Балкана одлучиле су да се ангажују на активнијем нивоу, мада се тај ниво разликује од државе до државе, а зависи не само од њихове воље него и од могућности да се ангажују, како са НАТО-ом, тако и међусобно.

Хрватска је захтев за ступање у „Партнерство за мир“ поднела у марту 1996, али је примљена тек у мају 2000, када је изабрана више демократски оријентисана власт. Од тада се ниво активности с НАТО-ом непрекидно повећава: од 47 активности у 2000. на 290 у 2003. години. Током 2002. та земља је први пут била домаћин у оквиру програма „Партнерство за мир“ на цивилно-војној вежби „Кроћење аждаје“, док је прва чисто војна активност одржана 2003 – вежба „Коперативно ангажовање“. Истовремено, издаци везани за „Партнерство за мир“ повећали су се са 200.000 долара на 900.000 долара током 2003, што је чинило мали проценат укупног војног буџета.¹⁵⁰ Мада Хрватска сада пролази кроз други циклус *МАР*-а, учешће и даље има значајну улогу за оружане снаге, нарочито у областима као што су интероперабилност, командовање и управљање, и тако даље.

Србија и Црна Гора још није члан „Партнерства за мир“, а да ли ће овог лета бити позвана у Истанбул још је отворено питање.¹⁵¹ Међутим, однос земље са НАТО-ом стално се проширује и позитивно утиче на реформу одбране. Ипак, тај однос је још веома ограничен, а

¹⁵⁰ Видети: Zlatko Gareljić, „Što za Republiku Hrvatsku znači ulazak u NATO?“, Lidija Čehulić, ed, *Godisnjak Yearbook-Šipar 2003*, Загреб, 2004.

¹⁵¹ Северноатлантски савез се чврсто држи становишта да је потпуна сарадња са Хашким трибуналом главни предуслов за ступање у „Партнерство за мир“. На пример, за време посете председника Владе Србије команди НАТО-а генерални секретар Де Хип Шефер поново је нагласио то становиште. Видети: <http://www.nato.int/docu/update/2004/03-march/e0323a.htm>.

веће тежиште ставља се на директну билатералну сарадњу са земљама као што је Велика Британија, која делује као прва везна тачка са НАТО-ом. Припреме у МО за приступање „Партнерству за мир“ полако се уобличавају, нарочито после најаве 2003. године да СЦГ планира да пошаље трупе у иностранство у оквиру операција за подршку миру.¹⁵² Први пут од педесетих година 20. века оружане снаге СЦГ одржаће здружену војну вежбу са неком земљом чланицом Северноатлантског савеза.¹⁵³

Јачање регионалне сарадње

Практично искуство и вештине акумулирани током сарадње у „Партнерству за мир“ имају суштински значај за испуњавање оног што се тражи за ступање у чланство НАТО-а и за постизање минималног нивоа интероперабилности и компатибилности. Штавише, „Партнерство за мир“ може да створи значајан практичан оквир за изградњу поверења и развој односа не само између оружаних снага НАТО-а и нових земаља чланица „Партнерства за мир“ него и између оружаних снага самих потенцијалних чланица. Мада је вертикална интеграција са структурама НАТО-а, кроз заједничке вежбе, курсеве, семинаре итд., добро развијена, потребно је да се много више уради у хоризонталној интеграцији, узимајући у обзир принцип добровољног ангажовања. То је нарочито значајно на Западном Балкану као начин јачања односа међу државама у осетљивом војном и безбедносном сектору.

Тај аргумент поткрепљује чињеница да су остварени контакти између разних страна, мада веома малог обима који су само допринели да се појача убеђење да је прошлост иза њих и да је могућ нов, кооперативнији радни однос у оквиру заједничког циља. Биће потребна помоћ на највишим нивоима доношења одлука, нарочито у Загребу и Београду, да било која од тих иницијатива буде успешна, а „Партнерство за мир“ је идеална платформа да се таква идеја учини прихватљивом у јавности. За то постоји неколико примера. Центар *RACVI-AC* у Хрватској је добра полазна тачка.¹⁵⁴ То је мултинационални центар, формиран 2000. године да би деловао као форум за регионални дијалог и сарадњу у области контроле наоружања и мера за изградњу поверења и безбедности. Другим речима, његова сврха је да помогне процес стварања веће транспарентности, отворености и

¹⁵² Планирана противтерористичка вежба, под шифром „Плави друм 2004“, треба да се одржи у мају 2004. са Румунијом на хидроцентрали на Дунаву. Видети: „Војска“ 11. март 2004; Amadeo Watkins, „Serb SF Prepare for Overseas Deployment“ у: „Jane's Intelligence Review“, новембар 2003.

¹⁵³ Према документима, последње такве вежбе одржане су 1955. са РМ Велике Британије. Видети: М. Радосављевић, Т. Станишић, Б. Висковић, Б. Антић, интерно, *Ратна морнарица: развој оружаних снага СФРЈ 1945–1985*, Београд, 1988.

¹⁵⁴ Видети: <http://www.racviac.org/en/index.asp>.

предвидљивости у области војнобезбедносних питања, као и веће сарадње и дијалога између земаља чланица. Како основни циљ формирања тог центра (контрола наоружања) почиње да се доводи у питање, претходно предложена иницијатива могла би да баца ново светло на његову будућност. Међутим, мора се избегавати „менталитет конкуренције“ на том плану (за стицање политичких поена) који се може осетити у овом тренутку између Хрватске и Србије и Црне Горе. Према вредностима које се промовишу за „Партнерство за мир“, тежиште би пре требало да буде на координисању напора и примени рентабилности у областима као што је отварање и одржавање центра за обуку за очување мира.

Још један такав пример може да буде и Јадранска повеља, коју подржавају Сједињене Државе, а потписале су је Хрватска, Македонија и Албанија. Мада се наглашава да је то политички процес, он ипак има војну компоненту, која би могла да се прошири у оквиру „Партнерства за мир“. Укључивање других земаља, као, на пример, СЦГ, у ту иницијативу помогло би да се изгради добра основа за повећање хоризонталне интеграције. Мада је то политички осетљиво питање, с обзиром на недавну прошлост, користи од таквог потеза лако превазилазе политичке баријере.

С обзиром на тешкоћу директног ангажовања војних јединица у краткорочном периоду, добро полазиште могле би да буду иницијативе у области борбе против тероризма, организованог криминала и управљања кризом. Те „лаке опције“ помогле би да се изграде неопходни предуслови за значајније војно ангажовање, које ће бити неизбежно у средњорочном до дугорочном периоду, јер све државе делују у правцу интеграције у евроатлантску заједницу. Припадници НАТО-а, и, поготово, ЕУ стационарни у том региону могли би да имају значајну улогу. На пример, добра полазна тачка могла би да буде вежба у Македонији, у којој учествују Хрватска, Босна и Херцеговина, СЦГ, Македонија и Албанија у области помоћи у несрећама, као практичан наставак „Семинара о наученим лекцијама“ у мају 2004. у Дубровнику, у Хрватској, под покровитељством евроатлантског Координационог центра за реаговање на несреће. Јадранско море, које је током прошле деценије постало важна рута за разне криминалне активности, такође је област у којој ће бити значајна регионална сарадња.

За НАТО Западни Балкан још увек је проблематично подручје. На војном плану, мало је тога што државе западног Балкана могу да понуде Алијанси што она нема на другом месту, осим мира и стабилности у региону и убеђења да и оне имају место у Европи и могућност за будући развој.¹⁵⁵ Због тога би постизање тих циљева требало да бу-

¹⁵⁵ Видети: Thomas S. Szayna, *The Future of NATO and Enlargement*, Testimony for the Subcommittee on Europe of the Committee on International Relations, US HOUSE of Representatives, 17. април 2002.

де на првом месту у размишљању доносилаца одлука у НАТО-у, нарочито што се тиче СЦГ и Македоније, где постоји највећа опасност у краткорочном до средњорочном периоду. Коначно, таква обавеза је преузета на последњем самиту НАТО-а у Прагу.

Шира слика

У раду се укратко и селективно разматрају најзначајнији политички и војни проблеми са којима се суочавају Хрватска и СЦГ од када су 2000. године на власт дошле продемократске снаге. У њему се тврди да су те две земље, мада имају много истих проблема, који постоје и у другим земљама централне и источне Европе, веома различите по реализацији реформе у постконфликтном окружењу. Због тога у региону постоји генерално осећање да се прогрес узима здраво за готово, без разумевања колико је тешко реализовати промене у таквим околностима. Свака земља у региону разликује се по комплексности проблема са којима се суочава. Због тога је за сваку потребан другачији приступ, с тим да се стално има на уму циљ постизања регионалне стабилности.

Велики део расправе усредсређен је тренутно на то како би „Партнерство за мир“ и НАТО требало даље да се развијају после завршетка друге фазе проширивања, а Западни Балкан остаје и даље „знак питања“ на мапи Алијансе. О неким од тих питања, расправљаће се, уз доношење одлука, на самиту у Истанбулу у јуну 2004. године. Улози и добити су велики, а власти у региону морају да схвате да су претходно одређени стандарди и критеријуми веома важни. Међутим, НАТО не би, са своје стране, требало да се фокусира на уску примену улога и процедура, него треба да заузме шири став, с тим да мир у региону, стабилност и развој буду *raison d'être* целокупног процеса ширења.

Поред тога, води се и дебата о будућој улози ЕУ у односу на НАТО и о томе како ће се њено повећање, мада природно, интересовање за војнобезбедносне послове одразити на нове и потенцијалне земље чланице, на пример, са Западног Балкана.¹⁵⁶ Тренутно постоје две школе размишљања о тим питањима. Прва школа промовише идеју да је разлаз између САД и ЕУ неизбежан, и да је то само питање времена, јер се технолошки јаз све више повећава и због тога се пратећи политички циљеви разилазе. Друга школа тврди да је неслагање само привремено, настало као последица непостојања заједничких стратегијских интереса и у догледно време ће се исправити, уколико не буде додатних поремећаја, као што је кампања у Ираку, коју предводе Сједињене Државе. Потенцијалне чланице НАТО-а биће присиљене да

¹⁵⁶ Видети: Daniel Serwer, „The Balkans: from American to European Leadership“ у: G. Lindstrom ed, *Shift of Rift: Assessing US-EU Relations after Iraq, ISSEU 2003*.

направе тешке политичке одлуке, од којих су неке већ видљиве на два фронта. Један је политички, јер државе треба да се одлуче за или против политике САД у вези са Међународним судом за ратне злочине. Други је економски, на пример, у вези с већом набавком оружја, јер свака страна жестоко заступа свој систем не поштујући много националне потребе. Пошто су та питања од стратешког значаја за земље које се анализирају у овом раду, политичка дебата, мада једва запажена у Вашингтону или Лондону, може на домаћем плану недељама да пуни прве новинске ступце и да утиче на политику, па чак и на ток избора. Такође, постоји опасност од разилажења политичких циљева НАТО-а („Атлантиста“) и потенцијалних чланица НАТО-а, које ће бити мање заинтересоване за амерички глобални приступ и упорније у истицању онога што ће назвати локалним интересима, као, на пример, „завршавање посла“ на Балкану (нарочито на Косову), унапређивање односа са Русијом, Белорусијом и Украјином и можда ће, у крајњем, обратити пажњу на безбедносне проблеме на Кавказу.

За потенцијалне чланице повећавање фокуса САД на „глобални приступ безбедности“ јесте нешто што ће тешко прихватити домаћа јавност, нарочито с обзиром на све изразитије америчко становиште да нове и потенцијалне чланице НАТО-а, у ствари, обезбеђују мало онога што би НАТО-у могло да буде потребно у будућности. Та теорија, често приказивана изразом $1 + 0 + 0 = 0$, доводи у питање не само могућности већих европских земаља да обезбеде довољно велике снаге које се могу распоређивати и обезбеђивати према иницијативи са самита у Прагу у погледу могућности снага већ потпуно негира и могућност нових чланица да то чине. Такав став не доприноси промовисању кредибилитета и *raison d'être* НАТО-а код нових или потенцијалних чланица. Мада Марк Хоубен тврди да је НАТО савез између држава, социјална компонента, тј. систем вредности заједнички целокупном становништву, барем је исто толико значајна за правилно функционисање механизма. Подстицање промена на Западном Балкану с врха према доле може, према томе, бити доведено у питање, осим ако НАТО не уложи напор да се јавно мњење узме у обзир при доношењу одлука.¹⁵⁷

Пут напред

И Хрватска и СЦГ прихватиле су да ближа интеграција у евроатлантску заједницу буде главни циљ спољне политике. Случајеви генерала Готовине у Хрватској и генерала Младића у СЦГ јесу сигурно најважнија нерешена питања у вези с њиховим тежњама ка интегра-

¹⁵⁷ Видети: Marc Houben, "Changing Patterns and Perceptions of Security" у: Miroslav Hadžić ed, *Armed Forces Reform – Experiences and Challenges*, Београд (ЦЦМР) 2003.

цији. Мада је Хрватска прихватила да неће ући у НАТО још неколико година, питање Хашког трибунала утиче на друге области спољне политике, нарочито на преговоре са ЕУ у вези са Споразумом за стабилизацију и придруживање. У СЦГ то се наводи као последња велика препрека ступању у чланство „Партнерства за мир“. Како се изабере нека нова влада, она налази нове начине за решавање тог питања. У Хрватској је ново руководство ту одговорност чврсто ставило под јурисдикцију Министарства правде и нагласило своју одлучност да крене напред у смислу налажења решења. У Србији решење, барем у теорији, није тако охрабрујуће, јер је нови српски премијер Војислав Коштуница изјавио да сарадња с Хашким трибуналом неће бити на списку Владиних приоритета. У својим приступима тој деликатној ствари обе земље наглашавају да их не треба оцењивати на основу појединачних случајева, него на много широј основи, узимајући у обзир потпуни опсег сарадње.

Ако се прихвати заједничка премиса да се безбедност ствара кроз сарадњу у оквиру партнерства, онда је западна политика да се Хрватској и СЦГ услови ступање у евроатлантску заједницу потпуном сарадњом са Хашким трибуналом доводи у питање. Опште је признато, међутим, да то тело, између осталог, ради на остваривању мира и стабилности у региону, мада на различите начине (помирење). Одобравањем Србији и Црној Гори чланства у Програму „Партнерство за мир“ могла би да се остваре барем три циља. Прво, таквим пометом не би се много изгубило, а допринеће се да у одсудном тренутку ојачају продемократске снаге. Друго, омогућила би се бржа и усредсређења иницијатива за реформу одбране, што би индиректно допринело променама у целом систему. И, на крају, то би обезбедило већу улогу СЦГ у региону, омогућило би јој да сарађује са својим суседима, изграђује поверење и допринесе помирењу у региону. При решавању тог питања, коначно питање које се мора поставити јесте да ли ће задржавање земље изван процеса евроатлантске интеграције помоћи или онемогућити даљи развој мира и стабилности у региону.

С обзиром на искуство стечено у прошлости и на актуелне проблеме, ангажовање међународне заједнице и даље ће бити суштински важно за Западни Балкан у краткорочном и средњорочном периоду. То намеће потребу трансформисања међународног ангажовања. Оно мора да поприми нову димензију, димензију подршке и сарадње, а то чини неопходним фокусиранији и координисанији приступ на свим нивоима. Садашње ангажовање НАТО-а у региону требало би да послужи као основа за такав приступ. Пример за то је сарадња КФОР-а са војнобезбедносним службама СЦГ у јужној Србији (граница с Косовом) од када су 2001. године те службе ушле у Копнену зону безбедности. Пример за то је и мисија ЕУ за одржавање реда у Македонији, која је, између осталог, мера за изградњу локалног поверења.

Државе западног Балкана могу у очима неког ко не познаје регион згодно да стану под исти кишобран по политичким решењима и дугорочним стратегијама. Међутим, мада то има неких предности због експедитивности, такво гледиште је супротно жељама народа у региону. Државе на западном Балкану имају много сличности, али су и веома различите, и потребно је да се третирају засебно у вези с интернационалном подршком и интеграцијом са Западом. Сваки други приступ обесхрабрио би прогресивније снаге, које су већ оствариле нека достигнућа, и оне би изгубиле осећај нужности. То би, такође, могло да иде на руку националистичким и радикалним снагама, што би успорило или вратило уназад планирану реформу. То би, опет, могло негативно да утиче на економске аспекте безбедности, који су изванредно важни у том региону. Пружати и даље руку пријатељства и оставити по страни „приступ штапа и шаргарепе“, могло би да буде сасвим довољно за њихово јачање и обезбеђење трајнијег мира у том региону.**

** Превод: Душанка Пивљанин.

Земље у транзицији и „Партнерство за мир“: могућности у области образовања официрског кадра

УДК: 327.5 :: 355.019 : 355.237

Дејан Гајић*

Област обуке и образовања саставни је део војне организације и посвећује јој се посебна пажња у оружаним снагама свих земаља. У раду су анализирана постојећа решења у области обуке и образовања официрског кадра земаља у транзицији које учествују у Програму „Партнерство за мир“, ради утврђивања будућих смерница реформе овог система у Србији и Црној Гори.

После осврта на настанак и развој образовања официрског кадра, с посебним нагласком на системе образовања у оружаним снагама САД и СССР-а у периоду „хладног рата“, аутор анализира реформе образовног система у оружаним снагама након распада СССР-а, односно у процесу демократске транзиције у земљама средње и источне Европе. Подразумева се да „Партнерство за мир“ у области обуке и образовања официрског кадра анализира оквир програма којим би се побољшале активности везане за обуку и образовање. У чланку је наведен и преглед најзначајнијих образовних установа у којима је могуће школовање и усавршавање официрског кадра из земаља у транзицији.

Кључне речи: обука, образовање, оружане снаге, официрски кадар, земље у транзицији, „Партнерство за мир“, Северноатлантски савез.

Развој образовања у оружаним снагама

У оружаним снагама готово свих земаља кадром се назива старешински састав без обзира на његово место у војној хијерархији, чин или статус у служби. Према широј подели, кадар чини активни или резервни официрски и подофицирски кадар, и војни службеници, а у појединим случајевима у ту поделу се могу уврстити и цивилна лица. Ужа подела кадра обавља се према видовима (на пример, кадар копнене војске, морнарице или ваздухопловства), родовима (пешадијски, артиљеријски, инжињеријски итд.), службама (кадар санитетске службе, интендантске, техничке итд.) и специјалностима (лекарски кадар, фармацеутски итд.).

* Аутор је сарадник Института за међународну политику и привреду у Београду.

Реч официр потиче од латинских речи *officium* (дужност) и *officiarius* (службено лице) и означава старешину у оружаним снагама са одређеним чином (од потпоручника навише) и одговарајућим командним или управним функцијама. Официрски кадар као професионални састав војне хијерархије није постојао све до појаве слободних најамника крајем 15. века.¹ Тек тада се јавља институција официра, тј. сталних старешина чији је међусобни однос одређен положајем и чиновима, а од краја 16. века постаје и општа институција војне организације. Тај период карактерише постојање официра најамника и официра аристократа. Док је за најамнике официрска служба подразумевала искључиво материјалну корист, за аристократе је значила авантуру и част.² Са појавом стајаћих војски, чије је основно обележје постојање сталних регуларних јединица и професионалног старешинског кадра у миру и у рату, постепено су најамници смењивани официрима из редова аристократије, јер је постојало уверење да племени то порекло подразумева и смисао за командовање.

Развој војне технологије током 19. века условио је промену у војној стратегији и тактици, а тиме и у унутрашњој организацији оружаних снага и официрског састава. Већина земаља је, поред увођења опште војне обавезе, формирала и установе за образовање официрског кадра и прописала услове које кандидати морају да испуне да би постали официри. Настанак масовних националних армија са развијеном техником условио је и неопходност стручне припремљености за командовање. Регулисана су права и дужности официра, уведена је подела на ниже (од потпоручника до капетана) и више чинове (од мајора до пуковника), док је посебна пажња посвећивана избору вишег командног кадра, нарочито генералштабног. У том периоду започета је специјализација официра према струци. Упоредо са увођењем опште војне обавезе постала је чешћа и подела официра на активне и резервне, а њихов бројни однос зависио је од величине мирнодопских војних снага, предвиђених ратних формација, економске моћи земље, система обуке и образовања, и других чинилаца.

Након завршетка Другог светског рата, избор, обука, специјализација и остала питања у вези са официрским кадром у оружаним снагама добијала су све већи значај. Тај период је обележио „хладни рат“ између две суперсиле – САД и бившег СССР-а, и војно-политичких савеза које су основале те две земље (НАТО и Варшавски уговор). Значајно обележје тог периода у вези с војном техником чинила је појава нуклеарног наоружања и масовно увођење све разноврсније и убојитије технике у оружане снаге, у чему су предњачиле САД и Со-

¹ Одредницу „официр“ видети у: *Војна енциклопедија*, том 6, Редакција војне енциклопедије, Београд, 1973, стр. 295.

² Samuel P. Huntington, *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1957, p. 20.

ијетски Савез. Увођење савремених техничких и технолошких до-стигнућа у наоружање учинило је неопходним техничко усавршавање официра.

Утврђивање профила официрског кадра неопходног за функцио-нисање војне организације у ратним и мирнодопским условима у свим оружаним снагама предуслов је за попуну и категоризацију старе-шинског састава. Општа и стручна знања која треба да имају офици-ри на одређеним формацијским местима и њихове интелектуалне, кар-актерне и психофизичке особине значајни су елементи за функцио-нисање целокупног војног система и незаобилазни критеријуми при избору кандидата и постављању официра на одређена места. Отуда се све масовније уводи систем психофизичких и других тестова при избору официра за одређене дужности и пријем у установе војног образовања.

У многим армијама, зависно од нивоа школовања и обима при-према током оспособљавања за одређене дужности, прихваћена је по-дела на официре основне, средње и високе војностручне спреме. Пр-ву групу чине подофицири (активни, на рок и по уговору), друга обу-хвата официре предвиђене за основне командне и друге дужности средњег нивоа у јединицама, установама и командама, док трећу гру-пу чине официри за рад у вишим штабовима, команданти и руководе-ћи официри у установама и вишим јединицама.

Официри оружаних снага некадашњег СССР-а били су разврстани у четири групе: подофицире, млађе официре (од потпоручника до ка-петана), старије официре (од мајора до пуковника) и више официре (генерали, адмирали и маршали). Све чинове, од најнижег до највишег, додељивао је Президијум Врховног совјета Совјетског Савеза. С обзи-ром на релативно велики број официра, на многим нижим функцијама налазили су се високи официри, док су у војним школама већину на-ставника чинили пуковници и генерали. Официри су се образовали кроз војне школе, које су биле подељене на четири основне групе: при-премне, војне школе (средња и виша), војне академије и официрске курсеве. У припремне школе примани су ученици са завршеном десе-тољетком. Школовање у њима трајало је три године, након чега су уче-ници упућивани у војне академије. У средњим војним школама школо-вани су официри командног, политичког и инжењеријског смера за све видове и родове. Након школовања, кандидати су постајали потпоруч-ници, добијали су дипломе специјалисте и распоређивани на положаје командира водова. У вишим војним школама, након обуке у трајању од четири до шест година, стицана су специјалистичка војна звања, а по завршетку школовања студенти су полагали државни испит и добијали дипломе одговарајућих факултета. На војне академије примани су само официри са већ завршеним школама за оспособљавање за више ко-мандне и оперативне дужности.

У истом периоду на избор и образовање официрског кадра у армији САД утицале су бројне специфичности, од којих су најзначајније ангажовање јаких војних ефектива изван територије САД и укључивање многих индустријских грана у производњу за војне потребе. За официре постоји четворостепено школовање. Први степен чине школе за трупне старешине сва три вида и курсеви за самостално усавршавање и практичну обуку. Други степен обухвата курсеве командних специјалности родова и служби, техничких специјалности и допунске курсеве за унапређење у више чинове. На трећем степену најзначајнија је генералштабно-командна школа (*Command and General Staff College*), чији се полазници бирају према чину, функцији и способностима. Четврти степен чине ратне школе видова (*Army War College*), Национална ратна школа (*National War College*), Индустријска војна школа (*Industrial College Of Armed Forces*), и друге. Подофицирски кадар је обучаван у специјалистичким школама видова и родова, које су биле основне или специјалне, зависно од намене или врсте јединице у коју су кандидати распоређивани. Бројни официри ангажовани су у истраживачким институтима, лабораторијама и полигонима заједно са научним и техничким особљем из грађанства.

„Партнерство за мир“ и земље у транзицији

Крајем осамдесетих година 20. века дошло је до значајних промена на геополитичкој сцени. Гашење Варшавског уговора и распад СССР-а довели су до нестанка биполарне структуре међународног система и створена је велика безбедносна напетост, посебно на европском континенту – најдужој и најосетљивијој линији додира два претходно супротстављена војно-политичка савеза. Слом социјалистичког блока створио је безбедносни вакуум на простору средње и источне Европе. Државе са тог простора, осим са безбедносним, суочиле су се са унутрашњим политичким и економским променама. Процес преласка са социјалистичког државног уређења ка либералном и централистичког управљања привредом ка тржишној економији познат је под називом транзиција.³ Северноатлантски савез, као једини преостали војно-политички савез, нашао се у веома измењеној ситуацији. Више није имао непријатеља, дотадашњи распоред снага и организација више није био адекватан и недостајао је оперативни простор на којем би дејствовао. Осим тога, постојала је опасност од потенцијалних етничких и социјалних сукоба унутар и између земаља у транзицији у источној и југои-

³ Земље у транзицији су: земље средње и источне Европе (Бугарска, Чешка, Мађарска, Пољска, Румунија, Словачка и Словенија), земље настале после распада СССР-а (Азербејџан, Белорусија, Естонија, Грузија, Јерменија, Казахстан, Киргистан, Летонија, Литванија, Молдавија, Русија, Таџикистан, Туркменистан, Украјина и Узбекистан) и земље западног Балкана (Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Србија и Црна Гора и Македонија).

еточној Европи, те се успешно прилагођавање новонасталој ситуацији поставило и као питање опстанка самог савеза.

Бивше чланице Варшавског уговора са простора средње и источне Европе желеле су што пре да се укључе у структуре Западног савеза на економском и политичком, а посебно на војном плану. Прикључење НАТО-у, као војно-политичкој организацији Запада, за њих је било приоритетније и лакше остварљиво него улазак у Европску унију (тада Европску економску заједницу), за шта је био неопходан дуготрајан процес прилагођавања. Желеле су што бржи улазак у НАТО и да би им као пуноправним чланицама, према чл. 5 *Вашингтонског уговора*,⁴ била гарантована заштита у случају угрожавања безбедности. С друге стране, постојало је више разлога због којих то није било могуће. Пријем у НАТО подразумевао је обимне промене на политичком и војном плану унутар тих земаља у транзицији, као и на релацији НАТО–Русија, која је у том периоду била изразито против њиховог учлањења у НАТО.

Управо због потребе брже изградње система безбедности на простору који обухватају те земље, у јануару 1994. НАТО представио је програм „Партнерство за мир“ (*The Partnership for Peace*) као нову платформу за односе са земљама европског истока и као концепцију европске безбедности на прагу 21. века. Прихватање Програма и учешће у њему демократским државама изван НАТО-а омогућава сарадњу с његовим политичким и војним телима и у перспективи, пуноправно чланство. Западни челници су указивали тадашњим претендентима на чланство у НАТО да су неопходни стрпљење и постепено учлањење. Јасно је стављено до знања да чланице НАТО-а не намеравају одмах да приме нове кандидате, као и да учешће у „Партнерству за мир“ неће одложити њихов пријем у Северноатлантски савез. Програм је замисљен као погодан полуинституционализовани оквир за прилагођавање оружаних снага и војних доктрина чланица „Партнерства за мир“ стандардима НАТО-а и за њихове припреме и постепено укључивање у Савез, или као једна од фаза у еволутивном процесу ширења НАТО-а на Исток. Програм представља значајну иницијативу за унапређење безбедности и стабилности у оквиру целе Европе.

Конкретни циљеви програма „Партнерство за мир“, на чије се остварење обавезује сваки учесник у оквиру сарадње с НАТО-ом, садржани су у тзв. *Оквирном документу*,⁵ који је, на неки начин, и статут „Партнерства за мир“. Они се реализују путем непосредне активности и, у основи, свде се на: олакшавање јавности рада у планирању националне одбране и процеса доношења буџета; обезбеђивање демократске

⁴ *The North Atlantic Treaty (Washington Treaty)*, Washington D.C., 1949, Internet, 21/01/03, <http://www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm>.

⁵ *Partnership for Peace: Framework Document* – 10 January 1994, Internet, 23/12/02, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b/htm>.

контроле одбрамбених снага; одржавање способности и спремности за учешће националних контингената у операцијама по овлашћењу УН или ОЕБС-а, уз потпуно уважавање уставних одредаба и начела сваке земље учеснице; унапређење војних односа и сарадње са НАТО-ом ради заједничког планирања, обуке и вежби да би се учесници оспособили за учешће у мисијама одржавања мира, хуманитарним операцијама, акцијама трагања и спасавања и осталим операцијама које буду предузимане у будућности, као и дугорочни развој снага које ће бити у стању да боље дејствују заједно са чланицама Савеза.

„Партнерству за мир“, на основу потписивања Оквирног документа, до сада је приступило 30 земаља.⁶ Већину њих чине управо земље у транзицији са простора средње и источне Европе. Од те групе земаља у Програму не учествују једино Босна и Херцеговина и Србија и Црна Гора. Током учешћа у програму Мађарска, Чешка и Пољска, а касније и Бугарска, Естонија, Литванија, Летонија, Румунија, Словачка и Словенија, испуниле су услове за пријем у НАТО и постале пуноправне чланице у марту 1999, односно у марту 2004. године.

Уласком у „Партнерство за мир“ земље у транзицији започеле су прилагођавање својих политичких и одбрамбених система условима утврђеним за учешће у Програму. Како је већини од њих крајњи циљ био улазак у НАТО, морале су темељито да реорганизују и прилагоде сопствене оружане снаге стандардима тог савеза, уз стварање стабилних и демократских услова у земљи. Реорганизација постојеће војне структуре подразумевала је велике промене у вези с наоружањем, образовањем официрског кадра, попуном оружаних снага, руковођењем и контролом војске. Главни циљ реорганизације јесте изградња снага које ће бити у стању да успешно обављају нове задатке које им намеће учешће у „Партнерству за мир“ и који су значајни за целокупну европску безбедност и стабилност. Реорганизација система обуке војника и образовања официра у оружаним снагама земаља у транзицији била је изузетно сложен задатак. Систем обуке и образовања, заснован на руском моделу, требало је заменити новим моделом који одговара новом безбедносном окружењу и стандардима Северноатлантског савеза. Иако се мислило да се увођење стандарда НАТО-а у обуку може извести брзо и једноставно довођењем нових

⁶ Чланице „Партнерства за мир“ су: Албанија (Оквирни документ потписала 23. фебруара 1994), Аустрија (10. фебруара 1995), Азербејџан (4. маја 1994), Белорусија (11. јануара 1995), Бугарска (4. фебруара 1994), Естонија (3. фебруара 1994), Финска (9. маја 1994), Грузија (23. марта 1994), Хрватска (25. маја 2000), Ирска (1. децембра 1999), Јерменија (5. октобра 1994), Казахстан (27. маја 1994), Киргистан (1. јуна 1994), Литванија (14. фебруара 1994), Летонија (27. јануара 1994), Македонија (15. новембра 1995), Молдавија (16. марта 1994), Румунија (26. јануара 1994), Русија (22. јуна 1994), Словачка (9. фебруара 1994), Словенија (30. марта 1994), Швајцарска (11. децембра 1996), Шведска (9. маја 1994), Таџикистан (20. фебруара 2002), Туркменистан (10. маја 1994), Украјина (8. фебруара 1994) и Узбекистан (13. јула 1994). *A list of Signatures of the Partnership for Peace Framework Document*, Internet, 23/12/02, <http://www/nato.int/pfp/sig-cntr/htm>.

људи у оружане снаге, показало се да је то сложенији и дуготрајнији процес него што се претпостављало. Наиме, употреба најсавременијих средстава војне технике, наоружања и опреме и уважавање савремених начела ратне вештине могући су само под претпоставком врхунске стручности и компетентности, пре свега официјерског кадра. Због тога земље у транзицији које озбиљно рачунају на улазак у НАТО интензивно школују своје официјере у западним војним школама.

Однос „Партнерства за мир“ према обуци и образовању

Образовању и обуци официјерског кадра, као активностима које умногоме одређују изглед и функционисање оружаних снага, у оквиру програма „Партнерства за мир“ придаје се посебан значај. У додатку Извештаја Политичко-војног консултативног комитета о „Партнерству за мир“,⁷ под насловом „Побољшање обуке и образовања у Партнерству за мир“,⁸ представљен је Оквир програма на основу којег би се учиниле оптималним обука и образовање у „Партнерству“.

Основни циљ програма унапређивања обуке и образовања у „Партнерству за мир“ (*PIP Training and Education Enhancement Programme – TEEP*) јесте повећање могућности обуке и образовних активности према садашњим и будућим захтевима унапређеног и оперативнијег „Партнерства“, уз посебно усредсређење на постизање међуоперабилности. У програму се тежи да се промовишу већа сарадња и дијалог између ширих војно-безбедносних структура у државама чланицама НАТО-а и државама партнерима.

Обука и образовање појединаца који ће бити способни да одговоре на изазове унапређеног и оперативнијег „Партнерства“ имају витални значај за будућу успешност „Партнерства за мир“, које поприма оперативнији карактер. Како се сарадња у оквиру „Партнерства“ продубљује и обухвата оперативније елементе, укључујући обимније и сложеније вежбе, повећавају се захтеви за квалификованијим људским ресурсима. Ситуацију чини сложенијом и све већи изазов мултинационалности на нижим нивоима командовања и трупне структуре.

У Оквиру програма се констатује да постоји обиље могућности за обуку и образовање у оквиру „Партнерства“, попут активности чији је спонзор НАТО, укључујући вежбе и школе НАТО-а, и активности чији је спонзор држава партнер. Упркос тим могућностима, на основу размене искустава и гледишта између појединих држава у форумима НАТО-а, као и искустава са вежби НАТО-„Партнерство“, уочени су недостаци у области међуоперабилности. Наиме, међу

⁷ *Towards a Partnership for the 21 st Century The Enhanced and more Operational Partnership*, Report by the Political Military Steering Committee on Partnership for Peace, 15 June 1999, Internet, 23/12/02, <http://www.nato.int/pfp/docu/d990615g.htm>.

⁸ Appendix E, *Improving Training and Education in Partnership for Peace*, Internet, 23/12/02, <http://www.nato.int/docu/d990615f.htm>.

партнерским државама постоје различити нивои међуоперабилности и различите потребе којима би требало посветити пажњу. Ти недостаци би се могли одразити на способност партнерских снага да делују заједно са снагама савезника у операцијама „Партнерства“ под вођством Савеза, па ће обука и образовање бити најзначајнији у њиховом отклањању.

Да би се у потпуности искористили доприноси НАТО-а и држава учесница „Партнерства за мир“ у обуци и образовању *TEEP* тежи да на одговарајући начин оптимизује и хармонизује активности у тој области. Посебно је наглашен став да су обука и образовање, у крајњем, обавеза појединачних држава, као и да је прихватање мултинационалне сарадње „у духу партнерства“ суштинска компонента у постизању вишег нивоа сарадње. Једна од основних претпоставки за оптимизацију и хармонизацију јесте концентрисање у оквиру „Партнерства за мир“ средстава савезника и партнера, као и међусобна размена стечених искустава. Један од начина да се то постигне је успостављање центара за обуку „Партнерства за мир“ у којима би унапређени облици обуке и образовања били доступни свим савезницима и партнерима. Други начин је побољшање постојећих војнообразовних установа њиховим повезивањем, а трећи начин – повећање ефикасности извођењем даљинске обуке, да би се проширио круг полазника и смањили трошкови.

Активности у области обуке и образовање које обезбеђује НАТО посебан су прилог Радног програма Партнерства (*Partnership Work Programme – PWP*). Оне обухватају: појединачно образовање у разним школама НАТО-а, конференције и радионице које спонзорише НАТО, разне војне активности и вежбе. Формирање Групе НАТО-а за обуку (*NATO Training Group – NTG*) у оквиру Интернационалног војног штаба, све већи значај Војне агенције за стандардизацију (*Military Agency for Standardization – MAS*), Групе НАТО-а за симулациону политику (*NATO Simulation Policy Group – NSPG*) и *ограника за обуку и образовање у Ђелији за координацију Партнерства (Partnership Coordination Cell – PCC)* део су мера којима се активности у области обуке и образовања које обезбеђује НАТО проширују и побољшавају. Систем добијања повратних информација *PWP* омогућава процену ефикасности обуке и образовних активности. Требало би да *TEEP* омогући састављање програма у којем би понуђене активности одговарале све разноврснијим захтевима, а у оквиру индивидуалних програма „Партнерства“ требало би да помогне партнерима приликом израде националних концепата обуке и образовања.

Допринос националних активности у области обуке и образовања „у духу Партнерства за мир“ свеукупном партнерству признаван је још од представљања програма „Партнерства за мир“ је су у тој области могућности НАТО-а ограничене. За оптимизацију доприноса националних активности неопходни су бољи механизми процењивања и

добијања повратних информација који би били корисни за постављање приоритета, одређивање утицаја обуке на људство са којим је извођена и осмишљавање посебно прилагођених активности. Такође, потребно је да се националне активности обуке и образовања у оквиру „Партнерства за мир“ приближе тим активностима у НАТО-у да би се оне допуњавале и што ефикасније одвијале. Даље се у Оквиру наглашава да иницијативе попут Концепта центара за обуку „Партнерства за мир“ (*Concept for PFP Training Centres*), Симулационе мреже „Партнерства“ (*PFP Simulation Network*) и Конзорцијума војних академија и института за изучавање проблема безбедности (*Consortium of Defence Academies and Security Studies*), указују на значај мултинационалне сарадње као саставног дела сарадње у активностима обуке и образовања у оквиру „Партнерства за мир“.

Центре за обуку „Партнерства за мир“ чине национални објекти које могу да користе све земље чланице „Партнерства“ ради унапређивања активности у обуци и образовању. Кроз Концепт центара за обуку „Партнерства“ савезници и партнери су нагласили значај капацитета и објеката за обуку појединих држава унутар „Партнерства“. Концептом су предвиђени разноврсни облици учешћа НАТО-а у тим центрима, укључујући пружање стручних савета и помоћи. Према условима наведеним у Концепту, већ је одређено неколико центара за обуку „Партнерства за мир“, док се други разматрају. Укључивањем све више објеката за обучавање у систем центара за обуку „Партнерства“ требало би да се формира мрежа националних постројења као део заједничког приступа обуци и образовању. Требало би да *TEEP* настоји да у потпуности искористи однос који је између одабраних државних центара за обуку и „Партнерства за мир“ успостављен кроз Концепт центара за обуку „Партнерства“. У оквиру програма, требало би размотрити могућност умрежавања тих центара и на одговарајући начин размотрити њихов географски и функционални распоред да би се избегло дуплирање ресурса и постигао виши домет у обуци.

Конзорцијум војних академија и института за изучавање проблема безбедности „Партнерства за мир“ усредсређен је на цивилно-војно образовање за државно-безбедносно и војно планирање на стратегијском нивоу. Циљ Конзорцијума је унапређење мултинационалног образовања кроз заједнички приступ: практичари, научници и стручњаци из области одбране повезују се у тематске мреже које олакшавају размену информација. Он би, такође, могао да прошири круг учесника у „Партнерству за мир“ укључивањем универзитета и невладиних института. Циљеви Конзорцијума које би његови учесници и даље дефинисали могли би да обухватају: неговање вишег степена научно-образовних могућности унутар одбрамбено-безбедносне заједнице; постављање високих стандарда професионалног војног образовања; промовисање исплативог образовања кроз заједничко даљин-

ско учење и обуку, на пример, путем Интернета; ширење дијалога, разумевања и сарадње кроз истраживања у области безбедности у земљама чланицама Савета евроатлантског партнерства (EAPC),⁹ и ступање у комплементарне односе с другим институцијама, као што је Школа одбране Савеза (*NATO Defense College*).

Савезницима и партнерима у вези с већим учешћем у Конзорцијуму нуде се следеће могућности: обезбеђивање особља за прелазни секретаријат; одржавање годишњих конференција чији би рад подржавале радионице и поткомитети, а био би допуњаван заједничким истраживачким пројектима у области безбедности; стављање на увид стечених искустава и закључака путем часописа или неке друге одговарајуће публикације, и периодични извештаји Политичко-војном консултативном комитету (*PMSC*)¹⁰ о активностима Конзорцијума.

Симулациона мрежа „Партнерства за мир“ (*PfP Simulation Network – SIMNET*) усредсређује се на војну командно-штабну обуку за операције „Партнерства“ под вођством Северноатлантског савеза. Она ће се заснивати на достигнућима Концепта комбинованих здружених оперативних снага (*Combinated Joint Task Force Concept*) и требало би да пружа подршку сличним концептима. Приступ симулационе мреже ће се састојати у унапређивању те врсте обуке помоћу информатичке технологије и комуникационих средстава којима могу да се повежу национални или мултинационални штабови и удаљена командна места.

Савезници и партнери могу да допринесу даљем развоју *SIMNET*-а уколико учествују као „удаљени положаји“ на којима би се државе смењивале у улози главнокомандујућих приликом вежби функционисања командног места у оквиру „Партнерства“ ради побољшања командно-штабних поступака у операцијама „Партнерства за мир“ под вођством Савеза. При томе би се могле искористити могућности *SIMNET*-а за максимални утицај напредне технологије на развој унапређеног и оперативнијег партнерства. То би, између осталог, могло да обухвати продубљивање односа и установљавање система међусобне подршке између *SIMNET*-а, Групе НАТО-а за симулациону политику и Програма командно-штабне обуке Савезничке команде за Европу (*Allied Command Europe Command and Staff Training*

⁹ Савет евроатлантског партнерства (*Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC*) чини мултилатерални форум за расправљање о политичким и безбедносним питањима, као и размену информација о проблемима економије и животне средине који су у вези с безбедношћу. Чланице „Партнерства за мир“ истовремено су и чланице Савета евроатлантског партнерства, који је главни институционални оквир за дијалог, сарадњу и консултације између НАТО-а и партнера.

¹⁰ Политичко-војни консултативни комитет (*Political-Military Steering Committee – PMSC*) основно је радно тело задужено за „Партнерство за мир“. Тај комитет је одговоран за целокупну координацију Радног програма партнерства (*PWP*) и координацију рада на процесу планирања и ревизије (*Planning and Review Process – PARP*), и задужен је за давање сугестија Северноатлантском савету (*North Atlantic Council – NAC*) у вези са питањима која се тичу „Партнерства за мир“.

Programme – ACSTP). У вези с тим треба размотрити и проширење активности НАТО-а у тим областима на партнерске државе ради извођења здружене и комбиноване обуке за операције „Партнерства“ под вођством Савеза. Учесници *SIMNET*-а могу добровољно да се пријаве да, по начелу ротације, буду домаћини конференције ради даљег развоја концепта и обезбеђења периодичних извештаја о активностима *SIMNET*-а Политичко-војном консултативном комитету.

У завршном делу Оквира наведени су главни аспекти рада који треба предузети на спровођењу Програма унапређивања обуке и образовања у „Партнерству за мир“. У вези с тим, неопходно је консултовање с партнерима да би се прецизно процениле њихове могућности за обуку и образовање, укључујући активности у „духу Партнерства за мир“, ради прецизнијег утврђивања недостатака и потреба.

Вежбе су главни чинилац у постављању стандарда и постизању свеукупне међуоперабилности. У тој области требало би испитати могућности за даље ширење њиховог обима и сложености и могућности одржавања редовних вежби, при чему треба узимати у обзир њихов методички редослед, као и укључивање вежби уз помоћ компјутера (*Computer-Assisted Exercises – CAX*), вежби функционисања командног места (*Command Post Exercises – CPX*) и теренских вежби (*Field Training Exercises – FTX*) у одговарајућим центрима за обуку „Партнерства за мир“.

Неопходан је рад на изналажењу адекватних механизма процењивања, добијања повратних информација и закључивања да би се могла прецизно одредити дугорочна корист од активности у обуци и образовању и да би се будуће активности прилагодиле развојним потребама „Партнерства“, уз потпуно уважавање способности партнера. Област међуоперабилности је веома значајна за активности у оквиру „Партнерства за мир“, па би се, ради постизања и одржавања њеног најефикаснијег нивоа, даљи рад на обуци и образовању могао искористити за то да постану опште познати концепти, доктрине, поступци и нацрти.

Повезивањем и сарадњом између институција за обуку и образовање, уз поштовање њиховог националног карактера и карактера НАТО-а, могао би да се побољша квалитет понуђених активности и хармонизује програм, односно да се побољшају обим и структура регионалне сарадње. У вези с тим, биће испитан потенцијал центара за обуку, укључујући њихово евентуално умреживање и изграђивање према моделу Конзорцијума.

Информатичке технологије и средства за даљинску комуникацију веома много ће се користити за даљинску обуку у образовању. У вези с тим, истражиће се постојеће и друге могућности за успостављање симулационе мреже у оквиру *ЕАРС*-а и програма обуке на економски најисплативији начин.

У области израде националних стратегија образовања и обуке анализираће се потреба и могућност пружања непосредније помоћи државама партнерима. При томе би требало уважити чињеницу да земље чланице „Партнерства за мир“ имају различита полазишта, ресурсе, капацитете, прилазе и приоритете.

Могућности за школовање официрског кадра земаља у транзицији

Поред сопствених установа и војнообразовних капацитета, према начелном ставу да су организација система обуке и образовања и активности у тој области првенствено у надлежности чланица „Партнерства за мир“, земље у транзицији имају велике могућности за школовање и усавршавање свог официрског кадра у иностранству. Најзначајније образовне установе у којима земље у транзицији могу да школују свој официрски кадар јесу: Школа одбране НАТО-а – *NATO Defense College (NDC)*, Школа Врховног штаба савезничких снага НАТО-а за Европу – *The NATO (SHAPE) School*, Школа за комуникационе и информатичке системе НАТО-а – *NATO Communications and Information Systems School (NCISS)*.¹¹ Веома значајну улогу имају и центри за обуку у различитим земљама чланицама НАТО-а и „Партнерства за мир“ и Група НАТО-а за обуку (*The NATO Training Group – NTG*).

Школа одбране НАТО-а налази се у Риму и под управом је Војног комитета НАТО-а (*Military Committee*). Организује курсеве о политичко-војним питањима на стратешком нивоу за потребе одабраног особља НАТО-а, као и различите програме и активности које НАТО подржава. Командант школе је официр ранга генерал-потпуковника а поставља га Војни комитет на период од три године. Један заменик команданта је цивил, а други је војно лице и поставља га Италија као домаћин. Школа организује девет или десет различитих курсева и семинара годишње о безбедносној проблематици евроатлантског региона за официре оружаних снага виших чинова, службенике влада и чланове парламената. Званично, у све активности могу да се укључе учесници из земаља чланица НАТО-а и „Партнерства за мир“. Учеснике бирају и финансирају њихови национални органи власти.

Главна активност школе на академском нивоу је Виши курс (*Senior Course*), који се одржава два пута годишње и траје пет и по месеци. Похађају га 84 полазника, које бирају владе њихових земаља по принципу националних квота. Полазници су официри са чином потпуковника или потпуковника, виши службеници из министарства ино-

¹¹ *NATO Handbook 2001*, pp. 329–335, Internet, 23/12/02, <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/pdf/handbook/pdf>.

страних послова, одбране и других националних институција. Програмом курса обухваћена су општа питања из међународне политике, као и војно-политички проблеми који утичу на безбедност и стабилност чланица НАТО-а и „Партнерства за мир“. Други академски курс је представљен 1991. године као двонедељни курс за више официре и службенике земаља чланица ОЕБС-а. Касније је придодат Вишем курсу као допунски курс „Партнерство за мир“/ОЕБС курс (*Integrated PfP/OSCE Course – IPOC*). На њему се анализирају безбедносне функције НАТО-а и разматрају питања у вези са измењеним евроатлантским безбедносним окружењем. Школа води и курс НАТО-а за генерале и штабне официре (*NATO General and Flag Officers Course*) ради побољшања узајамног разумевања безбедносних питања значајних за НАТО међу највишим старешинама земаља чланица НАТО-а и „Партнерства за мир“.

Школа НАТО-а (*SHAPE*) налази се у Немачкој. То је центар за обуку официра и цивилних службеника из земаља чланица НАТО-а и „Партнерства“. Курсеви који се у њој одржавају стално се осавремењавају да би могли у потпуности да обухвате достигнућа у оквиру Савезничке команде за Европу (*Allied Command Europe – ACE*) и Савезничке команде за Атлант (*Allied Command Atlantic – ACLANT*).¹² Сваке године, на различитим курсевима, изучавају се предмети попут коришћења наоружања, НХБ одбране, електронског ратовања, командовања и контроле, мобилизације, мултинационалне снаге, мировне операције, заштита животне средине, управљање кризама и основна опредељења НАТО-а. Школа је под оперативним надзором врховног савезничког команданта за Европу (*Supreme Allied Commander Europe – SACEUR*) али делује и као установа за обе стратешке команде. Саветодавни одбор школе чине представници Врховног савезничког штаба за Европу (*Supreme Headquarters Allied Power Europe – SHAPE*) и особља школе, логистичку подршку пружају Немачка и САД, али се школа искључиво издржава од школарине коју плаћају полазници.

Академски огранак школе чине одсек за заједничке операције, одсек за операције и планирање, политички одсек и одсек за оружје за масовно уништење. У оквиру тих одсека одржавају се бројни курсеви намењени активним и резервним официрима и цивилним лицима. Курсеви из појединих области доступни су само особљу из земаља чланица Северноатлантског савеза.

Школа за комуникационе и информатичке системе НАТО-а (*NCISS*), омогућава усавршавање војном особљу и цивилима у кори-

¹² У оквиру НАТО-а постоје две команде. Једна од њих је Савезничка команда за Европу (*ACE*), чији је штаб (*SHAPE*) смештен у близини Монса, у Белгији, и под командом је врховног савезничког команданта за Европу (*SACEUR*). Друга је Савезничка команда за Атлант (*ACLANT*). Њен штаб (*HQ SACLANT*) налази се у Норфолку, у Вирџинији, у САД, и под командом је врховног савезничког команданта за Атлант (*SACLANT*).

шћењу и одржавању комуникационих и информатичких средстава која се користе у НАТО-у. У школи се организује више од 50 курсева, у трајању од једне до 10 недеља. Школа је подељена на огранке за обуку и одржавање. Огранак за обуку обухвата мрежну, корисничку и информатичку секцију. У мрежној секцији одржавају се курсеви који се односе на преносне системе, премошћавање система и контролу мреже. У оквиру корисничке секције одржавају се курсеви из области командних и контролних информационих система, израде софтвера и програмирања, док се у информатичкој секцији организују курсеви за употребу, одржавање и поправку опреме за криптографску заштиту података. Огранак за одржавање је задужен за логистичку и административну подршку огранку за обуку.

У центрима за обуку „Партнерства за мир“ (*PfP Training Centres*) организују се курсеви, семинари и радионице на којима могу да учествују војна лица и цивили. На њима се обезбеђује обука из различитих области, попут учења језика и проучавања правила службе у НАТО-у и „Партнерству за мир“. Такође, организује се обука оперативног карактера, укључујући и тактичку обуку појединаца и јединица за операције НАТО-а и „Партнерства за мир“. Обука у центрима углавном је усмерена на следеће области: одбрамбену и безбедносну политику, руковођење ресурсима, планирање за цивилне хитне случајеве, учење језика, операције одговора на кризу, цивилно-војну сарадњу и војно образовање.

Група НАТО-а за вежбе одговорна је за обједињавање индивидуалне обуке. Она треба да побољша и повећа постојеће могућности за обуку у чланицама НАТО-а и „Партнерства“, као и да покрене нове активности у тој области. Група омогућава размену информација о националним активностима у области обуке између земаља чланица и војних власти НАТО-а, и чини форум за дискусију и размену мишљења о питањима која се тичу индивидуалне обуке.

*

* *

Реорганизација оружаних снага у бившим социјалистичким земаљама чланицама Варшавског уговора показала се као једно од најосетљивијих подручја транзиције, али и као очигледан знак ефикасног раскида с прошлошћу. Иако се искуства и постигнуте резултати у тој области много разликују, већина тих земаља је обавила темељиту ревизију својих стратегија националних безбедности и војних доктрина и прикључила се „Партнерству за мир“ ради крајњег циља – уласка у Северноатлантски савез.

Током реформи у оружаним снагама тих земаља проблемима из области обуке и образовања официјерског кадра посвећена је посебна пажња јер је управо он био кључни чинилац и носилац реформе. У

оквиру Програма „Партнерство за мир“ активностима везаним за обуку и образовање придаје се посебна пажња. Мада постоји начелни став да се обука и образовање тичу чланица „Партнерства за мир“, само прихватање циљева „Партнерства“, на чије се испуњење обавезује сваки учесник, намеће обавезу партнеру да прилагоди систем обуке и образовања како би успешно испуњавао прихваћене обавезе и постављене задатке.

Програм „Партнерство за мир“ је током деценије постојања израстао у својеврстан систем колективне безбедности у којем учествују готово све европске земље, укључујући и суседе државне заједнице Србија и Црна Гора. То значи да је и њено прикључење том програму све реалнија и извеснија могућност. Војска Србије и Црне Горе, поред свих тешкоћа (санкције, агресија НАТО-а, редефинисање улоге оружаних снага према Уставној повељи Србије и Црне Горе и недостатка материјално-техничких и финансијских средстава), успела је да изгради савремен систем обуке и образовања који би се, уз минималне измене, могао прилагодити стандардима „Партнерства за мир“, односно Северноатлантског савеза.

Литература:

1. Зоран И. Чупић, *Процес транзиције у Централној Европи*, прва етапа, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1997.
2. Златко Исаковић, *Основи теорије политичке моћи у међународним односима*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1998.
3. Бранислав Милинковић и Јован Теокаревић, *Безбедност Европе и ширење НАТО-а*, Институт за европске студије, Београд, 1998.
4. Radovan Vukadinović, *Poslehladnoratovske tendencije međunarodnih odnosa*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2000.
5. „Војно дело“, бр. 2/2000 и 4–5/2001.

Место цивилно-војне сарадње у операцијама Северноатлантског савеза

УДК: 355.42/43 : 327.51(1-15) : 355.1.078.3

Жан Пелетје*

Аутор разматра порекло, дефиницију и примену цивилно-војне сарадње, као и њене функције у операцијама Северноатлантског савеза. Следи анализа компонената и сродних активности цивилно-војне сарадње и регистар принципа значајних за цивилно-војно усмеравање у операцијама. Аутор закључује да цивилно-војном сарадњом мора да се обезбеди цивилно-војно повезивање, ради пружања подршке снагама, али и цивилном окружењу. Дугорочна сврха цивилно-војне сарадње јесте помоћ у стварању услова за постизање трајног решења постојеће кризе.

Кључне речи: цивилно-војна сарадња, функције и принципи цивилно-војне сарадње, сродне активности, принципи цивилно-војне сарадње.

Историјат

Цивилно-војна сарадња (*Civil-military co-operation – CIMIC*) није нова појава у оружаним снагама НАТО-а, а следећа изјава најбољи је пример за то. Као командант савезничких трупа у Европи 1944. године, генерал Д. Д. Ајзенхауер је изјавио: „Што пре се ослободим питања која излазе изван делокруга војске, бићу срећнији! Понекад ми се чини да сваку недељу проживим као 10 година, од чега бар девет проведем бавећи се политичким и економским питањима... а колико ми је само то главобоље задало. Недостатак снабдевања водом, недостатак струје, недостатак хране, недостатак горива и лешеве по читавом граду...“ Међутим, у време „хладног рата“ сматрало се да то превазилази оквире логистике и информисања јавности. Међутим, последње операције НАТО-а изван његових сопствених граница биле су другачији и сложенији изазов. Промењено окружење у којем би НАТО мо-

* Jean Pelletier, потпуковник, предавач је у школи НАТО-а OBERAMERGAU у Немачкој.

гао да делује условило је развој нове стратегијске концепције. Под тим се подразумева много шири обим претњи међународној безбедности него до сада. Осим што се и даље предвиђа колективна одбрана, према тој концепцији Алијанса мора стално да буде спремна „да доприноси ефикасном спречавању сукоба и да се активно укључује у управљање кризом, што подразумева и операције реаговања на кризну ситуацију“. Због тих операција се јавила потреба да се координишу активности са државним и локалним властима, као и са међународним организацијама и невладиним организацијама (НВО). Цивилно-војна сарадња подршка је команданту у постизању тог циља. Цивилно-војна сарадња је командна одговорност.

Дефиниција и примена

Цивилно-војна сарадња НАТО-а дефинише се као: *координација и сарадња, ради пружања подршке мисији, између команданта НАТО-а и цивилних актера, укључујући домаће становништво и локалне надлежне органе, као и међународне, државне и невладине организације и институције.*

Цивилно-војна сарадња обухвата и следећа четири чиниоца:

а) Цивилно-војна сарадња саставни је део плана команданта снага и спроводи се као подршка војсци.

б) Кадар који се ангажује на пословима цивилно-војне сарадње саставни је део сваке војне команде и овлашћен је да координише активности цивилно-војне сарадње у зони операција.

в) У сарадњи с потенцијално бројним цивилним органима, снаге НАТО-а, што је могуће више и у оквиру војних средстава и могућности, прилагодиће и подржати активности тих органа, с тим да то не угрожава мисију.

г) Основни циљ цивилно-војне сарадње јесте успостављање везе између цивилних организација и команданта снага. Ако цивилне активности обављају војне јединице, ти послови се морају што је могуће пре и што ефикасније пренети на одговарајуће цивилне организације или надлежне органе.

Сврха цивилно-војне сарадње

У сваком сукобу, каква год да је његова природа, командант снага мора да узима у обзир друштвене, политичке, културне, верске, економске и хуманитарне чиниоце, као и чиниоце животне средине, када планира и спроводи војне операције. Штавише, команданти морају да узму у обзир и присуство бројних међународних организација и НВО које имају своје сопствене циљеве, методе и перспективе, које ће можда морати да се усклађују са онима у НАТО-у. Изазови ће би-

ти још већи због присуства медија и очекивања међународне и локалне заједнице. Зато ће делотворни односи са бројним, различитим цивилним организацијама, као и локалним становништвом, државним органима и војним снагама, имати суштински значај за решавање сукоба. Цивилно-војна сарадња је средство којим се командант служи да би успоставио и одржао те односе.

Сврха цивилно-војне сарадње јесте помоћ у стварању и одржавању услова који омогућавају постизање циљева Алијансе у операцијама. У остварењу тога особље које ради на пословима цивилно-војне сарадње:

- a) повезиваће се са цивилним актерима на одговарајућем нивоу;
- b) бавиће се планирањем, са одговарајућим цивилним органима, пре и током операције;
- c) стално ће процењивати локално цивилно окружење и утврђивати локалне потребе и начин на који би се могли надоместити евентуални недостаци;
- d) обављаће надзор над цивилним активностима које обављају војне снаге, што подразумева и обезбеђење одговарајућих специјалиста;
- e) радиће на правременом и несметаном преношењу цивилних одговорности на одговарајуће државне органе;
- f) сарађиваће с другим категоријама особља по свим аспектима операција;
- g) саветовати команданта о свему наведеном.

Основне функције

Наведене активности доприносиће следећим основним функцијама:

a) *Цивилно-војно повезивање.* Сврха цивилно-војног повезивања јесте обезбеђење сарадње којом треба да се олакша и подржи планирање и спровођење операција. Такво повезивање на почетку процеса планирања и одмах након распоређивања снага обезбеђује основу за развој осталих функција цивилно-војне сарадње. То је основни део процеса планирања и развоја обе друге кључне функције цивилно-војне сарадње. Успостављање везе садејства на политичком нивоу од стране НАТО-а јесте предуслов успеха. То ће омогућити повезивање и заједничко планирање на стратегијском нивоу и у зони операција. Повезивање са цивилним властима и организацијама олакшава, између осталог, одговарајућа политика информисања јавности. Зато ће бити потребно адекватно и правремено достављање информација о достигнућима и напретку који су остварени кроз цивилно-војну сарадњу, што ће, с друге стране, помоћи да се добије подршка становништва, међународних организација и невладиних организација.

b) *Подршка цивилном окружењу.* Под подршком цивилном окружењу подразумева се мноштво делатности у оквиру цивилно-војне са-

радње. За потребе у вези с овим документом, то је подршка која се обезбеђује цивилном окружењу зависно од војне мисије НАТО-а. Обично то није подршка под управом цивилних власти. Може да обухвата различите војне ресурсе: информације, особље, борбену технику, опрему, средства везе, стручно мишљење или обуку. Углавном ће се пружати само у случају када то буде потребно ради стварања услова за испуњење војне мисије, односно, зато што одговарајуће цивилне власти и органи нису способни да обаве задатак. Одлуке о дубини, трајању и обиму те подршке треба да се донесу на највишем одговарајућем нивоу, при чему треба узимати у обзир како политичке, тако и војне и цивилне чиниоце.

с) *Подршка снагама.* Командантима НАТО-а, зависно од околности, биће потребна значајна цивилна подршка у оквиру њиховог војшта. Будући да је сврха координације активности свођење на минимум разбијања војних операција и спровођење контроле становништва и ресурса, снаге могу делимично да зависе од цивилних ресурса и информација из цивилних извора. Такође, команданти ће тражити што је могуће више прећутну цивилну подршку за операције. Цивилно-војна сарадња ће имати највећи значај у свим тим областима.

Компоненте цивилно-војне сарадње

Да би се постигло наведено, НАТО треба да има сталну могућност цивилно-војне сарадње. Та могућност постоји када постоје следеће три компоненте:

- а) потпуно развијена политика, доктрина и концепције;
- б) разумевање и способност да се доктрина уведе у праксу;
- с) физичка могућност у облику обученог особља, формираних јединица и ресурса за подршку.

Концепцијски аспект могућности сарадње односи се на политику, доктрину, планирање и поступке у свим командама НАТО-а и подразумева надзор и координисање деловања цивилно-војне сарадње током обуке и операција.

Аспект обуке обухвата, али није ограничен само на то, курсеве, презентације, конференције и семинаре, као и праћење и примену стечених знања. Најважније је да се оствари потпуна цивилно-војна сарадња на свим вежбама НАТО-а. Само вежбањем могу се стећи и кориговати одговарајућа знања.

Физички аспект те могућности обухвата ресурсе који су потребни команданту за спровођење активности у вези с цивилно-војном сарадњом у одређеној ситуацији. Пошто ће се све ситуације међусобно разликовати, не може се прописати из чега треба да се састоје та средства. Минималан захтев је да особље укључено у цивилно-војну сарадњу буде присутно на свим командним нивоима. Његова улога је да саветује команданта, припрема и разрађује процену цивилно-војне

сарадње и активности цивилно-војне сарадње ради пружања подршке плану команданта и остваривања везе садејства. На основу процена, постојећим војним снагама може се дати задатак да обављају активности цивилно-војне сарадње на основу субординације. *Као још једна варијанта, иако су активности цивилно-војне сарадње у домену целокупног војног кадра, може постојати потреба за распоређивањем додатних снага и средстава за цивилно-војну сарадњу на војиште као директне подршке мисије.* Под тим снагама се подразумева једна од следеће две категорије:

а) *Снаге цивилно-војне сарадње.* Снаге цивилно-војне сарадње намењене су да пруже подршку команданту НАТО-а у извршењу његовог задатка. Њихов обим и рок у којем се могу распоредити биће условљени како природом задатка, тако и брзином којом могу да се успоставе одговарајуће цивилне организације и структуре.

б) *Специјалисти за одређене функције.* Специјалисти за одређене функције распоређују се када се установи да постоји конкретна потреба за њиховом струком – која се не може другачије решити у зони операција. Могу да дођу из различитих институција и не морају да буду војна лица. Од њих се може захтевати да помажу у проценама, анализи или планирању процеса, или да реализују одређене пројекте.

Однос са сродним активностима

Цивилно-војна сарадња НАТО-а део је спектра цивилно-војних односа. Постоје сродне активности у оквиру тог спектра које су, иако различите, тесно повезане са цивилно-војном сарадњом, па се могу забуном поистоветити. Главне међу тим сродним активностима су:

а) *Војна помоћ у хуманитарним ванредним ситуацијама (Military Assistance in Humanitarian Emergencies – МАНЕ).* У најширем смислу, цивилно-војна сарадња се више односи на сарадњу него на подршку или помоћ цивилним органима, мада ће у пракси бити и подршке. Војна помоћ у хуманитарним ванредним ситуацијама, на пример, у случају да треба пружити помоћ због неке катастрофе, може да се организује и на домаћем и на међународном плану. У оба случаја позивају се домаће или међународне војне снаге да обаве одређене задатке, у одређено време, под директним покровитељством цивилних власти. Те власти могу да буду домаће и међународне, али у оба случаја особље цивилно-војне сарадње може да обавља функцију везе садејства, иако ниједна од активности не представља активност цивилно-војне сарадње.

б) *Планирање за ванредне случајеве указивања помоћи локалним властима и становништву (Civil Emergency Planning – СЕП),* односи се на пружање заштите и помоћи локалном становништву, обично у случају катастрофа или рата. У садашњем безбедносном окружењу

основна функција СЕР-а јесте да задржи еластичност у односу на војно планирање у операцијама. То подразумева планирање цивилне подршке, као што су стратешка средства логистике и везе. Особље СЕР-а не координише цивилно-војну сарадњу у зони операција.

с) *Подршка земље домаћина (Host Nation Support – HNS)* значи настојање да се команданту НАТО-а и нацијама које се шаљу пружи подршка у облику борбене технике, објеката и услуга, укључујући обезбеђење зоне и административну подршку према договорима постигнутим између послатих нација и/или НАТО и владе домаћина. Таквом подршком се олакшава увођење снага у зону операција – при основном пријему, концентрацији јединица и покрету према фронту. На основу ње може и да се смањи количина логистичких снага и борбене технике потребна за материјалну подршку и прераспоређивање снага коју би, иначе, морале да обезбеде послате нације. Цивилно-војна сарадња ће се обично организовати да би се олакшало спровођење подршке земље домаћина.

Принципи цивилно-војне сарадње

То су правила која утичу на реализацију цивилно-војне сарадње кроз мноштво различитих сукоба. Могу се поделити на две широке категорије:

а) *принципе значајне за војно усмеравање цивилно-војне сарадње*, којима се усмеравају унутрашњи војни процеси, што омогућава развој плана подршке цивилно-војне сарадње и регулише његово остварење;

б) *принципе значајне за цивилно-војни однос*, који су смернице за успостављање и одржавање ефикасних цивилно-војних односа са цивилним властима, водећим институцијама, организацијама и становништвом.

А. Принципи значајни за војно усмеравање цивилно-војне сарадње

Примат мисије. Северноатлантски савез спроводи активности цивилно-војне сарадње као подршку војној мисији. У операцији реаговања на кризе, међутим, војска ће бити само један део активности међународне заједнице у решавању сложене политичке ванредне ситуације. Војсци је, заправо, можда дата експлицитна улога подршке целокупним цивилним властима у оквиру активности здружених операција. Зато је у таквим ситуацијама мало вероватно да ће се дугорочни војни циљеви сукобити са циљевима већине цивилних организација које раде у зони операција. Ипак, само командант може да одлучи у којој мери ће војни потенцијали бити додељени за задатке цивилно-војне сарадње. Додатне задатке, заправо, не треба преузимати без

процене потенцијала, у сарадњи са цивилним институцијама, и постављања приоритетних војних задатака. Штавише, све локалне задатке треба прво одобрити и, ако је потребно, отклонити сукоб тако да они не угрожавају дугорочније циљеве на нивоу војишта.

Издавање команди. Команданти на свим нивоима одговорни су за управљање активностима цивилно-војне сарадње, неопходно јединство командовања и јединство активности. Они треба да разумеју значај интегрисања у свеукупну активност и да буду свесни утицаја војних операција на цивилну средину и утицаја цивилне средине на њихове операције. Такође, приоритет треба да дају активностима цивилно-војне сарадње и да њима управљају на такав начин да се одржи војна ефикасност без непотребног отежавања ситуације цивилима или угрожавања цивилних циљева.

Привреда. Команданти морају да настоје да избегавају употребу војних средстава за невојне задатке. Активности цивилно-војне сарадње се обично реализују у околностима у којима се цивилно становништво суочава с неадекватном инфраструктуром и недостацима основне робе и услуга. Али, војни потенцијали су ограничени и мора се водити рачуна да се очува војни потенцијал. Треба користити минимална средства за остварење одобрених задатака ради подршке цивилном становништву или цивилних организација. Команданти морају да воде рачуна да локално становништво, влада, међународне организације и НВО не зависе дуго од војних ресурса. Када се једном дају, ресурси се тешко повлаче или смањују јер то може да доведе до затезања цивилно-војних односа и заустављања развоја цивилних власти, и може да изазове трајну штету у погледу поверења јавности у војне снаге.

Концентрисање. Средства за цивилно-војну сарадњу ће вероватно бити смањена, па треба да буду усмерена на задатке који су најприоритетнији. Предност концентрисања је могућност да цивили стекну бољи утисак о војсци и да се покаже њихово опредељење да раде у интересу цивила. Расипање средстава, с друге стране, може да има минималан утицај и носи ризик од непотребног одлагања достизања жељеног стања.

Правне обавезе и хуманитарна питања. Команданти су правно одговорни за поштовање *Закона о оружаном сукобу*. Такође, морају да узму у обзир хуманитарне последице операције. Поштовање тих принципа помоћиће снагама да их прихвати локално становништво.

Б. Принципи значајни за цивилно-војни однос

Познавање културе. Осетљивост према локалним обичајима, менталитету, култури и начину живота има изузетан значај за све мисије. У политички осетљивом окружењу непромишљено кршење локалног правила или обичаја може да буде веома неповољно представљено у

вестима и да озбиљно поткопа успех мисије. Војска мора добро да познаје локалну културу, обичаје и правила, па цивилно-војна сарадња има велики значај у упознавању снага са културом кроз обуку.

Општи циљеви. Када се једном успостави однос, обично треба да се одржава и, кад год је могуће, ојачава да би се превазишли неслагање, препреке, угрожавање, па чак и претње треће стране. Мада они који раде у оквиру активности здружених снага можда имају другачије непосредне интересе, морају се установити и прихватити општи циљеви, заједнички за снаге НАТО-а и цивилне организације. Операције НАТО-а одвијају се у окружењу које се брзо мења, па одлучивање мора да буде усмерено и прилагодљиво. Свака организација која учествује мора да зна политику и ресурсе потребне за обављање постављеног задатка. То сазнање чини основу цивилно-војне сарадње и обавезе се формирају с обзиром на остваривање задатака, а не према испуњењу крајњих рокова.

Подељена одговорност. Етос, структура и пракса у раду цивилних организација и институција са којима војне снаге НАТО-а морају да сарађују крајње су различити. Анализа заједничких циљева мора да доведе до договорене поделе одговорности да би се успоставио и одржавао трајан и обострано користан однос. Цивилно-војном сарадњом морају да се установе *договори о сарадњи* и прелазни механизми са цивилним организацијама, и то што је могуће пре, да би се избегло неразумевање и дефинисале појединачне улоге и одговорности.

Сагласност. Треба предузети све да се осигура и задржи спремност за сарадњу цивилних организација са којима раде савезничке снаге; принуда може да има сличан ефекат као и сагласност, али се њом постижу слаби резултати и неће потрајати. До губитка сагласности може доћи изненада, из тривијалних разлога, и команданти морају да буду спремни да утроше време и енергију да је продуже и задрже.

Транспарентност. Да би цивилно-војна сарадња била успешна потребно је да постоји узајамно поверење свих учесника у операцији. *Задаци и активности* у оквиру цивилно-војне сарадње треба да буду транспарентни и да показују компетентност, способност и одлучност особља да би се освојило поверење свих елемената цивилног окружења. Затегнутост између политичких, војних, хуманитарних и других компонената цивилно-војног односа повремено ће неминовно водити у конфузију и неразумевање. Те тензије ће се повећавати због политичких предрасуда, нетачности у медијима и слабих комуникација. Транспарентност има највећи значај за спречавање и неутралисање таквих потенцијално нестабилних ситуација јер успоставља поверење, повећава поузданост и подстиче узајамно разумевање. Особље које је ангажовано на пословима цивилно-војне сарадње мора тесно да сарађује са обавештајним органима да би добило најсвежије и најтачније информације које се цивилним организацијама морају прене-

ти на време да би биле делотворне. Већина тих информација, као што су кретање избеглица, ако се да цивилним организацијама и водећим институцијама може много да помогне команданту јер ће омогућити одговарајућој цивилној институцији да реагује на време уз минимално пребацивање војних ресурса. Таква информација омогућава цивилним институцијама да се прилагоде ситуацији и спрече војску да непотребно троши своје ресурсе или да се превише ангажује у операцији. Посебна правила и договори о скидању поверљивости с војних информација треба унапред да се донесу.

Комуникација. Делотворна комуникација са цивилним властима, институцијама, организацијама и становништвом има изузетан значај за одржавање сагласности и сарадње. Да би се превазишле разлике између војних и цивилних организација – било да су очигледне или да постоје на други начин – неопходно је правовремено улагање и разумевање. Цивилне организације са којима ће војска сарађивати вероватно ће задржати своје приоритете. Заправо, неки могу да заузму становиште да се сарадња са војском и независност узајамно искључују. Да би се те тешкоће свеле на најмању меру мора да се задржи отворена и стална комуникација. Треба развијати јасне и делотворне мере да би се успоставили и одржавали ти комуникациони канали преко особља ангажованог на пословима цивилно-војне сарадње са представницима одговарајућих цивилних организација и водећих агенција и избегле потенцијалне нејасноће и неразумевање. Како цивилне организације настављају да долазе током читаве операције, треба их подстицати да се прилагођавају успостављеном систему.

Закључак

Најновије операције НАТО-а показале су да однос између војних и цивилних снага постоји на свим нивоима и у најразличитијим ситуацијама. Зато, НАТО мора да буде способан да ради у кооперацији са државним, међународним и невладиним организацијама. Цивилно-војна сарадња обезбеђује основну везу између војних снага и цивилног окружења.

Укратко речено, цивилно-војна сарадња би могла да се дефинише, на основи три основне функције, на следећи начин: цивилно-војна сарадња мора да обезбеди *цивилно-војно повезивање* да би се пружи-ла *подршка снагама*, али и *цивилном окружењу*. Дугорочна сврха цивилно-војне сарадње јесте помоћ у стварању и одржавању услова који ће омогућити постизање трајног решења кризе.”

“ Превод: Гордана Кубура

Теоријски и практични аспекти савремених операција

УДК : 355.42 / 43

У организацији Школе националне одбране Војне академије у Београду одржан је 20. априла 2004. године симпозијум „Теоријски и практични аспекти савремених операција“. Општи циљ Симпозијума јесте покретање и анализирање потреба и могућности, те домаћаја новог и редефинисаног односа према операцијама у савременим условима, што подразумева и њихов развој. Научни циљ остварује се у целовитом и конзистентном теоријско-емпиријском поступку којим се дефинишу теоријске основе за праћење развоја операције као категорије ратне вештине и идентификују новонастале промене у њеним конституенсима, чиме се обезбеђују сазнајне претпоставке за иновирање њеног садржаја, припрема, организовања и извођења. Под практичним циљем подразумева се обезбеђење – на основи свеобухватне мултидисциплинарне анализе операције као категорије – ширег теоријског оквира за едукативне потребе на свим нивоима школовања у систему војног школства, као и основа за разраду модела задатака за потребе усавршавања слушалаца на последипломском стручном усавршавању командног кадра јединица и установа Војске Србије и Црне Горе. Поред наведеног, практичан циљ Симпозијума имплицира и даљи организацијски и функционални аспект рада на димензионирању предмета и катедри у Школи националне одбране. Предмет Симпозијума су савремене војне операције, операције „нове генерације“.

Увођењем новог појма „неборбене активности“ у теорију оператике аспекти операције проширени су на политичку, дипломатску, економску, техничко-технолошку, правну и друге сфере, што је досадашњу класификацију и анализу операција учинило веома сложеном. Предмет Симпозијума операционализован је кроз неколико тематских области: Теоријске и доктринарне основе операција;

Дефинисање, класификација, садржај и ток операције; Руковођење и командовање у операцијама; Логистичка подршка операције и логистичка операција; Обавештајно обезбеђење савремених операција и обавештајна операција, и Безбедносно обезбеђење и безбедносна, противобавештајна и противтерористичка операција.

Рад Симпозијума био је организован у шест секција, у којима су изложена 84 рада. Сви радови биће објављени у зборнику радова, у издању Војне академије.

Редакција Војног дела захваљује организатору што јој је омогућио да објави 13 радова који су представљени на Симпозијуму.

Појам и класификација операција

Проф. др *Митар Ковач*, пуковник*

Увод

Од појаве првих структурних и функционалних елемената који су омогућили настанак операције па до њеног глобалног конституисања и афирмације у Првом светском рату прошао је дуг временски период. У ратовима и оружаним сукобима, а и у миру, операција је постепено добијала нове садржаје и све више постајала устаљена форма припреме, организовања и ангажовања оружаних снага у борбеним дејствима, на свим нивоима командовања. Постала је основно средство опште и војне стратегије за остваривање циљева.

Са развојем физиономије оружане борбе и рата, у појмовном смислу, мењала су се и сва битна обележја операција. Садржај и обим појма операције поступно су се мењали зависно од промена организације војски и нивоа њихове опремљености, односно од нивоа повећања борбених могућности јединица. Тако у садашње време операција показује све значајнију и интензивнију тенденцију ка променама, првенствено у државама и војскама које су у стању да на ваљан начин разумеју и схвате суштинске промене деловања екстерних и интерних чинилаца на садржај и обим тог појма.

Операција, као облик припреме и извођења борбених дејстава, показала је у досадашњем развоју виталност кроз способност да обухвати квалитативно нове садржаје који су резултат развоја борбених средстава и опреме, начина ангажовања снага у оружаног борби и ангажовања државних подсистема који не припадају оружаним снагама, као и невладиних организација и агенција. На тај начин операција све више постаје начин и ниво ангажовања снага у сукобу који нема само војно, односно оружаног обележје.

Појам операције може да се редефинише на основу анализе сазнања о њеном настанку и развоју. Та сазнања су основа за редефинисање садржаја и обима појма, идентификовање критеријума и класификацију.

* Аутор је из Института ратне вештине.

У почетним теоријским разматрањима, у периоду увођења магацинског снабдевања крајем 16. и почетком 17. века, појам *операција* коришћен је за означавање *покрета* и *довођења* војске до битачне просторије. У делима Жоминија, Молткеа, Шлифена и других војних теоретичара термином операција означаван је рејон прикупљања на битачној просторији, али њиме још увек није обухватан и садржај појма *битка*. Руски војни теоретичари Тријандафилов¹ и Свећин проширили су појам *операције* кроз синтагму „дубока операција“ тако што су, поред покрета и развоја снага, обухватили и ток извођења борбених дејстава. Тако дефинисаним садржајем и обимом појма операције нису обухватани сви елементи које он сада садржи.

Појам операције потпуније је дефинисао пољски војни теоретичар Мосор. Он је описивао борбена дејства из више углова, односно с различитих аспеката, у функцији достизања јединственог циља помоћу неколико групација војске различите јачине. Тај почетни квалитативно нови теоријски оквир био је ваљано сазнање за развој појма операције.

Настанак и развој операције, као и свих других облика борбених дејстава, били су условљени деловањем бројних друштвено-историјских, економских, војних и других чинилаца, а пре свега снажним развојем технологије и техничког чиниоца и стварањем масовних војски, које су организоване и припремане за дуготрајна борбена дејства на знатно већем простору.

Интензивним развојем производних снага крајем 18. и почетком 19. века, а посебно нових индустријских грана, као што су машиноградња, хемијска индустрија и нових технологија, изграђене су основне претпоставке за убрзани развој и јачање материјално-техничке основе за промену физиономије борбених дејстава и оружане борбе. То је омогућило стварање масовних војски и њихово стално структурно и функционално јачање. Масовне војске су биле посебно заступљене у најразвијенијим државама Европе,² што је условило потребу промене начина решавања питања њиховог ангажовања у рату и оружаној борби.

Са становишта значајности за процес конституисања и обликовања операције посебан утицај испољили су следећи чиниоци: 1) физиономија рата и оружане борбе; 2) стратегије и доктрине развијених држава; 3) војногеографске карактеристике ратишта; 4) развој нових технологија, оружја и војне опреме; 5) величина и организација вој-

¹ Тријандафилов Владимир, *Замах операција савремених армија* (1925) и *Карактер операција савремених армија* (1929).

² Почетком Првог светског рата Русија је имала 5.460.000, Француска – 3.780.000, Немачка – 3.822.000 и Аустрија 2.300.000 људи.

ски; б) начела припреме и ангажовања војски, и 7) професионализација војски и мултидимензионалност сукобљавања снага. У теоријским анализама чинилаца који утичу на процес оружане борбе постоје различита организациона решења за материјалну и људску компоненту односно за квалитативна и квантитативна својства оружаних снага или јединица тактичког, оперативног и стратегијског нивоа.³

У току историјског развоја појма операције постојала је тежња ка профилисању складног односа „циља“ и „снаге“ ради што веће економије снага. Сматрано је да се та економија снага постиже вештином у оружаном борби. За економију снага у сукобу Фош каже: „То је вештина бацања свих својих средстава, у извесном тренутку, на извесну тачку и употреба свих својих трупа на тој тачки“. Да би се то постигло неопходна је ваљана процена непријатеља. Пошто се тешко могу проценити сви битни елементи непријатељеве војске или јединица и питања у вези с тим, акценат процене је био на материјалној снази, квантитативним показатељима и познавању основних начела и начина дејства непријатеља. У оружаном борби неопходно је непрекидно вођење рачуна о непријатељу да би се успешније предвидео ток сукоба и извојевала победа. „Што је непријатељ енергичнији и проциљивији то је теже предвидети даљи ток догађања“.⁴

Операције су се припремале тако да се изводе у континуитету, сагласно дефинисаним плановима операција, ради што бржег и економичнијег достизања циља. „За састављање планова и руковођење операцијом неопходно је добро познавати распоред, састав, јачину и дејства противника“.⁵ Осим таквог приступа, било је заговорника покушаја дубљег проницања у суштину непријатељеве борбене моћи пре и у току оружаног сукоба на основу односа „снаге, изненађења и покретљивости“.⁶ Повећано коришћење оружја веће покретљивости, односно боља динамичка отпорност и маневарске могућности на основу „механизације“, „моторизације“ и „ваздушне покретљивости“, утицало је на потребу другачијег односа према садржају већине појмова у оружаном борби у домену теорије и праксе.⁷ Та тенденција постоји и сада, а предвиђа се да ће постојати и у наредним ратовима и оружаним сукобима.

³ „У рату, човјечја воља представља оно што се не може мерити, манифестује се у отпору, а сама зависи од тактике“. Лидел Харт, *Модерни рат*, стр. 104.

⁴ Н. М. Тухачевски, *Изабрана дела* (1 део), стр. 176.

⁵ Исто, стр. 179.

⁶ Лидел Харт је заговарао такав приступ у делу *Модерни рат*. Залагао се за сазнавања „психолошке и механичке“ природе изненађења, као и његове „техничке подлоге“. Приликом анализе врста оружја и њихове ефикасности у оружаном борби са аспекта изненађења закључио је да је авион такво оружје: „Аероплан, тај нови коњаник на шаховској ратној табли, пришао је у помоћ пионима и топовима“. Исто, стр. 117.

⁷ „Механизацију стварно можемо сматрати као војнички еквивалент релативитета; због ње се мењају досадашњи термини о времену и простору“. Исто, стр. 193.

Брзина реализовања различитих активности и дејстава у оружној борби све је више утицала на ток и исход свих врста операција. Пошто је то „релативно невидљива категорија“, односно не може се унапред прецизно материјално квантификовати јер испољава накнадне ефекте, војске са застарелим доктринарним гледиштима нису довољно уочавале њен структурни и функционални значај. Та неспособност и стање „војничког духа“, у појединим земљама Европе и света омогућили су немачки „муњевити рат“ и „тријумф маневра“.⁸ Уочавање значаја маневра у складу са могућностима оружја и технике одражавало се на реализовање свих форми кретања, маршевања, маневра у оружној борби, груписање снага, динамику оружане борбе, изненађење, и слично.⁹

Онај ко је у теорији ратне вештине придавао више значаја брзини у оружној борби и операцијама успевао је да при приближно истом односу снага изађе као победник јер је у пракси био покретљивији, брже се концентрисао и дисперзовао снаге, брже нападао, успешније прегруписавао снаге у одбрани, „брже је мислио“ и био способнији да изненади. Уочавање значаја брзине у оружној борби утицало је на модификацију оружја и опреме, као и на развој осталих садржаја и облика борбених дејстава. Различито схватање значаја брзине у оружаном сукобу утицало је на настанак различитих доктринарних ставова и различитих садржаја војних доктрина у вези с организацијом војске, њеном припремом и ангажовањем у оружној борби.¹⁰ Промене у оружној борби биле су континуиране и у свим садржајима су се одразиле на поимање и практиковање у домену операције кроз производњу и употребу новог оружја и опреме и новине у методу припреме, организовања и извођења операција.

Методи „борбе, победа и пораз“ зависе од материјалних (економских) услова. „Планирана операција треба бити прорачуната и материјално обезбеђена“.¹¹ Кроз историју операција посебно је наглашавана зависност начина вођења рата, припреме и извођења операција од квалитета људи и средстава у оружној борби.

Развој операције у домену теорије и праксе, кроз историју, могуће је сагледати, анализирати и истраживати преко: 1) метода „припреме, организовања и извођења операција“; 2) промена састава,

⁸ Могућности маневра немачке војске у Другом светском рату „неутралисане“ су успешнијим маневарским способностима јединица и војски антихитлеровске коалиције.

⁹ „Брзина и изненађење нису само рођаци, већ и близанци“ (исто, стр. 319). „Па ипак је често и незнатно повећање маршевске брзине имало далекосежне последице: њима су отпочињала најизраженија раздобља светске историје“ (исто, стр. 323).

¹⁰ „Анализа нам показује да, независно од равнотеже у материјалној снази, изгледи на успех првенствено зависе од односа између снаге и простора – између величине расположивих снага и ширине простора кога бранилац треба да поседне и држи“ (Лидел Харт, *Револуција ратовања*, стр. 16).

¹¹ Н. М. Тухачевски, *Изabrана дела* (1 део), стр. 179.

бројности, оружја и опреме јединица оперативног нивоа; 3) развоја производње за потребе логистике снага у операцијама;¹² 4) противречности између новог оружја, његове употребе у оружаном борби и старих метода припреме и извођења операција, и 5) субјективног утицаја војне мисли војсковођа на војску у теоријском и практичном погледу. На основу анализе теоријског фонда историје ратне вештине може се запазити да се „нови садржаји операција“ нису појављивали и развијали хаотично. Напротив, ти процеси су били последица одређених правилности и закономерности у оружаном борби. Дакле, може се закључити да војна мисао није правила јасну разлику између рата, оружане борбе и борбених дејстава. Стога су поистовећивани нивои („облици“) њиховог дешавања, што је посебно карактеристично за операцију.¹³

Уочавањем тенденције ширења простора оружаног сукобљавања битка је изгубила дотадашња класична обележја у теоријском и практичном погледу. Пређашње „генералне битке“, које су значајно утицале на исход оружаног сукоба и ратова, постале су „редовне“ и бројне, и реализоване су у низу кроз операције сукобљених војски и јединица. На промене у физиономији операција на копну нарочито је утицао развој тенкова, оклопних транспортера, авиона и противоклопних оруђа. Тим променама у операцијама на копну предходиле су промене у организацијско-формациској структури јединица оперативног нивоа и промене у војним доктринама.

Формирање родовских јединица и јединица служби за различите функције борбених дејстава утицало је на повећање бројног стања војски и учинило је сложенијим процес њене припреме и ангажовања. Структура војски које су ушле у рат постепено се мењала, при чему је већина од њих прихватила став да њихова организациона структура треба да буде усклађена са: задатком који јој се поставља, капацитетом операцијских праваца и могућностима ојачања од стране претпостављене команде. У односу на почетак рата, број артиљеријских оруђа у већим операцијама 1944. и 1945. године повећан је за 5–10 пута. Оклопне јединице, артиљерија и ваздухопловство постали су ударна снага армија у нападу и снага отпора у одбрани.¹⁴

¹² Кључни закључак који из свега тога треба да се изведе јесте да ће опасност по логистику САД у будућности бити, вероватно, утолико већа уколико се продужава трајање операције (Патрик Дулин, „Слабе тачке логистике у будућности“, „Информативни билтен превода“, Београд, 1998–2000, стр. 113).

¹³ „Специфичан садржај рата представља борбена делатност војске – бој, операција, битка. Општи циљ боја, операције, битке, састоји се у томе, да се путем уништења живе силе и борбене технике непријатеља он примора да прекине отпор (...). Основа средстава за вођење боја су ватра и покрет – напад (противнапад); операције – оперативни маневар (противманевар) и удар (противудар), битке – нападна и одбрамбена операција“ (*Гледишта неких совјетских писаца*, ВИЗ, Београд, 1953, стр. 49).

¹⁴ У јошко-кишњевској операцији густина артиљеријских оруђа на километар фронта совјетске армије износила је 13–15, а у Берлинској операцији 200–250 оруђа.

У правилностима и тенденцијама развоја операција Харт је видео начин за нагло повећање војне моћи.¹⁵ Због тога се залагао за модернизацију војске, која се непосредно значајно одразила на дефинисање операције, првенствено на њен практични аспект, који се испољава кроз оперативну вештину: 1) све што је могуће од оружја и јединица треба „моторизовати“ и „механизовати“, од митраљеза до „борних кола“; 2) пешадија треба да води „блиску борбу“, а „борна кола“ треба да буду основна маневарска снага; 3) артиљерију треба „попети“ на оклоп, а тешку артиљерију треба моторизовати; 4) противавионску артиљерију треба опремити што моћнијим „рачунским справама“ за гађање авиона на што већој даљини и при различитим угловима; 5) авион и тенк треба да буду „стожер интеграције“ војне моћи; 6) митраљез је носилац одбрамбене стабилности, а авион офанзивне моћи; 7) авион треба да има вишенаменску улогу (дејство, извиђање, транспорт); 8) механизацијом војске убрзавају се кретање трупа и маневар у борбеним дејствима, уз повећање заштите људства; 9) ради умањења значаја водених препрека у оружаног борби треба производити „тенко-амфибију“; 10) механизацијом војске постиже се већа ефикасност у борби са мање људства; 11) ново оружје треба вешто да се употребљава;¹⁶ 12) за увођење новог оружја неопходно је преиспитивање његовог утицаја на стратегију и тактички ниво командовања; 13) развој новог оружја омогућава напредак у механици и науци; 14) механизација војске утиче на појачано „морално дејство“ против снага непријатеља; 15) механизација војске изазива брз развој противтенковских средстава; 16) под механизацијом војске не подразумева се потпуни нестанак пешадије;¹⁷ 17) пешадијске масе треба заменити „елитном пешадијом“, која треба да буде што више моторизована; 18) проблем модернизације војске условљен је и „духовним проблемима“;¹⁸ 19) „физичка“ покретљивост војске утиче и на повећање њене „духовне“ покретљивости; 20) осим тенкова, неопходно је да се производи мноштво малих борних кола (двоседи различите намене), на пример, „оклопљени гмизавци“ за лаке митраљезе; 21) револуција у оружју само је један аспект револуције у ратовању; 22) развој противтенковског оружја утиче на „ефикасност дефанзивне тактике“; 23) развој авиона још више ће утицати на „различито поимање

¹⁵ „Она војска, која прва буде имала моралне храбрости да напусти старовременске, из моде изашле јединице, па да их замени малим бројем покретних а оклопљених група, постаће одмах јача од свих осталих војски“ (Лидел Харт, *Модерни рат*, стр. 133).

¹⁶ „Историја не оправдава ослањање на бруталну снагу и занемаривање вештине“ (исто, стр. 200).

¹⁷ „То ново одушевљење пешадије ‘с кожом заштићеном од куршума’ и ‘механизованим ногама’, треба канализовати (...). Напротив све се више осећа потреба за новом лаком пешадијом – као одабраном и савршено обученом трупом“ (исто, стр. 221 и 222).

¹⁸ „Као препреку модернизацији и механизацији војске Лидел Харт наводи „духовне проблеме“ – неспособност за промене све док у војсци не буде доминантна генерација „мотораша“ јер смисао за покретљивост није довољно изграђен.

односа простора и снаге као и густине и брзине“; 24) авијација јесте моћна, али никада неће моћи сама у потпуности да оствари коначни циљ оружане борбе;¹⁹ 25) недостатак прецизног дејства авиона значи повратак на „варварски“ начин ратовања; 26) повећањем разорног дејства новог оружја „храброст, вештина и патриотизам постају без вредности“; 27) „Ратно искуство нас учи да се ниједно ново оружје не показује онолико убиствено у пракси као што изгледа у теорији“;²⁰ 28) развојем оружја у будућности тежиће се смањивању жртава и разарања у оружаној борби кроз развијање способности „брзе парализе противника“²¹ 29) развој оружја треба да прати развој средстава за транспорт, и 30) „Механизацију стварно можемо сматрати као војнички еквивалент релативитета; због ње се мењају досадашњи термини о времену и простору“.²²

Због разумевања суштине тенденција развоја чинилаца који опредељујуће утичу на теоријски и практичан аспект операција остали су актуелни многи ставови у делима Лидела Харта. У научном смислу, она су и даље полазна основа за многа доктринарна решења и визије развоја војски на Западу.

Утицај мноштва чинилаца на промене оперативног борбеног распореда имао је различит интензитет и значај: развој војне мисли; механизација и моторизација војске; развој авијације; повећање ватрене моћи јединица; развој средстава за везу и извиђање; повећање маневарских могућности и покретљивости снага; промене у војним доктринама, и слично.

Ширина и дубина оперативног борбеног распореда снага, на свим нивоима командовања, у одбрани и нападу, повећавана је с повећањем простора покретљивости и брзине дејстава у оружаној борби. Већ од 1943. године, све до садашњих дана, испољава се тенденција да се кроз организацију јединица интегришу различите родовске функције на што нижем нивоу здруживања.

Борбени распоред видовских, родовских и здружених јединица карактерише континуирано повећање рејона и зона, дисперзија снага на већој дубини у одбрани и нападу, противтенковске и противавионске групе, формирање покретних елемената борбеног распореда, увођење резерви родовских и здружених јединица, и слично. Специфичности оперативног борбеног распореда јединица ратног ваздухоплов-

¹⁹ „Ваздухопловство представља једно супер-герилско средство. Стога оно природно тежи да и стратегијски води рат за изнуравање – чија постепеност доводи до све веће пустоши и штете... Ваздухопловство је такође нагласило механички правац ратовања и то како у квалитативном тако и у аутоматском смислу“ (Лидел Харт, *Революција ратовања*, стр. 20 и 22).

²⁰ Исто, стр. 27.

²¹ „Ако би се ратовање и поред атомске бомбе и даље продужило, изгледа вероватно да ћемо бити сведоци даљег ширења и убрзавања модерне тежње да се трупе углавном састоје од специјализованих а брзо покретних јединица“ исто, стр. 78).

²² Лидел Харт, *Модерни рат*, стр. 193.

ства и ратне морнарице биле су условљене амбијентом и тактичко-техничким карактеристикама оружја и опреме.²³

Искуства из локалних и грађанских ратова у припреми и извођењу операција у теорији ратне вештине уопштавана су и на различите начине су утицала на промене метода припреме и извођења операција. У немачкој војсци, за разлику од већине других, оклопне јединице и авијација чиниле су офанзивну снагу у операцијама, под условом да се пробој одбране изводио, масовно и изненадно на уском фронту. Совјетска војна мисао, у то време, највише је разматрала извођење операција и проблем оператике у условима масовне употребе оклопних ваздухопловних и ваздушнодесантних снага, па је и суштина метода напада на оперативном нивоу била заснована на „дубоким продорима“ у зону одбране непријатеља. У другим војскама нападне операције су прихватане као основни облик борбених дејстава, али је метод њиховог извођења био застарео, односно, тежишно се заснивао на искуствима из Првог светског рата, нарочито из „позицијског периода“. Иако су се декларативно залагале за напад, те војске су, у суштини, првенствено припремане за одбрамбене операције, при чему су снагу одбране заснивале на утврђењима, фортификацији и запречавању. Француска војска и њена доктрина били су изразити представници таквог стања пред Други светски рат јер није уочена промена и потреба за механизацијом и моторизацијом војске као ни значај авијације у извођењу операција у будућем рату. *У суштини, није уочен значај маневра у удару и уопште у оружаном борби.*

У Другом светском рату афирмисане су нападне операције као основни и одлучујући облик борбених дејстава. Квалитативна својства људског чиниоца, повећана употреба оружја и опреме, бржи утрошак материјалних ресурса и могућност маневра снагама и средствима на већем простору утицали су на промене у груписању снага, оперативном борбеном распореду и начину извођења нападах операција.

Кроз историју, извођење операција прилагођавано је конкретним просторним, временским и борбеним условима. Превласт у ваздушном простору све више је постајала услов за извођење нападах операција већих размера, пре свега моторизованим, механизованим и оклопним јединицама. Карактеристике авиона, првенствено радијус дејства, оружја и убојних средстава, омогућавале су дејство на већој оперативној дубини иза линије фронта, заштиту сопствених снага и брзо преношење тежишта у нападу с једног на други правац. Темпо напада, методе остваривања надмоћи, ширина и дубина зоне операција мењали су се континуирано.

²³ На борбени распоред јединица ратне морнарице значајно је утицала масовнија употреба авијације и усавршавање убојних средстава за дејство из ваздушног простора по циљевима на води и под водом.

Развој операције после Другог светског рата може да се анализира помоћу сличног поступка, с тим што се мора узимати у обзир чињеница да је веома тешка генерализација на нивоу правилности јер су борбена дејства у локалним ратовима претежно извођена према доктринарним решењима која су, у основи, заснована на суштинским поставкама развијенијих држава и војски. Будући да су се карактеристике нових оруђа и опреме све брже мењале, мале и средње развијене државе биле су све мање у могућности да прате тај темпо. Разлика између нивоа опремљености њихових војски новим оружјем постајала је све већа и све се теже могла надокнадити. Због тога су у оружаним сукобима на просторима СФР Југославије коришћена застарела оруђа из Другог светског рата, али и најсавременија оруђа која су први пут употребљена после увођења у оперативну употребу. Та значајна разлика у опремљености војски и проширење садржаја и обима појмова рат и оружана борба непосредно утичу на теоријски и практични аспект појма операција.

Без даље детаљније анализе актуелних сазнања и доктринарних решења, физиономија операција се може сагледати кроз тенденције развоја у оружју и опреми, као и на основу новина у доктринарним опредељењима које се односе на припрему, организовање и извођење операција. Основне карактеристике савремених операција су: 1) коришћење високософистицираног оружја и опреме ради постизања што веће надмоћи над непријатељем и остварења дефинисаних циљева; 2) наношење удара по читавој дубини непријатељевог распореда; 3) наношење удара не само по оружаним снагама непријатеља већ и по његовим најважнијим привредним и инфраструктурним објектима, који непосредно утичу на ток и исход сукоба; 4) растреситост распореда снага у операцији; 5) повећање брзине извођења операција; 6) усклађеност дејства снага у операцијама; 7) организација садејства видовских, родовских и специјалних јединица; 8) економија снага у операцији; 9) висока активност јединица и непрекидност извођења борбених дејстава, и 10) чести маневри снагама. На основу генезе сазнања о развоју операција у теорији и пракси може се извести дефиниција тог појма која ће по обиму и садржају одговарати актуелним потребама и тенденцијама развоја те појаве.

Појам операције

Мада није дао потпуну дефиницију, Мосор је у делу *Оператика* још 1938. године поставио теоријске основе за потпуније појмовно одређење операције, наглашавајући у вези с операцијом: „Овде се не ради о организацији краткотрајне борбе изведене на једном правцу, већ о усклађивању неколико борби, односно низа борби од неколико дана, изведених засебно на неколико праваца, често врло удаљеним ме-

ђусобно. Та комбинација дејстава по више праваца ка једном циљу помоћу неколико групација разне јачине и састава представља основну одлику операције“.²⁴

Операција је у *Ратној служби ЈНА*, из 1964. године, дефинисана као: „... скуп бојева, борби и других борбених дејстава која се изводе по јединственој замисли и плану ради постизања оперативног или стратегијског циља. У операцији се комбинују и преплићу разноврсна борбена дејства: напад, одбрана, гоњење, одступање, маршевање и сл., која су у датој ситуацији најцелисходнија и усмерена су на постизање циља операције. Она се изводе повезано по циљу и времену, одвојено по простору, како по дубини, фронту и позадини, тако и по ширини – на једном или више праваца“.²⁵ Тој дефиницији се може приговорити да су непрецизни коришћени термини и синтагме, а дискутабилни су и њени елементи. Међутим, она омогућава компарацију сазнања из различитих периода.

У *Војној енциклопедији* операција је дефинисана као: „... целокупност упоредних (једновремених) и узастопних дејстава која се изводе координирано и организовано по јединственој замисли и плану на јединственом простору (територији, акваторији) и у одређеном времену – раздобљу ради постизања оперативних или стратегијских циљева... Операције су најсложенији и често највиши облик борбених дејстава; изводе их обично здружене формације већег састава (армија, група армија, фронтови, и др.), а у одређеним условима и мање снаге – групе бригада и дивизија када се таквом акцијом постижу оперативни циљеви“.²⁶

Развој совјетске оперативне вештине, садржи следећу дефиницију операције: „... организована целина различитих борбених дејстава, обједињених јединственом замисли, која изводе јединице једног вида или неколико видова оружаних снага ради постизања оперативног или стратегијског циља“.²⁷

Семјонов „савремену операцију“ дефинише као: „... организовану целину различитих борбених дејстава, обједињених јединственом замисли, која изводе јединице једног вида или неколико видова оружаних снага ради постизања оперативног или стратегијског циља“.²⁸ Одлучујућим чином операције Семјонов сматра битку, за коју каже да чини: „... укупност бојева које изводе снаге одређене оперативне јединице у интересу постизања општег циља операције или поједине њене етапе“. Поступност догађања у операцији Семјонов разматра кроз низ борбених дејстава (бој, битка и операција) и закључује: „... у са-

²⁴ С. Мосор, *Оператика*, ВИЗ, Београд, 1962, стр. 140.

²⁵ *Ратна служба ЈНА*, 1964. год.

²⁶ *Војна енциклопедија*, том VI, стр. 388.

²⁷ В. А. Семјонов, *Развој совјетске оперативне вештине (преводи)*, ВИЗ, Београд, 1965, стр. 387.

²⁸ Семјонов, *исто*, стр. 17.

временим условима потпуно је могућно постићи циљ операције једним ударом, једном битком“.²⁹

У *Стратегији оружане борбе* операција је дефинисана као: „... најсложенији и највиши облик борбених дејстава којим се, према јединственом плану, на одређеном простору и за одређено време, обједињавају и усмеравају бојеви, борбе, тактичке борбене радње и друге активности јединица оружаних снага и других снага ОНО и ДСЗ ради остварења јединственог оперативног или стратегијског циља. Операције изводе стратегијске групације, стратегијско-оперативне јединице, оперативне јединице и оперативни састави ЈНА и ТО на копну, мору и у ваздушном простору, уз ангажовање других снага ОНО и ДСЗ, ослоном на укупне људске и материјално-техничке потенцијале на територији где се припремају и изводе. Операције могу имати оперативни или стратегијски значај“.³⁰

Душан Вишњић дефинише операцију као: „... највишу конкретну форму оружане борбе, најкомплекснију категорију сукоба снага (дела) зараћених страна, мултимедијски, дисконтинуелни процес (појава) више једновремених и узастопних бојева и безброј борби, покрета и других борбених радњи и делатности осталих субјеката оружане борбе, обострано планираних и изведених у условима недовољног познавања противника чијим исходом победници стичу, а побеђени губе стратегијске, оперативне или тактичке предности у даљем вођењу ратних дејстава“.³¹ У овој дефиницији може се уочити да многи елементи нису сагласни, јер се дефинишу преко појмова који не одговарају суштини и смислу савремених гледања на оператику и операције.

У *Речнику термина и дефиниција НАТО-а* операција је дефинисана као дејство оружаних снага или реализација стратегијских, тактичких, логистичких, вежбовних или административних војних задатака, као и вођење борбе, укључујући покрет, снабдевање, напад, одбрану и маневре ради остварења циљева у бици или кампањи (1/3/73). *Кампања* је дефинисана као скуп војних операција, планираних и реализованих ради достизања стратегијских циљева у одређеном времену и на одређеном географском простору, које обухватају морнаричке, копнене и ваздухопловне снаге (16/7/99).³²

Суштинско значење операције као категорије (дакле, оно што она објективно јесте) различито се сагледава и разматра, што зависи не само од степена развијености теорије операција већ и од доктринарних гледања на њен значај и функцију у одређеној војсци и држави.

²⁹ Исто, стр. 388.

³⁰ *Стратегија оружане борбе*, 1983, стр. 293.

³¹ Д. Вишњић: „О појму операције и његовој дефиницији“, „Војно дело“, бр. 4/1980, стр. 23.

³² *NATO Glossary of Terms and Definitions* (English and French), NATO Standardization agency (NSA), Brussels, 2003 (page 2-O-2&2-C-1).

У теорији оператике појам „битка“ различито је дефинисан, али је углавном прихватан као виши или највиши ниво „оружане борбе“ или „борбе“.³³ Класификација битке је изведена према различитим критеријумима: 1) критеријуму простора („амбијента“); 2) критеријуму „периода рата“ („оружане борбе“); 3) критеријуму начина извођења (на фронту, у сусрету, у окружењу...); 4) критеријуму достигнутог циља, и 5) критеријуму претежне заступљености или утицаја оружја на ток и исход битке.³⁴ У ратној вештини на Западу битка је прихватаана, у теоријском погледу, традиционално као највиши ниво борбе (оружаног сукоба) у рату. Новине у оружаном борби само су утицале на промену схватања о потреби уношења извесних промена у теорији и пракси „припреме и реализовања“ битке. Динамичан и значајан обим квантитативних и квалитативних промена у оружаном борби условио је потребу преиспитивања постојећих и формулисања нових „метода дејства“ у бици. „Битке се добијају убијањем и маневром. Уколико је војсковођа већи, утолико је већи допринос маневра и утолико је потребно мање убијања. Скоро све битке које се сматрају ремек делима ратне вештине, из којих су потекли оснивање држава и слава команданата, биле су битке маневра у којима се непријатељ врло често нашао поражен помоћу неког новог средства или начина, неког необичног, неочекиваног напада или ратног лукавства. У многим таквим биткама губици победника били су врло мали“.³⁵ И поред знатних промена основних обележја оружане борбе, на Западу је битка у домену извођења остала предмет тактике, а у погледу одређивања циља у бици и припреме за битку – у домену стратегије.

Промене у организацији војски, повећање простора на којем се изводе борбена дејства, повећање времена и интензитета оружане борбе и знатне промене у одређивању циља, могућности његовог реализовања у бици и „метода дејства“ нису били довољна „аргументација“ за другачији приступ при утврђивању системности (дисциплина) ратне вештине или формулисању нивоа оружане борбе.

У теорији оператике није нађен ваљан одговор на постојање битне разлике између битке и операције, а она је „кристално“ јасна: *битка* је ниво оружане борбе (сукоба), а операција је метод, тј. начин припреме и ангажовања снага једне од страна у сукобу. Дакле битка је у непосредној релацији са оружаном борбом, односно њен је нижередни појам, док је операција нижередни појам борбених дејстава.

³³ Битка (енг. *battle*; фр. *bataille*; нем. *schlacht*; рус. *битка, сражение*) јесте одлучни судар између „противничких стратегијских снага“ чији резултати битно или пресудно утичу на исход „одређеног периода оружане борбе, њеног тока, коначног исхода, па чак и исхода рата у целини (Мид Ерл, *Творци модерне стратегије*, стр. 313).

³⁴ Многе битке су добиле назив по најзначајнијим географским појмовима где су се десиле (Московска, Стаљинградска, Церска, Колубарска итд.) или циљу који је остварила једна од страна у сукобу (битка за Атлантик, битка за рањенике итд.).

³⁵ *Исто*, стр. 313.

Због неуочавања или пренебрегавања те суштинске разлике у теорији ратне вештине на Истоку је операција прихваћена као ниво оружане борбе, а оператика као нова дисциплина ратне вештине. Различито теоријско одређење битке и операције у пракси није верификовано као њихова искључивост или замењивост термина, односно дефиниција појмова релативно истог садржаја и обима. Битка и операција су у току Другог светског рата остале практично верификовани и познати појмови јер су војске и јединице учествовале у биткама и припремале и реализовале операције. Таква теоријска и доктринарна непрецизност одржала се до садашњих дана.

Наведене промене су утицале на војну мисао на Истоку да „промовише“ операцију као „ниво оружане борбе“ који се разликује од битке. Та разлика је теоријски описана и реализована у односу на традиционално поимање битке кроз: 1) наглашавање немогућности „решавања рата“ кроз једну или неколико битака; 2) повећано учешће људи и технике у оружаној борби; 3) наглашавање да од исхода „одлучујућих битака“ (главних битака) зависи „судбина рата“ у целини; 4) могућност вођења више једновремених битака у оквиру „стратегјских операција“ или узастопних битака у оквиру исте операције; 5) различите циљеве у биткама једне операције или операцијама једне битке (наношење губитака непријатељу, промена односа снага, одржавање одређене територије, акваторије, ваздушног простора или њихово заузимање, и слично); 6) простор оружаног сукоба који захвата већу дубину државних територија иза „линије фронта“; 7) чињеницу да битке, појединачно, у измењеним условима оружане борбе не решавају исход оружане борбе нити рата, и 8) постизање коначне победе или пораза кумулацијом ефеката и резултата више битака у оружаној борби, при чему су последње битке „круна“ тих ефеката, па због тога постоји мишљење да су најважније победе у „последњим“ биткама или операцијама.

На основу анализе сазнања и утврђених разлика садржаја појма у односу на више и нижередне појмове могу се извести следећи парцијални закључци о појму операције: 1) то су циљне, сврсисходне радње; 2) те процесе у савременим условима одликују неке заједничке карактеристике (садржај, структура, борбена моћ снага, ток операције, покретљивост снага и др.); 3) операције су облик припреме, организовања и ангажовања снага у оружаним и неоружаним сукобима; 4) операције изводе видовске, родовске и здружене јединице, самостално и уз учешће других делова оружаних снага, система безбедности, државних и међународних институција; 5) у операцији се, према јединственој замисли и плану, обједињавају борбене – оружане, и неборбене – неоружане активности; 6) у војној доктрини се дају основна усмерења за припрему и извођење операција; 7) према карактеристикама

циља и нивоа ангажовања снага разликују се нивои тих процеса – стратегијски, оперативни и тактички ниво.

Након анализе сазнања, операција може прелиминарно да се дефинише на следећи начин: *операција је облик припреме и ангажовања снага у борбеним дејствима и неоружаним активностима којима се, према јединственом плану – пројекту, на одређеном простору и за одређено време, обједињавају и усмеравају борбена дејства јединица, борбене радње и друге неборбене активности снага система безбедности и одбране ради остваривања јединственог тактичког, оперативног или стратегијског циља.* Основне разлике између предложене дефиниције и досадашњег схватања појма операције могу да се искажу кроз следеће тврдње: операција више није највиши и најсложенији облик борбених дејстава: операцију могу да изводе снаге на било којем нивоу организовања и командовања; операција више није ниво оружаног сукоба – није замена за појам битка; операција се не односи само на појам борбених дејстава, она захвата садржаје и изван појмова рат и оружана борба; у домену осталих садржаја сукобљавања, операција у целини није предмет оператике; оператика треба да се бави питањем припреме и организовања операција; тактика се бави питањем извођења операција, односно ангажовањем снага у процесу реализације; у практичном смислу, командовање – војни менаџмент, интегрише све војнонаучне дисциплине (стратегија, оператика, тактика и логистика).

Класификација операција

Аутори операције класификују на основу различитих критеријума: „по размерама – операције могу бити стратегијске, фронтовске (флоте, округа ПВО, група армија), армијске (корпусне), флотиле; по времену извођења – прве и наредне; у зависности од средине вођења борбених дејстава – копнене, поморске, противваздушне и ваздушне. Посебна врста операција су заједничке операције (ваздушнодесантне, поморскодесантне и противдесантне). По својим циљевима операције могу бити нападне и одбрамбене“.

У неоружане операције, којима се придаје изузетан значај у САД и НАТО-у, спадају: 1) психолошке операције, из домена тзв. неокортикалног ратовања (*Neocortical Warfare*)³⁶; 2) операције изван ратног стања, из домена тзв. стратегије сукоба ниског интензитета, и 3) информатичке или електронске операције. Неоружане операције су специфичне у односу на оружане операције по томе што се планирају, припремају и изводе константно – у миру и рату.

³⁶ „Као субјект, у неокортичком ратовању, мозак се користи да се са много више ума и вештине слама противникова воља за борбу и успоставља властита контрола над њим...“ Мирковић, Тодор, *Неокортичко ратовање*, „Војска“, 2. мај 1996).

КЛАСИФИКАЦИЈА ОПЕРАЦИЈА

Применом нових технологија, савременог оружја и опреме суштински је промењена информациона и просторна димензија сукоба. Такозвани информатички рат и електронско ратовање значајно су заступљени појмови у теоријској и доктринарној литератури на Западу, посебно у САД и Северноатлантском савезу. Након што су је То-

флерови покренули, кампања о информационом рату добила је убрзање које се није могло зауставити. У годинама које су уследиле војна штампа је била преплављена теоријама о информационом рату, а тренутно се на неколико америчких универзитета и приватних института одржавају курсеви о тој теми. Комбинацијом дигиталних веза и снаге рачунарске обраде информација отворена је Пандорина кутија комбинација стратегија (ратна лукавства).³⁷

Према америчким гледиштима, постоји неколико различитих облика (врста) информатичког – електронског ратовања³⁸ (операција): 1) ратовање у сфери командовања и управљања или, како су га назвали: „удар против главе и врата противника“³⁹ 2) обавештајно ратовање; 3) електронско ратовање;⁴⁰ 4) психолошко ратовање (информација у функцији промене човекове свести);⁴¹ 5) „хакерско“ ратовање („упад у информациони систем противника“); 6) економско-информационо ратовање (блокирање и усмеравање информација ради економске доминације) и 7) „кибер-ратовање“.⁴² Свака од наведених врста ратовања реализује се припремом и извођењем различитих операција (појединачно или њиховим комбиновањем).

У савременим сукобима повећана је убојитост на бојишту и измене су димензије бојишта од линеарних ка нелинеарним формама. Повећана улога технологије увела нас је у период смањења снага и организационог реструктурирања.⁴³ Променама у борбеним дејствима захваћене су и функције обезбеђења снага у операцијама или реализовања других неоружаних активности. То се, поред обавештајних и противобавештајних операција, односи и на логистичке операције. „Логистика војске у 21. веку све је агилнија, разноврснија, поузданија и ефикаснија у обезбеђивању подршке, у временима непредвидивих глобалних промена“.⁴⁴

Мултинационалне војне операције припремају се и изводе у садејству и сарадњи војних снага различитих држава – коалиционих партне-

³⁷ Питер Емет, „Инфоманија – нова манифестација синдрома рата у Заливу, „Информативни билтен превода“, 1998–2000, стр. 13.

³⁸ Исто, стр. 11.

³⁹ Ворен П. Стробел, „Утицај медија на спољну политику у доба модерне комуникације“, „Информативни билтен превода, бр. 2/2001, стр. 24.

⁴⁰ Командант тих снага постизаће доминантност на бојишту путем умрежених сензора и оруђа, а имаће и способност да нагомила и комбинује снаге ради постизања тактичке доминантности (исто, стр. 42).

⁴¹ Исто, стр. 21.

⁴² „Насупрот томе, рањивији смо на сандуке пуне експлозива, кибер-терористе и на отворено и слепо насиље незаконских режима“, забележио је амерички министар одбране господин Доналд Рамсфелд 26. јануара 2001. током церемонија које су означиле његово преузимање дужности у Пентагону („О тешкоћи организовања одбране у парадоксалном контексту“, „Информативни билтен превода“, бр. 2/2001, стр. 33).

⁴³ Мајкл Дендриц: „Да ли ћемо у будућности имати логистички корпус?“, „Информативни билтен превода“, Београд, 1998–2000, стр. 116.

⁴⁴ Исто, стр. 117 и 118.

ра, ради остварења заједничког циља, при чему се могу ангажовати и различите цивилне агенције као подршка оружаним операцијама.

У сведимензионалним операцијама (*Full Dimension Operations – FDO*) полази се од становишта да је рат тоталан, па су војни теоретичари на Западу увели нову синтагму којом се означава начин припремања и ангажовања потенцијала државе у сукобу. Такав доктринарни приступ практично је проверен у локалним ратовима вођеним у последњој деценији 20. века, нарочито у „Пустинској олуји“ и агресији НАТО-а на СР Југославију. Према званичним војним документима, посебно *FM 100-5*, сведимензионалност операција огледа се, у технолошком и организационом смислу, у „пројектовању силе“ и укључује скоро све врсте оружаних и неоружаних операција.⁴⁵ У сведимензионалним операцијама се ангажују државне институције и невладине организације, кроз неоружане и оружане операције, при чему примат имају неоружане операције и настојања да се сукоб реши без извођења оружаних операција.⁴⁶ Дакле, сведимензионалност операција мора да се посматра кроз неколико сегмената усмерених ка том циљу: 1) истовремене координиране оружане и неоружане операције,⁴⁷ 2) дејства из свих простора (копно, море, ваздушни простор и космос), и 3) непрекидност – у миру и рату, и уопште сукобима. Значајна карактеристика сведимензионалних операција јесте придобијање подршке међународне јавности за деловање, првенствено у оружаним операцијама, јер се за неоружане операције не тражи сагласност међународних институција и јавности. Сведимензионалне операције се реализују у оквиру концепта управљања кризама за који су јасно дефинисане процедуре припреме и извођења. (У раду су дате само неке информације о појединим врстама операција из класификационог низа јер су теоријски и доктринарно мање заступљене у литератури.)

Закључак

Развој, одређење појма и класификацију операције у теорији и пракси могуће је сагледати и анализирати преко утврђивања промена у: 1) методу припреме и ангажовања снага; 2) организацији команди и једини-

⁴⁵ У областима попут Косова и Метохије обједињују се војне активности и дипломатија и ствара окружење које је посебно занимљиво у области комуникација (П. Стробел: Утицај медија на спољну политику у доба модерне комуникације“, „Информативни билтен превода“, бр. 2/2001, стр. 23).

⁴⁶ Спасоје Мучибабић, „Садржај војне доктрине, начин њеног формулисања и примена“, „Војно дело“, бр. 6/1997).

⁴⁷ Повлачење српских војника са Косова и Метохије коначно је постигнуто захваљујући непосредним дипломатским контактима између Руса, Европљана и Американаца, подржаним ваздухопловном силом Северноатлантског савеза (Ворен П. Стробел, *исто*, стр. 22).

ца; 3) развоју и производњи за потреbe логистике снага у систему одбране; 4) квалитету новог оружја и начину његове употребе, и 5) теорији, доктрини и пракси. На основу анализе чињеница из историје ратне вештине може се закључити да „нови садржаји операција“, карактеристике и обележја нису настајали случајно, већ је тај процес условљен одређеним правилностима и закономерностима. Питање је само колико теоријска мисао у области оператике може да открије те правилности и да објасни узроке њиховог дешавања, а тиме и да предвиди тенденције у будућности. Операције – припрема и реализација учешћа сукобљених војски и јединица у ратовима и оружаним сукобима – као процес сукобљавања снага, попримале су, временом, нова обележја и садржаје.

Из наведене анализе може се закључити да је неопходно истраживање свих кључних садржаја и проблема везаних за појам операције да би се превредновала досадашња сазнања, односно редефинисали доктринарни искази који се односе на садржај и обим појма. Такође, на основу тих нових сазнања о операцији требало би редефинисати појам борбе, боја и битке, као нивоа оружаног сукобљавања снага.

Физиономија савременог рата и оружане борбе знатно је промењена у односу на теорију операција, тако да се са великом поузданошћу може тврдити да је пракса непосредно утицала на многе промене у доктринарним исказима, а потом и у теорији оператике и теорији операција. Као теорија стратегије, и теорија оператике, првенствено њен део који се односи на операције, превазишла је искључиво војне оквира, јер се у припреми, организовању и извођењу оружаних операција ангажују многи подсистеми државе, владине и невладине организације и агенције од чијег ангажовања зависи остварење дефинисаних циљева. Такво стање у савременој пракси операција условљава преиспитивање организације, командовања снагама и начина припреме и извођења неоружаних операција које директно утичу на ефикасност дејства. То се првенствено односи на обавештајне, психолошке и информационе операције, јер је неопходно усклађивање ангажовања различитих подсистема државе и невладиних организација у функцији достизања јединственог циља.

Појам операције редефинисан је на основу нових сазнања у домаћој и иностраној литератури, а операција је класификована према критеријумима који су релевантни за теоријски и примењени аспект оператике. Наведена анализа није формалног карактера. Напротив, индиректно може да има значајне импликације на доктринарне и организационе промене свих подсистема државе који су на било који начин укључени у припрему, организовање, извођење и обезбеђење оружаних и неоружаних операција.

Импликације које произилазе из нове дефиниције појма операције вишеструке су и могу да се искажу кроз следеће ставове: 1) потребне су суштинске промене у теорији и пракси операција; 2) у домену теорије оператике, њене доктринарне области и вештине треба разграничити шта припада којој научној дисциплини, учењу или теорији;

3) командовање, у пракси, треба да интегрише све садржаје војне вештине, и 4) промене у пракси треба да прати доктринарна и едукативна свера. Да би се то остварило треба преиспитати системност војних наука, а потом и њихов однос према операцији.

Литература:

1. „Информативни билтен превода“, Београд, 1998–2000.
2. „Информативни билтен превода“, бр. 2/2001.
3. Група аутора, *О совјетској војној науци*, ВИЗ, Београд, 1966.
4. *Гледишта неких совјетских писаца о основним поставкама ратоводства*, Београд, 1957.
5. В. Жежи, *Социологија војске*, ВИНЦ, Београд, 1987.
6. М. Коен, Е. Нејгел, *Увод у логику и научни метод*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1982.
7. М. Ковач, „Ратна вештина – наука и вештина“, „Војно дело“, бр. 3/1996.
8. М. Ковач, Б. Форца, *Историја ратне вештине* (период 1920–2000), ВИЗ, Београд, 2000.
9. Лидел Харт, *Револуција ратовања*, „Војно дело“, Београд, 1957.
10. Лидел Харт, *Модерни рат*, Београд, 1937.
11. С. Мучибабић, „Садржај војне доктрине, начин њеног формулисања и примена“, „Војно дело“, бр. 6/1997.
12. Е. Мид, *Творци модерне стратегије*, ВИЗ, Београд, 1953.
13. С. Мосор, *Оператика*, ВИЗ, Београд, 1962.
14. Е. Нејгел, *Структура науке*, „Нолит“, Београд, 1974.
15. Ј. Нинковић, *Теоријске основе оператике*, ВИЗ, Београд, 1985.
16. М. Печујић, В. Милић, *Методологија друштвених наука*, „Службени лист СФРЈ“, Београд, 1991.
17. Ж. Ристић, *О истраживању, методу и знању*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995.
18. П. А. Ротмистров, *Историја ратне вештине*, књига I и II, ВИЗ, Београд, 1966.
19. В. А. Семјонов, *Развој совјетске оперативне вештине* (преводи), ВИЗ, Београд, 1965.
20. Р. Шуљагић, *Научна изграђеност теорије југословенске ратне вештине* (докторска дисертација), Универзитет Војске Југославије, Београд, 1993.
21. Р. Шуљагић, „Извори теоријских знања о ратној вештини“, „Војно дело“, бр. 6/1995.
22. Р. Шуљагић, „О полемистици“, „Војно дело“, бр. 2/1995.
23. Д. Вишњић, „Покушај идентификације концепције ратне вештине и њених филозофских претпоставки“, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 24/1992.

Класични и савремени погледи на војне операције

Доц. др *Божидар Форца*, пуковник*

Увод

Свет је закорачио у 21. век са декларативним и суштинским настојањима међународних чинилаца, посебно утицајних центара моћи, да се обезбеди трајан мир међу државама и народима. У тим настојањима, политички, економски и војни чиниоци међународних односа и даље имају највећи утицај у решавању спорних питања између држава и разних друштвених група унутар држава.

Оружане снаге, како развијених, тако и земаља у транзицији, добијају нови идентитет, који се акцептира у њиховим мисијама, задацима, стратешким концептима, односно у њихове организације и функционисања. С друге стране, за реализацију појединих безбедносних проблема у разним регионима света, било по мандату УН или ад хок организовањем, формирају се међународне оружане снаге. Тако, у тежњи за онемогућавањем рата, као средства за решавање међународних и унутардржавних проблема, проширује се делокруг ангажовања оружаних снага – војски, новим безбедносним изазовима, ризицима и претњама, као и стратешко-доктринарним опредељењима за њихово спречавање. Војне операције, поред ратних (у домену оружане борбе), добијају сасвим нове облике, препознатљиве под називима: неоружана дејства или неборбене операције, операције изван рата, операције другачије од ратних, мировне операције, специјалне операције, и слично.

Операција, ако се историјски посматра њено рудиментарно теоријско обликовање, јесте ратна категорија иманентна војној организацији. Наиме, иако су у рат ступале државе и коалиције, његов исход је решаван, првенствено, оружаним сукобом. Тај рудиментарни облик операција, у најопштијем смислу посматрано, артикулисан је у два правца (школе), условно названа – западни и источни. Са западног аспекта, операција као ратна категорија јесте сложени једностранни процес усмеравања сопствених снага до постизања планираних циљева. Такав приступ операцији постојао је и у нашој војној теорији и пракси до Другог светског рата. Према источном гледишту након Првог светског рата, срж војне науке, уместо рата, чини оружана борба, док је операција највиши облик борбених дејстава сопствених и противникових снага. Дакле операција се посматра као двосмеран

* Аутор је наставник у Школи националне одбране.

процес. Такав приступ, уз појединачна одступања, прихваћен је после Другог светског рата и у нашој војној теорији.

Класична схватања операције

Не може се са потпуном сигурношћу тврдити када се први пут у теорији појавио појам *операција*, али се сасвим поуздано може констатовати да су се значајнији радови о операцији као ратној категорији појавили у делима пруских, немачких и француских теоретичара и војсковођа крајем 18. и у 19. веку. То су, пре свега, била дела Наполеона I, Клаузевица, Жоминија, Шлифена, Жофра, Молткеа, Голца, Лојда, Билова и других војсковођа и војних писаца.¹ Ти први, значајни радови, односили су се не толико на теоријско уобличавање операције, колико на описивање покрета и дејстава војски остварених у ратовима, те се о операцији могу успоставити имплицитни, односно изведени ставови. Тако је Наполеон I закључио: „Александар Велики водио је 8 ратова, Ханибал 17, Цезар 13, Густав Адолф 3, Тирен 18, кнез Евђеније Савојски 13, а Фридрих Велики 11 у Ческој Шлезизи и на Елби. Историја ова 83 рата, брижљиво израђена, садржи потпуну ратну вештину, из које би, као из извора потекла начела и за напад и за одбрану“.²

Оно што се са сигурношћу може тврдити јесте да је појам операција, у рудиментарном теоријском обликовању, као и практичном испољавању, био иманентан војној организацији. Односно, иако су у рат ступале државе или коалиције, он је решаван (победа или пораз) на бојном пољу. Наиме, рат се сводио на војнооружани сукоб у којем су, веома често, владари били и команданти који су предводили своју војску. Други аспект промишљања операције, у класичном смислу, јесте њено теоријско одређење, пре свега кроз садржаје који је чине. У најранијим теоријским радовима који се односе на структуру–садржај операције, као што су радови Лојда и Билова, операција се своди на покрете и маневре јединица или, према *Војној енциклопедији*: „... Операција има полазну тачку – субјект и крајњу – објект, а спаја их операцијска линија... у суштини, своди се на покрете и маневре, односно рат без оружане борбе“.³ Такав однос према садржајима операције значио је, у суштини, да се подразумевају дејства сопствених снага пре ступања у оружани сукоб (битку) са противником. Највећи утицај на такво схватање операције имао је достигнути степен развоја наоружања, односно војске су у операцији изводиле све активности изван домета противничковог оружја. Битка, односно оружани сукоб, дакле, остајао је изван операције. Стога је основна карактеристика операције њена једносмерност, односно обухват активности сопствених снага.

¹ Према *Војној енциклопедији*, први аутори дела о операцији су Лојд и Биров, с краја 18. века (*Војна енциклопедија*, друго издање, Редакција ВЕ, Београд, 1970, стр. 389).

² Станојло Стокић, *Рат и ратовање*, Краљевско-српска државна штампарија, Београд, 1885.

³ *Војна енциклопедија*, друго издање, Редакција ВЕ, Београд, 1970, стр. 389.

Стручну и (за потребе овог рада) прихватљиву анализу развоја операције, од настанка до седамдесетих година 20. века, дао је француски генерал Бофр у делу *Увод у стратегију*. Полазећи од става да је операција скуп припремних мера и маневара да се дође у борбени додир са супротстављеном страном, Бофр је развој операције посматрао кроз шест фаза.⁴

Прва фаза развоја операције, према Бофру, трајала је од старог века до краја 18. века, и тада су, како закључује, операције биле одвојене од битке. Садржај операције чинили су покрети и маневри, а њен циљ је било присиљавање противника да прими битку под условима који за њега нису повољни. Такву тврдњу Бофр поткрепљује следећим ставовима маршала Саксонског: „Ја нисам присталица битака и уверен сам да вешт генерал може ратовати целог свог живота, а да не буде принуђен на битку... Ја никако не желим да кажем да се непријатељ не напада кад се пружи прилика да се он уништи, већ хоћу да кажем да се ништа не препушта срећи (битке), и то је највиши ступањ савршенства и вештине једног генерала“.⁵

Друга фаза развоја операције, према Бофру, обухвата крај 18. века, и назива је: операције и битка су одвојени, али у међусобном односу. Придајући изузетан значај развоју пушке и ватрених могућности војски, Бофр највећим мислиоцима у развоју теорије операције сматра Пијзегира, Фулера и Гибера, а највећим практичарем – Наполеона. Називајући Наполеонове операције техником кретања и логистике, Бофр их сажето описује на следећи начин: „његов систем операција почивао је на потпуној одвојености операцијског поретка који је био расут образујући уз то широку мрежу и битачног поретка који је био прикупљен“.⁶ Отуда у теорији крилатица о наполеоновском систему ратовања: одвојено маршевати – скупно дејствовати.

Трећу фазу развоја операције Бофр именује као: операција и битка су помешане, и везује је за 19. век и почетак 20. века – до Првог светског рата. Сматра да је и даље пресудан чинилац који утиче на теоријско-практична померања у сфери операције све већа ватрена моћ армија, са једне стране, али и њихова величина и бројност, с друге стране. Стога долази до „мешања“ поретка операције и битке јер, како закључује Бофр: „... стари маршевски поредак у облику шире мреже непосредних колона, постаје сада 'фронт', јер је маршевски и битачни поредак постао довољно густ да би образовао готово непрекидан људски бедем“.⁷ С друге стране, појава железнице омогућила је модерним армијама да релативно брзо изводе обухвате на крилима и боковима противника, па је напуштен пробој као преовлађујући облик маневра.

У четвртој фази, према Бофровој класификацији, долази до инверзије односа операција и битке, односно, битачни фронт је једнак

⁴ Бофр, *Увод у стратегију*, ВИЗ, Београд, 1968, стр. 61–75.

⁵ Исто, стр. 63.

⁶ Исто, стр. 64.

⁷ Исто.

војишту. Ту инверзију Бофр посматра и са аспекта односа кретања (маневра) и силе (снаге, прим. Б. Ф.), дајући сили примат, и закључује: „Чини се да то више није проблем кретања већ проблем силе. Треба прикупити довољно наоружања (топова, муниције) за разарање непријатељевог фронта и затим експлоатисати тај продор масама пешадије“.⁸ Дакле, армије добијају огромне размере, долази до стабилизације фронта, како каже Бофр, а и даље се повећава ватрена моћ војски, па покрети губе значај какав су имали у претходном периоду. Међутим, ако је кретање изгубило на значају, маневар постаје један од пресудних елемената у операцијама и бици. Стога, каже Бофр, стратегије се надмудрују у вези с начином реализације замисли, у чему предњачи Фош, који осмишљава маневар поступних удара који му омогућава комбиновање дејстава по узастопним „цаковима“.⁹ Битка постаје све више изнуравање противника, а тај аспект се завршава пред Други светски рат.

Пету фазу Бофр именује као: *битка припрема операције*. Критикујући француску доктрину изнуравања и наговештавајући предности муњевитог рата (блицкриг), закључује: „Нови тактички фактор створен у спрези тенк-авијација, усмерен против наших линеарних и статичких фронта, постиже свуда пробој зато што тактичка брзина напада достиже најзад довољан степен у односу на стратегијску покретљивост резерви“.¹⁰ Иако се теорија и пракса муњевитог рата, пре свега, везују за немачке оружане снаге у Другом светском рату, Бофр сматра да је на идеју „постизања победе ломљењем отпора помоћу ваздухопловних снага“ први дошао Италијан Дуеј, још 1930. године, потврђујући то ставовима о искуствима Енглеске из 1941. године. Међутим, Бофр ипак закључује да се само ваздухопловним бомбардовањем није могла обезбедити коначна победа, те су операције постале комбиноване, односно састојале су се из низа копнених и ваздушно-копнених операција, које су биле потпомогнуте изнуравањем и ваздушним бомбардовањем.¹¹

Коначно, *шеста фаза* развоја операције наступила је после појаве атомског оружја, односно крајем Другог светског рата. Ту фазу Бофр симболично назива: *битачни фронт је мањи од војишта*. Иако је за репер те фазе узео појаву (и употребу) атомског оружја, ипак кључним за операцију сматра: велико смањење обима снага због знатног повећања цена модерне опреме и истовремених издатака за припремање нуклеарног рата.¹²

⁸ Исто, стр. 67.

⁹ Симболичним изразом *цакови*, Бофр указује на спорост продора у непријатељев распоред јер железница и камиони нису омогућавали брзо пристизање резерви, то је у наредној фази надомештено тенком и авионом.

¹⁰ Бофр, исто, стр. 68.

¹¹ Исто, стр. 69.

¹² Исто.

На крају анализе операција Бофр изводи следеће закључке о њиховом развоју: (1) *суштина операција еволуирала је између два крајња пола – кретања и снага, са њиховим уделом који је био веома променљив*; (2) *великим делом те еволуције доминирала је еволуција тактичких чинилаца – нападни капацитети, одбрамбени капацитети, стратегијска покретљивост (ван борбе) и тактичка покретљивост (у борби)*; (3) *на еволуцију је утицао и однос између величине снага и просторна војишта*; (4) *кад операције нису биле одлучујуће, оне су скретале према изнуравању, и (5) зависно од релативне вредности наведених чинилаца, операције су биле наизменично покретне и мање одлучујуће, покретне и веома одлучујуће, дуготрајне или стабилизване. Све те промене изненађивале су савременике зато што се у свакој епохи веровало да ће особине оперативне стратегије која се практиковала остати непромењене, а оне су се, насупротив томе, стално мењале.*¹³

Класично поимање операције, условно, промењено је седамдесетих година 20. века, односно у ратовима у Индокини, иако има ставова да је та „граница“ настала деведесетих година 20. века, односно са окончањем биполаризма у међународним односима. Међутим, значајно је да су се у промишљању операције искристалисала два гледишта, условно названа западно и источно (руско). Према тзв. западном гледишту операција је једносмеран процес, односно активност сопствених снага. Под тим процесом се, у рудиментарном облику, подразумевају само покрети и маневри потребни да се дође до противника, и то у најпогоднијем тренутку и на најповољнијој тачки. Еволуција таквог става, операције као једносмерног процеса, употпуњена је новим садржајима, као што су логистика и битка. Према совјетској (руска) теорији, пак, након Првог, а посебно Другог светског рата, операција је највиши облик оружане борбе (борбена дејства). Најутицајнији мислиоци и творци такве теорије су Свећин, Тухачевски, Соколовски, Мосор, и други. Такав приступ операцији прихваћен је и у нашој војној теорији, те је операција утврђена као највиши облик борбених дејстава који се по јединственом плану одвијају на одређеном простору и за одређено време ради постизања оперативног или стратегијског циља. Прихватајући такав став, наша теорија је до деведесетих година 20. века остала на нивоу класичног поимања операције. Међутим, класично поимање операција, у нашој теорији почиње да се мења, пре свега у војним школама, од средине деведесетих година 20. века.

Према класичном поимању, операција је искључиво ратна (борбена) категорија, па су и основне врсте у њеној класификацији видовске (копнене, поморске, ваздухопловне) и здружене операције, са осталим категоријама у зависности од услова у којима се изводе. Највећи утицај на класификацију операција, у класичном смислу, имао је развој наоружања и врста војних снага, односно нарастање њихове величине до милионских армија.

¹³ *Hero*, стр. 70–71.

Класична операција, као борбена категорија, одвија се у линеарној сфери са строго детерминисаним просторним елементима (полазне основице, правци, зоне, појасеви, објекти, тачке), снагама и временом. У њеној суштини, теоријски, компарира се однос два кључна елемента – кретања (маневра) и војне (борбене) моћи, који у разним периодима имају различит утицај. Може се закључити да је доминација покрета и маневра трајала до Првог светског рата, од када се већи значај придаје борбеној моћи.

Савремена схватања операције

Хронолошки, савремена схватања операције настала су у периоду после Другог светског рата или, прецизније, почетком осамдесетих година 20. века. Својеврсном прекретницом у поимању операција, али и ратовања уопште, може се сматрати искуство из ратова у Индокини, односно Вијетнаму.

Ватрена моћ и борбене способности оружаних снага развијају се експоненцијалном прогресијом, а у вези с тим и њихова деоба је сложенија, са све већим бројем специфичних састава са посебним наоружањем, опремом и обуком, а тиме и задацима. Видовске операције су сасвим детерминисане и доведене до нивоа засебних операција, којима заједнички (здружени) аспект само повећава снагу и замах. Међутим, први спецификум у класификацији операција јесу специјалне операције. За одређење и садржај специјалних операција, пре свега на Западу, узимају се ставови Роса Келија, који каже: „То су војне операције вођене од специјално обучених, опремљених и организованих снага против стратегијских или тактичких објеката ради остваривања националних, војних, политичких, економских и психолошких циљева. Оне могу да подржавају конвенционалне снаге или да дејствују самостално, када је ангажовање неконвенционалних снага неадекватно или непожељно. Оне укључују герилска, противгерилска, и противтерористичка дејства, прикупљање обавештајних података, психолошке активности, обуку иностраних унутрашњих снага, препаде и операције саботажа. Могу да се изводе у миру или у току рата“.¹⁴ Према наведеном одређењем специјалних операција изведена је и њихова класификација на: 1) унутрашња одбрана страних држава; 2) специјално извиђање; 3) директне акције; 4) неконвенционално ратовање; 5) борба против тероризма; 6) борба против производње и продаје оружја за масовно уништавање; 7) цивилни послови; 8) психолошке операције; 9) информационе операције и 10) колатерални задаци.¹⁵ Наведене операције се у литератури називају и операције изван рата, операције другачије од ратних, и слично, с незнатним разликама у њиховој класификацији.

¹⁴ Божидар Форца, *Војни фактор међународних односа и његов утицај на развој ВЈ* (докторска дисертација), Војна академија, Београд, 2003.

¹⁵ *Исто*.

Оружане снаге последњих деценија 20. века добијају нове задатке и улогу у међународним односима, што отвара једно ново поље у развоју операција препознатљиво под називом *мировне операције*. Због непостојања јединствене дефиниције мировних операција, у табели 1 наведени су ставови разних аутора.¹⁶

Табела 1

Аутор	Дефиниција мировних операција
Б. Гали	Успостављање присуства војног и/или полицијског, а често и цивилног особља УН на терену уз, барем до сада, сагласност свих заинтересованих страна.
М. Гулдинг	Операције УН на терену, у којима међународно особље под командом УН (војно и/или цивилно) бива распоређено, уз сагласност страна у сукобу, ради пружања помоћи у контролisaњу или решавању унутрашњих сукоба с очитом међународном димензијом.
Р. Хигинс	Операције у којима особље УН учествује у војним или паравојним делатностима и/или носи оружје ради своје одбране приликом обављања дужности које УН сматрају нужним за очување или успостављање мира.
Дурч	Систем самопомоћи у међународној политици, чији елемент је непристрасна спољна помоћ која омогућава странама у сукобу да изађу из тог сукоба.
Ј. Андраши	Мере УН које укључују употребу оружаних снага, али не због принудних мера уперених против неког нарушитеља мира, већ ради одржања мира спречавањем избијања оружаних сукоба или ради успостављања мира, при чему се оружане снаге не користе против страна у сукобу.
О. Шуковић	Мере или акције УН које предузимају Савет безбедности или Генерална скупштина ради одржања међусобног мира и безбедности, а које укључују употребу оружаних снага УН без обзира на број војних лица и њихово наоружање, уколико та лица нису овлашћена да употребе оружану силу против једне или више држава.
Д. Татић	Операције усмерене на одржавање, или успостављање међународног мира и безбедности без употребе принуде, а покрећу их надлежни органи УН, уз сагласност свих заинтересованих страна и учешће војног особља под командом УН.

¹⁶ Исто.

Увођењем мировних операција у праксу оружаних снага њихова карактеристика националног добија димензију мултинационалног, са различитим обухватом, врстама и задацима јединица оружаних снага земаља које у њима учествују. Поред класичног поимања утицаја на класификацију операција (ватрена моћ, развој нових оружја и врста јединица оружаних снага), у савременим операцијама су кључни утицаји нове форме ратовања и задаци оружаних снага у складу са њима. Суштина нових форми ратовања, као критеријума класификације операција, њихове суштине и садржаја, јесте у недетерминисаној и *нелинеарној сфери*, са *асиметријом* као једном од основних карактеристика. За разлику од класичног, детерминисаног војишта, савремене операције се одвијају у условима које многи теоретичари називају *хаос*.

Кључна тачка Клаузевицевог и Жоминијевог (класичног) промишљања судара са противником у нелинеарној операцији јесте *центар гравитације противника* као средиште моћи и покретачка снага од које све зависи. На њега мора да буде усмерена сва енергија рата, а његовим уништењем се окончава сукоб, јер се снаге противника сла-

Шема 1

Модел „пет прстенова“ Цона Вордена

бе до нивоа дезоријентисаности и убеђености у пораз (противник је побеђен кад је у то убеђен). Символично, центар гравитације приказан је на шеми „пет прстенова“ Цона Вордена.¹⁷

Основне карактеристике бојишта нелинеарне операције и битке Јесу: 1) вишедимензионалност; 2) прецизност; 3) асиметричност; 4) дистрибуираност и 5) једновременост.

Вишедимензионалност значи да се, поред традиционалних димензија простора (дужина, ширина, дубина и висина) морају узети у обзир и димензија времена, димензија супердеструктивне плазме (невидљиво бојиште хемијским и биолошким средствима), димензија електронског спектра и, посебно, димензија људског чиниоца (војници и цивили). *Прецизност* је карактеристика која је директно условљена употребом „паметног“ оружја за напад на циљеве на читавом бојишту. *Асиметричност* значи да ће у читавом спектру оперативног окружења, од мировних операција до рата великих размера и високог интензитета, војне операције обухватати обављање задатака на целом ратишту, уместо непосредног гомилања борбене моћи дуж традиционалне предње линије фронта. Кад је реч о асиметрији снага, веома је инспиративан и упозоравајући став америчког генерала Скеилса. Наиме, ценећи да је ватрена моћ војски достигла кулминацију и да противник може имати једнаке снаге као и САД, предност над противником моћи ће да се оствари брзином и маневром (стићи пре противника), који треба да се обезбеде неприкосновеном информационом технологијом трећег таласа. Његов став „кад нас противник стигне, ми смо поражени“ више је него убедљив доказ трагања за асиметријом моћи. Под *дистрибуираношћу* операција подразумева се вођење ефикасних кампања на целокупном бојишту, свуда и где је потребно да се остваре одлучујући ефекти, насупрот концентрисању на једну могућу одлучујућу тачку. *Једновременост* (симултаност) јесте у функцији квантитативне и квалитативне кумулације кампања у више борбених и неборбених области ратног сукоба.

Уважавајући савремени аспект улоге и задатака оружаних снага, САД усвојиле су Доктрину КоВ-а¹⁸ која на најбољи начин осликава карактер и садржаје операција, пре свега у нелинеарној сфери. Врсте операција за које се припрема КоВ приказане су на шеми 2.

У наведеном америчком упутству *FM 3-0* под операцијом се подразумевају: 1) *војна акција обављања стратегијских, тактичких и услужних и административних војних задатака, као и обуке, и 2) процес обављања борбених задатака, укључујући покрете, снабдевање, напад, одбрану и маневре, који су неопходни за остваривање циљева снаге битке у оквиру неке војне кампање.*

¹⁷ Јоже Сивачек и Бранкица Поткоњак, *Нелинеарна битка – операција 21. века*, „Нови гласник“, бр. 4/2003, стр. 8.

¹⁸ *FM 3-0*, јун 2001.

Тако схваћена операција има три фазе: 1) планирање, 2) припреме и 3) извођење. При томе, планирање је суштина рада команди, док се припреме, пре свега, односе на јединице, али у тој фази може доћи и до промене (измена) плана операције.

Шема 2

Широки спектар операција према FM 3-0

Уважавајући револуционарне промене у односу према простору извођења операција, класично бојиште (борбени простор) трансформише се у *концепцију нелинеарног бојишта*, са хаосом као основном карактеристиком, како тврди А. Ечевериа.¹⁹ Хаос је, према Ечеверији, стање турбуленције или нереда које резултира значајним губитком морала или борбене ефикасности, или сломом циклуса одлучивања противника, што доводи до повећања броја и учесталости његових тактичких, оперативних и стратешких грешака. Да би се код противника изазвао хаос неопходно је да се знају његове критичне тачке. Критичне тачке, према Ечеверији, раздвајају се као функције двеју сила: *темпа и убојне моћи/насиља*. Кад се било који од та два елемента повећа изнад нивоа којим се може управљати, непријатељ достиже

¹⁹ Ечевериа, „Оптимизација хаоса на нелинеарном бојишту“, „Информативни билтен превода“, бр. 2/2002, ЦВНДИ, Београд.

критичну тачку а стање у којем се налази постаје хаос. Даље, Ечеве-риа сматра да критичне тачке не треба поистовећивати са центром гравитације, већ их треба сматрати одличним циљевима на које треба усмерити снагу да би се победио непријатељ.

Наша теорија (званична) о операцији на нивоу је осамдесетих година 20. века, уз појединачна настојања да се то измени. У последњој деценији 20. века, пре свега у Школи националне одбране (катедра стратегије и оператике), операција се не разматра само као ратна категорија иманентна војној организацији већ и са савремених становишта.

Операција као пројекат и процес

У савременим условима, скоро свакодневно, налазимо се пред изазовима решавања различитих проблема, задатака и подухвата у којима се ангажује и војска – оружане снаге. Све те задатке треба ефикасно решавати, односно ефективно доводити до завршетка. На основу модерне технологије и методологије менаџмента ти послови, задаци, подухвати и слично третирају се као *пројекти* и, помоћу одређеног организацијско-управљачког концепта, који се назива *project management*, тим пројектима се може управљати да би се ефикасно довели до циља.

Начелно, постоје четири основне карактеристике на основу којих се може одредити да ли се посматрани задатак или подухват може третирати као пројекат. То су: 1) делокруг (обухват) подухвата; 2) непоновљивост (необичност); 3) комплексност, и 4) подршка (подупирање) подухвату. У теорији се сматра да се следеће особине могу генерализовати за све пројекте:²⁰

- циљ,
- рокови,
- комплексност,
- обим и природа задатка,
- ресурси,
- организациона структура,
- информациони и контролни систем.

Постоје различите дефиниције пројекта,²¹ а према *општем при-ступу* пројекат је сложени подухват који се предузима у будућности да би се достигли циљеви у предвиђеном времену и са предвиђеним трошковима. *Бранденбергер* сматра да је пројекат задатак, проблем, процес који треба планирати и извести. За *Лока* је пројекат посебан подухват који се не може поновити. Обично под њим подразумева остваривање планираних резултата у оквиру одређеног временског периода и буџета. Такође, пројекти су подухвати који садрже ризик.

²⁰ Петар Јовановић, *Управљање пројектима*, ФОН, Београд, 1995, стр. 17–18.

²¹ Исто, стр. 20.

Према *Штајнеру* и *Рајану*, подухват има тачно одређен почетак и завршетак. *Ханс* пројекат дефинише као логичан редослед повезаних активности којима је сврха заједничка, а трајање ограничено. Као пројекат може да се дефинише и целокупност мера потребних за остварење неког циља или обављање одређеног задатка. *Губеринић* сматра пројектом сваки подухват који треба да се заврши у одређеном времену, са одређеним циљем, у оквиру задатих ресурса и са одређеним критеријумима ваљаности и реализације. У *иностраној литератури*, пројекти су сложени, једнократни, циљу усмерени подухвати или задаци које треба остварити са ограниченим људским и материјалним ресурсима у задатом, односно планираном времену.

На основу наведеног скупа дефиниција могу се извести следеће основне карактеристике пројекта:

– то је веома сложен подухват са бројним активностима и учесницима;

– има све елементе пословног процеса;

– то је подухват који се одвија у будућности;

– пројекту су иманентни ризик и неизвесност;

– то је подухват који је јединствен и непоновљив;

– пројекат је временски ограничен и једнократан;

– пројекат садржи коначне циљеве које треба постићи;

– то је подухват у којем учествују ограничени људски и материјални ресурси;

– то је подухват у чијој је реализацији неопходна координација и којим се мора управљати да би се ефикасно реализовао.

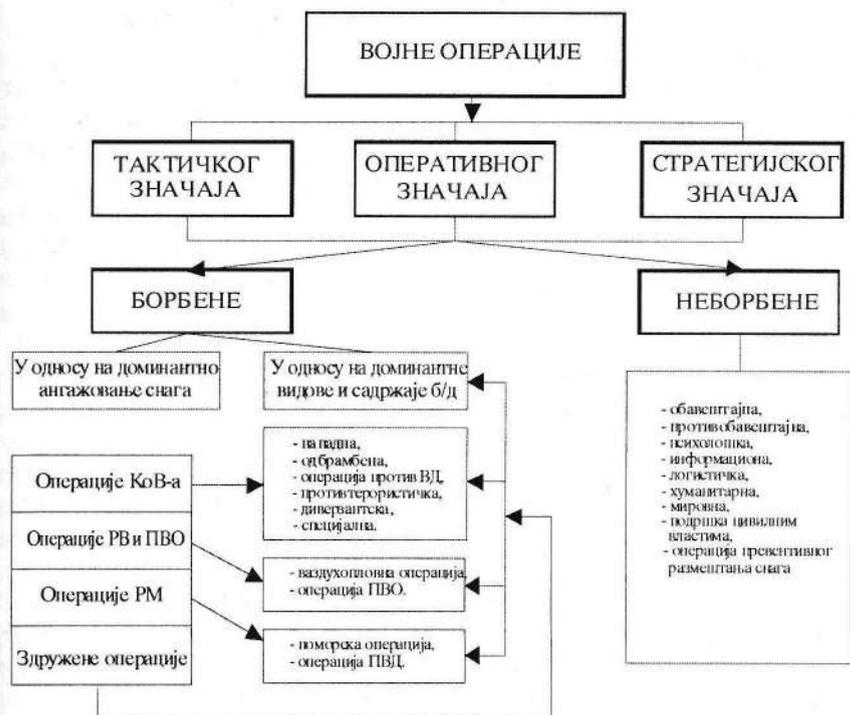
Иако је ово скраћени приступ одређењу пројекта, за операцију, као ратну или војну категорију (борбену и неборбену) може се рећи да има све карактеристике пројекта и да у потпуности задовољава критеријуме за процену пројекта.

Примењујући одредбе савремене логике и методологије друштвених наука, а са аспекта промишљања операција као пројекта и процеса, могуће је утврдити дефиницију операције у савременим условима, као и њену класификацију. *Операција је сложен, планиран и припремљен, ка будућности оријентисан процес, у којем се активностима ограничених ресурса, на одређеном простору и за одређено време, остварује циљ различитог значаја. Војна операција је сложен, планиран и припремљен, ка будућности оријентисан процес, у којем се ограниченим војним ресурсима, за одређено време и на одређеном простору, остварује циљ различитог значаја.* Према основној подели војних операција, на основу критеријума начина дејства, постоје борбене и неборбене операције. *Борбена војна операција је сложен, планиран и припремљен, ка противнику усмерен процес, којим се ограниченим војним ресурсима, уз учешће других снага одбране, на одређеном простору и за одређено време, остварује циљ различитог значаја. Неборбена војна операција је сложен, планиран и припремљен,*

ка будућности оријентисан процес, у којем се ограниченим војним ресурсима, уз учешће других снага одбране, на одређеном простору и за одређено време, подржавају борбене операције или обављају други задаци војске ради остварења циља различитог значаја.

На основу других критеријума (састав снага – носилац дејстава, вид борбених дејстава – напад и одбрана, ниво јединица, циљ и ефекти итд.), класификација војних операција може да изгледа као на шеми 3.

Шема 3

Врсте војних операција

Значајно је да је војска носилац планирања, припремања и извођења првенствено војних борбених операција, док се у другим, пре свега неборбеним операцијама, појављује као помоћна снага, али им може да буде носилац (у смислу извођења).

Закључци

1) Операција, у рудиментарном теоријско-практичном облику, иманентна је војној организацији.

2) Према класичном поимању, операција је однос покрета и борбене моћи, са препознатљивим периодима давања предности једном или другом елементу.

3) Постоје два основна аспекта промишљања операције као процеса: 1) једносмерни процес сопствених снага и 2) највиши облик оружане борбе и борбених дејстава.

4) Према савременим погледима, операција је процес планирања, припреме и извођења, првенствено са аспекта сопствених снага, а обухвата и логистику, покрете и маневре, обуку и друге активности.

5) Са савременог аспекта операција се промишља у нелинеарној сфери са асиметричношћу као кључним чиниоцем успеха. При томе, асиметричност се односи на покрет, као предност у брзини маневра, али и на борбену моћ снага. У том односу, при једнакој борбеној моћи, предност има страна која брже дејствује.

6) Класична класификација операција, пре свега према врстама снага, у савременим схватањима, добија мултиплексни карактер, с јасно препознатљивим основним врстама: 1) борбеним и 2) неборбеним операцијама.

7) Савремена операција је сложен пројекат, који се реализује као планиран и припремљен процес, у којем се ограниченим ресурсима, на одређеном простору и за одређено време, остварује циљ различитог значаја.

8) Операција се, стога, мора посматрати као једностран процес сопствених снага (свакако, не занемарује се противник), са наведеним садржајима. Схватање операције као највишег облика борбених дејстава је нелогично, јер у истој равни не могу да буду борба, бој и операција јер су борба и бој (или бој и битка) нивои догађања оружане борбе – двосмерни процеси. Двосмерни процес не може да има јединствен план (замисао), јер свака од страна у сукобу има свој план (замисао).

9) Да се операције морају посматрати као једносмеран процес сопствених снага најбоље потврђују њихове нове форме, пре свега специјалне и мировне операције, као и операције превентивног размештања снага (како се третирају у савременој теорији).

Литература:

1. Б. Форца, М. Ковач, *Историја ратне вештине, период 1920–2000*, ВИЗ, Београд, 2000.
2. Клаузевиц, *О рату*, „Војно дело“, Београд, 1952.
3. Жомини, *Преглед ратне вештине*, „Војно дело“, Београд, 1952.
4. „Информативни билтен превода“, ЦВНДИ, Београд, 2002.
5. *FM 3-0*, борбено упутство америчке КоВ, превод са енглеског, ШНО, Београд, 2003.

Појам, класификација, сврставање, садржаји и ток операција

*Жарко Гачић, пуковник**

Увод

У међународним односима у току су велике промене које карактеришу, пре свега, процес глобализације, интеграција и ширење колективних система безбедности. У таквим околностима, водећи међународни чиниоци готово потпуно контролишу све процесе и, између осталог, настоје да онемогуће коришћење рата као средства за решавање међудржавних или унутардржавних спорова. Истовремено, бројним дипломатским, политичким, медијским, економским и војним активностима настоје да обезбеде превазилажење безбедносних изазова, ризика и претњи и тако одрже глобални мир.

И наша земља, с многим наслеђеним проблемима, нашла се у вртолу тих промена, с проблемима везаним за сопствену транзицију и израженом потребом и озбиљним намерама да се што пре прикључи тим процесима и постане равноправни партнер у међународним односима. За то је, поред осталог, неопходна реформа сопственог безбедносног и одбрамбеног система, па тиме и Војске Србије и Црне Горе. У вези с тим, треба тражити нови идентитет Војске на основу мисије и задатака који ће јој се додељивати и операција које ће изводити у миру или евентуалном рату. Наведене промене и процеси разлог су за теоријско и практично преиспитивање операције као ратне (и нератне) појаве. Осим тога, постоје и други разлози. Наиме, већих расправа и озбиљнијих теоријских радова о операцијама нема годинама, а са достигнућим нивоом изграђености теорије операције не можемо бити задовољни, поготову што постоје различита гледишта и ставови о неким основним теоријским поставкама. Дакле, већ дуже време постоји потреба да се одговори на основна питања везана за оперативку и операцију као њен предмет истраживања. До таквог сазнања дошло се у наставном и теоријском раду у катедри оперативке. Будући да су сагледали нови услови, потребе и тешкоће које произилазе из постојећег теоријског система, у катедри су последњих година вођене интензивне расправе о неким кључним питањима у вези с операцијом, као што су:

- појам операције;
- класификација операција;
- конституенци операција;

* Аутор је наставник у Школи националне одбране.

- садржаји савремених операција;
- неборбене операције;
- пројектовање операције;
- ток операције;
- цена (коштање) операције итд.

Теоријски аспект операција

С теоријског аспекта, неопходно је да се изведе (прихвати постојећа, преузме страна) дефиниција операција и њихова класификација према савременим друштвеним и војним наукама.

Дефиниција операције

У рудиментарном теоријском поимању операција је схватана као низ покрета и маневара срачунатих на то да се дође до противника. Развојем оружаних снага, њихових задатака и борбене моћи развијао се и појам (дефиниција) операције. У најопштијем смислу, постоје два становишта кад је реч о појму операције. Према првом, операција је једносмеран процес (скуп активности) сопствених снага, а према другом – највиши облик борбених дејстава. На основу првог схватања,¹ операција се у савременим условима дефинише као: 1) војна акција извођења стратегијских, тактичких и услужних и административних војних задатака, као и обуке, и 2) процес извођења борбених задатака, укључујући покрете, снабдевање, напад, одбрану и маневре, који су неопходни за остваривање циљева сваке битке у оквиру неке војне кампање. За друго поимање (операција као највиши облик борбених дејстава) могу се навести као пример ставови из теорије земаља бившег Варшавског уговора и наше теорије до средине деведесетих година 20. века. Тако Мосор, говорећи о операцији, каже: „Овде се не ради о организацији краткотрајне борбе изведене на једном правцу, већ о усклађивању неколико борби, односно низа борби од неколико дана, изведених засебно на неколико праваца, често међусобно врло удаљених. Та комбинација дејстава по више праваца ка једном циљу помоћу неколико групација разне јачине и састава представља основну одлику операције“.²

На основу прихваћеног совјетског становишта о операцији, у нашој војној теорији до средине деведесетих година операција је дефинисана као највиши облик борбених дејстава (поред борбе и боја). Тако *Стратегија оружане борбе* из 1983. године садржи следећу дефиницију: „Операција је највиши и најсложенији облик борбених дејстава којим се, према јединственом плану, на одређеном простору и за

¹ *Америчко борбено правило FM 3-0*, Катедра оператике, 2004.

² Материјал за уџбеник из оператике, Катедра оператике, 2004, стр. 15.

одређено време, обједињавају и усмеравају бојеви, борбе, тактичке борбене радње и друге активности јединица оружаних снага и других снага општенародне одбране и друштвене самозаштите, ради остварења јединственог оперативног или стратегијског циља³. У Школи националне одбране, више од деценије, води се полемика у вези са свим, па и теоријским аспектом промишљања операција. Сматрајући да постоји низ нелогичности у наведеној дефиницији операције, а према савременим погледима, Катедра оператике нуди нову дефиницију операције која, у радном облику, гласи: „Операција је највиши и најсложенији процес—облик борбених и неборбених активности Војске и других снага одбране, у којој се јединственим менаџментом – командовањем и руковођењем, према јединственом пројекту, на одређеном простору и у одређеном времену, по теоријским и доктринарним поставкама, обједињавају и усмеравају њени садржаји ради остварења планираног циља“⁴. Наравно, на симпозијуму треба навести аргументоване ставове за и против те дефиниције. Такође, значајно је да се нагласи да су у њеном извођењу заступљена сва правила дефинисања према важећој теорији логике и методологије друштвених наука,⁵ па је неопходно да се наведу неки од тих ставова. Прво, дефинисати неки појам значи одредити се према кључним аспектима његовог садржаја (поред обима појма који спада у домен класификације), а битне одреднице тог садржаја јесу да је операција:

- сложен процес,
- обухвата борбене и неборбене активности,
- одвија се на одређеном простору и у одређеном времену,
- у њој учествују Војска и друге снаге одбране,
- одвија се по јединственом пројекту,
- заснована је на признатој теорији (науке) и војној доктрини,
- њоме се остварује постављени (планирани) циљ.

Друго, основно правило дефинисања гласи: *виши род – специфична разлика* (*Genius proximum – specifica differentia*). Односно, при дефинисању појам се прво веже за виши род (у нашем случају то је појам *процес – највиши облик борбених и неборбених активности*), а онда се наводи специфична разлика појмова које тај виши род садржи. Наиме, појам *процес* садржи мноштво нижих појмова, али је само операција појам који обухвата наведени садржај. Тако, два појма истог садржаја – *не могу да постоје*.

Треће, од осталих правила дефинисања, с обзиром на наведену методологију, могу се издвојити следећа:

- дефиниција мора да буде позитивна;
- дефиниција мора да буде предметна и садржајна;
- предметна и садржајна дефиниција мора да буде свестрана;

³ *Стратегија оружане борбе*, ЦВВШ ЈНА, 1983.

⁴ Материјал за уџбеник, исто.

⁵ Опширније у: Богдан Шеших, *Општа методологија*, „Научна књига“, Београд, 1988.

- права дефиниција мора да буде суштинска;
- дефиниција дијалектичких, сложених и развојних појмова мора да буде предметна, сложена и развојна;
- дефиниција мора да буде еквивалентна или сразмерна.

Класификација операција

Сасвим је логично да, с обзиром на разлике у дефинисању (поимању), постоје и различити ставови о класификацији операција. Класификација, без обзира на школу (теоријски правац), има своју генезу – од најранијих теоријских радова до савремених погледа. Полазећи од састава оружаних снага, првобитном класификацијом операција биле су обухваћене видовске и здружене операције, којима су критеријуми вида борбених дејстава (напад и одбрана), величина јединица (корпус, армија, фронт) и друго били само допуна у развоју појма.

У савременим условима, операције се, у основи, деле на *ратне* (борбене) и *изван ратне* (неборбене), с тим што се у различитим теоријама различито називају. Тако се према најновијој америчкој подели⁶ операције, пре свега, деле на здружене (више видова) и мултинационалне (учешће оружаних снага више земаља). И даље, на пример, кад је реч о КоВ-у, или здруженој или мултинационалној операцији, њихова класификација је следећа (шема 1).

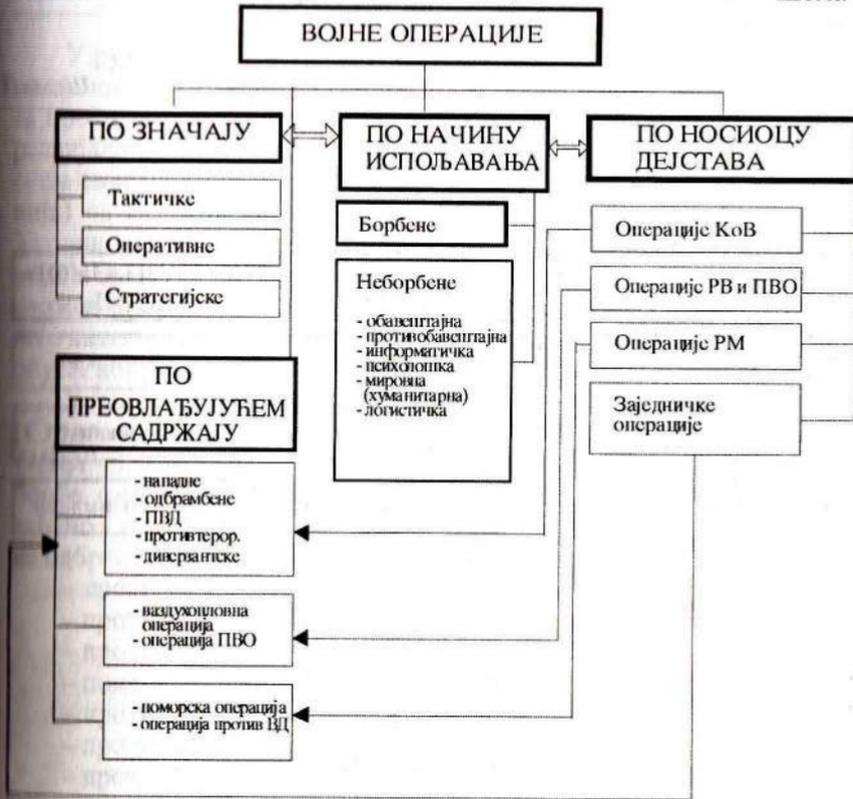
Уважавајући мноштво критеријума на основу којих је могућа класификација операција врсте операција Војске Србије и Црне Горе

Шема 1

Класификација операција према FM 3-0

⁶ Америчко борбено правило FM 3-0, исто.

Класификација операција према основним критеријумима

разматраћемо у односу на ниво – значај, и садржај, и на основу носиоца борбених дејстава, што је приказано на шеми 2.

Основни закључци, на основу шеме 2, у вези с класификацијом операција јесу:

- све врсте операција могу да буду тактичког, оперативног и стратегијског нивоа – значаја;
- борбене операције могу да се изводе као видовске, али су најчешће заједничке операције;
- неборбене операције могу да се изводе самостално или у оквиру борбених операција.

Сврставање операција

Према важећој и признатој методологији друштвених наука,⁷ а тиме и методологији војне науке као њиховог дела, појмови се могу

⁷ Опширније: Богдан Шешић, *Основи методологије друштвених наука*, „Научна књига“, Београд, 1974.

сврстати према: 1) предмету, 2) логичком садржају и 3) гносеолошкој (сазнајној) функцији (шема 3).

Шема 3

Сврставање појма операција

- С обзиром на наведено сврставање појмова, може се рећи да је:
- операција појам из домена процеса и догађаја;
 - операција појам из домена општих, посебних и појединачних појмова;
 - операција категоријални појам за оператику, али је изведени појам кад је реч о војној науци;
 - посматрана као категоријални појам, операција уједно и класификаторски појам;
 - с теоријског аспекта операција, иако не спада у функцијско-законске појмове, према савременим тенденцијама у њеном поимању, може да се припише и тој групи појмова.

Практични аспект операција

Под практичним аспектом промишљања операција подразумевају се: 1) садржаји операција и 2) ток операција, као и компаративни приступ класичним и савременим страним и сопственим погледима.

У рудиментарном смислу, под садржајем операција подразумевају се покрети и маневри који се предузимају ради ступања у контакт са противником. Због различитих утицаја на развој појма *операција* развијали су се и умножавали и њени садржаји. При томе, у теоријском смислу, мора се разликовати садржај појма операције (дефиниција) од садржаја који чине операцију појавом, односно процесом. Уколико се посматрају аспекти одређења операције у америчкој теорији, недвосмислено се може закључити да је операција комплексан и сложен процес, који чине: планирање, припреме и извођење, као опште категорије у којима су садржане активности команде и јединица, обука, покрети (маневри) и све врсте подршке и обезбеђења.

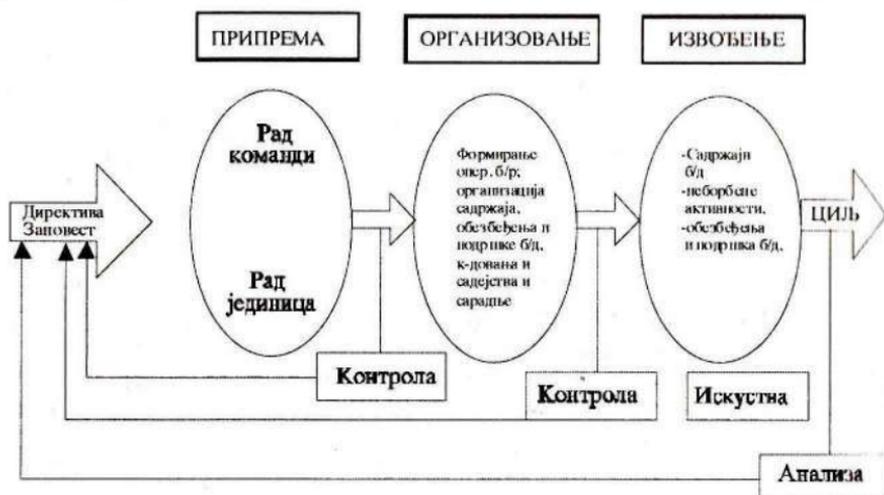
У нашој званичној литератури у којој се разматра оружана борба (*Стратегија ОБ* или привремени материјал из 1985 – *Операције у ОНОР-у*), на садржај операција гледа се као и на садржај оружане борбе, само на нижем нивоу догађања. Иако је то становиште превазиђено у раду војних школа и академија, пре свега у Школи националне одбране, под тим садржајима су се подразумевали:

- противваздушна одбрана,
- противпешадијска борба,
- противклопна борба,
- поморска одбрана,
- противелектронска борба,
- противартиљеријско-ракетна борба,
- противдиверзантска и противтерористичка дејства,
- диверзантска дејства,
- запречавање.

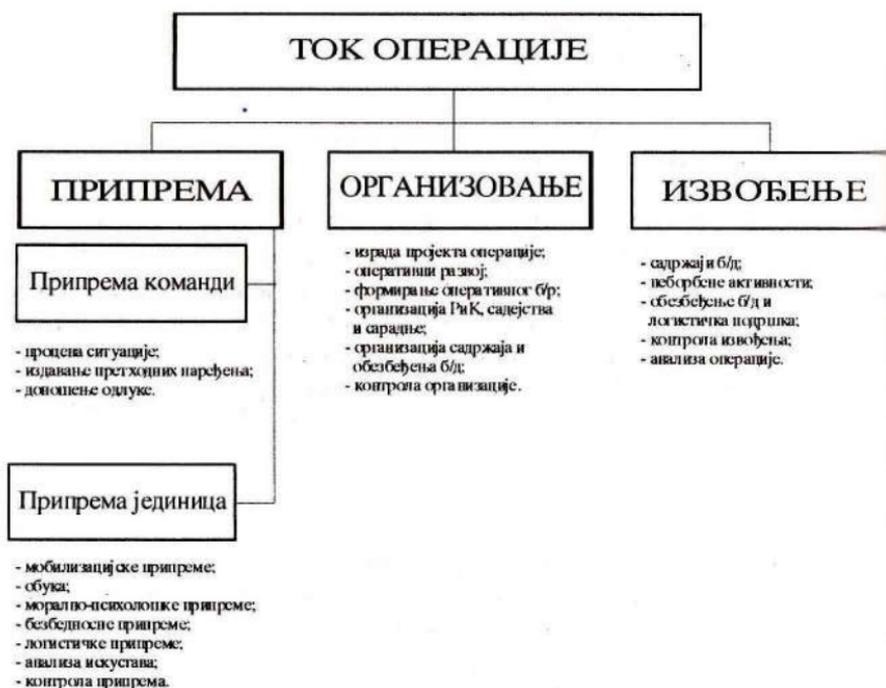
Ти садржаји су у неколико наврата (1995. и 1998) дограђивани, али само појмовно-терминолошки – не и суштински. Наиме, сасвим је очигледно да се у њима не препознају командовање и обезбеђења, као ни неборбене активности, које евидентно чине садржаје сложеног процеса какав је операција. С обзиром на то, у катедри оператике се сматра да се садржаји операције могу поделити на четири основне групе: 1) командовање и руковођење или менаџмент; 2) дејства и противдејства; 3) обезбеђења и 4) логистичку подршку.

Ток операције

Са наведеним садржајима операције у најнепосреднијој вези је и ток операције, под којим се до недавно подразумевао само процес њеног извођења. Будући да је то погрешан приступ, пре свега с обзиром на савремена поимања појма операција, на катедри за оперативку сматра се да ток операције чине: 1) припреме операције; 2) организовање операције и 3) извођење операције, што је приказано на шеми 4 и шеми 5.

Ток операције

Детаљни ток операције

Операција је изузетно сложен процес, који у савременим условима, поред борбених, све више поприма и неборбене садржаје. Неборбени садржаји могу да се изводе као саставни део операције вишег нивоа или као самосталне операције. Теорија операција која је садржана у нашим званичним документима, уџбеницима и упутствима датира од пре око 30 година и, очигледно, сви њени аспекти заостају за промишљањем операције у савременим условима. Стога је неопходно да се наведена теорија редефинише према савременим страним и сопственим искуствима и ти садржаји уврсте у научни фонд, али и у рад команди, јединица и установа наше војске.

На катедри оператике Школе националне одбране уочено је одступање наше теорије од савремених погледа на операцију и дуже од 10 година развија се сопствени приступ. Тај приступ, у сарадњи са осталим катедрама ШНО, али и научним и истраживачким установама Војске Србије и Црне Горе, треба развити на научној основи и изградити сопствену теорију операција.

Литература:

1. *Стратегија оружане борбе* – привремени материјали, ШНО, 1995. и 1998.
2. *Припрема и извођење операција у ОНОР-у* – привремени материјал, ЦВВШ, 1985.
3. Клаузевиц, *О рату*, „Војно дело“, Београд, 1951.
4. Жомини, *Кратак преглед ратне вештине*, „Војно дело“, Београд, 1958.

Милутин Јелић, пуковник*

Увод

Педесет година наша војна теорија и доктрина заробљеници су некритички преузетог схватања операције и оператике. Заједно са многим другим епохалним стварима, попут колективизације и гулага, у идеолошком заносу изградње новог света, од бившег СССР-а преузели смо и схватање *операције*, као посебног и највишег облика борбених дејстава изнад борбе и боја, коју су изводиле јединице корпуса и више, и оператике, као посебне дисциплине ратне вештине, између стратегије и тактике. Колективизацију и гулаге смо одавно напустили – искривљено схватање операције још увек опстаје: све време није доведено у озбиљну сумњу.

Тек радикалне промене у свету након пада Берлинског зида, демократске промене у земљи на крају 20. века и, нарочито, нужност приближавања савременим системима интеграција покренули су процес преиспитивања наших теоријских и доктринарних поставки, па и оператике и операције. Нужност опстанка је прикључење савременим тенденцијама, нужност прикључења јесте превредновање ставова и усклађивање са духом и језиком војне науке уопште да бисмо могли да се разумемо са другима, што је основни услов заједничке акције. Нажалост, тај процес је спор, свако одуговлачење води ка реалној опасности да поновимо грешку из педесетих година 20. века и да, на крају, једноставно препишемо владајућа схватања. То је, на први поглед, најрационалније и најједноставније и, ако то треба учинити, треба учинити одмах. Међутим, тако ћемо брзо променити ставове, али не и схватања – остаће збрка у глави. Зато треба разјаснити суштину операције и сагледати у чему су биле заблуде.

Морамо да одбацимо идеологију и ауторитете, поново прочитамо класике и дефинитивно разјаснимо шта је операција и има ли, или нема, оператике. То није само теоријско питање, и због саме теорије не би требало журити, али од разумевања операције зависиће доктринарна опредељења, а тиме и практична делатност њиховог пројектовања, организација војске, систем школовања и оспособљавања, и друго. Ту се, дакле, морају чинити радикални и брзи резони, јер сва-

* Аутор је наставник у Школи националне одбране.

ким одуговлачењем само се троше веома ограничени ресурси на пуко одржавање преживелог концепта и, у крајњем, повећава се заостајање за савременим правцима.

Корени и друштвена суштина појма операција¹

Латинска реч *operari*, која значи *пословати, радити*, означава суштину операције и сва каснија одређења операције имају тај корен: „акција ма ког облика снаге и енергије“ (*Британика*); „извршење силе, способности или дејства, које даје одређени резултат“ (*Ла Рус*), или, најближе корену у *Речнику српскохрватског књижевног језика*, „... рад, посао уопште: смишљена акција ради остварења неког циља“ (дефиниција која је скоро подударна са савременим схватањем операције у војној науци). Отуда се поставља питање откуд у *Војном лексикону* и читавој нашој теорији одређење операције као „делатност највиших војних формација“; тачно одређеног „нивоа, размера и значаја“.

У војној науци операција се појавила током 18. и 19. века и до двадесетих година 20. века континуирано је развијана. Од тада, зависно од друштвено-историјских услова, развијала се у два основна правца: марксистички (комунистички) и прагматични (капиталистички), које смо, ваљда ради маскирања идеолошког контекста, називали „источни“ и „западни“. Да би се разумела суштина операције мора се поставити питање да ли су постојале операције и пре него што је настао сам појам „операција“.

Операција као појава, као процес, стара је колико и људски род. Човек се од самих својих почетака развијао као друштвено биће, јер је његов сукоб са природом и међусобно, око вишка вредности, увек био друштвен. Његова производња је увек разрађен систем деловања који, у бити, остаје исти кроз целокупну историју, без обзира на то да ли је реч о лову, земљорадњи, индустрији или о ратовима.

Прва операција је изведена кад је природа натерала човека да удруженим снагама улови свој први плен. Користећи стечена искуства и вештине у елементарном, простом деловању, дејствовању оруђима и оружјима које му је природа нудила и целокупно нагомилано „лукавство ума“, наш давни предак је морао да осмисли систем поступања да би остварио циљ и утолио глад. Тако је изведена операција хватања плена у којој су једни били извиђачи, други хајкачи, трећи гоничи, четврти управљачи итд. Успостављен је читав организацијски систем у којем су елементарне активности, способности и вештине увезане у заједничку акцију.

Многи аутори сматрају да је организација рада (као систем поступања) стара колико и људски род, тако да је човекова историја, за-

¹ Овај део чланка ослоњен је на ауторове дипломске радове из КШШТ (1989) и ШНО (1997) па поједини преузети делови нису навођени као цитати.

право, историја организацијских система. Главна снага великих историјских личности биле су управо њихове организацијске способности, помоћу којих су управљали народима, државама и великим подухватима. Међутим, човек није остао код првобитне употребе оружја за лов. Чим је произвео више него што му је било потребно за одржавање живота, оног тренутка кад се јавио вишак производа, сетио се да до нових вишкова може доћи посредним путем, отимањем од других. Ти други су се, нормално – бранили. Тако су почели „сукоби између људи поводом присвајања ствари“. То је друштвена суштина свих каснијих борби и ратова. А принцип је остао исти. Организацијски систем примењен у лову показао се као универзалан, па је једнако важио и у лову на људе, с тим што је постао компликованији – и ловац је постао плен. И плен је почео да *разрађује свој систем поступања и да устројава своју организацију у борби за опстанак*. Даљи развој производње само је доносио нова средства, могућности и услове поступања, акције, деловања и дејства једних система против других система. Само се развијала и усавршавала операција. Значи, елементарне акције, деловања, *дејства*, и наши давни преци су комбиновали, усмеравали и водили ка једном циљу по истим принципима по којима се и сада изводе најсавременије операције.

Целокупна људска историја јесте историја градње и овладавања природом, у којој се виде грандиозне операције изградње пирамида, овладавање енергијом или космосом, али и историја сукоба и ратова у којима су сукобљене стране изводиле операције међусобног уништења. Увек је било и грандиозних и фасцинантних операција, као што су оне изведене у походу на Картагину, у Цезаровим освајањима, крсташким походима или, на пример, у походу Александра III Македонског у Персију и Индију. Само искрцавање македонске армије од 30.000 тешких, лаких и средњих пешака и 5.200 коњаника, под заштитом мостобрана на азијском копну, помоћу 160 трирема и мноштва трговачких бродова, типична је поморскодесантна операција изведена пре 25 векова.

Поход Александра Македонског у Азију као скуп посебних операција илуструје следећи цитат: „Доследно је изграђивао стратегијске претпоставке својих операција. У његовим *оперативним одлукама* (курзив М. Ј.) се изричито осећа утицај великог логичара Аристотела. Битке је добијао рационалном употребом свих својих снага. Брижљиво је припремао сваки судар, предузимао је све потребне мере предострожности. Александров поход у Азију, међутим, не може се објаснити само снагом његове личности и квалитетом македонске војске. Рационалност и прецизност операција македонске армије у Александровим походима, готово математичка сигурност успеха у тактичким дејствима, организација комуникацијских линија које се мере хиљадама километара, управа у освојеним областима одају ми-

саони механизам који стоји иза војсковође. У Александровој војсци наилази се, први пут у историји на систематски рад штаба, који очигледно чине војсковође Филипове школе“.² После тога не треба више доказивати да је операција постојала и пре увођења појма *операција* у војну науку, али се поставља питање зашто се тај појам јавља тек у 19. веку.

Увођење и развој појма операције у војној теорији и пракси

Брз развој индустријске производње, тржишта и капитала од 17. века интензивирао је комуникацију између људи и њихову концентрацију у индустријским регионима и градовима. Заједничка производња, територија и сличан језик најчешће су основа за формирање националних држава. Нове, народне државе, настале на крилима буржоаских економских и социјалних револуција, биле су радикална негација феудалне државе, коју су, као основна кохезиона снага, држали личност владара, круна, црква и уски круг привилегованих феудалаца.

Национална држава постала је држава грађана, свих слојева друштва. За државне интересе (а то су они које је прокламовала владајућа елита) свој допринос морали су да дају сви поданици, припадници свих слојева. Тако војна обавеза и рат нису више били ствар монарха, његових витезова и плаћених слугу, већ општа и света дужност сваког грађанина. Формиране су масовне народне војске, спремне да се, под својом заставом и са својом марсељезом на уснама, упуте у свете националне походе. Војна обавеза постала је општа, рат – тотални.

Уз неслућени развој производних снага, неслућено су узнапредовала и средства ратовања. Више није било нужно да се противници међусобно виде да би се међусобно убијали. Коњ више није најбрже превозно средство. Маневар и динамика дејстава прогресивно су се убржавали. Све је то праћено новим могућностима комуницирања: телеграф, телефон, железница... Више се оружани сукоби нису одвијали под будним оком војсковође, који са доминантног објекта, уз евентуалну помоћ гласника и визуелних или звучних сигнала, сигурном руком командује. Укратко: повећале су се снаге, проширивала зона, развијале комуникације и постајали све сложенији дејства и командовање.

У ранијим ратним походима, због ограничених могућности противдејстава, није се много посвећивало пажње, односно није се много проблематизовао и описивао проблем довођења снага до линије развоја, на стреломет или пушкетомет. Главна вештина војсковође демонстрирана је на самом бојном пољу, а све друго није било проблем озбиљног разматрања у контексту саме битке. Кад су масовност, динамика, технологија и комуникација наметнуле као значајан проблем

² Војна енциклопедија, том 1, ВИЗ, Београд, 1973, стр. 91.

довођења снаге на бојно поље, шта више, кад више није била реч само о једном бојном пољу, на којем се догађала решавајућа битка, традиционалне категорије тактика и стратегија показале су се недовољне и неприкладне за нове феномене рата. Теоретичари тога времена (а то је период процвата науке уопште, време трагања за новим открићима и новим знањима), увели су нову категорију за тај проширени садржај рата – операцију. Сасвим логично, јер тај појам је већ постојао изван војних категорија, у значењу *пословати, радити*, а ту се радило о *послу* довођења снага, још увек не о самом судару. Зато је војна операција изворно „вештина довођења снага“, а постепено је обухватала све оно што војска мора да уради до отпочињања битке.

Код првих теоретичара: Жоминија, Молткеа, Билова и Шлифена, операција обухвата само то. Билов каже: „... у операције спада све оно, што нема борбу за непосредан циљ, а то су сва припремна средства и потребе за кретање, становање, обезбеђење, прелаз преко реке итд. (...) циљ операције постигнут (је), ако успемо: да се наше војске пред борбу нађу на повољном месту, у угодно време, у најбољем стратегијском правцу, добро упознате са стањем непријатеља, већим бројем своје војске, потпуно очуване духа и телесне снаге, снабдевене свим потребама за живот и борбу и у најбољем распореду за употребу оружја и сила у борби“.³

У дијалектичком односу узрока и последица нова средства борбе наметала су нова решења за њихову употребу, и обрнуто. Нове визије борбе, произишле из теоријских поставки, утицале су на технику и усавршавање наоружања. Од својих корена, операција настаје као нови квалитет, нова форма и облик здруживања дејстава и свих других активности које сада непосредно утичу на ток и резултат самог сукоба – битке. Дејства и даље изводе основне тактичке јединице, али читав процес обједињавања, структурирања и усмеравања ка јединственом циљу нови је феномен који борбеним дејствима даје препознатљив квалитет а који је назван операцијом. Све то војсковођама, чија су вештина и чврста рука најчешће одлучивале битке и ратове, намеће нове захтеве и проблеме. Ширина и сложеност проблема чине потребним формирање посебног управљачког елемента – командног апарата. Командовање више није индивидуална вештина. Настанак операције праћен је увођењем штабова. Значи, *суштина операције је у управљачком поступку обједињавања свих активности и дејстава ка јединственом циљу*. Увођење појма операција у војну науку сликовито се може поредити с развојем појма „кич“ у култури. И пре него што су га Немци увели, отприлике у исто време кад се јавља и појам војне операције, било је лоших уметничких дела, али је кич израстао тек на масовној култури, када је култура постала општа и почела да служи као масовна потрошна роба, уз то веома погодна за манипулисање људима.

³ Према Н. Ђукановић, *Теоријско одређење операције у савременим условима и специфичности у конвенционалним условима* (стручни рад), ВА ШНО, Београд, 2003, стр. 4.

Теоретичари су у даљим радовима, а и у пракси рада штабова и команди, појмом операција све више обухватили судар, борбена дејства у конкретном боју или бици, јер је то природна целина, јединствен систем планирања, припреме и извођења. Тако Голц операцију види као „... целокупну и узајамну акцију свих оперативних група, које извршавају извешан број радњи (маршевање, становање и борбе), и које теже постављеном циљу“, а руски теоретичар Бајков, у делу *Особине борбених елемената*, под операцијом подразумева „маршевање, стајање (у очекујућем положају) и судар“. При томе, у теорији операције и у пракси команди и штабова нема тежишног бављења елементарним радњама, као што су маршевање, стајање, дејство итд. То је био и остао домен тактике. Они тежишно сагледавају проблем циљног усмеравања тих елементарних радњи. Увођењем дејстава операција се заокружује као систем поступања, деловања и дејстава једне стране у процесу оружане борбе.

У сваком случају, нигде се још не назначавала ниво сукоба као суштинска одлика операције (мада је један од услова настанка). Треба схватити да су сложеност, разуђеност и динамика дејстава од самог почетка били значајнији од масовности. То се и сада потврђује кроз обрнут процес: сумрак масовних армија и масовних војних судара, уз снажну афирмацију нових операција, које су у време настанка војних операција биле незамисливе (као што су разне специјалне, високо софистициране борбене и неборбене операције).

Тек се у руском грађанском рату, из различитих разлога, јавила операција у смислу нивоа сукоба и као тројна подела ратне вештине. На Западу се и даље ишло изворним трагом, тако да се постепено, поред припреме и довођења снага, све више укључује и њихово ангажовање. Тако је Мосор 1938. године сублимирао суштину операције: „Овде се не ради о организацији краткотрајне борбе изведене на једном правцу, већ о усклађивању неколико борби односно низа борби од неколико дана, изведених засебно на неколико праваца, често врло удаљених међусобно. *Та комбинација дејстава по више праваца ка једном циљу помоћу неколико група разне јачине и састава представља основну одлику операције*“⁴ (курзив М. Ј.). У вези с тим значајне су две ствари: *прво*, није реч о нивоу, већ о поступку, методу, комбинацији, и *друго*, ту термин борба не значи сукоб, двострани процес, већ организовање своје акције у сукобу, свог „дела борбе“, за шта ми имамо израз *борбена дејства*. Уопште, западну синтагму „вођење борбе“ треба разумети као вођење акције, дејстава властитих снага у судару, у борби. Педесет година је тај Мосоров став у нашој теорији злоупотребљаван за поткрепљивање погрешног схватања операције као посебног нивоа дејстава који обједињава борбе и бојеве.

⁴ С. Мосор, *Оператика*, ВИЗ, Београд, 1962, стр. 140.

Будући да се наша теорија и доктрина заснивају на појму „борбена дејства“, па и операцију схватамо као облик борбених дејстава, потребно је објаснити суштину и тог појма, иако основна категорија теорије и доктрине нигде није експлицитно одређена, па су се често под њим подразумевали различити садржаји. У *Војном лексикону*⁵ пише да су „борбена дејства заједнички назив за све *видове борбених дејстава* чији је циљ уништење...“ (курзив М. Ј.), што је типичан пример циркуларне дефиниције. Борбена дејства су видови борбених дејстава. Ништа прецизније нису одређена ни у доктринарним документима, у којима се говори да су борбена дејства садржај оружане борбе, или начини употребе оружаных снага, или борбене активности итд. Борбена дејства све то јесу, али још увек не знамо шта су. Наше схватање је блиско анализи коју је дао Д. Вишњић у делу *Појам оружане борбе*.⁶ Али, будући да је савремено схватање операције као циљно усмерене акције блиско таквом схватању борбених дејстава, морају се међусобно разграничити, иначе ће једно бити сувишно. Мислим да их треба схватити као елементарне радње које су везане за борбу, па се зато додаје атрибут „борбена“ и добија се јединствен појам *борбена дејства*. Значи, *борбена дејства* се могу одредити као *елементарне активности везане за борбу које предузимају сукобљене стране у процесу оружане борбе*. Њих проучава тактика, која одговара на питање како да се оптимално употребе оружја и оруђа у борби. Саме по себи, елементарне акције (покрети, ватре, снабдевање...) јесу бесмислене, и добијају смисао тек ако су циљно увезане и организоване у систем поступања, дакле у операције.

Битка и даље постоји као појам за сам сукоб, судар. Она се не замењују операцијом, као што се обично говорило. Ранија тзв. решавајућа битка није добила атрибут „решавајућа“ само зато што се њоме решавао рат или ратни поход, већ, пре свега, што је сам судар, извођење битке, одлучујуће утицао на целу операцију јер се мало могло утицати на претходне радње непријатеља (припрема, довођење снага, одмарање...). Искључиво битком – сударом, на изабраном бојном пољу решавала се комплексна операција.

Развој је омогућио да судар постане општи и директни далеко иза линије додира. Савремени рат постаје тоталан. У њему се не сукобљавају само војске, већ све националне снаге, политике и економије. Традиционалне војне походе замењују *мисије* и *кампање*. У великим историјским војним походима (кампање) извођен је низ операција, које у манифестацији непосредног сукоба (у судару) са непријатељем историја бележи као битке или бојеве.

У мери превладавања економских, политичких и других тзв. неборбених активности над класичним војним, даље се обогаћује – ши-

⁵ *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981.

⁶ Д. Вишњић, *Појам оружане борбе*, ВИНЦ, Београд, 1988.

ри, појам операција. Тако су у оба светска рата постојале доминантне војне борбене операције, док су на крају 20. века оне изгубиле примат. Очигледно, све већи значај имају тзв. операције изван ратног стања. Чак и војне кампање (бивши ратни походи) све више сублимирају и неборбене операције.

Садашње велике и стабилне државе, које имају разрађен систем у трагању за дефинисањем националних интереса, предвиђају догађаје (проблеме) и унапред осмишљавају операције за њихову контролу, односно решавање. Тако, на пример, не више само футуристички, проблем обезбеђења пијаће воде решава се пројектовањем операција очувања ресурса и трагањем за новим, али, пре свега, операцијама контроле постојећих ресурса. Ту је онда место и војним операцијама, јер ко буде контролисао воде имаће и моћ. Уосталом, то се већ видело на примеру нафте. Све то значи континуирано, прагматично обогаћивање појма операције, тако да он сада обухвата *све припремне радње, сам судар, односно извођење борбених дејстава, све неборбене активности које прате борбена дејства и све оно што омогућава да се до ратних циљева дође и без борбених дејстава.*

Наше досадашње схватање операције

Теоретичари на Западу развијали су наведено становиште о операцији као процесу обједињавања активности и дејстава ка једном циљу, уз сталну доградњу под утицајем техничко-технолошког развоја, јер сложеност и динамика дејства намећу командовању све веће захтеве без обзира на ниво, размере и значај дејстава. С друге стране, у тежњи да све објасне, заокруже и приведу сврси идеологије, комунистички теоретичари су двадесетих година 20. века напустили тзв. буржоаско схватање и изграђују своју операцију кроз систем неутемељених али и неприкосновених ставова. Наглашавајући масовност, делом и због историјских и географских услова вођења издвојених војних операција на широком простору бившег СССР-а, чак и изван општег рата, у току стабилизације револуционарног преврата совјетски војни теоретичари издвојили су операцију као посебни, највиши облик борбених дејстава и изградили посебну дисциплину војне науке – оперативну. Чини се да су имали пред очима конкретан модел операција: самосталне операције које су изводили елитни одреди Црвене армије, вођени чврстом руком и ужареним умом Лава Николајевића, с једног на други крај Русије, безкомпромисно се разрачунавајући са контра-револуцијом. То је постепено претворено у канонизоване догме које се нису смеле доводити у сумњу. Тако В. А. Семјонов, двадесетих година 20. века, у делу *Развој совјетске оперативне вештине*, каже: „оперативна вештина је саставни део совјетске ратне вештине“, чиме се она издваја из ратне вештине и даје јој се идеолошки оквир.

У нашој војној теорији и доктрини прихваћено је такво схватање, али како смо имали најбољи, најнапреднији итд. систем социјалистичког самоуправљања, и то схватање смо уобличи́ли у најбољу концепцију ОНО и ДСЗ кроз систем чврстих категорија. Један од организатора Симпозијума о војној науци 1970. године, генерал С. Илић, каже да „тројна подела ратне вештине посебно одговара суштини доктрине ОНО“.⁷ Тако смо и операцију одредили и разграничили читавом конструкцијом неутемељених ставова. Рат, оружану борбу, борбена дејства, борбу, бој, операцију, видове, облике, садржаје, чиниоце... након Љубичићевих књига *КОНО – стратегија мира* и *Стратегија оружане борбе* из 1983. године вртели смо на милијарду начина и учили у свим нашим школама, тако да, на крају, кад смо остали усамљени у свом схватању операције и оператике не знамо да ли операцијом означавамо сукоб две стране, ниво сукоба два различита борбена система или је то процес вођења дејстава једне стране. До самог краја 20. века мало је било покушаја да се уведе ред у појмове. Један од озбиљнијих покушаја учинио је Д. Вишњић и објаснио појам борбених дејстава, али је, тражећи нови израз за нарасле форме сукоба зараћених страна, традиционалне називе оружаног сукоба бој и битка заокружио појмом операција, коју схвата као „највишу конкретну форму оружане борбе, најкомплекснију категорију сукоба снага“.⁸

У суштини, из полемика које су се водиле у нашој ратној вештини могу да се изведу два супротстављена схватања. Једно, према којем су бој, битка и операција ниво и форме, ништећег процеса оружане борбе зараћених снага или дела снага, чиме се негира да су то облици борбених дејстава, и друго, према којем су то несрећно изабрани изрази који означавају облике дејстава, системе поступања једне стране, поређани по нивоу, размерама и значају. Сукоб та два схватања није окончан теоријски коректним закључком јер су оба окренута наопачке: нити операција може да буде ниво сукоба, нити може да буде тачно одређен ниво борбених дејстава, посебно не као категорија која обједињава борбе и бојеве.

Суштинска грешка у нашој теорији и пракси јесте то што смо операцију сврстали између тактике (борбе и боја) и стратегије (ОБ), при чему су и борба и бој били облици, нижи нивои борбених дејстава и заснивали су се на истим принципима и начелима као и оружана борба. Тако смо, бавећи се оператиком нешто исто дигли на виши ниво (по снагама, простору, времену и циљевима) и прогласили за посебан, највиши, најсложенији итд. ниво борбених дејстава, и око тога створили читаву неутемељену науку. Треба коначно схватити да су борба и бој у нашој теорији само погрешно изабрани термини за означавање различитих нивоа исте ствари – операције. Логична по-

⁷ *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 338.

⁸ Д. Вишњић, *исто*.

слевица погрешног поимања операција била је збрка појмова, како би Умберто Еко рекао: „Знаци и знаци знакова користе се само кад нам недостају ствари“.⁹

Схватањем операције као посебног облика, нивоа борбених дејстава, између стратегије и тактике појавио се проблем одређења њених граница, односно где почиње а где се завршава операција. Према нашој досадашњој теорији, операција почиње изнад боја, изнад ЗТЈ. Иако се и бој и операција заснивају на потпуно истим принципима, ми смо тај ниво снага некритички узимали за границу – линију разграничења. Онда смо имали проблем са конкретном појавом: два пилота баце две бомбе и окончају Други светски рат. Је ли то борба, бој или операција? Или, неколико терориста упадне у позориште и уздрма Русију. Или, неколико приучених пилота отме неколико цивилних авиона и уздрмају цели свет. Јесу ли то операције?

Однос према стратегији био је једнако проблематичан. Операцију смо схватили као подсистем оружане борбе као целине којом се бавила стратегија. Проблем је био у томе што је и ту постојала доследна појмовна недоследност. Јер, ако постоји стратегијска операција, коју изводи војска у целини, ко се њоме бави? Ко је планира, припрема и изводи? Или, ако смо операцију дефинисали као збир борбе и бојева, из чега се састоји стратегијска операција? По логици, стратегијска операција би била скуп оперативних операција, што је, с друге стране, супротно дефиницији, а и елементарној логици, јер би операција била подсистем операције. Дакле, живели смо у потпуној појмовној збрци, и, што је још горе, од те појмовне збрке направили смо посебну науку која се бавила збрком самом.

Савремено одређење операције

И поред континуираног развоја појма операција, у прагматичним теоријама и доктринама развијених западних земаља није изграђена никаква заокружена, целовита теорија операција. Они у својим теоријским радовима и доктринама одређују појам операције доследно на основу изворног значења, као „процес вођења борбе“, као „циљну акцију ради извршења задатка“ која подразумева покрете, обезбеђења, маневре, нападе, одбране..., тј. све активности које су везане за остваривање постављеног циља било којег нивоа, било које битке или кампање. Од описивања саме појаве више су окренути практичном проблему планирања, припреме и извођења операције. Али, ни у томе нису изградили посебну науку – оператику. Полази се од тога да постоје различита фундаментална знања и вештине које се користе у процесу пројектовања операције. То је практична делатност тимова (здружене команде) стручњака различитих специјалности.

⁹ У. Еко, *Име руже*, Библиотека „Новости“, Београд, 2004. стр. 30.

На основу разматрања суштине и генезе операције, у најширем значењу, схватамо је као циљну делатност било које организације, једнако војну као и економску, политичку, дипломатску или медицинску. Неке од тих операција окренуте су према природи у развојној функцији подизања нивоа знања и богатства уопште. Оне немају супротстављен организацијски систем. Предмет нашег интересовања су операције које изводе једни организацијски (друштвени) системи против других, ради остварења конкретних интереса. То су операције моћи и интереса, као што су *војне, политичке, дипломатске, обавештајне*, и друге операције. *Те операције се одређују као циљне акције ради наметања своје воље и моћи.*

Све циљне активности које изводи војска са својим ефектима називамо војне операције. Односно, *војна операција је процес извођења борбених дејстава и других активности којима се достижу циљеви у одбрани земље и остваривању других националних интереса.* Ако се при томе користе наоружање и опрема, ако се испољавају конкретна дејства, те операције називамо *борбене операције*, које се могу изводити у рату или изван ратног стања. Све те операције се могу бесконачно описивати и даље класификовати, али, да парафразирамо 11. тезу о Фојербаху, за нас војнике није најважније да се операције опишу и протумаче, већ да се оптимално припреме и изведу. Да бисмо се окренули конкретној појави – операцији, примерено је да се користи системски приступ. Са аспекта теорије система, *војна операција је организован, динамички систем дејстава сукобљене стране ради извршења задатка и достизања постављеног циља у процесу оружане борбе.*

Свака конкретна операција чини препознатљиву организацијску целину, која има: *задатак*, који треба обавити, и *циљ*, који треба достићи; *замисао*, као идеју како доћи до циља; расположиве *снаге* (ресурсе), као скуп различитих специјалиста и различитих материјалних и техничких средстава, и посебну *структуру*, функционалном анализом груписане снаге, увезане одговарајућим релацијама (материјалним, енергетским и информацијским везама), чијим се узајамним деловањем, у конкретном окружењу, оптимално достиже циљ. Основна функција у свакој операцији је управљачка функција. То је природна функција без које нема система. Организацијски системи су и настали кад је човек успео да својим интелектом повеже и усмери своје акције, да организује и свесно управља својим поступцима у борби за опстанак. С тог аспекта *војну операцију одређујемо и као управљачку делатност обједињавања и увезивања дејстава појединца и основних јединица ради достизања постављених циљева.* То је практична делатност команди и штабова, и ту нема места за неку посебну науку, јер је реч о вештини примене наука. У вези с тим може се направити паралела са политиком. Како каже Манхајм, „Историја, статистика, наука о држави, социологија, историја, психологија маса, све то, да-

кле, представља читав низ научних подручја која су важна за политичара ... Међутим, све ове науке пружају само реална знања, која човеку могу бити потребна уколико је он политичар“.¹⁰

Практична делатност оператике

Војна операција се, у суштини, сем у примени специфичних снага, метода и поступака, не разликује од било које друштвене операције. У свакој операцији, било да је реч о изградњи Кеопсове пирамиде, ђердапске бране, моста на Дунаву или о „Пустињској олуји“, основни принципи су исти. Постоји стратегијска одлука: шта се и због чега жели (задатак и циљ?). Према Мидзберговом моделу, то одлучује стратегијски врх. Ту одлуку треба непосредно да реализују расположиве снаге, носиоци технолошких процеса рада или дејстава, тзв. оперативни нуклеус. У њој су то они који су увежбани да изводе елементарна дејства, ватре, покрете, ударе... То је проблем тактике, коју још Бофр одређује као „вештину употребе оружја у борби да би се постигао његов најбољи ефекат“.¹¹

Како увезати те елементарне радње или дејства у функционалну целину, јединствену операцију, која ће на основу јединствене замисли, према утврђеном плану, обавити задатак и достићи циљ проблем је оператике, односно задатак тимова, команди и штабова, тј. технолошких структура и штапских структура које чине тзв. средњи ниво. То су, заправо, наше команде свих нивоа. Њихов основни проблем јесте како успоставити структуру операције која ће оптимално деловати. Користећи своја знања и вештине из стратегије, тактике, логике, психологије, теорије система, анализе, техника итд. те структуре као менаџери планирају операцију. Ако постоји нека наука која је посебно блиска операцији, онда је то теорија управљања или, савременим речником речено – менаџмент.

Оспособљавање за командно-штабну делатност планирања, припремања и извођења операција није везано за усвајање неких специфичних знања из некакве измишљене науке оператике, већ за оспособљавање за практичну примену знања и вештина из војних и других фундаменталних наука. То је, заправо, оспособљавање за лидерство. Зато се под Мидзберговим средњим нивоом (оперативни) и подразумевају штапске и технолошке структуре, односно људи који знају да управљају, да организују и да воде технолошке процесе. И, као што не постоје посебне науке за изградњу великих и малих бродова, тако не могу да постоје ни посебне науке за извођење великих и малих операција (бојева, борби). Само, веће операције изводе способнији и образованији градитељи. Зато ће, и кад више не буде оператике као

¹⁰ К. Манхајм, *Идеологија и утопија*, „Нолит“, Београд, 1978, стр. 109.

¹¹ А. Бофр, *Увод у стратегију* (према: *Војна наука*, исто, стр. 332).

науке, остати вештина планирања, припремања и извођења операција и потреба за оспособљавањем људи да, сагледавајући све услове, оптимално структурирају операцију и воде је ка циљу.

Закључак

Операција је одувек била део војне праксе. У војној теорији појавила се у 19. веку да би се означили нарасли феномени рата. Сада је незаобилазна категорија у свим војним доктринама. Према тотализацији рата као друштвене појаве појам операција се стално обогаћивао, тако да су класичне војне операције само један сегмент рата који свој примат све више препушта другим врстама операција, које у основи немају извођење борбених дејстава. И поред тога, или баш због тога, нема основа за заокруживање оператике као посебне науке, јер су планирање, припремање и извођење операције практична делатност у којој се користе достигнућа постојећих војних и других наука. У том смислу морају се редефинисати наше теоријске и доктринарне поставке и, према томе, поставити другачија организација војске, војног школства и уопште оспособљавања.

Литература:

1. Н. Винер, *Кибернетика и друштво*, „Нолит“, Београд, 1964.
2. М. Јелић, *Анализа чинилаца операције преко теорије система*, ШНО, 1997.
3. М. Јелић, *Бој снага авијацијске бригаде против ОМЈ, КШШТ РВ и ПВО*, 1989.
4. Ј. Нинковић, *Настанак и развој оператике*, ВИЗ, Београд, 1984.

Утицај основних карактеристика и садржаја савременог рата на теоријско и практично обликовање операција

Љубиша Гавриловић, пуковник*

Увод

Рат, као сложена друштвено-историјска појава позната од настанка организованих група до садашњих дана, јесте сукоб две или више страна које међусобне неспоразуме и проблеме не могу да реше мирољубивим методама и средствима. Према обиму ангажованих снага, постоје локални, регионални и светски ратови. Савременим се сматрају ратови који су вођени у непосредној прошлости и који ће се водити у блиској будућности.

После распада Варшавског уговора и Совјетског Савеза у свету су остали један пакт и једна велика сила – Сједињене Америчке Државе. Руска Федерација, која је економски исцрпљена, тренутно није значајнија сила у свету. Међутим, због нуклеарног потенцијала који поседује значајна је препрека Западу и Сједињеним Државама. Наиме, они не желе да се сукобе са њом, поготову због њене доктрине, према којој може прва да употреби нуклеарно оружје у случају да буде нападнута. Земље чланице Европске уније, иако економски веома јаке, због немогућности производње комплетног наоружања и војне опреме потребних за рат,¹ још увек се озбиљније не супротстављају САД, тим више што су САД последњих година спремне да чине разне уступке тим земљама. Остале економски и војно јаке земље – Кина, Јапан, Иран и Индија – засад остају по страни јер њихови интереси нису значајније угрожени.

Мала је вероватноћа, дакле, да дође до ратних сукоба већих размера, али су зато могући локални ратови с ограничењима у погледу снага, времена и простора, што је веома значајно за мале и средње развијене земље. При томе, велике силе ће првенствено тежити да остваре сопствене интересе неоружаним дејствима (економско исцрпљивање, блокаде и специјалне снаге међународних организација,² посреднички ратови³ и, на крају, ангажовање сопствених оружаних снага). На основу искуства, такви ратови се, по правилу, најављују ра-

* Аутор је наставник у Школи националне одбране.

¹ Тренутно једино САД и РФ могу да производе комплетно наоружање и војну опрему потребну за рат.

² То је потврђено у Ираку и агресији НАТО-а на СР Југославију.

³ Други ратује, а велике силе користе резултате рата.

ди придобијања јавног мњења, а нападе најчешће изводе коалиционе снаге.⁴ Припреме за рат су дуготрајне због добијања сагласности међународних организација и сопствених парламената, као и због припреме коалиционих снага. При томе се тежи да се прикупи што више података о земљи која ће бити нападнута (економски и војни потенцијали, распоред снага итд.) да би се акција извела са што мање губитака. Када ситуација није довољно јасна и нема довољно података, НАТО не ангажује своје снаге.

Карактеристике савремених ратова

Карактеристике савремених ратова могу да се сврстају у три групе:

- потврђене карактеристике претходних ратова;
- еволуција својстава претходних ратова;
- особености савремених ратова.

Потврђене карактеристике претходних ратова

Под потврђеним карактеристикама претходних ратова подразумева се следеће: 1) да политички и економски чиниоци имају пресудан значај и утицај на рат; 2) одступање од пројеката рата; 3) да се смањује разлика у губицима и учешће цивила и војника у рату; 4) да је човек и даље одлучујући чинилац рата, и 5) да су последице ратних сукоба бројне и веома тешке, посебно за инфериорну и поражену страну.

Политички чинилац пресудно утиче на одлуку о уласку у рат и завршетку рата, као и на ангажовање одговарајућих потенцијала. Веома се тешко обезбеђује подршка сопствених грађана за учешће у рату и, још теже, подршка међународних организација и институција. Поред тога, савремени ратови су веома скупи, ресурси се брзо троше, тако да онај ко нема довољно материјалних резерви или међународну подршку тешко може да постигне успех у рату.

Од пројекта рата, без обзира на обим припрема и реалност предвиђања, најчешће одступа агресор који планира да се рат заврши за кратко време. Наиме, због непотпуног познавања противника знатно се продужавају ратни сукоби у односу на планирани ток, па се мења однос према том рату међународне заједнице и међународног јавног мњења, пре свега због великог броја цивилних жртава, хомогенизације становништва у нападнутој земљи и, у крајњем, промене састава и квалитета зараћених снага.

⁴ Сједињене Америчке Државе желе да у свакој интервенцији ангажују што већи број земаља, укључујући и деструктивне снаге земље жртве, не због поделе терета, већ због поделе међународне одговорности, при чему се осталим (или већини) земаља додељују маргинални задаци.

Будући да је у савременим ратовима најчешће захваћена целокупна територија нападнуте земље или, у локалним сукобима и грађанским ратовима, територије зараћених страна, да нема разлике између фронта и позадине и да се рат води на целој дубини ратишта, цивилно становништво више страда него у ранијим ратовима.⁵ Осим тога, све чешће се дејствује по цивилним објектима, чак и болницама, а изводе се и масакри над сопственим народом да би се за то окривила супротна страна.

Човек је, без обзира на убрзани развој и примену нових врста оружјања и ратне технике, и даље одлучујући чинилац: он одлучује о свим питањима значајним за његово вођење. Разлика је у томе што се од савременог ратника, посебно на руководећим дужностима, захтева висок ниво знања и способности.

Последице савремених ратова, поготову за слабију, инфериорнију и поражену страну бројне су и веома тешке. Поред разарања и уништења инфраструктуре, привреде, пада животног стандарда и поремећених билатералних и међународних односа, ствара се дугогодишње неповерење међу људима и народима који су међусобно ратовали. Такође, са завршетком рата не престају губици, већ се настављају годинама због заосталих минских поља, последица контаминације ратишта и стресова и траума изазваних ратом.

Еволуција својстава претходних ратова

У савременим ратовима еволуирале су неке карактеристике претходних ратова. То се, пре свега, односи на следеће: 1) све је већа интернационализација ратова, односно учешће и мешање страног чиниоца; 2) не воде се ратови између великих сила; 3) најчешћи су ратови у земљама у развоју; 4) прибегава се медијском обмањивању јавног мњења; 5) масовно учествују људи и ратна техника; 6) све је значајнија улога материјално-техничког чиниоца; 7) примењују се разноврсна борбена дејства, и 8) усавршена је ратна вештина.

Учешће страног чиниоца у ратним сукобима било којег нивоа изузетно је велико. Оно може бити јавно или тајно, али увек постоји због интереса великих сила. То ангажовање може да буде различито а засновано је на злоупотреби пропагандних, политичких, економских, војних, па и хуманитарних активности ради подршке само једној страни. Ратови се интернационализују учешћем страних држава (или њихових држављана) и ангажовањем међународних организација и институција.

⁵ Од укупног броја погинулих у Другом светском рату, 62 одсто чинили су цивили, а у агресији НАТО-а на СРЈ тај проценат је износио 75 одсто. У неким локалним и грађанским ратовима број погинулих цивила износио је и до 90 одсто (30 одсто погинулих била су деца).

Због равнотеже великих сила савремени ратови су најчешће грађански или регионални, и воде се на просторима земаља у развоју, пре свега због социјалних проблема. Због тога су у тим земљама изражени национализам, сепаратизам, диктатура и слично, па се прибегава најгрубљем насиљу и терору. У таквим околностима, због сопствених интереса, страни чинилац лако проналази сараднике, продубљује јаз између супротстављених снага и доводи до ратних сукоба.

Медијско обмањивање светског јавног мњења и прикривање циљева агресије значајна су карактеристика и тенденција свих савремених ратова. Наиме, агресор користи пропагандна и друга средства покушавајући да по сваку цену оправда агресију и да је сопственом и светском јавном мњењу прикаже као нужну ради „уразумљивања“ противника, тврдећи да је то једини начин да се реши настала криза. Сви значајнији медији стављају се под непосредну контролу владајућих политичких структура и државе да би се остварио постављени циљ, па су грађани земље агресора, али често и земље жртве, изложени таквом пропагандном и политичком притиску да најчешће прихватају и оно што није у складу са њиховим моралом, свешћу и рационалним понашањем.

У грађанским и локалним ратовима најчешће се ангажују укупни потенцијали земаља учесника рата, при чему најчешће преовладавају дејства на копну и наоружање треће или старије генерације. Ратом се захватају целокупне територије земаља (земље) учесника у ратном сукобу, а људи учествују у рату без обзира на то да ли желе рат, који постаје саставни део њиховог живота. Код великих сила ситуација је другачија: оне могу да економишу снагама и најчешће не користе копнене снаге, или их ангажују у ограниченом обиму. Тежиште у ангажовању снага је на космичким, ваздухопловним и поморским снагама, које дејства изводе са великих даљина, изван домаћаја снага браниоца.

Улога материјално-техничког чиниоца све је израженија. За савремено наоружање и опрему ангажује се мањи број људи, али су они стручни и високо образовани. Такво наоружање обезбеђује висок темпо ратних дејстава, маневар и преношење тежишта дејства са једног дела ратишта на други део без већих покрета снага. Такође, оно обезбеђује прикупљање и приказ података у реалном времену свим заинтересованим корисницима, уз повећану ватрену моћ и домет наоружања. Због тога се знатно повећава неборбени део јединица ради подршке и обезбеђења снага које непосредно изводе борбена дејства.

Особености савремених ратова

Савремени ратови имају неке особености које нису биле изражене у претходном периоду, као: инструментализовање међународних организација и институција; коришћење грађанских ратова као посредничких ратова; коалициони ратови; краће трајање ратова; тотални обу-

хват; увођење санкција као саставног дела рата; ангажовање паравојних и других ненаменских јединица и састава; дезорганизовање противничког система руковођења и командовања; масовно коришћење савремене ратне технике; коришћење космоса за ратна дејства; брже трошење снага и средстава; измењени значај простора и већи значај времена и простора; повећано учешће професионалних војника; већа улога специјалних јединица и дејстава; смањена могућност стратегијског изненађења и све сложеније позадинско обезбеђење.

Агресори увек теже да обезбеде подршку међународног јавног мњења, институција и организација за остварење сопствених циљева и учешће у рату. При томе ангажују иностране савезнике, пре свега неку велику силу, због њиховог утицаја у међународним организацијама и институцијама. Поред глобалних организација (ОУН, НАТО итд.) и регионалних (ОЕБС, ЕУ, Организација америчких држава, Афричка унија итд.) инструментализују се и специјализоване међународне организације и агенције ОУН, па чак и хуманитарне организације (Високи комесаријат УН за избеглице, Светска здравствена организација, Високи комесаријат за људска права, Међународни комитет црвеног крста итд.), као и међународне невладине организације (Лекари без граница и друге). Те организације и удружења пружају подршку и помоћ једној страни злоупотребљавајући свој положај (дотур наоружања и муниције и друге ратне опреме, пропагандно и обавештајно деловање, и слично), што није примерено таквим организацијама.

Велике силе у савременим условима све више покушавају да преко „посредничких ратова“ остваре сопствене циљеве на одређеном простору. Такве ратове најчешће планира заинтересована земља, а учеснице у рату им служе као средство за остварење циљева. У току рата заинтересована сила може да се укључи у рат и пружи подршку једној од зараћених страна. Најчешће се посреднички ратови организују и изводе као грађански ратови, при чему велике силе остварују сопствене интересе без непосредног учешћа сопствених оружаних снага и значајних материјалних средстава. Иницијатори таквих ратова су најчешће транснационалне и мултинационалне компаније и корпорације које су заинтересоване за експлоатацију природних богатстава која имају стратегијски значај, као и за коришћење јефтине радне снаге.

Ратови у којима се ангажују велике силе најчешће се организују као коалициони не толико због трошкова и материјалног обезбеђења, што такође није занемарљиво,⁶ већ првенствено због поделе одговорности пред светским јавним мњењем. Стварањем коалиције обезбеђују

⁶ У Рату у Персијском заливу више од 70 одсто трошкова рата (око 50 милијарди долара) финансирани су Јапан (око 10 милијарди долара иако није био непосредни учесник рата), Саудијска Арабија и Кувајт (око 26 милијарди долара).

се одговарајућа пропаганда и политичка и друга подршка свог и међународног јавног мњења и институција међународне заједнице.

Савремени ратови краће трају него ратови у прошлости. То се, пре свега, односи на регионалне ратове, док локални и, нарочито, грађански ратови могу да трају и дуже. Кратко трајање ратова условљено је великим трошковима и брзим трошењем људских потенцијала, као и немогућношћу одржавања подршке међународног јавног мњења због великих жртава међу цивилним становништвом и значајне информисаности људи у читавом свету. Наиме, тешко је одржати подршку у дужем периоду на основу лажних и пропагандних података, па владе великих сила губе ауторитет како у свету, тако и у својим земљама.

На територији државе жртве агресије, као и на простору на којем се одвија рат, савремени ратови захватају све области живота и деловања људи. Осим по војним циљевима, по правилу се дејствује и по цивилним објектима и инфраструктури противника, најчешће без селекције, што се назива „колатералном штетом“ ради правдања пред јавним мњењем. Због тога је такав рат за земљу жртву агресије тоталан, док је за агресора, који се најчешће ангажује далеко од своје територије, селективан и дозиран према потребама везаним за реализацију постављеног циља.

Санкције су саставни део савременог рата. Примењују их велике силе и, често, међународне организације и институције. Могу да буду различитог садржаја, обима, трајања и ефеката. Циљ санкција је изоловање одређене државе, слабљење њене економске и војне моћи и спречавање приказивања стварног стања у вези с њом светском јавном мњењу. Најчешће су свеобухватне и реализују се у области политике, економије, привреде – све до спорта. У санкцијама највише страда недужно становништво.

У савременим ратовима све је веће учешће паравојних и других организација. То могу да буду групе или скупине различите оријентације и јачине, порекла и понашања, као и начина ангажовања и борбених вредности. Јављају се као страни плаћеници, групе верских фанатика, терористичке групе, криминалци или плаћене убице. Такве групације најчешће покушавају да се незаконито обогате, кроз пљачке и друга злодела, на туђој несрећи и патњи. Посебно је много таквих група у грађанским ратовима, где се организују против званичних државних органа и најчешће имају подршку сила заинтересованих за остварење сопствених интереса. Иако су изван било какве контроле, такве групе могу да се укључе и под јединствену команду регуларне војске. Од нерегуларних састава треба разликовати добровољачке јединице и појединце јер су они, по правилу, под командом званичних органа и институција руковођења и командовања и укључени су у састав регуларне војске.

Једно од основних правила савременог рата јесте и дезорганизовање руковођења и командовања супротне стране. Поред техничких мера које се предузимају у вези с тим, пропагандним и психолошким дејствима дискредитују се државни органи и личности ради уклањања са функција и довођења, уместо њих, личности које ће бити у функцији остварења циља противника.

Сва научна открића и достигнућа прво се примењују у војне сврхе. У сваком следећем рату користи се новија технологија, која је, пре свега заснована на електроници, која повећава маневарску способност јединица и убојну моћ, и обезбеђује комуникацију и приказ података у реалном времену на великом простору и између великог броја учесника у рату. Нова технологија обезбеђује савременим оружаним снагама дејства са великих даљина, изван домашаја наоружања нападнute земље, и брже и поузданије праћење циљева уз већу сопствену заштиту. Мале и средње развијене земље нису у могућности да опреме своје снаге таквом технологијом због високе цене на светском тржишту, али и због тога што моћне силе не желе да продају такву технологију. Та средства доспевају на светско тржиште тек када се произведу средства друге или треће генерације.

У савременим ратовима брзо се троше снаге и војни ресурси, што знатно више погађа мале и средње развијене земље. Ако немају међународну подршку, уз огромна физичка и психичка напрезања људи, жртва агресије трпи огромне људске губитке и штете на привредним објектима, инфраструктури и материјалним ресурсима зато што се дејства углавном изводе на њеној територији. Због тога се веома брзо доводи у ситуацију да не може успешно да се супротставља агресору а становништво губи поверење у коначан исход рата.

Простор је у савременим условима добио нови значај. Све више се у ратним дејствима користе космос и ваздушни простор а борбена дејства се изводе са великих даљина и висина, изван домашаја средстава старије технологије. Рељеф, хидрографија и климатски услови и даље су значајни за извођење ратних дејстава, нарочито копнених снага, али се њихов утицај све више смањује због увођења борбених средстава савремене технологије. Прикупљање података о противнику, савладавање водених и других препрека итд. много је лакше и ефикасније у садашњим условима. Међутим, применом тактичких поступака и мера, ако се сачувају сопствени ресурси, може се спречити ангажовање копнених снага непријатеља, што мора узимати у обзир сваки припадник оружаних снага.

Време као климатски и метеоролошки чинилац такође је претрпело одређене промене и значај. Савремена борбена средства омогућавају вођење борбених дејстава подједнако успешно ноћу као и дану, као и у сложеним метеоролошким условима. Основни проблем су ефекти дејства, који не могу да се сагледају и поред савремене технике. То се, пре свега, односи на људски чинилац и утицај ратних дејста-

ва на понашање и расположење људи. За прикупљање таквих података противник најчешће ангажује домаће издајнике и послушнике, али ни тада се подаци не добијају у реалном времену, па често могу да доведу агресора у заблуду и да га наведу на погрешне закључке.⁷

Савремена ратна техника, сложени садржаји борбених дејстава и скраћено време за доношење одлуке и употребу снага наметнули су потребу за већом професионализацијом оружаних снага, а за то је неопходно смањење оружаних снага, али и знатно већа финансијска средства. Такав приступ обезбеђује и све већу примену специјалних дејстава, односно формирање и опремање специјалних јединица. Ту спадају јединице за специјална и брза дејства, (реаговање) које морају, поред обучености, да буду и веома добро материјално обезбеђене. Мале и средње развијене земље најчешће немају довољно материјалних средстава за знатније опремање таквих састава, па се те снаге углавном користе за борбу против тероризма и спречавање изненађења.

Једна од значајних карактеристика савременог рата јесте мала могућност за стратегијско изненађење. С једне стране, велике силе отворено наступају и припремају агресију, док најсиромашније земље света, с друге стране, издвајају значајна средства за откривање индикатора агресије будући да је могуће изненађење на тактичком и оперативном нивоу јер нападач бира време и место напада. Поред тога, вежбовним активностима непосредно и пре почетка рата, уз изнуривање снага браниоца, агресор изводи прегруписавање снага, што може значајно да утиче на почетне резултате и, можда, на коначан исход рата.

Када је о позадинском (логистичком) обезбеђењу реч, јавља се контрадикторност: с једне стране велика је потрошња убојних и других средстава и осетљивост савремене технике, и повећан је број погинулих и повређених, док је, с друге стране, смањена војска, уводи се савремена модулarna техника и дејствује се с великих даљина убојним средствима велике разорне моћи. У таквим околностима неопходно је смањење великих транспортних капацитета, али и стручнији кадар и велика покретљивост снага. Већи проблем се јавља у случају учешћа у мировним операцијама које се изводе далеко од матичне земље, па је потребно веће ангажовање логистике за превозење и материјално обезбеђење снага које учествују у тим операцијама.

Основни садржаји савремених ратова

И поред великог значаја, места и улоге неборбених активности у постмодернистичкој теорији и пракси, и даље се сматра, посебно неки војни теоретичари, да је оружана борба основни садржај рата. Међутим, полазећи од савремених теоретичара који сматрају да је свет

⁷ Према проценама НАТО-а, у агресији на СРЈ 1999. године Војсци Југославије су нанесени знатно већи губици од стварних: 1. А – 35, 2. А – 20 и 3. А чак 60 одсто.

јединствен, да у њему нема непријатељстава, већ неслога, и да је мир у средишту пажње, односно да је мир основа односа у свету, долази се до тезе да је оружана борба крајње средство за решавање међусобних неслагања и проблема. Дакле, може се рећи да у савременим ратовима, поред осталих, постоје два основна садржаја: неборбене активности и оружана борба.

Неборбене активности се могу изводити самостално али су увек и саставни део оружане борбе. Оне обухватају активности у области информација, обавештајне и контраобавештајне, психолошке, хуманитарне и друге мировне активности које се спроводе ради остварења циља без употребе војне силе. Те активности се могу изводити под окриљем међународних организација (мировне) као званичне активности, појединачно или у оквиру савеза као тајне активности или комбиновањем те две врсте активности као у случају хуманитарних активности. Све су срачунате на остварење интереса без значајније употребе силе.

Оружана борба је била доминантна у модерничкој теорији и пракси, када су се постављени циљеви остваривали силом и физичким уништавањем противника. Одвијала се на бојном пољу, уз знатно гомилање снага, при чему су елементи борбеног распореда имали строго дефинисане задатке а руковођење и командовање је било централизовано. Маневар борбеним дејствима и изненађења мање су долазили до изражаја, а ради спречавања изненађења редовно је део снага задржан у резерви. Снаге су ангажоване на класичан начин, а надмоћност се огледала, пре свега, у количини испалених пројектила и ангажованих снага.

Класична војна хијерархија и вођење рата не одговарају савременим условима. Превазиђени су линеарни и секвенцијални процес чију основу чине маневар, груписање (гомилање) снага и оружана борба. Децентрализована (мрежна) организациона шема вођења рата, према којој је знање, а тиме и моћ, равномерније распоређено долази све више до изражаја. Због таквог односа укидају се старе и успостављају нове границе одговорности: одговорност тима, а не појединаца. При томе сви субјекти долазе до потпуног изражаја и међусобно се везују вишеструким везама. У таквом рату нема фронта и нејасне су границе између офанзивних и дефанзивних дејстава. Због тога је ратна вештина постала сложена и мултидисциплинарна, и мора да пронађе решења и одговоре у вези с најновијим достигнућима у ратној техници и свим другим битним садржајима савременог рата.

Теоријско и практично обликовање савремених операција

С обзиром на карактеристике и садржаје савременог рата, може се закључити да се значајно морају мењати и теорија и пракса савреме-

них операција. У садашњим условима тежиште је на мировним и другим неборбеним операцијама, у којима се војска ангажује као сарадник а не као носилац операције. Војска ће и даље бити главни носилац борбених операција, које ће бити прожете бројним неборбеним активно-стима, за које се мора оспособљавати. То намеће потребу за променама како у теорији и пракси, тако и у области организацијско формацијске структуре (ОФС), професионализације и опремања војске.

Превазиђена је класична ОФС. Савремене војске се организују на модуларном принципу, што значи да ће мањи састави бити осамостаљени за обављање задатака. То ће им омогућити лаку прилагодљивост ситуацијама, вишеструку употребу и покретљивост. Самим тим ОФС повратно делује на теоријско и практично обликовање операција.

У неборбеним операцијама тежиште је на мировним операцијама, за које је, зависно од циља, неопходно веће или мање ангажовање војске. Операције наметања мира могу да поприме и обележја борбених операција, што зависи од спремности и отпора земље жртве. У осталим мировним и другим неборбеним операцијама ограничена је употреба силе и борбене технике и углавном су усмерене на раздвајање зараћених страна, одржавање реда и мира и пружање помоћи угроженом становништву. Самим тим војне јединице морају да се обучавају за ограничену примену силе и операције које се разликују од класичних операција.

Борбене операције најчешће почињу неборбеним и противтерористичким дејствима а касније еволуирају у оружане операције. При томе се команде сусрећу с проблемима везаним за цивилно становништво јер се повећава број избеглих, расељених и на други начин угрожених цивила. Нема класичног фронта и зоне, као ни стриктне границе између офанзиве и дефанзиве. Све операције су интердисциплинарне – непрекидно се изводе и офанзива и дефанзива у оквиру једне операције или рата. То је у теорији и пракси контрадикторно јер се, с једне стране, захтева широка оспособљеност и, с друге стране, због софистициране технике и борбених комплета, уска специјализација. У теорији и пракси мора да се нађе одговор на то питање.

Последњих година поједини војни теоретичари и припадници Војске СЦГ заступају тезу да не постоје операције и оператика. Разлог за то су два погрешна приступа: 1) некритичко прихватање теорије НАТО-а због непосредног окружења државне заједнице СЦГ земљама чланицама НАТО-а и „Партнерства за мир“ и 2) заступање тезе појединих теоретичара и руководећих структура у војсци СЦГ, створене у модернистичком добу, да је предмет оператике борбена операција. Ни једни ни други не прихватају чињеницу да је у области ангажовања војске дошло до значајних промена. Иако сви у свету сада осуђују физичко насиље и прекомерну употребу силе, мале и средње развијене земље, ради очувања сопствене државе, морају да анга-

жују своје укупне потенцијале, укључујући и војску. Без обзира на то да ли је безбедност тих земаља угрожена на регионалном нивоу или грађанским ратом, проблем ће морати да решавају првенствено неборбеним активностима, па тек у крајњем употребом силе. У супротном, наићи ће на осуду међународног јавног мњења да угрожавају безбедност у региону. За земљу жртву такве активности имају стратегијски значај. У одређеном тренутку те активности попримају димензију операције због циља који се жели постићи, као и због ангажованих снага. Дакле, предмет изучавања оператике није више борбена, већ мултидисциплинарна операција, у којој ће првенствено бити ангажовани државни органи и организације, уз подршку војске и међународних организација. Стога се под реорганизацијом војске не подразумева само њено смањење према захтевима међународних субјеката, већ првенствено промене у схватањима припадника војске и стварање нове организације.

За нову организацију неопходна је нова теорија и пракса употребе војске. На основу искуства, и сукоби у савременом добу, у којима је сила била доминантна, завршавани су преговорима под окриљем међународних институција. Војска се мора првенствено оспособљавати, кроз теорију и праксу, за неборбене операције, затим за специјалне, па тек у крајњем за борбене операције и употребу силе. Мора се, дакле, оспособљавати за борбу знањем против силе. Уместо ешелона и резерве, оперативни распоред ће имати снаге за офанзивна и снаге за дефанзивна дејства у свим областима ратног сукоба. Својим активностима мораће да присили супротну страну на прекомерну употребу силе, да нападне објекте који имају посебан значај и заштићене зоне, чиме ће себи обезбедити непосредну међународну подршку за коначно остварење постављеног циља.

Литература:

1. Љ. Гавриловић, *Противелектронска борба у операцијама КоВ*, ВИЗ, Београд, 2003.
2. М. Ковач, Б. Форца, *Историја ратне вештине, период 1920–2000*, ВИЗ, Београд, 2000.
3. С. Микић, *Поглед на рат*, ВИЗ, Београд, 2003.

Проф. др *Милинко Стишовић*, генерал-мајор у пензији

Поглед на операције и силу

Војни теоретичари сматрају да ће сваки будући рат бити кибернетички рат, динамичан, с брзим променама ситуације, и да ће садржати све опште законитости које га чине посебним друштвеним феноменом. Савремени рат (посебно будући), имаће обележја времена у којем се буде водио и све више ће се разликовати од неких претходних ратова. Испољаваће се кроз бројне и разноврсне смртоносне и несмртоносне операције, које ће се одвијати наизменично, или упоредо, на широком простору, с „померањем“ тежишта сукоба са војне (оружана) на невојну (неоружана) сферу. У пракси се показало да моћне државе неборбеним, неоружаним операцијама, често уз ниже трошкове, постижу веће глобалне циљеве. С једне стране, тим операцијама се прибегава због високог степена ефикасности, а с друге стране, то је начин да се избегну важеће одредбе Повеље и Резолуције Уједињених нација у којима је јасно дефинисан феномен силе и агресије.

Према *Резолуцији бр. 3314* Генералне скупштине ОУН из 1974. године, *агресија је употреба оружане силе једне државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе*. Истина, Повељом ОУН (чл. 2, т. 4) државама се забрањује не само оружани напад већ и *свака употреба силе* која је у супротности са циљевима и начелима Организације Уједињених нација. Из тога јасно произилази прецизно одређење оружане агресије и силе уопште, па се центри моћи који су склони употреби оружане силе у решавању спорних међународних питања лако одричу термина „сила“ и „агресија“, и замењују их другим изразима, којима се указује на хуманост и предузимање акција ради развоја међународне заједнице. Најчешће се користе: „хуманитарна интервенција“, „ваздушна кампања“, „операција за заштиту људских права и демократије“ итд. Очигледно, нигде се не помиње терминологија из Резолуције и Повеље – нема „силе“, нема „агресије“. Међутим, на основу чињеница, на почетку 21. века светски центри моћи су, непосредно или посредно, демонстрирали више силе него икада раније. Готово да нема сфере људске делатности која није захваћена дејством неког облика опструкције ради остварења пројектованих регионалних и планетарних

интереса. Очигледно, у први план је избила примена различитих облика силе из корпуса неоружаних (неборбена) дејстава.

Будући да је мноштво неоружаних облика силе „произведено“ у „радионицама“ и институтима великих центара моћи, у чему учествују врхунски стручњаци, уз коришћење савремене технике и технологије,¹ ти облици су попримили све карактеристике и димензије *операција*, што значи да имају све потребне конституенте: циљеве, снаге, доктрину (методе), објекте дејства, простор и време деловања. Због свега тога, појам и суштина операција не могу се више схватити у класичном смислу: да је то само „највиши облик борбених дејстава...“ Чини се прихватљивија дефиниција М. Вујаклије да је то вешто изведен посао.² Стога би се за *операције из неоружаног (неборбеног) домена деловања, у најкраћем, могло рећи да је то скуп планираних и организованих деструктивних радњи и поступака, међусобно повезаних, вешто вођених и усмерених ка јединственом циљу, који пројектује и реализује одређени центар моћи*. Неоружане операције садрже агресивност, силу, претње и уцене, чиме се озбиљно угрожавају витални интереси нападнуте државе. Зато изазивају противдејство нападнуте стране, која се брани одговарајућим мерама и снагама. При томе, свака држава увек тежи да достигне пројектовани циљ помоћу неоружаних операција, а уколико не успе, своју агресивност појачава применом оружане силе.

Конститутивни елементи операција

Од појаве првих операција, могу се утврдити неки њихови конститутивни елементи, који зависе од полазних основа и критеријума. Пошто је операција подложна сталном развоју и променама, њена структура се мање или више мења, према промени броја и карактера конститутивних елемената. Кроз историјски развој и обликовање до савремених операција, издиференцирали су се конститутивни елементи који су универзални за све врсте операција. Као конститутивни елементи савремених операција у нашој војној теорији могу да се прихвате:

- циљеви;
- доктрина (метод) извођења операција;
- снаге за извођење операција;
- простор;
- време.

Циљеви операције

Под циљем се подразумева сврха деловања организованих снага које имају намеру да досегну пројектовану вредност. То је универзал-

¹ Савременим информатичким технологијама знатно је повећана моћ технолошког и других облика „меког“ деловања на противника.

² Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, „Просвета“, Београд, стр. 634.

ни приступ, а диференцијални приступ је условљен врстом и нивоом операције (борбена, неборбена, специјална) која се изводи. Зато циљеви операције могу да се разврстају, на пример, од уништења противника до освајања простора и успостављања мира.³ У измењеним условима и на основу другачијег поимања рата, за постизање жељеног циља није приоритетно освајање и физичко запоседање туђе територије, већ да се противник приволи да чини оно што захтевају моћници или да се понаша према њиховим захтевима. Такво и слично одређење циља рата (операција) може да се пронађе у разним класичним и савременим делима (Сун Цу Ву, Клаузевиц, Бофр, Тофлери), као и стратегијама и доктринама. Без обзира на врсту и ниво операције, циљеви се морају реално дефинисати и ускладити са стварним могућностима властитих снага. Адекватно одмерен циљ позитивно утиче на јачање иницијативе и одговорности командних и руководећих органа, као и снага које изводе операције. Циљеви операције остварују се поступно, реализовањем више узастопних задатака кроз етапе и фазе (начелно операције се планирају и изводе у две-три етапе). Успешном реализацијом циљева операције остварују се највиши државни циљеви и интереси.

Доктрина

У операцијама које имају своје конституенте свака од сукобљених страна примењује одговарајуће доктрине, чији су концепти засновани на думетима савремене технике и технологије. Свака доктрина има дефинисан циљ и начин његовог остварења, снаге, садржаје сукоба и друге елементе, зависно од конкретног простора и времена. То се, пре свега, односи на војну доктрину, у којој су обједињени програмски и практични ставови државног и војног руководства у вези с припремом и употребом снага као носиоца борбених дејстава. Пошто је рат комплексна деструктивна појава, у њему се, поред војних, изводе и бројне друге операције и активности. То значи да зарађене стране међусобно супротстављају и друге доктрине из оквира државне доктрине: политичку, економску, информациону, правну, едукативну, верску итд. Очигледно, сукобљене стране изводе упоредо више операција и активности, тежећи да једна другу надмаше. У томе настоје да примене изненадне и неочекиване поступке ради што економичније остварења планираног циља. Сви ти и други параметри операција дефинисани су у доктрини као конституенту операција.

Снаге

Снаге за извођење операција чини скуп људских и материјално-техничких потенцијала сукобљених страна. То се не односи само на

³ Циљеви се класификују различито, зависно од полазних критеријума. Према ангажованим снагама и резултатима који се остварују, постоје стратегијски и оперативни циљеви операције.

војне снаге, већ на све снаге које се ангажују на одређеном простору у одређено време. Снаге (људи и техника) које су ангазоване у извођењу операција имају квалитет и квантитет⁴ на основу којих се одређује однос снага, односно исход сукоба. У савремено доба све су значајније нова техника и технологија, али људски чинилац и даље има примат.

Зависно од састава и организације снага које се ангажују у операцијама, материјално-технички чинилац се може различито класификовати. Прихватљива је најопштија подела тог чиниоца на: 1) управљачку технику;⁵ 2) ватрене системе; 3) транспортне системе; 4) заштитну опрему; 5) оружје за масовно уништење, и друго (постоје и другачије класификације: видовска, родовска, функционална итд.).

Због савремених техничко-технолошких достигнућа у материјално-техничком чиниоцу, као конституенту операција, све више се релативизују други конституенти, пре свега простор и време. Такође, техничко-технолошка моћ и дејство видно се испољавају кроз доктрине употребе супротстављених страна, јер им обезбеђују респективну снагу, пре свега офанзивност и велику ефикасност, чиме се посебно угрожава безбедност малих земаља.

Снаге за извођење операција могу да се класификују на различите начине. Према једној класификацији, снаге за извођење операција чине: 1) снаге за командовање и руковођење; 2) снаге непосредни носиоци дејстава–активности; 3) снаге за подршку–ојачање; 4) снаге за обезбеђење–заштиту, и друге.

Геопростор

Све је израженија потреба да се геопростор у војној теорији прецизније и целовито дефинише, тј. да му се одреди шире и уже значење. У ширем значењу, геопростор је државна територија, међународно призната, одређена државном границом. То је, у ствари, национално ратиште са свим својим обележјима. У ужем значењу, геопростор се може третирати као варијабилна категорија – изражен као део државне територије на којем сукобљене стране планирају и изводе борбена и друга дејства (операције). Геопростор треба сматрати јединственом и недељивом категоријом, интегралном, без обзира на то који је његов део угрожен и на који начин. Сви расположиви потенцијали геопростора у функцији су што веће ефикасности припреме и извођењу операција.

⁴ У војној и другој литератури обрађени су сви аспекти квалитета и квантитета људског и материјално-техничког потенцијала.

⁵ Према америчким стручњацима, информатичка средства су омогућила демафикацију живе силе и борбених средстава на бојном пољу, тј. да се решења у ратном сукобу траже првенствено кроз пету димензију (у електромагнетном систему) и дејствима с дистанце.

Геопростор није само природни амбијент (како се то може наћи у литератури) у којем се изводе операције и други облици борбеног и неборбеног деловања. Геопростор јесте значајан чинилац рата и оружане борбе, и треба га анализирати са природног (свакако), друштвеног, геостратегијског и других аспеката. Интегрално, он обухвата копно, море, ваздушни простор и део космоса. Изражава се преко квалитативних димензија (дужина, ширина и површина) и квантитативних својстава (насељеност, комуникативност, рељеф, хидрографија, и друго).

Развојем савремених техничко-технолошких система и променама у доктринама употребе снага све више се релативизује категорија геопростора (могућност угрожавања сваке тачке на планети, могућност брзог савладавања свих простора, повећање темпа и ефеката дејства). У зависности од дефинисаних ратних циљева и ангажованих снага зараћених страна (у операцијама), процени геопростора као оперативно-стратегијској категорији прилазиће се на различите начине.

Време

Време, као конституент операција и рата у целини, објективно утиче на све друге конституенте операција. Оно опредељује све значајне параметре операција: број етапа, време трајања, начин и темпо извођења, и друго.

Савремене технике и технологије радикално утичу на све ратне процесе, па и на операције. Све је израженија потреба да се класичан приступ конституенту време промени и да се схвати да је оно све мање ограничавајући чинилац у планирању и извођењу операција. Све димензије времена у савременим условима су релативизоване. То се односи на све облике испољавања времена, као што су: 1) историјски период; 2) време трајања; 3) доба године и дана, и 4) време као метеоролошку појаву. Сваки наведени облик испољавања времена и даље има одређени утицај на припреме и извођење операција и рата у целини.

Литература:

1. С. Ковачевић, *Конституенти операције*, ЦВШ, ВЈ, Београд, 1996.
2. Ј. Нинковић, *Теоријске основе оператике*, ВИЗ, Београд, 1985.
3. *Стратегија одбране ДЗ СиЦГ* (нацрт), МО, Београд, 2004.
4. *Војна доктрина ДЗ СиЦГ* (нацрт), ГШ, Београд, 2004.
5. *Оператика* (нацрт), ВД ГШУ, Београд, 2004.
6. *Стратегија оружане борбе* (прив. материјал), ШНО, Београд, 1998.
7. А. Бофр, *Увод у стратегију*, ВИЗ, Београд, 1968.
8. Сун Цу Ву, *Вештина ратовања*, ВИЗ, Београд, 1992.

Стратегија одбране, војна доктрина и војне операције

Мр *Јоже Сивачек*, пуковник*

Уводна разматрања

После нестанка класичне светске биполарне конфронтације постављено је питање како ће изгледати будућност и каква је војска за њу потребна. Стручњаци који заступају традиционална гледишта, пред сам крај 20. века, тврдили су да све визије повезује схватање према којем ће се будућност репродуковати веома слично садашњости или недавној прошлости. Таква заблуда у ери нелинеарности и експоненцијалних промена коштала је многе земље у транзицији суверенитета, територијалног интегритета и целовитости. Коначно, све дилеме око будућности војне делатности и војске окончане су догађајима од 11. септембра 2001, односно терористичким нападима на Сједињене Америчке Државе. Дефинитивно је на кључном месту утврђено да изазови, ризици и претње у 21. веку нису војне амбиције освајачких држава, него снага из међународног окружења и унутрашњих државних структура које пропадају. Мања је опасност од флота и армија освајача, него од погубних терористичких и побуњеничких оружаних активности огорчене мањине коју цивилизација превазилази, или је превазишла.

Наведена сазнања нашла су место у стратегијама националне безбедности, стратегијама одбране и војним доктринама свих озбиљних држава, с јасном рефлексијом на њихову војску и војну делатност. Како је суштина и основа војне делатности у планирању, организовању и извођењу војних операција, највеће промене настале су баш у њима. Аналитичари за питања безбедности и одбране закључили су да је за сложену и нелинеарну природу војних дејстава неопходна флексибилнија организација бојишта од претходног хладноратовског склопа операција с непосредним контактом на фронту, по дубини и у позадини.¹ Војне снаге одједном морају да изводе *операције у целокупном спектру*, који обухвата одлучујућа *дејства на бојишту* у рату, *мировне војне операције* и *активности подршке на домаћем терену*. Због тога су пројектовање силе и планирање регионалних криза, који

* Аутор је наставник у Школи националне одбране.

¹ Richard Szafranski, *When Waves Collide: Future Conflict*, „Joint Force Quarterly“, Spring 1995. p. 77.

се односе на конвенционалне претње, постали најважнији у стратегијском планирању.²

Тако су на почетку новог миленијума у свери војне делатности започете фундаменталне промене у односу на конвенционална борбена дејства. Расположива сазнања указују на одређено полазно становиште: војна мисао у време распадања Варшавског уговора није могла да предвиди запањујуће напретке у информационој технологији, нити степен до којег ће конвенционалне снаге морати да овладају новонасталим војним окружењем. На крају 20. века постало је јасно, на пример, да је америчка доктрина КоВ, развијена за борбу против совјетских снага или њихових савезника, у најбољем случају постала старомодна, а у најгорем – потпуно застарела.³ С правом се, зато, сада поставља питање до каквих суштинских промена мора доћи и код нас када је реч о стратегији одбране, војној доктрини и војним операцијама које их прате.

Стратегија одбране као одговор државе на безбедносне изазове, ризике и претње

Након бурне и веома сурове последње деценије 20. века, Србија и Црна Гора су, на почетку 21. века, схватиле да је традиционални концепт безбедности и одбране постао преузак у процесима опште транзиције и глобализације. Измењени међународни односи наметнули су потребу уобличавања нових приступа одбрани којим се, осим на националну, односе на регионалну и глобалну безбедност. И у новом контексту национална држава остаје најважнији субјект међународних односа, али своју безбедност не може више да остварује искључиво на основу парцијалних интереса и уско схваћене сопствене безбедности. За Србију и Црну Гору, као националне државе, посебно је значајна суштина укупних друштвених промена, које су условиле решење у форми државне заједнице Србија и Црна Гора.

У превазилажењу постојећих противуречности и неслагања држава чланица настао је нови систем заједничке безбедности, заснован на сарадњи и поверењу. Међутим, стање у међународним односима је такво да није реално очекивање да се сви проблеми могу решити само на основу сарадње и споразумевања. Због тога се не сме искључити могућност употребе војне силе, па и избијања оружаних сукоба. Посебна опасност је то што претње од терористичких активности и злоупотребе оружја за масовно уништење бришу границу између конфликтних подручја, тако да ниједна земља у свету више није потпуно безбедна. То је условило да Србија и Црна Гора приступе дефинисању јединствене одбране, што би требало да се искаже у стратегији одбране.

² United States Air Force, *Air Force Basic Doctrine*, 17 November 2003, p. 13.

³ Dr. Linda P. Beckerman, *The Non-Linear Dynamics of War*, Science Applications International Corporation, ASSET Group, April 20, 1999.

Војни изазови, ризици и претње безбедности Државној заједници су смањени, али нису у потпуности искључени. Могу се испољити у облику агресије, оружаних сукоба, оружаних побуна и других спорова са употребом оружане силе. Агресија и оружани сукоби су спољни, док су остали спорови унутрадржавни проблеми оружаног насиља. Од наведених спорова најмање је вероватна *агресија* у класичном ратном сукобу. Такође, мања је могућност избијања регионалних, али не и локалних *оружаних сукоба*, који могу бити изазвани нерешеним питањем граница и другим међудржавним проблемима. *Оружане побуне*, посебно у покушајима сецесије, озбиљно могу да угрозе безбедност Државне заједнице и држава чланица. Због незавршених транзиционих процеса и других проблема могући су и *други спорови са употребом оружане силе*. До њих би могло да дође уколико би се у једној од чланица зауставили демократски процеси, уз додатно компликовање ситуације због социјалних, етничких и верских тензија.

Комплекс изазова, ризика и претњи државама у транзицији директно утиче на могући стратегијски концепт одбране,⁴ који треба утврдити на основу објективних процена и развијати према реалним могућностима и степену укључености Државне заједнице у европске и евроатлантске интеграције. У земљама с успешном транзицијом значајни елементи на основу којих је обезбеђен успешан концепт одбране били су реалност и трајност.⁵ Војна компонента њихове стратегије је усаглашавана према променама изазова, ризика и претњи, као и према расположивој војној технологији, али су увек задржаване следеће значајне карактеристике: *укљученост у јаке савезе, одвраћање и довољност снага*. Глобални безбедносни интереси налажу постојање одређених снага које се у региони-ма криза ангажују изван националне територије. Такође, за националне потребе помоћи у ванредним ситуацијама, катастрофама и елементарним несрећама мора се развити веома способан и ефикасан систем војног ангажовања. У стратегијама одбране недвосмислено се подржава војна компонента кроз поседовање савременог наоружања, добар обавештајни систем, изузетно квалификовано и обучено људство, и ефикасан и издржљив систем руковођења и командовања, способан да опстане у свим условима, и ефикасну цивилну контролу. Наведени елементи су основа одбрамбене политике и стратегије одбране успешне земље.⁶ У коначном, у стратегији одбране мора се пројектовати систем одбране Државне заједнице способан да одговори на све војне изазове, ризике и претње, уз примену силе према принципима међународног права којима се регулише њена употреба. Као крајње средство, употреба силе мора да буде селективна, дозирана и сразмерна природи и интензитету претњи.

⁴ Defense Strategy of the Slovak Republic, *Ministry of Defence of the Slovak Republic*, Bratislava, 2003.

⁵ Revisión Estratégica de la Defensa, *Ministerio de Defensa*, Madrid, 2003.

⁶ Tom Dodd and Mark Oakes, *The Strategic Defence*, International Affairs and Defence Section, 1998.

Из наведених ставова се види да је за нови концепт стратегије одбране Државне заједнице потребно установити ново решење за војску која га подржава, што се мора остварити кроз војну доктрину. Садржај исказан у стратегији одбране мора садржати довољно елемената за утврђивање основа за војну доктрину. То се посебно види када је реч о мисији и задацима Војске. Наиме, на основу мисија утврђује се војни концепт и развија војни систем а мисије дају одговор и на питање шта Државна заједница тражи од Војске. Даљом разрадом, на основу задатака, поставља се основа за војно организовање и разрађује војна структура. Кроз задатке Војске дефинише се који је обим послова по појединим сегментима одбране у њеној надлежности.

Војна доктрина као одговор на војне изазове, ризике и претње

Однос између *стратегије одбране* и *војне доктрине* изузетно је комплексан. Начелно, као што војна делатност постоји као подршка делатности државе, тако и војна доктрина постоји као подршка стратегије одбране. То, у ствари, значи да је војна доктрина развијена као подршка државној политици.⁷ Како се државна политика у вишестраначком систему повремено мења и модификује, стратегија одбране би требало адекватно да прати садржаје тих промена. У наведеним околностима, делатност војске као институције мора да остане максимално професионална. Због одређене инертности и отпора према променама природе војне делатности постоји комплексност у узајамној имплементацији стратегије и доктрине. Често се задржава иста војна доктрина ради подршке потпуно различитих стратегија одбране. На основу искуства, проблематична је успешност такве државне политике и мала ефикасност војне доктрине и војске, када затреба њена примена. Разлог је то што се доктрина у друштвеном и политичком окружењу неадекватно тумачи и што из ње произишла војна делатност не може да испуни захтеве на тражени начин.

Војна доктрина се може схватити и као ниво војног планирања између стратегије одбране и тактике (технике и процедура) на нивоу јединица.⁸ Она обезбеђује заједничку логику у вези с војним питањима, али не усмерава на начин решавања проблема. У доктрини се не указује на специфичне кораке у реализацији, нити се усмерава на предузимање било какве конкретне акције. То значи да се у непосредној имплементацији доктрине од команданта очекују сопствене процене у вези са спровођењем добијених задатака.

⁷ *Corporate Plan 2003–2008*, Ministry of Defence Police, London, www.tso.co.uk/bookshop

⁸ *Design for Military Operations – The British Military Doctrine*, Prepared under the direction of the Chief of the General Staff, 1996.

Уопштено, војна доктрина садржи следеће елементе: државне циљеве војне делатности; општу мисију војске („ко смо ми“); општи концепт о томе како ће војска обавити своју мисију („шта радимо“); важна начела и упозорења за спровођење мисија („како то треба да радимо“); одређење војног система („како смо организовани“), и подршку војној делатности („како смо обезбеђени“). Начелно, војна доктрина се мења, или би требало да се мења, како се мењају природа војне делатности и специфичне претње држави.

На наведеним основама треба поставити нови приступ војној доктрини која треба да подржава стратегију одбране државне заједнице Србија и Црна Гора. Таквом доктрином пројектовали би се нови захтеви војној делатности, много већи од захтева који се постављају према традиционалном схватању војске. На основу основних одређења Државне заједнице, као и нових сазнања о садржајима и физиономији савремених оружаних сукоба, дефинишу се нове мисије, задаци и стратегијски концепт Војске.

Србија и Црна Гора је мала држава, са значајно промењеним геостратегијским положајем. Таква позиција и облик територије, промене у окружењу и на унутрашњем плану, као и достигнућа у развоју војне мисли, мењају приступ у организацији војне делатности. Укупан простор Државне заједнице пружа повољне услове за развој, маневар и релативно брзо ангажовање војних снага. Резултат процене и предвиђања деловања чинилаца војне доктрине, а посебно безбедносних изазова ризика и претњи, јесте дефинисање нових оперативних потреба, које се исказују кроз оперативне захтеве.

Оперативне потребе су да Војска буде савремено организована, професионална, ефикасна и одржива оружана сила, способна за самостална и здружена дејства према најбољим домаћим и страним искуствима, као и достигнућима научне мисли. Оперативни захтеви се заснивају на реалном и свестраном сагледавању узајамног односа утврђених стандарда и могућности Србије и Црне Горе. Ради остваривања стратегијског концепта Војска мора да располаже правовременим информацијама, да је адекватно обезбеђена и да има изграђене потребне способности за садејство и сарадњу са субјектима система одбране Државне заједнице и сектора безбедности држава чланица, као и са војскама партнерских, савезничких и пријатељских држава. У том контексту, *Војсци се пројектују мисије одбране, учешћа у изградњи и очувању мира у свету и подршке цивилним властима и становништву.*

На начин како се дефинише, војном доктрином се исказују два основна елемента: како се с аспекта војне професије размишља о војним операцијама и како се војска ангажује када изводи војне операције. Мисије Војске у миру јесу изградња и очување мира у свету и подршка цивилним властима и становништву у земљи. Сходно таквом приступу, војне операције се деле на оне које Војска реализује у миру

и на оне које реализује у рату. Операције у миру могу да имају неборбени и борбени карактер, док се у рату изводе само борбене операције. То значи да се у војној доктрини мора развити целокупан спектар војних операција који обухвата: *операције на бојишту* у рату, *операције за изградњу и очување мира у свету* и *операције за подршку цивилним властима и становништву у земљи*.

Војне операције као решења проблема савремених оружаних сукоба

Нови, знатно бројнији задаци, чине неопходним потпуно нови приступ Војске у њиховој операционализацији. Пре свега, може се уочити да је војна делатност изашла из оквира класичног ангажовања Војске само у рату. На основу мисија сада се мора пројектовати целокупно ангажовање војних снага у ономе што се традиционално зове мир и ономе што је класичан рат.

Под *ангажовањем Војске у миру*, према врстама безбедносних ризика и претњи, подразумева се извођење следећих војних операција: *операције превентивног размештања снага, противтерористичке операције, противпобуњеничке операције, операције Војске у случају угрожености људских живота, животне средине и материјалних добара и мировне операције*. Реализовањем операција у миру Војска учествује у решавању ризика и претњи безбедности Државне заједнице и држава чланица, као и у изградњи повољног безбедносног окружења и стања безбедности у свету.

Ангажовање Војске у рату непосредан је допринос политици националне безбедности у процесу решавања војних претњи. Циљ ангажовања Војске јесте да се непријатељ, кроз испољавање њене способности, принуди да одустане од даљих ратних намера, а ако на то не пристане, да се у сукобу присили на прихватање постављених услова. Уколико сукоб ескалира, крајњи циљ Војске мора да буде победа у рату. Војска се ангажује кроз припрему, организовање и извођење борбених операција. Према критеријуму вида борбених дејстава, борбене операције могу да буду *нападне* и *одбрамбене*, а према критеријуму припадности снага – *операције КоВ, операције РВ и ПВО, операције РМ, операције здружених снага* и *операције посебне намене*. Да би се постигао успех у операцијама у рату неопходно је да се обезбеди правремено и потпуно борбено и логистичко обезбеђење за снаге које их изводе. Кумулацијом ефеката појединачних операција остварује се општи циљ ангажовања Војске. Све војне операције, у миру и рату, треба дефинисати, операционализовати и разрадити кроз посебне доктрине за сваки вид Војске, доктрине за рад команди и штабова и логистичке доктрине.

Разматрањем нове суштине војне делатности долази се до проблема знатно другачијих *борбених војних операција* од оних које су познате у класичној теорији. У савременим оружаним сукобима војне операције се изводе у потпуно измењеним условима,⁹ па се поставља питање како то ново окружење изгледа и шта га карактерише. Наиме, новонастало оперативно окружење за борбене војне операције може се описати као: *мултидимензионално, прецизно, нелинеарно, дистрибуирано, једновремено и интегрисано*.¹⁰

Мултидимензионалност се најбоље сагледава у борбеном простору. Војне снаге у савременим условима изводе борбена дејства на знатно ширем простору, па борбени простор превазилази традиционалне физичке димензије: ширину, дужину и висину. Он сада укључује и делове *електромагнетног спектра*. Комуникација и дигиталне везе са другим елементима простиру се изван физичких димензија традиционалне поделе у оквирима националних граница. Такође, борбени простор је дефинисан и *људском димензијом*. Под њом се не подразумевају само војници већ и цивилно становништво на простору на којем се изводе операције, затим породице припадника војске изван тих простора и остали грађани сукобљених страна, али и други народи у свету. Коначно, *временска димензија* борбеног простора постаје посебно значајна. Према савременом концепту, постоји тежња да се искористи иницијатива за успостављање темпа битке, и то се не тежи само да се дејствује брже од непријатеља, већ да се та дејства изводе брзином која је најпогоднија за реализацију плана сопствених снага.

Прецизност се исказује у дејствима и обезбеђењу. Операције војних снага карактеришу синхронизовани напади на читавом борбеном простору. За њих је неопходна велика прецизност, коју омогућавају три развојне компоненте: 1) *дигитализација*, која обезбеђује снагама у сваком ешелону информације неопходне за доношење рационалних одлука; 2) *обједињавање борбених информација* аналитичких тимова у јединствену базу и преглед ситуације на целокупном борбеном простору, и 3) *симулација*, која омогућава да се елементи војних снага формирају на основу кризе која се развија. Приликом *планирања*, вештим коришћењем наведених могућности, операције се постављају на основу реалне ситуације. Прецизност у садашње време излази из оквира предвиђања само прецизног удара и обухвата све аспекте: од развоја и распоређивања снага, преко борбе, до поновног распоређивања или прелажења на друге врсте дејстава. У *пројектовању војне силе* то значи обликовање и ангажовање одговарајућих снага, ефикасно обучених и увежбаних, на правом месту и у право време. У *извођењу борбених операција* прецизност значи прецизан маневар и ко-

⁹ Жоже Сивачек, Бранкица Поткоњак-Лукић, „Нелинеарна битка – операција 21. века“, „Нови гласник“, бр. 4/2003.

¹⁰ *FM 3-0 Operations*, Headquarters Department of the Army, Washington, DC, 14 June 2001.

ректно позиционирање елемената у времену и простору, употпуњено прецизним системима и прецизном муницијом, као и успостављање услова којима се своди на минимум могућност непријатеља да брзо одговори и значајније умањи способности снага. У *заштити*, под прецизношћу снага подразумева се и употреба динамичких препрека, синхронизованих временски и просторно, које изазивају заштитне или обликујуће ефекте. Поред тога, противваздушна и противракетна одбрана, на основу обавештајне делатности, ефикасније се ангажују за супротстављање свакој способности непријатеља у сваком ешелону. У *подршци*, под прецизношћу се подразумева правовремено и потпуно обезбеђење наоружања, горива и поправки, као и обезбеђење људства. Свеукупно, ојачава се заједничка свест о ситуацији, о захтевима и о расположивим средствима.

Нелинеарност је најочигледнија у физичком простору. Војне снаге обављају задатке на целокупном борбеном простору – не само груписањем борбене моћи на линији фронта. Нелинеарност у операцијама не условљава ригидну организацију простора на фронт, дубину и позадину. Уместо тога, борбени простор је флуидан: мења се као што се мења општа ситуација током трајања припреме и извођења задатка. Прихватају се ризици везани за међупростор између јединица, што није случај у традиционалним додирним операцијама, па команданти и војници морају имати бољи преглед и виши ниво свести о ситуацији. Нелинеарност, такође, повећава захтеве саставним елементима за безбедношћу околног простора. Хуманитарне мисије и мировне операције обично се изводе нелинеарно, према физичким карактеристикама инфраструктуре зоне операција или на основу задатка.

Дистрибуираност садржаја даје оперативном окружењу посебне специфичности. Војне акције у борбеним операцијама све више се изводе у дубини, ширини и висини борбеног простора. Такве операције су дистрибуиране, што значи да се изводе на месту и у време где је и када то неопходно. Дистрибуираност омогућава елементима војних снага да искористе предности међусобно умрежених комуникација и избежавану тенденцију да користе ланац командовања као ланац информација. Кључ за дистрибуиране операције јесте давање овлашћења командантима и војницима да користе своју иницијативу, снагу воље и професионалну експертизу у обављању критичних задатака у свим ешелонима. *Дисперзија снага омогућава* потчињенима да делују независно у оквиру командантове намере, што води до синергетских ефеката који превазилазе синхронизацију од стране централизованих штабова. Дистрибуиране операције доприносе динамици, уз већу флексибилност за реаговање на бројне промене ситуације. Постоје извесне функције које се најбоље извршавају централизованим, примарним управљањем ресурсима. Снаге у савременим операцијама настоје да обаве сваку функцију коришћењем најбоље оперативне шеме, дистрибуирано или централизовано. Симулације и оперативно ис-

куство показали су да је најбољи приступ следећи: *јединствен развој замисли, паралелно планирање*, уз координацију коју омогућава дигитализација, и *дистрибуирано извођење операција*.

Једновременост у обављању активности и операција јесте ново квалитативно својство. Концепт децентрализованих операција, које су мултидимензионалне, прецизне, дистрибуиране и нелинеарне, омогућава извођење истовремених активности на целокупном борбеном простору. Дигитализација омогућава истовремено планирање, координацију и извођење акција. Свака од тих акција производи неки ефекат, а њихов збир је већи него да су извођене независно и секвенцијално. Уместо једног, просторно концентрисаног (сасређеног) напада, изводе се серије дистрибуираних напада, што је више могуће истовремено. Да би дистрибуиране операције имале одлучујући ефекат изводе се темпом и редоследом које противник не може да издржи. Команданти непосредно одређују критичне циљеве и редослед дејстава да би надвладали борбене структуре и структуре за подршку противника, а све ради изазивања његовог брзог пораза или колапса. На индикацију о колапсу ангажују се високо мобилне снаге, које користе ватру и маневар да би задобиле контролу и доминацију на одређеном борбеном простору. Принцип једновремености дејства један је од најважнијих принципа за успех одлучујућих операција.

Интегрисаност снага и ангажовања показује потпуну компатибилност новонасталог оперативног окружења. Савремене операције су потпуно интегрисане са здруженим, мултинационалним и невладиним партнерима. Почев од пријема задатка, преко распоређивања, извођења операција и прелажења на следеће операције, елементи војних снага функционишу као интегрални део јединственог система. Војне снаге у новим условима обично делују у спрези са једном или више невладиних агенција, као што су Међународни црвени крст, Уједињене нације итд. Таква интегрисаност у операцијама омогућава војсци да искористи све предности ситуације у борбеном простору.

На основу наведеног, у новом контексту војне снаге би биле суочене с мноштвом потпуно различитих критичних ситуација и много опција за реаговање које се традиционалном војном логиком тешко могу пратити. Информационе функције, зависно од прецизности, тачности и правремености, утичу на убрзање или успоравање борбених активности.¹¹ Због тога је доминирање електромагнетним спектром барем толико значајно колико и доминирање ситуацијом у ваздушном простору и на копну.¹² За ту димензију бојишта, која је у прошлости често препуштана техничким стручњацима, неопходна је сада командантова пажња исто колико и за класичну копнену војну акцију.

¹¹ Toby Edison, *Rugby and the OODA Loop*, Rugby Magazine, February – March 2002.

¹² Thomas J. Czerwinski, „Command and Control at the Crossroads“. Parameters, Autumn 1996, pp. 121–132. <http://www.army.mil/usawc/Parameters/96autumn/czerwins.htm>

Најзначајнија карактеристика новог оперативног окружења јесу људи (војници и цивили).¹³ Јер, без обзира на то какво се оружје стави у руке војника, борбена дејства се завршавају суровим сусретом с непријатељем и ступањем у борбу прса у прса. Те непријатне акције обављају борци који морају да покажу посебан степен храбрости, одлучности и професионалне одговорности, знатно виши од оног у досадашњим класичним војним сукобима. Ниједно борбено дејство се не може до краја претпоставити, а најмање људска воља и морална чврстина противника. Тај елеменат је, можда, највећи нелинеарни чинилац војних операција. Ако борци на противничкој страни имају велико знање и довољно верују у оно за шта се боре, они неће препустити победу док не буду физички елиминисани или док не буде уништена њихова ментална решеност.

У новој организацији бојишта заступљена су одлучујућа дејства, дејства за обликовање ситуације и активности које омогућавају трајање дејстава. Основна новина је стратегијска могућност реаговања. То није само брже распоређивање постојећих (формацијске) снага у простору, већ обухвата формирање, обуку, брзу дисперзију и истовремено ангажовање нових одговарајућих снага у одговарајуће време и на одговарајућем месту.¹⁴ Према новом концепту, снаге се више оријентишу на циљеве који су им одређени, а мање на физички додир с другим, садејствујућим саставима. Знатно чешће се изводе и операције специјалних снага. Због свега тога, неопходне су софистицираније мере за постизање ефикасности. Такође, у очекиваном, веома сложеном окружењу информације у реалном времену су капитална вредност,¹⁵ а командант и његови сарадници морају да буду способни да на другачији начин представе, опишу, усмере и воде ток операција. То условљава снажан утицај информационе технологије на нову концепцију рада команди. Наиме, оне сада у потпуно новом (виртуелно) окружењу планирају и организују дејства, и стварају визију борбеног простора и противника.¹⁶

У идеалном случају борбена дејства су симултана, тако да „шокирају“ непријатеља и често изазивају парализу.¹⁷ Када су средства и подршка недовољни за симултану акцију, планирају се секвенцијална дејства. Посебно се разматрају: *борбена асиметрија, дејства у насељеним местима, стална претња од оружја за масовно уништавање и двостерно кретање технологије*.¹⁸

¹³ Alistair Irwin, „The Buffalo Thorn: The Nature of the Future Battlefield“, „The Journal of Strategic Studies“ 19 (December 1996) 4, pp. 227–251.

¹⁴ Же Сивачек, Бранкица Поткоњак-Лукић, *исто*.

¹⁵ James J. Schneider, „Chaos, Complexity, and the Promise of Information Warfare“, „Joint Force Quarterly“, Spring 1997. pp. 55.

¹⁶ Francisco N. Cruz. Jr. Lt Col, „Strategy and Center of Gravity“, „Air Force Review“, Vol 2, No 2, 1998.

¹⁷ John N. T. Shanahan, „Shock-Based Operation: New Wine in an Old Jar“, „Air & Space Power Chronicles“, 2 May 2001, <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/cc/shanahan.html>

¹⁸ Anthony H. Cordesman, *Asymmetric Warfare Versus Counterterrorism*, Washington, Center for Strategic and International Studies, 2001, 43 p.

Иницијатива команданта и агилност снага дају војној операцији дух офанзиве. Да би контролисао реакцију противника, командант са својим борбеним саставом напада непријатеља тамо где је најосетљивији – на центар моћи. Једини успех који се вреднује јесте остварење крајњег циља: војне акције које нису у функцији установљеног циља узалудно су трошење ресурса и времена.¹⁹

Велике промене у оперативном окружењу наглашавају повећану сложеност операција. Више него готово у било којој доктрини до сада војне снаге се офанзивно ангажују. Борбена дејства се не изводе само уколико претпостављени командант то нареди²⁰ – претпостављени се појављује не да нареди извођење, већ да прекине вођење борбених дејстава.

Оно што је сигурно ново за будућност војних операција јесте прихватање чињенице да су све димензије наведеног оперативног окружења испреплетене. Због тога ће суштински значај имати вођење здружене операције као целине, с једним командантом, а не, као што је то често било до сада, као низ одвојених и лоше координисаних видовских операција, с дислоцираним командама које се често понашају и као супарничке.²¹

Закључна разматрања

Може се закључити да је *савремена војна операција идејно концентрисана активност војних снага које предузимају акцију, преузимају и задржавају иницијативу, граде и одржавају силину војне моћи и експлоатишу успех до коначног остварења постављеног циља.*

Како је *војна операција* квантификативни (мерљив) елеменат оружаног сукоба, у *савременим условима* она се може димензионирати и, преко садржаја борбених дејстава – обликовати. Категорије које формирају структуру која димензионира и обликује војну операцију јесу: *људи, ратна техника, енергија, информација, простор и време.* Четири прве категорије (људи, ратна техника, енергија и информација) чине *ресурс*, који се исказује *квантитетом* и *квалитетом*. Простер се исказује *димензијом*, а време *трајањем*.

Свака страна у рату и оружаном сукобу тежи да сачува ресурсе (или барем да их што мање троши). Како су ресурси ограничени, а њихов најбитнији елеменат – *човек, доминантна је категорија*, то свака страна прибегавала борбеним дејствима у којима се ресурси (пре свега људи) најмање троше (штедња једних ресурса изазива повећање потрошње других). Као норма (стандард) за обликовање војне опера-

¹⁹ John A. Warden, *The Air Campaign Planning for Combat*, National Defense University Publication, 1988.

²⁰ FM 3-0 Operations, исто.

²¹ *Joint Warfare of the Armed Forces of the United States*, Joint Publication 1, 14 November 2000.

ције у савременом оружаном сукобу прихваћена је *максимална штедња људи и рационално трошење ратне технике и енергије*, а све то на рачун коришћења изузетно *велике количине информација*.²² Простор и време такође спадају у категорије које се морају максимално уважавати и рационално користити.

Према наведеним становиштима, са аспекта стратегије одбране и војне доктрине, војна операција треба да буде: по људима – *немасовна*; по ратној техници и енергији – *неисцрпна*; по информацијама – *потпуно обезбеђена*; по простору – *на великом простору* и по времену – *краткотрајна*.

²² Под *информацијом* се не подразумевају само класични подаци, већ, пре свега, *знање* како да се ти подаци најрационалније и најефикасније користе и постану предност у односу на противника.

Ангажовање снага у операцијама „Партнерства за мир“ под вођством Северноатлантског савеза

Мирослав Глишић, капетан*

Политичко-војни оквир за операције „Партнерства за мир“ под вођством Северноатлантског савеза

Стратешким концептом НАТО-а за 21. век предвиђена је могућност да НАТО може да се ангажује за реализацију операција колективне одбране својих чланица, према чл. 5 Вашингтонског споразума, и операција одговора на кризу које нису предвиђене тим чланом. *Операције колективне одбране* реализују земље чланице НАТО-а по аутоматизму, са унапред одређеним снагама и средствима. *Операције одговора на кризу* изводе земље чланице НАТО-а потпомогнуте својим партнерима, са којима, на основу концепта *Комбиноване здружене наменске снаге*, образују привремене саставе за сваку кризу понаособ.¹ Ради обезбеђења способности за заједничко деловање снага земаља савезника и земаља партнера приликом реализовања операција одговора на кризу које нису предвиђене чл. 5 Вашингтонског споразума, у оквиру иницијативе *Према партнерству за 21. век – унапређено и оперативније партнерство (Towards a Partnership for the 21st Century – The Enhanced and more Operational Partnership)*, усвојен је документ под називом *Политичко-војни оквир за операције „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а (Political-Military Framework for NATO-led PfP Operations)*. Те операције „Партнерства за мир“ чине операције одговора на кризу које нису дефинисане чл. 5 Вашингтонског уговора у којима се ангажују снаге НАТО-а и у којима дају допринос земље чланице „Партнерства за мир“. Политичко-војни оквир за операције „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а омогућава партнерима да учествују у припреми и реализацији операција „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а и да допринесу политичком усмеравању и надзирању тих операција. Међутим, коначно право одлучивања у тим операцијама припада *Северноатлантском савету*, као највишем телу НАТО-а, у чији састав нису укључени представници земаља партнера. Земља партнер у операцијама „Партнерства за

* Аутор је из Института ратне вештине.

¹ *The Alliance's Strategic Concept*, Washington Summit, 1999 (paragraph 31); *Allied Joint Doctrine*, AJP-01(B), NATO Standardization Agency, Brussels, 2001, (chapter 1&22).

мир“ под вођством НАТО-а ангажује се у три фазе:² *фази консултација, фази планирања и консултација, и фази реализације.*

Раздобље које није повезано ни са једном конкретном кризом или операцијом, а током којег се обављају опште припреме за могуће учешће земаља партнера у некој операцији под вођством НАТО-а, условно се назива *некризна фаза*. Током те фазе све земље партнери добијају једнаку могућност да се кроз *Индивидуални програм партнерства* и *Процес планирања и ревизије*, према начелу самодиференцијације, припреме за могуће учешће у операцијама „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а. При томе, важно је да обим у којем земље партнери буду користили те могућности знатно утиче на одлуку Северноатлантског савета да их прихвати као partnере који могу да допринесу извођењу конкретне операције. А будући да је већини земаља чланица „Партнерства за мир“ пријем у пуноправно чланство НАТО-а и у Европску унију главни спољнополитички циљ тежиће да у свакој прилици буду именоване као земље партнери које могу да допринесу извођењу конкретне операције.

Фаза консултација обично произилази, постепено, из редовних консултација о безбедносној ситуацији у оквиру Савета за евроатлантско партнерство. Требало би да у ту фазу буду подједнако укључене све земље партнери. Тежиште фазе је на размени података и процена. Када се процени да би се могло показати неопходним покретање операције „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а, земља партнер која размишља о томе да допринесе извођењу такве операције треба о томе да обавести Северноатлантски савез. Фаза консултација завршава се одлуком Северноатлантског савета да се отпочне с војним планирањем потенцијалне операције. Тиме се формално прихватају земље партнери које би могле да допринесу извођењу такве операције, али нови партнери за које се сматра да могу да дају свој допринос могу да се укључе и током фазе планирања и консултација.

У *фази планирања и консултација* настављају се опште консултације и размена информација са свим партнерима у оквиру Савета за евроатлантско партнерство. Истовремено, земљама партнерима које би могле да допринесу извођењу операције омогућава се да се информишу и укључе у све релевантне аспекте планирања и друге припремне активности на вишем степену него остали. Због тога се консултације у вези с планираном операцијом одржавају у форми „19 + n земаља партнера“.

У изради варијаната планова за операције „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а могу да буду укључени официри из земаља партнера распоређени на интернационалним функцијама и у структурама НАТО/„Партнерство за мир“, а нарочито они који се налазе у

² *Political-Military Framework for NATO-led Operations, Appendix A, Partnership for Peace, an Enhanced and Operational Partnership, Washington Summit, 1999.*

одељењима за „Партнерство за мир“ при штабовима НАТО (*PfP Staff Elements – PSE*). Земље партнери које би могле да дају допринос у извођењу операције укључене су у процес доношења одлука тако што учествују у припреми одлука које треба да донесе Северноатлантски савет. У случају неслагања приликом доношења одлука, земље партнери могу да се дистанцирају од одлуке и да се, ако буду сматрале неопходним, на крају повуку. Припреме за командовање евентуалном операцијом обухватају припреме за одговарајуће учешће официра из земаља партнера које би могле да допринесу извођену операције. Током фазе планирања и консултација завршава се и формални процес прихватања и оверавања партнерских доприноса, мада, ако буде неопходно, тај процес може да се заврши и у току извођења операције.

Након званичног признавања земаља партнера које могу да допринесу извођењу операције успоставља се образац партнерско-савезничких односа за даљу сарадњу, која се реализује кроз следеће етапе:

– покретање иницијативе Северноатлантског савета и упућивање позива земаљама партнерима које могу да допринесу реализацији операције;

– укључивање земље партнера у процес уобличавања одлука кроз консултације у оквиру Савета за евроатлантско партнерство и других форума у форми „19 + n земаља партнера“;

– одлука Северноатлантског савета о заједничком реализовању операције.

Током *фазе реализације* операције најнепосреднији облик учешћа земље партнера одвија се у оквиру концепта *Комбинованих здружених наменских снага* и подразумева њен допринос у војним капацитетима и учешће у командним аранжманима. Земља партнер, додељивањем својих капацитета кроз концепт *Комбинованих здружених наменских снага*, активно учествује у формирању *ad hoc* мултинационалне формације која има задатак да реализује конкретну операцију „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а. Учешће земље партнера у командним аранжманима приликом реализације операције зависи од командних потреба за одређену операцију и од тога колико ће земља дати снага и капацитета. Учешће земље партнера у командним аранжманима такође се одвија у оквиру концепта *Комбинованих здружених наменских снага*. У начелу, земље партнери ће обезбеђивати кадар само за дужности у штабовима који се налазе непосредно у ланцу командовања *Комбинованих здружених наменских снага*. У вишим штабовима, нарочито на стратегијском нивоу, земље партнери које пружају допринос биће заступљене преко официра за везу или војних представника. Официри за везу или војни представници биће распоређени у броју неопходном да се задовоље и потребе земље партнера и захтеви војних структура НАТО-а за тесном координацијом и разменом информација о војнооперативним аспектима у току реализације одређене операције. Могући аранжмани који би об-

ухватили одељења за „Партнерство за мир“ при штабовима НАТО-а и партнерске офицере за везу по препоруци војних власти НАТО-а такође могу да имају извесну улогу.

Да би се повећале способности партнерских снага да допринесу операцијама „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а, заједно са политичко-војним оквиром за операције „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а, усвојен је и *концепт оперативних способности за операције „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а*.³ Концептом су обухваћени и развијени чиниоци значајни за реализацију операција „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а, као што су:

- пул(ови) партнерских снага и капацитета;
- формирање мултинационалне формације;
- мирнодопски сараднички односи;
- механизми израде процена и добијања повратних информација;
- механизми омогућавања.

Под пул(овима) се подразумевају све партнерске снаге и капацитети које су земље партнери пријавиле кроз *процес планирања и ревизије* или кроз друге одговарајуће инструменте и тиме их ставиле на располагање за операције „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а. Они се идентификују и даље разрађују кроз концепт оперативних способности.

Мултинационалне формације, формиране од земаља партнера или од земаља партнера и савезника, моћи ће да буду укључене у концепт оперативних способности ако се са тим сложе земље учеснице мултинационалних формација.

Делотворни мирнодопски сараднички односи олакшавају припрему снага и капацитета и њихову интеграцију за реализацију операције „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а. Због тога се концептом оперативних способности предвиђа унапређивање мирнодопских сарадничких односа између партнерских и савезничких команди, штабова и јединица.

Механизми израде процена и добијања повратних информација важан су чинилац у оквиру концепта оперативних способности, који је предвиђен као оквир за израду процена и обезбеђивање повратних информација о оперативним способностима пријављених партнерских земаља. Тиме се олакшава процес формирања снага и њиховог „кројења“ према задацима, и повећава способност НАТО-а да реализује дуготрајне операције. Након процене да пријављена земља партнер има одговарајућу способност, планери НАТО-а могу без двоумљења да рачунају да је та земља спремна да допринесе извођењу операција „Партнерства за мир“ под вођством Северноатлантског савеза.

³ *Operational Capabilities Concept for NATO-led PIP Operations, Appendix D, Partnership for Peace an Enhanced and More Operational Partnership*, Washington Summit, 1999.

Механизми омогућавања развијени кроз концепт оперативних способности у облику подршке земљи домаћину и аранжмана о унакрсном сервисирању, базирању, ваздушном простору и транзиту олакшавају реализацију операција „Партнерства за мир“ под вођством Северноатлантског савеза.

Операције одговора на кризу које нису предвиђене чл. 5 Вашингтонског споразума

Операције одговора на кризу које нису предвиђене чл. 5 Вашингтонског споразума јесу мултифункционалне операције које обухватају политичке и војне активности, као и активности цивилних структура, према међународном праву, укључујући међународно хуманитарно право, ради доприноса у спречавању и решавању конфликта и управљања кризама.⁴ За разлику од операција колективне одбране, у операцијама одговора на кризу које нису предвиђене чл. 5 Вашингтонског споразума не постоји аутоматско ангажовање снага, већ се у њима могу ангажовати снаге земаља партнера и осталих земаља које нису чланице Северноатлантског савеза. Под тим операцијама се подразумевају следеће војне операције и сродне активности: 1) операције подршке миру; 2) хуманитарне операције; 3) операције пружања помоћи приликом катастрофа; 4) операције трагања и спасавања; 5) операције евакуације цивила; 6) операције извлачења; 7) операције пружања војне помоћи/подршке цивилним властима, и 8) операције подршке спровођењу санкција и ембарга.

Операције подршке миру обухватају активности војних снага и дипломатских и хуманитарних организација усмерене на одржавање мира, наметање мира и спречавање конфликта, успостављање мира, изградњу мира и хуманитарну помоћ. Те операције се изводе под покровитељством Уједињених нација и Организације за европску безбедност и сарадњу.

Хуманитарне операције дефинисане су као мисије које се предузимају ради ублажавања људских патњи, посебно у околностима када одговорне власти не могу да обезбеде одговарајућу подршку становништву. Кроз оквир за реализовање операција под вођством НАТО-а савезничке и партнерске снаге могу да предузимају активности везане за подршку хуманитарних операција. Те активности могу да претходе или да прате активности које предузимају специјализоване цивилне организације. Хуманитарне операције могу да буду одговор на земљотрес, поплаве и глад, или на радиоактивну, хемијску и биолошку контаминацију. Такође, могу се предузети због ратних последица или у условима политичког, религијског и етничког прогањања. По-

⁴ *Allied Joint Doctrine*, исто.

стоје две основне поткатеорије хуманитарних операција: помоћ избеглим и расељеним лицима и хуманитарна помоћ.

Операције за пружање помоћи приликом катастрофа тесно су повезане с хуманитарним операцијама и реализују се ради пружања прве помоћи у спасавању људских живота и осталих друштвених вредности које су угрожене катастрофама изазваним људском непажњом и природним непогодама. Будући да катастрофе непосредно угрожавају људске животе, неопходна је веома брза реакција савезничких и партнерских снага. Због тога би те операције најчешће изводиле снаге које се случајно нађу у близини места катастрофе услед претходних вежби или операција. Међутим, пошто такве ситуације захтевају тренутно санирање последица, њих ће најчешће решавати сопственим снагама и средствима држава коју је задесила катастрофа.

Операције претраге и спасавања изводе се ради проналажења и спасавања припадника савезничких и партнерских снага када се нађу у опасности. За њихово извођење неопходне су строго дефинисане процедуре и предузимају их специјално за то обучени и опремљени састави.

Операције евакуације цивила предузимају се ради премештања на безбедно место угрожених цивила у страниој земљи у којој ескалира криза. Снаге које изводе те операције морају да имају капацитете за безбедан транспорт и нужно медицинско збрињавање особља које је евакуисано.

Операције извлачења јесу мисије у којима снаге савезника и партнера штите или помажу мисије Уједињених нација и других међународних организација приликом повлачења из кризних региона. Снаге ангажоване у тим операцијама морају да поседују сличне способности као снаге које се ангажују у операцијама евакуације цивила.

Операције пружања војне помоћи/подршке цивилним властима обухватају све војне активности којима се обезбеђује привремена подршка цивилним заједницама и властима када је то дозвољено правним нормама и када су околности такве да цивилне власти не могу саме да реше проблем.

Операције подршке спровођењу санкција и ембарга значе употребу снага савезника и партнера ради обезбеђења примене санкција и ембарга које је завео Савет безбедности Уједињених нација.

Концепт комбинованих здружених наменских снага

Концепт комбинованих здружених наменских снага (The Combined Joint Task Forces Concept) развија *комбиноване здружене наменске снаге* (у даљем тексту *CJTF*) као елеменат *снага за реаговање*. Оне се формирају ради ангажовања у одређеним кризним ситуацијама на конкретном простору, у конкретном времену и са тачно дефи-

нисаним циљем и задацима. Снаге су комбиноване јер имају мултинационални карактер, наменске су јер су формиране од постојећих снага ради обављања тачно дефинисаног задатка и здружене јер их сачињавају сви видови војске.⁵ Формирање тих снага резултат је процене да ће у свету, посебно у ширем региону Европе, доминирати регионални сукоби и кризе за чије је решавање погодније ангажовање мањих и оперативнијих наменских снага. Развојем и применом *CJTF* треба да се омогући.⁶

1) већа покретљивост јединица и што брже ангажовање у зони употребе;

2) повећање способности НАТО-а да у што краћем времену развије наменске снаге за извођење мултинационалне и интервидовске операције (операције одговора на кризу које нису предвиђене чл. 5 Вашингтонског споразума и операције колективне одбране);

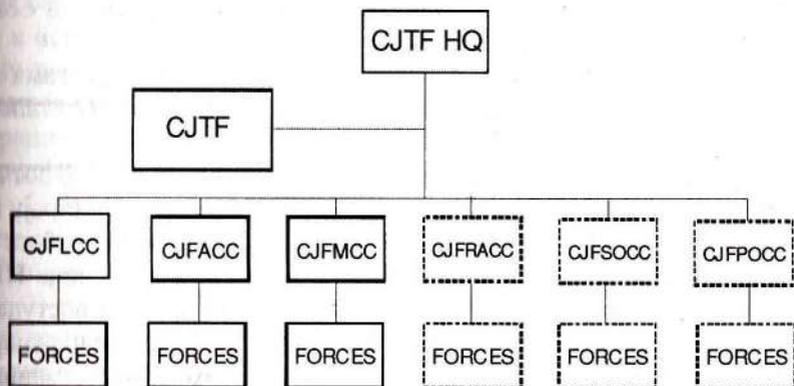
3) да Европска унија самостално изводи операције, са одвојивим али не и одвојеним капацитетима НАТО-а, ради очувања регионалне безбедности.

Концептом *CJTF* нису предвиђене стално задејствоване формације које би се могле тренутно ангажовати за наменске задатке, већ су, ради операционализације концепта *CJTF*, формирана језгра тих снага при регионалним командама НАТО-а. Та језгра чине штаб *CJTF* и састоје се од сталних и повремених штабних елемената.

Комбиноване здружене наменске снаге, преко Војног комитета, потчињене су Северноатлантском савету. Приликом ангажовања *CJTF*, њихова структура организована је на три нивоа:⁷

– штаб комбинованих здружених наменских снага (*Combined Joint Task Force Headquarters – CJTF HQ*);

Шема 1

Структура комбинованих здружених наменских снага

⁵ *The Combined Joint Tasks Forces Concept*, Brussels Summit, 1994 (paragraph 1).

⁶ *Allied Joint Doctrine*, исто.

– елементи командовања комбинованим здруженим снагама (*Combined Joint Force Component Commands – CJFCC*);

– додељене снаге за операцију (*Assigned Forces*).

Штаб комбинованих здружених наменских снага је развијени, мултинационални и мултисервисни штаб, променљиве величине, потчињен команданту *CJTF (Commander CJTF – COMCJTF)*. Елементи командовања комбинованим здруженим снагама (*Combined Joint Force Component Commands – CJFCC*) јесу штабови који су комуникационо и информационо оспособљени за командовање додељеним снагама. Директно су потчињени штабовима комбинованих здружених наменских снага. Приликом потпуног развијања *CJTF*, елементе командовања комбинованим здруженим снагама чине следеће компоненте:

– елементи командовања комбинованим здруженим снагама копнене војске (*Combined Joint Force Land Component Command – CJFLCC*);

– елементи командовања комбинованим здруженим снагама ратног ваздухопловства (*Combined Joint Force Air Component Command – CJFACC*);

– елементи командовања комбинованим здруженим снагама ратне морнарице (*Combined Joint Force Maritime Component Command – CJFMCC*).

Зависно од намене мисије и величине додељених снага, могу да буду успостављени и елементи командовања здруженим снагама за посебне намене, као што су:

– елементи командовања комбинованим здруженим снагама за заштиту територије (*Combined Joint Force Rear Area Component Command – CJFRACC*);

– елементи командовања комбинованим здруженим снагама за специјалне операције (*Combined Joint Force Special Operations Component Command – CJFSOCC*);

– елементи командовања комбинованим здруженим снагама за психолошке операције (*Combined Joint Force Psychological Operations Component Command – CJFPOCC*).

Додељене снаге за операцију (*Assigned Forces – FORCES*) потчињене су елементима командовања здруженим снагама. Формирају их земље чланице НАТО-а и земље партнери када је то потребно. У *CJTF* могу да буду укључене и остале земље које нису чланице НАТО-а и „Партнерства за мир“. Снаге свих земаља морају да поступају према усаглашеним процедурама и поступцима. Када земље партнери и остале земље учествују у формирању *CJTF*, њихови представници требало би да буду укључени у штаб комбинованих здружених наменских снага. Ангажовано особље из земаља партнера и осталих зема-

⁷ Исто.

ља мора да пружи увид у способности својих снага одређених за извођење заједничке операције.

Ангажовање *CJTF* од тренутка издавања наређења за извођење операција одговора на кризу које нису предвиђене чл. 5 Вашингтонског споразума састоји се од неколико фаза, са тачно дефинисаним временом и активностима. Формирање и достизање потребног нивоа готовости за оперативну употребу одвија се према следећем:

– опремање јединица;

– стављање у оперативну употребу дела штаба и приштапских јединица (стални штабни елементи), у року од седам дана;

– довођење главнине јединица, у року од 15 до 20 дана;

– распоређивање снага ојачања и подршке, у року од 20 до 30 дана.

На основу наведеног, може се закључити да је време готовости за ангажовање тих снага око 30 дана. Међутим, одређени наменски састави могу да се ангажују и у року од 15 дана.

Значај интероперабилности земље партнера за реализацију операција „Партнерства за мир“ под вођством Северноатлантског савеза

Садржај операција одговора на кризу које нису предвиђене чл. 5 Вашингтонског споразума много је комплекснији од садржаја операција одржавања мира и хуманитарних операција, у којима су, према одредбама *Оквирног документа „Партнерства за мир“*, могле да буду ангажоване земље партнери.⁸ То је условило повећање значаја интероперабилности између савезничких и партнерских снага у *CJTF* ради успешног извођења заједничких активности. Интероперабилност је способност снага савезника и, када је потребно, снага земаља партнера и осталих земаља за заједничку обуку, вежбе и успешну реализацију поверених мисија и задатака.⁹ Недостатак интероперабилности један је од највећих ризика у реализацији здружених операција јер ограничава укупне способности мултинационалних снага да ефикасно дејствују. Недостатак интероперабилности огледа се кроз:¹⁰

1) разлике у процедурама и тактичким поступцима снага које долазе из различитих земаља. Те разлике негативно утичу на ефикасност заједничких активности;

2) разлике у језику и појмовно-категоријалном апарату приликом комуницирања, што може да доведе до различите интерпретације мисије и поверених задатака;

⁸ *Partnership for Peace: Framework Document*, Brussels Summit, 1994 (paragraph 3).

⁹ *NATO Glossary of Terms and Definition*, AAP-6, NATO Standardization Agency, Brussels, 2003 (page 2-I-7).

¹⁰ *Allied Joint Doctrine*, исто.

3) недостатак компатибилности техничких система, што може да изазове техничке сметње;

4) неспособност за размену информација и обавештајних и техничких података;

5) неспособност за коришћење заједничких ресурса, чиме се угрожавају логистичке способности.

Командант *CJTF*, због наведеног, пре почетка операције треба да процени степен достигнуте интероперабилности између опреме и процедура снага савезника и партнера, па тек након тога да донесе коначну одлуку о начину употребе снага. Наиме, свака земља партнер мора да достигне интероперабилност у *CJTF* кроз:¹¹

1) обученост особља и јединица за примену доктрина, процедура и поступака НАТО-а;

2) примену опреме која испуњава услове прописане уговорима о стандардизацији НАТО-а (*NATO Standardization Agreement – STANAG-s*);

3) стварање могућности за ангажовање штабних официра у реализацији постављених задатака унутар штабова НАТО-а и штабова организованих за операције под вођством НАТО-а;

4) стварање могућности за интеграцију снага одређених за мисије „Партнерства за мир“ са снагама НАТО-а, под вођством НАТО-а, у комбиноване здружене наменске снаге.

¹¹ *Allied Joint Logistic Doctrine*, AJP-Y, Military Agency for Standardization, Brussels, 1999 (chapter, paragraph 0408).

Утицај технологије на вођење операција копнене војске

Др *Славко Покорни*, пуковник*

Увод

Анализом садржаја нових основних докумената оружаних снага САД уочава се да се у њима отворено признаје значај технологије (техничког чиниоца) и експлицитно наводи њен утицај на вођење операција. Тако се у закључку *Заједничке визије 2020* каже:¹ „Ова визија признаје значај технологије и технолошких иновација за војску Сједињених Америчких Држава и њене операције“. Међутим, у САД спесни су да и друге земље теже технолошком развоју и да их у неким областима могу сустићи, па се у истом закључку каже: „Истовремено, наглашава (*Визија 2020*, напомена аутора) да технолошке иновације морају бити праћене интелектуалним иновацијама које воде ка променама у организацији и доктрини... Тек тада можемо постићи пун потенцијал здружених снага – одлучујуће могућности у целокупном опсегу војних операција. Таква визија зависи од оспособљености, искуства и обуке људи који чине тоталне снаге и њихов командни кадар“ (појмови који су у овом раду наведени на енглеском језику дефинисани су у речнику Министарства одбране САД).²

Технологија – једна од карактеристика услова вођења операција

Технологија се убраја у једну од шест карактеристика (чинилаца, димензија, *dimensions*) услова у којима се изводе операције КоВ Сједињених Држава. Технологија *проширује могућности командног кадра*, јединица и војника и утиче на начин вођења (планирање, припрема, извођење и непрекидна процена) операција у целокупном спектру

* Аутор је наставник у Војној академији.

¹ *Заједничка визија 2020 (Joint Vision 2020, Director for Strategic Plans and Policy, J5: Strategy Division, US Government Printing Office, Washington DC, June 2000)*, „Информативни билтен превода“, ЦВНДИ, бр. 1/2002.

² JP-1-02 Dictionary of Military and Associated Terms, Department of Defense <http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict>.

у миру, конфликтној ситуацији и рату. На пример, команданти и штабови процењују разлике у могућностима снага КоВ у поређењу с мултинационалним снагама када праве планове, припремају снаге и процењују могућности њихове употребе. Квалитетне информације које се обезбеђују савременим комуникационим системима и системима за извиђање, осматрање и обавештајну делатност (*Intelligence, Surveillance, Reconnaissance – ISR*)³ помажу командном кадру у доношењу одлука. Борбене команде користе могућности савремених микропроцесора и телекомуникација за брже и прецизније прикупљање, обраду, складиштење, приказивање и расподелу информација. Технологијом се побољшавају издржљивост и заштита војника, и на тај начин повећавају могућности за обављање задатака. На основу технологије војска је добила смртоносна и несмртоносна оружја већих могућности, боље пројектиле, енергенте и изворе енергије. Променама у аквизицији циљева, муницији и системима лансирања и вођења повећава се убојитост. Побољшаним системима за командовање и управљање *C2 (Command and Control – C2)*, подршку операцијама и управљање информацијама повећавају се оперативне могућности.

У доктринарним документима се полази од претпоставке да ће у било којој операцији *противник поседовати неку врсту савременог оружја*. То може да буде веома различито оружје, почев од рачунара прикљученог на Интернет до оружја за масовно уништавање. Претпоставља се да противник може да поседује информациону технологију или могућности као што су сателитски снимци, уређаји за лоше услове видљивости или оружје велике прецизности. То се сматра асиметричном претњом за снаге копнене војске. Због тога се посебан значај придаје обавештајној припреми – да би снаге на време биле упозорене на такву врсту опасности. Оперативни успеси се не могу постићи без утврђивања могућности противника (јачине и недостатака).

У оквиру увођења савремене технологије подразумева се да ће командни кадар морати да *обједињује могућности јединица са различитим степеном модернизације*, од оних са најсавременијим средствима („дигиталне снаге“ са много већим ватреним и маневарским могућностима) до оних које таква средства (могућности) немају. То је посебно изражено код мултинационалних снага због технолошких, организационих и доктринарних разлика. Такође, наглашава се да *САД нема монопол на технологију* и да и противник може да користи технологију за постизање оперативних циљева. Констатује се да никад у историји могућности приступа савременој технологији нису биле тако велике, и да на глобалном тржишту савремене системе може да набави и противник који нема истраживачке и развојне капацитете. Одатле логично произилази да се мора припремати и за противни-

³ О појмовима *C2, ISR* и слично: С. Покорни, *Савремени командно-информациони системи противваздушне одбране*, „Нови гласник“, бр. 1/2000, стр. 5–16.

ка који ће користити технологију на веома савремен начин, али који се битно разликује од начина на који снаге САД користе исту технологију. Констатује се да се чак и са *предностима супериорне технологије не може увек победити у операцијама на копну* и да ће у тим условима пре победити страна која вештије користи борбене могућности. Исход борби операција зависи од обучености војника и ефикасности командовања. Међутим, та чињеница не умањује позитивне ефекте савремене технологије, већ се од војника и командног кадра захтева да схвате и вешто користе потенцијалне могућности савремене технологије у вођењу свих врста операција.

Утицај технологије на вођење појединих врста операција снага копнене војске

У правилу КоВ-а⁴ дефинисане су четири врсте операција које изводи КоВ САД: нападне (*offense*), одбрамбене (*defense*), за стабилизацију (*stability*) и за подршку (*support*). Основни ставови садржани у *Правилу КоВ САД (FM 3-0)* односе се на утицај технологије на вођење офанзивних и дефанзивних операција, као и операција које су подршка операцијама које изводи КоВ, а затим и на однос човека (војника), командни кадар и технологије (техника).

Нападне операције

У правилу се констатује да технологија *мења начине на које снаге савремене КоВ изводе напад*. Наиме, информациона технологија омогућава командантима и потчињенима да имају увид у тзв. целокупну оперативну слику (*common operational picture – ЦОС*) прилагођену њиховом нивоу (командовања, јединице). То им омогућава боље схватање (разумевање) ситуације и заснивање вођења операције на прецизнијим и правовременијим информацијама него до сада. Командни кадар може да командује на фронту и да је потпуно повезан са системима за командовање и управљање и информацијама које они обезбеђују. Увид у ситуацију, на основу ЦОС-а, омогућава команданту ефикасну синхронизацију снага и брже прилагођавање промени ситуације. Потчињени могу да виде целокупну ситуацију и преузимају иницијативу у реализацији намере команданта без чекања да претпостављена команда изда наређење.

Схватање ситуације на основу прецизног ЦОС-а *мења природу маневра пре и у току напада*. Са таквим ЦОС-ом снаге КоВ-а имају мању потребу за састанцима и директним контактима везаним за предузимање напада. Савремене снаге КоВ-а могу, у ствари, да делују

⁴ *Field Manual FM 3-0, Operations, Headquarters, Department of the Army, Washington DC, 14 June 2001.*

без контакта, избегавањем кретања. Усавршени системи за осматрање и извињање дају добру слику о противнику, док прецизна дејства и информациони системи разарају његову кохезију. Елементи за извињање и заштиту предузимају мере (контакте) само у обиму потребном за прикупљање информација које не могу да се обезбеде сензорима без људске посаде. Команданти доводе снаге у позицију за отпочињање напада пре него што главне снаге дођу у додир. Тако се напад развија као истовремени скуп удара који збуњују и онеспособљавају снаге противника.

Обједињавање (фузија) информација од *C2* система, система за *ISR*, индиректне ватре и система за логистичку подршку дејствима (*combat service support – CSS*) омогућава повећање брзине и броја офанзивних опција. Наиме, подаци о противниковим и сопственим снагама и средствима могу да се добију из више извора, па бољи увид у ситуацију омогућава командантима да преусмеравају снаге и напоре са једног места на друго ради обављања задатка. Команданти усмеравају снаге у више праваца у зони операције и све су чешће нелинеарне операције у граничним деловима зоне операције. Правци операције у офанзиви мање зависе од простора, а више од циља; на тај начин команданти могу да заобиђу неке снаге противника да би концентрисали борбену моћ у одлучујућој тачки. Кориштењем прилика које се стварају ефикасним обједињавањем информација и одређивањем њиховог значаја обезбеђује се иницијатива у нападу.

Одбрамбене операције

Савршенија технологија обезбеђује командном кадру повећану флексибилност у одбрамбеним операцијама. Обједињавање информација од *C2*, *ISR*, ватрене подршке и *CSS* система, у комбинацији с проценама командног кадра, омогућује бољи увид и разумевање борбеног простора и вођење флуидних операција у граничним подручјима с растреситим борбеним поретком. Целокупна оперативна слика заснована на тим обједињеним информацијама помаже командном кадру да брже и боље доноси одлуке. На основу повећаног домета и прецизности директне и индиректне ватре, снаге КоВ-а могу да ослабе противника и обликују ситуацију пре него што уђу у блиску (непосредну) борбу. Савременији *C2* и *ISR* системи омогућавају командном кадру да приликом дисперзије снага не изгуби могућност њихове концентрације у одлучујућем тренутку и на одређеном месту. Растресите снаге КоВ, у одбрани, представљају тактичке изазове за противника. Ако противник обави дисперзију својих снага, оне се излажу ризику брзе концентрације мобилних снага у одбрани. Ако се противник концентрише против дела снага у одбрани, преостале снаге у одбрани изводе маневар у дубину ради окружења и уништења снага противника. Садашња технологија омогућава израду средстава за вођење

флексибилнијих и убојитијих одбрамбених операција него икада раније. Оспособљени војници и одлучан командни кадар треба да примене та средства у одређеној ситуацији да би поразили противника и повели офанзивне операције ради постизања крајњег циља.

Вођење операција за постизање и одржавање информационе супериорности (надмоћи)

Снаге КоВ-а морају да имају увид у борбени простор, да разумеју (схватају) ситуацију у борбеном простору и да дејствују пре противника. За то су потребне информације, односно постизање информационе надмоћи. Информационој надмоћи доприносе: обавештајне операције, операције осматрања и операције извиђања; управљање информацијама, и информационе операције, а на њих утиче технологија.

Повећан домет и убојитост оружних система, већа брзина, краћи циклус одлучивања и шири борбени простор повећавају конфузију и обим информација. Кључни елемент за обезбеђење схватања ситуације и избегавање загушености информација јесте *одређивање које су информације релевантне и одвајање непотребних информација*. Нова технологија је боље прилагођења кориснику, међутим, иако ће она корисно послужити при координацији, обједињавању, достављању и приказивању релевантних информација примат у тим функцијама и даље има човек. Снаге САД ангажују се у разним деловима света, тј. на различитим борбеним просторима, па је неопходно да обучени потчињени командирски кадар има способност за иницијативу и процену, као и тактичку и техничку компетентност. Такође се има узимати у обзир чињеница да садашња информациона технологија није замена за мале оспособљене јединице и одлучно командовање.

Помоћу информационе технологије командни кадар *води јединице много слободније кроз борбени простор* иако је, при томе, једино електронски повезан с командним местом. То омогућује командном кадру и да уноси своја лична запажања о току операције у синтетизоване информације у целокупној оперативној слици. Такође, претпостављени могу да повећају број личних контаката с потчињенима на одлучујућим тачкама и да, при томе, не изгубе увид у целокупну ситуацију.

Технологија обезбеђује *нове технике за приказивање и расподелу информација*. Помоћу слике, видеа, колор графике, дигиталних мапа итд. релевантне информације се брже и прецизније представљају помоћу аналогних метода. Тим новим могућностима обезбеђује се боље разумевање међу различитим учесницима. На пример, командни кадар приликом планирања користећи мрежу података која повезује претпостављене и потчињене у току оперативног процеса. Када је реч о здруженим, мултинационалним и интерагенцијским учесницима, посебно је значајно да приказ информација буде усклађен с по-

требом сваког учесника, да се смањи број скраћеница и избегне жаргон, па савремена технологија омогућује брзу израду таквих прилагођених приказа информација.

Савремена технологија обезбеђује *различите могућности да се противник види и захвати по дубини*. Линкови откриј-гађај, заједно са оружјем велике прецизности, омогућују ударе по више циљева истовремено у скоро реалном времену, практично без обзира на удаљеност и географски положај. Но, важно је шта се тим системима и када гађа. Наиме, важнији су ефекти који се постижу од циља који се њима уништава. Систематски убојити напади на противникове *C2* системе олакшавају дејство ваздухопловних и копнених снага и помажу стварање услова за постизање успеха. Ти ефекти су, по природи, привремени и морају се искористити извођењем маневра да би се претворили у трајне ефекте.

Информационом технологијом *може да се смањи, али не и да се отклони неодређеност*. Она омогућава командном кадру да брзом и одлучном акцијом преузме иницијативу. Претпоставка о томе да не постоји неодређеност може командни кадар да одведе у централизацију командовања и доношења одлука, и до губитка те могућности. Технологија која побољшава увид у ситуацију може да наведе команданте да преузму команду над акцијама и на нижим нивоима командовања. То није новост: у слично искушење доводи кориштење телеграфа и командног хеликоптера. Команданти треба да развијају стил командовања помоћу информационе технологије а да, при томе, не преузимају обавезе потчињених. За кориштење могућности информационе технологије неопходни су добро обучени командири, вољни да преузму ризик у оквиру задатка који је поставио командант. У томе је веома важно разумевање могућности и ограничења информационе технологије.

Логистичка подршка операција

За стварање и одржавање борбене моћи, командни кадар који изводи различите операције захтева флексибилан и модуларан систем логистичке подршке операција (*CSS*), с брзим одговором на захтеве. Начин за постизање одговарајућег *CSS* мешовитих снага јесте побољшано управљање информационом и дистрибуционим системима. Технолошким достигнућима у комуникацијама, *C2* и техникама дистрибуције *побољшани су CSS и омогућено је да CSS систем брже обавља снабдевање, с мање мануелног рада*. Брже снабдевање омогућава брзу демонстрацију силе и смањује број захтева систему логистичке подршке операција.

Развој технологије CSS створиће организацију CSS која је модулarna, има преглед стања и брже реагује на захтеве команданата за CSS. Технолошки развој усмерен је на следеће:

– прецизну муницију мањег броја различитих калибара (стандардизованих калибара);

– возила стандардизованих шасија и веома поуздане опреме;

– логистичка возила која имају уграђену опрему за утовар и истовар.

Технологија ће се развијати зависно од финансијских средстава и расположивих ресурса. Развој нове технологије за ЦСС омогућиће командном кадру да ствара и одржава борбену моћ брже и одлучније него раније. Командни кадар мора да буде припремљен да искористи могућности нове технологије када се уведе у употребу.

Људски чинилац и технологија

Успех у борби зависи од ваљане доктрине, компетентног руковођења, ефикасног наоружања, опреме и организације, и добро обучених, мотивисаних и квалитетних војника и јединица. Најважнији од тих чинилаца јесте војник (људски чинилац). Његов карактер и компетентност, у комбинацији с војничком етиком, чине основу добро обучене и спремне копнене војске. Квалитетни војници, компетентан командни кадар и чврсте јединице основа су универзалне оружане силе.

Војници, поред осталог, морају да буду технички и тактички оспособљени и морају да користе и одржавају веома сложену савремену опрему. За садашњу и будућу технологију неопходни су обучени војници који разумеју своје системе. Без обзира на важност опреме и брзо повећање технолошких могућности, војници су важнији од технике (машина): они, а не опрема, обављају задатке и добијају ратове. Руковођењем се техничка и тактичка компетентност војника претвара у оперативни успех. Да би се различито наоружање и сложени системи ефикасно искористили потребни су флексибилни и прилагодљиви војници. Истовремено, командовање и командни кадар најзначајнији су у свим операцијама КоВ-а: командни кадар ствара услове за успех.

Очигледно, наведени ставови из најновијег правила КоВ-а САД из 2001. године (*ФМ 3-0*) потврђују следеће констатације о поузданости човека и технике:⁵ „... иако развој технике унеколико мења улогу човека, што се одражава и у војним доктринама, он је никако не искључује. У извршавању задатака (односно борби) човек и техника чине јединствену целину. Да улога човека није умањена, већ напротив, показала је и недавна агресија снага НАТО на суверену СРЈ, у којој је, то се већ признаје, управо фактор човек у одбрани СРЈ био за агресора највећа непознаница и изненађење, а код агресора вероватно слабија карика у систему човек–техника“.

⁵ С. Покорни, *Поузданост система човек–техника*, „Нови гласник“, бр. 6/1999, стр. 11–17.

Сједињене Америчке Државе имају велику технолошку предност у односу на остале земље у свету. Значај технологије (техничког чиниоца) и њен утицај на вођење операција признаје се и у основним документима оружаних снага Сједињених Држава. Међутим, изражава се и бојазан да та велика технолошка предност неће моћи да се задржи на свим пољима. Наиме, САД сматрају да и њихови противници имају приступ глобалној комерцијалној индустријској бази и великом делу технологија као и њихова војска. Због тога закључују да њихова предност мора да потиче од лидера, људи, доктрине, организације и обуке, која им омогућава да искористе предности технике да би били ефективнији у вођењу ратова.⁶ То је сагласно са ставовима које ми деценијама наглашавамо, посебно када је реч о образовању припадника наше војске, о максималном искоришћењу могућности средстава која поседујемо а која су, у целини, нажалост, на много нижем технолошком нивоу.

⁶ *Заједничка визија 2020*, исто.

Извођење операције решавања кризе на југу Србије изазване деловањем наоружаних албанских екстремиста (терориста)

Нинослав Крстић, генерал-потпуковник у пензији,^{*}
др *Драган Живковић*, пуковник^{**}

Увод

Експлозија међуетничких тензија, нетрпеливости и мржње, сепаратистичке тежње, етнички екстремизми и међуетнички оружани конфликти и сукоби обележили су последњу деценију 20. века на просторима бивше СФР Југославије. Неповољно историјско наслеђе, неспособност и неодговорност претходних југословенских и српских власти у решавању међуетничких односа и албанског сепаратизма на Косову и Метохији (у даљем тексту КиМ) и њихов непромисљен и контрапродуктиван однос према међународној заједници у вези са тим, пресудно су утицали на вишегодишњу изолацију бивше Савезне Републике Југославије (СРЈ)¹ и Републике Србије (РС), које су биле изложене међународним притисцима сваке врсте и тромесечној агресији НАТО-а током 1999. године. Због таквог односа свог државног и политичког руководства према питањима која имају прворазредан национални значај, Србија је изгубила рат и државни суверенитет на КиМ. Војска СРЈ и полиција РС повукле су се са КиМ крајем јуна 1999. а са њима и остали државни органи.

Узроци, обележја и последице кризе

Након повлачења војске и полиције, под притисцима и терором албанских екстремистичких група, КиМ напустило је око 250.000 неалбанских грађана, евидентираних као избегла и расељена лица у Србији и Црној Гори. Све је то погодовало преливању албанског екстремизма са КиМ на подручје општина Прешево, Бујановац и Медвећа.

После оружаног повлачења снага СЦГ са КиМ и са државне границе и граничних прелаза према Републици Албанији и Републици Македонији, средином јуна 1999, дошло је до неконтролисаног уласка

^{*} Потпредседник Координационог тела Савезне владе и Владе Републике Србије.

^{**} Координатор у Координационом телу.

¹ Почетком 2003. године СРЈ променила је име у Србија и Црна Гора (СЦГ), па се у раду, без обзира на период о којем је реч, користи и тај нови назив.

избеглица, терориста, криминалаца и страних држављана, и до уношења оружја, муниције, минскоексплозивних средстава, дроге, возила и друге робе на подручје АП Косова и Метохије, највећим делом из Албаније. Због равнодушности КФОР-а према албанским екстремистима и поштовања преузете обавезе према Војнотехничком споразуму (ВТС) да се у КЗБ не могу налазити војне и полицијске снаге, изузев локалне полиције, дошло је до преношења тероризма са територије АП КиМ на подручје општина Прешево и Бујановац. Таквим развојем догађаја на том простору омогућено је организовано убацивање терориста, наоружања, муниције, минскоексплозивних средстава и терористичке опреме, а потом и образовање и „оглашавање“ бивше „Ослободилачке војске Прешева, Бујановца и Медвеђе“ („ОВПБМ“), њене оружане провокације и напади на припаднике полиције, грађане, возила, објекте и другу имовину, уз поступно запоседање делова КЗБ на територији тих општина.

Насилним запоседањем територије, ограничавањем слободе кретања грађанима и терористичким актима са тешким и најтежим последицама албански наоружани екстремисти су нарушили територијални интегритет и суверенитет СЦГ и РС на деловима општина Прешево и Бујановац, уз озбиљно кршење РСБ УН 1244 и Војнотехничког споразума. У периоду од 21. јуна 1999. до 12. новембра 2000, на подручју општина Прешево, Бујановац и Медвеђа изведена су 294 терористичка напада и упада, у којима је убијено 14 лица (осам полицајаца и шест грађана); повређено је 37 лица (34 полицајца, три грађана и два члана мисије УН) и отето је пет грађана. Већина терористичких напада у Копненој зони безбедности (КЗБ) у том периоду изведена је на подручју општине Бујановац (246), а затим на подручју Прешева (6) и Медвеђе (44). Најчешће су нападани положаји локалне полиције код села Кончуљ (170), Добросин (42), Маровац (21) и Мали Трновац (16). Албански екстремисти су у нападима најчешће користили аутоматско наоружање (134 случаја), митраљез (79), снајпер (47), минобацаче (62), ручне бацаче (18), тромблоне (6) и ручне бомбе (7). У 15 случајева терористи су подметнули 20 противтенковских мина а у 13 случајева 16 осталих минскоексплозивних направа. Најтеже последице по припаднике локалне полиције у КЗБ изазване су експлозијама противтенковских мина. У њима су погинула три полицајца; 12 лица је тешко повређено (седам полицајаца, три цивила и два војника), док је 15 лица задобило лакше повреде (девет полицајаца, три војника и три цивила).²

² У експлозијама мина које су поставили албански терористи:

- 8. јуна 2000, на путу Кончуљ–Добросин, општина Бујановац, тешке телесне повреде задобило је пет припадника полиције;
- 13. октобра 2000, на локалном путу Велики Трновац–Мали Трновац, општина Бујановац, погинула су два припадника полиције, а 11 је задобило тешке и лакше телесне повреде;
- Дана 10. новембра 2000, на локалном путу Мали Трновац–Велики Трновац, погинуо је један припадник полиције.

До ескалације екстремизма на подручју КЗБ дошло је 21. новембра 2000. приликом оружаног напада веће групе албанских терориста на полицијске положаје у околини Добросина, Лучана, Кончуља и Малог Трновца, у општини Бујановац, када су погинула три и рањена четири припадника полиције. У тим нападима, уз употребу тешког наоружања и јаке артиљеријске подршке, албански терористи су ставили под оружану контролу више села у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа, а полиција је била принуђена да се повуче са својих положаја на спољну линију Копнене зоне безбедности.

Сузбијање све изразитијег екстремизма у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа било је отежано због ограничења у употреби полиције и војске у КЗБ према ВТС, неповољне конфигурације терена и структуре становништва, неповољне хомогенизације албанског живља и неодговарајуће сарадње државних органа СРЈ и РС са међународном заједницом и међународним безбедносним снагама на Косову и Метохији. Са тако неповољном политичко-безбедносном ситуацијом у региону нове демократске власти РС и СРЈ суочиле су се непосредно после демократских избора крајем 2000. године. Наиме, организовањем „ОВПБМ“, упадима и пребацивањем оружја, минскоексплозивних средстава и војне опреме преко административне линије према КиМ, запоседањем дела територије Републике Србије и оружаном терористичким актима са тешким и најтежим последицама наоружани албански екстремисти угрозили су суверенитет и територијални интегритет Републике Србије и СРЈ, безбедност и људска права грађана и мир у региону. Тако изазвана криза, с тенденцијом да прерасте у оружани сукоб ширих размера с несагледивим последицама, наметнула се као проблем од највишег значаја за Републику Србију и СРЈ, али и за земље у региону, па и за читаву међународну заједницу. Њено решавање представљало је најделкатнији изазов и један од најтежих и најприоритетнијих политичко-безбедносних задатака нових демократски изабраних власти у Републици Србији и СР Југославији. Околности и услови настанка и развоја кризе били су изразито неповољни. Деловање албанских наоружаних екстремистичких група било је (не случајно) ограничено на простор КЗБ, која је утврђена Кумановским споразумом уз административну линију КиМ и над којом су међународне безбедносне снаге – КФОР, имале одговарајућу надлежност. У тој зони је било ограничено деловање полиције Србије и забрањено присуство Војске Југославије.

Због неповерења у војне и полицијске формације које су после повлачења са КиМ распоређене непосредно иза КЗБ, КФОР није предузео све неопходне мере да спречи преношење екстремизма са КиМ, односно организовање и деловање наоружаних албанских екстремистичких група на подручју општина Прешево, Бујановац и Медвеђа, и поред неспорне надлежности и одговорности за стање безбедности у том делу Копнене зоне безбедности. Толерисање и под-

стицање криминалних активности, па и учествовање у њима поједи-наца запослених у државним органима, неповерење грађана и нетрпељивост достигли су екстремно висок ниво и изузетно су погодовали развоју кризе и њеном евентуалном прерастању у оружани сукоб ширих размера. Поједине политичке странке, организације и појединци нудили су своје варијанте решења проблема. Више понуђених варијаната личило је на већ виђене рецепте „енергичног војно-полицијског обрачуна са екстремистима“. Предлагачи таквих варијаната, намерно или случајно, предвиђали су у недавној прошлости катастрофалне последице такве стратегије решавања конфликта на просторима претходне Југославије. Они су превиђали ноторну чињеницу да Срба више нема тамо где се српски проблем решавао оружјем, војском и полицијом. У поплави националистичких ратоборних идеја, неуспех у решавању настале кризе чинио се извеснијим од успеха.

Координационо тело, план и програм решавања кризе у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа

Образовање и хитне мере Координационог тела

Процењујући да решавање кризе изазване деловањем наоружаних албанских екстремистичких група у КЗБ на подручју Пчињског и Јабланичког округа има прворазредни и највиши државни и политички значај, Савезна влада и Влада Републике Србије образовале су Координационо тело за општине Бујановац, Прешево и Медвеђа. Одлуку³ о образовању координационог тела Савезна влада је донела на 12. седници, одржаној 16. децембра 2000, а Влада Републике Србије је потврдила (прихватила) на седници одржаној 6. фебруара 2001. године. Том одлуком је утврђено да Координационо тело координира државне и политичке мере и активности на решавању кризе изазване упадом албанских терориста у Копнену зону безбедности. Истом одлуком одређени су председник и чланови Координационог тела.⁴

Формирањем Координационог тела Савезне владе и Владе Републике Србије и његовом активношћу значајно је унапређена и усклађена активност полиције, Војске и других државних органа и органа

³ Акт Савезне владе бр. 8–10/2000. од 19. 2. 2001. године.

⁴ За председника Координационог тела одређен је др Небојша Човић, потпредседник Владе Републике Србије, за потпредседника Расим Љајић, министар за људска и мањинска права, а за чланове секретар ССМО ВЈ Божо Прелевић, коминистар унутрашњих послова Стеван Никчевић, коминистар унутрашњих послова Слободан Томовић, коминистар унутрашњих послова Зоран Николић, коминистар правде Сеад Спаховић, коминистар правде Драган Субашић, коминистар правде Ивица Дачић, коминистар за информације Бисерка Матић-Спасојевић, коминистар за информације Богољуб Пејчић, коминистар за информације Вељко Одаловић, министар за локалну самоуправу Милисав Марковић, помоћник савезног министра унутрашњих послова и представник Савезног секретаријата за информисање.

локалне самоуправе у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа. Успостављени су изузетно важни и делотворни контакти са представницима међународне заједнице, што је значајно допринело озбиљнијем и систематичнијем приступу државе у решавању насталих проблема и кризе у тим општинама. Непосредно по образовању, КТ предузело је низ хитних активности да би се обавестило о узроцима, обележјима и последицама деловања наоружаних албанских екстремистичких група ради заустављања негативних тенденција и стварања услова за решавање кризе мирним путем. У вези с тим, хитно су ојачани полицијски и војни састави на спољној линији КЗБ, уз предузимање мера и активности којима се албанским екстремистима онемогућио пренос терористичких активности изван Копнене зоне безбедности. Прво су предузете хитне мере које нису биле у супротности са ВТС, а односе се на заштиту грађана, комуникација и насеља изван КЗБ. Одржани су важни полицијски положаји у КЗБ и обезбеђено функционисање комуникације према Гњилану преко Церевајке, као и друмског и железничког саобраћаја према Републици Македонији. Војне и полицијске јединице су распоређене и постављене у стање спремности за интервенције по потреби. Након тога, спроведене су хитне мере и активности на припремама Војске, полиције и других органа за реаговање на терористичке акте и за предузимање антитерористичке акције ради неутралисања и уклањања терориста из насеља и са комуникација које су запосели. Истовремено с предузимањем хитних безбедносних мера, обављане су планске, персоналне и материјалне припреме за хитно деловање КТ на смиривању тензија и успостављању дијалога с представницима албанске националне заједнице. Представници КТ одржали су за кратко време више састанака са грађанима угрожених насеља и остварили значајне контакте са представницима угрожених месних заједница (МЗ) и утицајним представницима албанске националне заједнице (АНЗ), што је битно допринело смиривању тензија и стварању услова за почетак дијалога са представницима албанске националне заједнице.

Образовањем Координационог тела на основу Програма за решавање кризе мирним путем и политичким средствима, односно дијалогом са представницима албанске националне заједнице и успостављањем конкретних облика сарадње са међународном заједницом створене су неопходне претпоставке за хитно заустављање неповољних тенденција и за поступно и потпуно решавање кризе.

Програм и план за решавање кризе

Један од главних услова за отпочињање процеса решавања кризе мирним путем било је усвајање Програма и плана решавања кризе, који су на предлог Координационог тела усвојиле Савезна влада и

Влада РС,⁵ и који су у потпуности подржали најважнији чиниоци међународне заједнице. Тако усвојени Програм и план решавања кризе настале деловањем албанских наоружаних екстремистичких група у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа садржи информацију о стању безбедности у тим општинама, са предлогом мера, и Програм и план решавања кризе са одговарајућим анексима.⁶ Програмом и планом решавања кризе утврђена су три основна правца деловања државних органа у решавању кризе, и то:

1. Успостављање безбедности и мира у региону отклањањем свих облика угрожавања уставно-правног поретка и нарушавања суверенитета и територијалног интегритета Републике Србије и СРЈ, успостављањем потпуне личне и имовинске сигурности свих грађана и неометане слободе њиховог кретања, као и обезбеђењем потпуне нормализације рада државних органа, органа локалне самоуправе и других легалних органа и организација;

2. Интеграција Албанаца у политички, државни и друштвени систем Републике Србије и СРЈ, уз изградњу мултиетничког и мултиконфесионалног цивилног друштва на демократским принципима и уз поштовање људских, политичких, мањинских и других права свих грађана у региону;

3. Економски и социјални развој региона уз међународну финансијску и другу помоћ у интересу свих грађана.

За сваки од наведених правца деловања утврђени су конкретни задаци за период од три године, подељен у шест фаза. Приоритет је дат успостављању мира и безбедности у региону као предуслову за решавање планираних проблема у остале две области деловања.

Као основни циљеви у решавању кризе дефинисани су:

– отклањање свих облика угрожавања уставно-правног поретка и нарушавања државног суверенитета и територијалног интегритета Републике Србије и Савезне Републике Југославије, уз обезбеђење потпуне нормализације рада државних органа, органа локалне самоуправе и других легалних органа на територији општина Бујановац, Прешево и Медвеђа;

⁵ Програм и план решавања кризе, Влада РС усвојила је на седници одржаној 6. фебруара, а Савезна влада на 21. седници (7. фебруар 2001).

⁶ Анексом 1 дефинисано је Координационо тело (његови задаци, организација, састав, средства и буџет); анексом 2 дефинисан је план медијске подршке мирном решавању кризе у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа; анексом 3 дефинисан је позив Албанцима на дијалог за решавање кризе; анексом 4 дефинисано је место, улога и подршка међународне заједнице мирном решењу кризе; анексом 5 дефинисан је Предлог споразума о решавању кризе у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа; анексом 5а утврђен је план интеграције Албанаца у политички, државни и друштвени систем Републике Србије и општина; анексом 5б утврђен је план успостављања безбедности и мира у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа; анексом 5в дефинисан је конкретан план економског и социјалног развоја општина Прешево, Бујановац, Медвеђа и Врање; анексом 5г дефинисан је динамички план реализације задатака у решавању кризе у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа, и анексом 5д дефинисан је предлог за укидање КЗБ и ВЗБ.

– успостављање потпуне личне и имовинске безбедности свих грађана и неометане слободе њиховог кретања на сваком делу територије тих општина, што треба обезбедити потпуним распуштањем и разоружањем терориста, демилитаризацијом региона и омогућавањем повратка свим избеглим грађанима у своја домаћинства;

– изградња мултиетничког и мултиконфесионалног друштва на демократским принципима, уз поштовање људских, политичких и мањинских права и слобода свих грађана, према највишим стандардима;

– просперитет и брз економски и социјални развој општина, уз међународну финансијску помоћ, у интересу свих грађана који у њима живе.

Кључни чиниоци у спровођењу плана били су:

– опредељење Републике Србије и СЦГ да се криза решава мирним путем, политичко-дипломатским средствима и дијалогом са представницима албанске националне заједнице, уз учешће и подршку међународне заједнице;

– опредељење република Србије и Црне Горе за изградњу цивилног мултиетничког друштва на демократским принципима, уз поштовање међународних докумената о људским, мањинским и другим правима свих грађана у региону;

– став међународне заједнице, СРЈ и Републике Србије о неприхватљивости било каквих аутономија, специјалних статуса и мењања државних граница СРЈ и Републике Србије и решавању свих питања у оквирима поретка утврђеног уставима СРЈ и Републике Србије;

– образовање Координационог тела и његово опредељење за изградњу међунационалног поверења у региону и поверења грађана у међународну заједницу, за укључивање у дијалог албанске националне заједнице и за делотворну сарадњу и свестрану помоћ и подршку међународне заједнице мировном процесу.

Програмом и планом решавања кризе утврђен је низ задатака, који су систематизовани у три фазе са роковима за реализацију. За прву фазу предвиђене су мере везане за припрему дијалога са албанском националном заједницом, уз учешће и подршку међународне заједнице. Друга фаза је била предвиђена за вођење дијалога, до потписивања споразума о мирном решењу кризе, са албанском националном заједницом, док је трећа фаза плана била предвиђена за имплементацију споразума. У оквиру треће фазе реализације Програма решавања кризе која се односи на имплементацију споразума са албанском националном заједницом дефинисане су три области задатака, чија је реализација планирана у оквиру шест временских фаза у укупном трајању од 36 месеци. Сви програмирани задаци груписани су у следеће области: успостављање мира и безбедности у региону, интеграција Албанаца у политички и државни систем СРЈ и Републике Србије и економски и социјални развој региона.

У оквиру успостављања мира и безбедности у региону планирани су следећи задаци:

- усклађивање националног састава запослених у државним службама, привреди и друштвеним делатностима са националном структуром становништва;

- обезбеђивање одговарајуће заступљености Албанаца у извршним одборима скупштина општина и у Влади Републике Србије (до измене одговарајућих закона општина) и Народној скупштини Републике Србије;

- сузбијање свих облика кршења људских права, уз појачану контролу законитости рада полиције и других државних органа, слободу приступа акредитованим организацијама за људска права, ради увида у стање у тој области, и отварање канцеларија за људска права у месним заједницама;

- образовање национално мешовитих патрола полиције за обављање полицијске службе када се за то стекну неопходни услови.

Планом и интеграцијом Албанаца у политички и државни систем СРЈ и РС предвиђени су:

- потпуна и трајна обустава терористичких аката, разоружање екстремиста и распуштање њихове организације, уз уништење фортификацијских објеката и предају оружја и опреме;

- повлачење ванредно ангажованих војних и полицијских снага, повратак или остајање редовне локалне полиције национално-мешовитог састава у насељима (пунктови, патроле и други облици редовног рада) и редовних војних састава, укључујући и одговарајуће јединице према административној линији са КиМ и граничне јединице према Македонији;

- деблокаду саобраћајница, слободно кретање свих грађана и слободан повратак свих расељених у своје куће;

- амнестија од кривичне одговорности и „пацификовање“, односно „рециклирање“ терориста у цивиле, са потпуном слободом кретања уколико до краја те фазе нису починили конкретно дело насиља.

Планом економске и социјалне ревитализације и развоја региона обухваћени су пројекти у тој области према приоритетима општина који се посебно односе на:

- развој пољопривреде (сточарство, воћарство, дуван, и друго);

- прераду дрвета и слично;

- изградњу путне мреже, водовода, електромереже и телефонске мреже у свим селима;

- попис и поправку албанских кућа за смештај избеглих Албанаца спремних да се врате и поправку српских стамбених објеката и кућа за смештај 2.300 расељених лица са Косова и Метохије.

Са усвајањем Програма и плана за решавање кризе утврђени су и конкретизовани задаци Координационог тела,⁷ његова организациона структура, персонални састав, статус и финансијска средства за рад и реализацију планираних задатака.

План медијске подршке мирном решењу кризе

План медијске подршке мирном решењу кризе био је један од најзначајнијих елемената Програма и плана решавања кризе. Основни циљеви медијског деловања у вези с тим односили су се на правовремено, истинито и тачно информисање домаће и међународне јавности о узроцима, елементима, обележјима и последицама кризе. Поред тога, циљ тог плана био је и информисање јавности о стратегијским опредељењима СРЈ и Републике Србије за решавање кризе мирним путем и на основу дијалога с представницима албанске националне заједнице, уз помоћ и подршку међународне заједнице. Афирмисање таквог опредељења и уверавање међународног и домаћег јавног мњења у искрене намере РС и СРЈ да у региону створе просперитетно мултиетничко и демократско друштво, уз поштовање свих норми националног и међународног права, посебно укључујући обавезе преузете РСБ УН 1244 и ВТС, чинили су посебно значајан задатак у оквиру медијског плана подршке мировном процесу. Поред тога, на основу медијског плана, требало је објективним приказивањем чињеница да се увери страна и домаћа јавност да је албански екстремизам претња безбедности у региону и да се сви утицајни чиниоци мобилишу на сузбијању такве опасности мирним путем и кроз дијалог заинтересованих страна.

План учешћа и подршке међународне заједнице у решавању кризе

Полазећи од чињенице да решавање кризе на територији општина Прешево, Бујановац и Медвеђа има посебан значај и за међународну заједницу било је важно да се обезбеди и њена подршка и помоћ у том процесу. Савезна Република Југославија и Република Србија показале су да су опредељене и спремне да остваре потпуну сарадњу с међународном заједницом (СБ, УН, КФОР, УНМИК, ЕУММ, УНХЦР) у решавању кризе. С обзиром на обострани интерес да се криза реши мирним путем, од међународне заједнице се очекивала вишеструка помоћ и подршка.

⁷ Према анексу 1 Програма и плана решавања кризе, састав КТ чинили су: председник, потпредседници, секретаријат и шест комисија.

1. Да одлуком, ставом, саопштењем или другим актом (по могућности резолуцијом) надлежних органа:

– подржи суверенитет и територијални интегритет СРЈ и РС у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа и нагласи да је решење кризе могуће само у оквиру Савезне Републике Југославије и Републике Србије, мирним путем, политичким и дипломатским средствима, односно на основу дијалога између представника СРЈ и РС и представника албанске националне заједнице, уз подршку међународне заједнице;

– подржи мирну интеграцију Албанаца у политички, државни и друштвени систем Републике Србије, уз поштовање њихових људских и мањинских права према савременим стандардима;

– подржи просперитетан економски и социјални развој региона, укључујући развој савременог, мултиетничког и мултиконфесионалног друштва на демократским принципима;

– осуди албански сепаратизам у било којој форми и нагласи да је идеја о аутономији, специјалном статусу и мењању граница неоснована, неприхватљива и неоправдана;

– осуди и изолује екстремисте и осуди тероризам као неприхватљиво средство за остваривање било каквих циљева;

– подржи спровођење потписаног споразума између СРЈ и РС и албанске националне заједнице и изврши притисак на страну која не поштује договорено.

2. Да утиче на избор представника албанске националне заједнице за дијалог са представницима Савезне Републике Југославије и Републике Србије.

3. Да одреди своје представнике:

– за сарадњу и подршку у дијалогу између представника СРЈ и РС и представника албанске националне заједнице (ЕУММ, КФОР);

– у посматрачкој мисији за надгледање и извештавање о ситуацији на терену (ЕУММ);

– у заједничкој комисији за надгледање и верификацију спровођења Споразума (ЕУММ, КФОР).

4. Да пружи подршку СРЈ и РС у изради модела за решавање појединих питања у решавању кризе и обуци полиције за рад у мултиетничким заједницама (УНМИК, ЕУПОЛ).

5. Да пружи финансијску подршку економском и социјалном развоју региона.

6. Да подржи право на антитерористичку акцију снага безбедности СРЈ и РС у случају да албанска национална заједница не прихвати предлог мирног решења кризе (КФОР), укључујући:

– спречавање уласка терориста, наоружања и војне опреме са КиМ и КЗБ кроз распоред КФОР-а;

– укидање или барем смањење КЗБ, или сагласност снагама безбедности да уђу и остану у КЗБ ради сузбијања тероризма на том простору.

Ради омогућавања ефикасније комуникације у решавању појединих питања из претходног става СРЈ и РС обавезале су се да ће омогућити неометан приступ региону свим договореним, најављеним и акредитованим саставима и представницима посматрачких хуманитарних мисија и мисија за људска права. Из истог разлога СРЈ и РС позвале су КФОР и УНМИК да у Београду отворе своје канцеларије и да у оквиру Координационог тела одреде одговорне представнике за контакте с представницима појединих међународних организација.

Предузете мере и остварени резултати (извођење мировне операције)

Услови реализације планираних мера

Доношење плана решавања кризе и решавање планом утврђених задатака праћено је бројним неповољним околностима, пре свега континуираним деловањем наоружаних албанских екстремистичких група, које су блокадама комуникација и другим насилним актима ограничавале слободу кретања и на други начин угрожавали безбедност грађана. И поред свих мера које је Координационо тело предузело на успостављању мера поверења, албанске екстремистичке групе су, не поштујући постигнуте договоре и изјаве о прекиду ватре, настављале са свакодневним провокацијама и терористичким нападима и на цивиле и припаднике Војске и полиције да би изазвале полицијске и војне снаге на узвраћање ватре и представили себе „жртвама српске репресије“.

Таквим понашањем само у периоду од 21. новембра 2000. до 24. марта 2001. албанске екстремистичке групе су на подручју општина Прешево, Бујановац и Медвеђа, извеле 335 терористичких напада и провокација, у којима је убијено девет лица (четири полицајца, четири војника и један грађанин) и повређено 27 лица (11 полицајца, шест војника, 10 грађана и један странац). Такође, отета су 34 грађанина, уз уништавање значајне државне и приватне имовине.

Већина терористичких напада у КЗБ изведена је на подручју општине Бујановац (179), а затим у општини Прешево (152) и Медвеђа (22). Нападани су првенствено положаји локалне полиције код села Кончуљ (43), Лучане (74), Добросин (2), Маровац (19), Велики Трновац (33), Церевајка (33), Ђорђевац (24), Децпе (21), Горња Шушаја (20) и Бујић (11). У тим нападима албански терористи су најчешће користили аутоматско наоружање (68 пута), а затим митраљеце (20), снајпере (14), минобацаче (84), ручне бацаче (4), тромблоне (4) и ручне бомбе (1). У четири случаја подметнули су противтенковске мине, а у више случајева остале минскоексплозивне направе. Таквим понашањем албанске екстремистичке групе, упркос успостављеном дијалогу и декларативном изјашњавању за дијалог и мирно решење кри-

зе, и даље су показивале да не желе да одустану од насиља као средстава за остварење својих екстремистичких циљева.

Тај период, осим терористичких напада и провокација, карактеришу и следеће активности албанских екстремиста:

– покушаји прелажења наоружаних и униформисаних лица и пребацивање наоружања и терористичке опреме са АП КиМ у села уз државну границу у Републици Македонији;

– обучавање за извођење терористичких аката Албанаца из КЗБ у АП КиМ и у Албанији;

– терористичко организовање Албанаца у АП КиМ пореклом из КЗБ („ОВПМБ“) и у појединим насељима општина Гњилане, К. Каменица и Витина, и припреме за терористичке акте.

Без обзира на наведене околности, спровођење Програмом предвиђених мера давало је видне и проверљиве резултате. Дијалог са албанском националном заједницом, уз учешће представника Међународне заједнице, отпочето је тешко и уз значајна оспоравања представника обе националне заједнице. Прве мере поверења још теже су остварене.

Предузете мере и резултати у успостављању мира и безбедности у региону

Ради спречавања изненађења и очувања суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка државно руководство је почетком децембра 2000. донело *Одлуку о ангажовању Војске Југославије и спречавању изненађења на југу Србије*. На основу те одлуке Генералштаб Војске Југославије је издао наређење да ВЈ⁸ делом снага затвори правце који са простора КиМ изводе у дубину СРЈ, ангажовањем јединица од задње границе КЗБ и у дубини територије, уз предузимање мера да јединице својим радњама и поступцима не спровоцирају дејство снага КФОР-а, осуду међународне заједнице и Савета безбедности ОУН, што је подразумевало стриктно поштовање одредаба међународног ратног и хуманитарног права.

Команда Здружених снага безбедности (ЗСБ) дефинисана је као највиши стручни и штабни орган Координационог тела за припрему и

⁸ На основу чл. 4 Закона о ВЈ и Одлуке Савезне владе и Владе Републике Србије о организацији и формирању Здружених снага безбедности ради обезбеђења трајног мира и безбедности, реаговања на терористичке акције и извођења антитерористичких акција и операција у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа, председник СРЈ, почетком марта 2001, наредио је ангажовање ВЈ у Здруженим снагама безбедности СРЈ и Републике Србије. Тим актом је регулисано: учешће представника ВЈ у Координационом телу Савезне и Републичке владе и њихови задаци и Основе организације ЗСБ и персонална решења (командант ЗСБ генерал-потпуковник Нинослав Крстић, начелник штаба (заменик) генерал-потпуковник Момчило Момчиловић, командант ОГ „ЈУГ“ генерал-мајор Крсман Јелић, командант ОГ „Полиција“ генерал Горан Радосављевић.

извођење антитерористичке операције Војске Југославије и полиције према захтевима Координационог тела и одобрењу председника СРЈ и Генералштаба Војске. Она је командовала снагама ВЈ и полиције на основу одлуке председника СРЈ, захтева Координационог тела и наређења начелника ГШ Војске Југославије. Генералштабу ВЈ достављала је правовремено податке о резултатима разговора са представницима међународне заједнице – КФОР-а. Све предлоге одлука о ангажовању снага Команда ЗСБ достављала је на одобрење начелнику ГШ ВЈ ради обавештавања председника СР Југославије.

Специфичност рада Команде ЗСБ⁹ у планирању операције (прилог 1) била је условљена следећим чиниоцима:

- мировним карактером операције, уз задржавање права поступања јединица у духу борбених правила у случају напада употребом „сразмерне“ силе (прилог 2);

- ограничењима која су дефинисана у документима која су потписали командант КФОР-а, председник Координационог тела и командант ЗСБ за сваки сектор КЗБ;

- процењеним могућностима пружања оружаног отпора албанских екстремиста у појединим секторима КЗБ;

- карактеристикама земљишта (конфигурације терена, проходност, итд.);

- демографским карактеристикама КЗБ;

- организацијско-формациском структуром Здружених снага безбедности;

- расположивим временом за извођење операције повратка ЗСБ у Копнену зону безбедности.

Зона одговорности ЗСБ обухватала је територије општина: Прешево, Бујановац и Медвеђа, односно секторе „Ц“ – Исток, „Б“ и „Д“, и секторе „А“ и „Ц“ – Запад. Формирање јединица (претпочињавање и прегруписавање), поседање и преузимање зоне одговорности ЗСБ од ПрК/З.А, изведено је према Плану формирања и преузимања зоне одговорности, средином марта 2001. године. У раду Координационог тела, посебно у почетном периоду, значајна је била *Комисија за примену Војнотехничког споразума* која је формирана на основу чл. 4 ВТС одмах након уласка међународних безбедносних снага (КФОР) и цивилних снага (УНМИК) на Косово и Метохију. До формирања Координационог тела Савезне владе и Владе Републике Србије за општине Бујановац, Прешево и Медвеђа и Команде Здружених снага безбедности (КЗСБ), била је задужена за сарадњу са снагама међуна-

⁹ Непосредну одговорност за планирање и повратак ЗСБ у КЗБ Команда ЗСБ имала је за све секторе: „Ц“ – Исток, „Д“, „А“, „Ц“ – Запад и „Б“. На свим документима Команде КФОР-а за сваки улазак у КЗБ од стране ВЈ, потписник је био командант ЗСБ. Први улазак и поседање КЗБ изведени су 14. марта 2001. у Сектор „Ц“ – Исток, а последњи 10. јуна у „Ц“ – Запад, што значи да је операција извођена по секторима, фазама и етапама, и трајала непуну три месеца.

родне заједнице и примену ВТС (углавном су решавана питања из надлежности КФОР-а и УНМИК-а). Након формирања КТ и ЗСБ, тежиште у раду Комисије¹⁰ пренесено је на проблеме у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа.

Резолуцијом планираних мера према Програму за решавање кризе, ангажовањем ЗСБ остварени су следећи резултати:

– деблокиране су све саобраћајнице, обустављена контрола учесника у саобраћају коју су организовали екстремисти, обезбеђена је потпуна слобода кретања грађана у свим деловима општина и слободан повратак свим расељеним лицима у њихова домаћинства;

– наоружане екстремистичке групе Албанаца су распуштене и разоружане, значајно је смањен број њихових терористичких оружаних напада, као и последице, уништени су њихови фортификацијски објекти и одузета им је већа количина наоружања и војне опреме, чиме је „ОВБПМ“ демилитаризована, а неки њени припадници су амнестирани од кривичне одговорности уколико нису починили дело насиља;

– одлуком надлежних органа НАТО-а и КФОР-а релаксиране су КЗБ и ВЗБ и дозвољен је повратак војним и полицијским снагама СРЈ и РС на тај део територије;

– са угроженог подручја повучене су ванредно ангажоване војне и полицијске снаге, а редовне војне и полицијске снаге су се вратиле у релаксирану КЗБ и изашле на административну линију АП КиМ;

– значајно је смањен број лица ангажованих на задацима безбедности у КЗБ – на територији општина Бујановац, Прешево и Медвеђа.

Наведени резултати првенствено су остварени ангажовањем ЗСБ (ВСЦГ, МУП и Жандармерије). Непосредни извршилац задатака планирања и употребе снага у остваривању циљева и задатака безбедности, била је Команда Здружених снага безбедности. Њиховим повратком у КЗБ¹¹ остварена је друга фаза Плана и програма Координационог тела за мирно решавање кризе на југу Србије и створени су предуслови за стабилизовање мира и јачање поверења грађана према државним органима СР Југославије и Републике Србије. Узимајући све то у обзир, Команда ЗСБ испољавала је изузетну умешност у планирању, припреми јединица и реализацији одлука команданта ЗСБ за улазак и поседање наведених сектора Копнене зоне безбедности.¹²

¹⁰ Комисија је у периоду од формирања до сада одржала 192 редовна састанка са представницима КФОР-а, четрдесетак ванредних састанака и педесетак заједничких извиђања у КЗБ (провера придржавања наше стране у испуњавању одредаба ВТС и припреме за улазак наших снага – ЗСБ, у поједине секторе КЗБ).

¹¹ Извештај команде ЗСБ о ангажовању ВСЦГ у КЗБ и Извештај команде жандармерије о реализацији задатака у КЗБ.

¹² Од формирања па до уласка у последњи сектор КЗБ, од последица ватрених дејстава, заседа или постављених ПТ и ПП мина на саобраћајницама, живот је изгубило шест припадника Здружених снага безбедности, док је теже или лакше повређено 21 лице. Сви губици су настали услед дејства ШТС, а у току извођења операције није било никаквих губитака у људству и МТС, нити је било цивилних жртава у зони извођења

Командовање је функционисало системски, линијски и функционално, са изграђеним просторним и садржајним компонентама на свим нивоима командовања, а посебно на нивоу борбених група.¹³ Ангажовањем Координационог тела Савезне владе и Владе РС за општине Прешево, Бујановац и Медвеђа успостављена је чвршћа сарадња са представницима КФОР-а и УНМИК-а у проналажењу мирног решења кризе. На бројним заједничким састанцима и решавањем конкретних проблема на терену успостављен је значајан ниво поверења и створена је могућност за ширу сарадњу ЗСБ са КФОР-ом и УНМИК-ом. Поштовање потписаних договора и професионално обављање задатака ВСЦГ и МУП-а допринело је све већем поверењу Команде КФОР-а према снагама безбедности Србије и Црне Горе. Од тренутка формирања ЗСБ и успостављања првих контаката, преко Комисије за примену ВТС, са КФОР-ом, поред почетног обостраног неповерења, однос и сарадња су ишли узлазном линијом. Нарочито су се напредак и међусобно поверење учили после успешног организованог и изведеног уласка и поседања Сектора „Ц“ – Исток.

Поверење је изграђивано стриктним поштовањем потписаних докумената: „Обавештења команданта КФОР-а о намери за улазак снага СРЈ и Републике Србије у Копнену зону безбедности и Документа о тактичким операцијама снага СРЈ и Републике Србије које делују у КЗБ. У току припрема и извођења операција уласка и поседања појединих делова КЗБ, деташовани тимови заједничких комисија за примену ВТС боравили су у командама и јединицама непосредно на терену, тако да су се лично уверавали у професионални однос свих припадника ЗСБ у реализацији бројних сложених задатака при уласку у Копнену зону безбедности. Поједине неправилности, које су пријављиване, решаване су веома брзо и ефикасно заједничким изласком комисија за примену ВТС на терену.¹⁴

По уласку ЗСБ у КЗБ јединице ВЈ распоређене су у 27 база (21 у зони ПрК, три у зони УК и три у зони ПК), које обезбеђују админи-

операције, што значи да су припреме веома савесно и одговорно обавили сви субјекти који су учествовали у припреми маршевско-извиђачких операција и повратка ЗСБ у КЗБ. Смртно је страдао Албанац из В. Трновца, такозвани капетан Леша.

¹³ Средином априла 2001. биле су ангажоване укупно 32 борбене групе, распоређене у четири тактичке групе и две команде оперативних група, потчињених Команди Здружених снага безбедности.

¹⁴ Дана 17. августа 2001. потписан је Споразум о привременим оперативним процедурама за сарадњу и координацију на обе стране дуж административне линије са КиМ, између команданта КФОР-а и команданта ЗСБ, којим је званично одобрено снагама СРЈ да се налазе у КЗБ без ограничења опреме и система наоружања, осим оних означених у ВТС као забрањених у ВЗБ.

Са Командом КФОР-а је 27. децембра 2001. потписан и Споразум о привременим оперативним процедурама који дефинише прописе у вези ваздушне зоне безбедности након њене делимичне релаксације, којим је нашим летилицама дозвољен приступ и летење у ВЗБ до 10 km од а/л са Косовом и Метохијом. Са Командом КФОР-а потписан је 10. јануара 2003. нови споразум о привременим оперативним процедурама, којим се дефинишу прописи у вези с ваздушном зоном безбедности након њене нове делимичне релаксације са 10 km на 5 km од а/л са Косовом и Метохијом.

стративну линију са КиМ у дужини од 466 km. Јединице су смештене у монтажно-демонтажним објектима, изграђеним у другој половини 2001. године, тако да су обезбеђени повољни услови за живот и рад војника ангажованих на обезбеђењу а/л и контроли територије у Копненој зони безбедности.

На том задатку – обезбеђењу а/л са КиМ и контроли територије у КЗБ, за разлику од периода решавања кризе, ангажовано је 1.200 припадника ВЈ, односно око 5.000 војника мање, што указује и на остварени степен сређивања ситуације у КЗБ и региону у целини.

У координацији с Координационим телом покретана је иницијатива и за потребе ЗСБ на административној линији према КиМ. Изграђено је и реконструисано 149 km путева и 27 монтажно-демонтажних објеката за смештај људи, обезбеђена је информатичка опрема (19 комплета рачунара „Пентијум“ и 19 дигиталних фото-апарата) за аутоматизацију извештавања о стању и догађајима на административној линији и покренути пројекти за модернизацију и опремање снага оптоелектронским средствима за надзор и аутономну заштиту база, што је омогућило да се број непосредно ангажованих људи смањи за трећину.

Предузете мере и резултати у области интеграције Албанаца у политички и друштвени систем Србије

Успостављање мултиетничке полиције било је кључни елемент у процесу изградње поверења међу грађанима на југу Србије и основа за остварење других пројеката. Тај пројекат је опште познат као велики успех Координационог тела и међународне заједнице, али још увек није завршен и предстоји предузимање одговарајућих мера за његову ширу имплементацију на читавом подручју. Поред тога, према Плану за решавање кризе, предузете су следеће мере и остварени следећи резултати:

- донесена је одлука о укидању старих скупштина општина и образовању привремених мултиетничких општинских већа;
- образоване су мултиетничке општинске изборне комисије за локалне изборе;
- обављен је попис становништва, уз контролу и ажурирање бирачких спискова у општинама;
- расписани су и одржани превремени општински демократски избори према новим законима (пропорционални систем);
- конституисане су мултиетничке скупштине општина и мултиетничка општинска већа;
- на непосредним демократским изборима изабрани су председници општина Прешево, Бујановац и Медвеђа;
- формирана је мултиетничка полиција у мултиетничким срединама, чиме је значајно поправљен национални састав локалне полиције;

- започета је интеграција Албанаца и у државне структуре, пре свега правосудне, образовне, здравствене, и друге;
- формирана је радна група за реинтеграцију АНЗ у државне структуре Републике Србије и Србије и Црне Горе;
- појачана је контрола законитости рада полиције и других државних органа, с тежиштем на сузбијању појава кршења људских права од стране представника државних органа;
- обезбеђена је потпуна слобода приступа сваком делу територије представницима организација за људска права и обезбеђена могућност отварања њихових канцеларија у месним заједницама;
- обезбеђено је ангажовање мултиетничких попуна полиције приликом предузимања мера у мултиетничким насељима;
- спроведена је обимна и програмски дефинисана промотивна активност, која је чинила значајан сегмент медијске подршке дефинисане Програмом и планом решавања кризе у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа;
- планираним активностима у оквиру промотивних кампањи остварен је циљ и највиши могући ефекат на терену. Координационо тело је за те потребе набавило 60¹⁵ комплета билборд-панела, који су у протекле три године коришћени за поруке 12 кампања, које су, поред информационог, имале и етничко-интеграциони карактер јер су промовисани заједнички живот и толеранција;
- све промотивне кампање су вођене двојезично, на српском и албанском језику;
- поједине кампање су вођене помоћу радио и телевизијских спотова, новинског оглашавања, летака и плаката;
- остварен је највиши циљ таквог облика деловања – успешно су дефинисани јасни промотивни комуникациони канали према становништву тих општина.

Предузете мере на економско-социјалном плану

У досадашњем периоду, према објективној ситуацији, главни приоритет у региону били су безбедност и стабилизација мира. Без успостављања безбедности и мира у региону нису се могли спровести ни други планирани програми намењени политичком, економском и друштвеном развоју. Део финансијске помоћи покрио је и трошкове контроле административне линије према АП Косову и Метохији и одржања опште безбедности имовине и лица.

Процес финансијских улагања био је условљен потребама и захтевима општинских управа, које су одговорне за наменско коришћење додељених средстава. Општине Бујановац, Прешево и Медвеђа

¹⁵ Извештај о реализацији промотивних кампања на територији општина Бујановац, Прешево и Медвеђа.

спадају међу најнеразвијеније у Републици Србији, па је дугогодишње заостајање у развоју оставило негативне последице у свим сферама друштвеног живота. И само окружење тих општина умногоме је осиромашило током претходне деценије, а у неким подручјима постоји деценијска тенденција економске неразвијености. Неприпремљеност и неискључивост органа општинских управа у реализацији компликованих пројеката, као и недостатак делотворних пројеката, такође су условили примену Плана економског и социјалног развоја.¹⁶ Изван тог плана у развој региона уложена су значајна средства, како СМ и Владе РС (преко Координационог тела), тако и многих донаторских организација и влада иностраних држава.

У сарадњи са Републичком агенцијом за развој малих и средњих предузећа и предузетништва, 18. августа 2003, слањем предлога пројекта, започета је иницијатива за оснивање агенције за развој малих и средњих предузећа и предузетништва за општине Бујановац, Прешево и Медвеђа. Таква институција треба да постане центар окупљања предузетника ради заједничког рада на програму предузећа која су основа развоја сваке напредне економије или оне која жели то да постане.

Поред тих, остварени су и други резултати, као:

- улагање финансијских средстава за обнову и изградњу инфраструктуре (196 km водовода и канализације, 293 km путева, обнова свих школских објеката, објеката дечије заштите, објеката културе и спортских и здравствених објеката);

- опремање и реформе у Радио Бујановцу, као и опремање Радио Прешева;

- нормализовање рада државних служби;

- реализација финансијске помоћи Савезне владе и Владе Републике Србије, преко КТ, за развој општина Прешево, Бујановац и Медвеђа;

- уз финансијску и стручну помоћ међународних организација и влада појединих земаља, у периоду 2001–2003. године, почело је решавање једног од највећих проблема региона – незапослености;

- заједничким активностима Владе Србије и међународних организација створени су услови за ревитализацију привреде ради запошљавања социјално угроженог слоја становништва на југу Србије. На тај начин постављен је темељ будућег развоја и стварања баланса између броја радних места и броја радника на тржишту рада, како на општинском, тако и на регионалном нивоу.

Учешће међународне заједнице у предузимању планираних мера

Оснивањем прес-центра у Бујановцу, 21. децембра 2000, Координационо тело је створило услове да медијски подржи процес решава-

¹⁶ Извештај о мерама економско-социјалног развоја у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа (анализа анекса 56).

ња кризе. Истовремено је покренута и дипломатска офанзива, тако да је у јануару 2001. подручје општине Бујановац посетило више од 10 амбасадора европских земаља и САД, а у фебруару 2001. дипломатским представницима представљен је План¹⁷ за решавање кризе. Успостављени су редовни контакти са представницима КФОР-а, Мисије ОЕБС-а, Посматрачке мисије ЕУ и Северноатлантског савеза.

Основна улога ОЕБС-а била је изградња поверења међу припадницима националних заједница и руковођење пројектима којима је требало да се побољшају безбедност, политичка стабилност и економски развој. Посебно значајни пројекти, који су реализовани у сарадњи са том организацијом, јесу Пројекат мултиетничке полиције, пројекти у области медија, спровођење локалних избора итд. Остале међународне организације (ЕУММ – посматрачка мисија ЕУ, Уједињене нације) имале су строго посматрачку улогу и деловале су по принципу трипартитне динамике (ЕУММ) на терену, систем УН у Врању и канцеларија међународне заједнице у Београду). Акције тих међународних субјеката у решавању кризе углавном су биле успешне, с тим што је основни недостатак било конкретно одређивање једне организације која би имала јасан задатак у вези с праћењем реализације програма решавања кризе на југу Србије. Тај недостатак је изражен и кроз недовољно остварен дијалог између двеју страна (Албанаца и Срба) у условима још увек израженог неповерења. Свакако да је највећи допринос субјеката међународне заједнице учешће у спровођењу локалних избора у јулу 2002. године.

Када је реч о реализацији пројеката, ОЕБС посебно је допринео покретању, праћењу и успешној реализацији Пројекта мултиетничке полиције. Такође, ОЕБС остварио је значајан утицај на етничке већине у општинама у стварању мултиетничких општинских влада. Најзначајнија помоћ међународне заједнице је, свакако, иницирање и непосредно улагање у пројекте који су били у функцији побољшања економско-социјалног стања, које се директно одражава на мир и безбедност у региону.

У процесу решавања кризе субјекти међународне заједнице су имали кључну улогу у обезбеђењу услова за потписивање споразума, како између сукобљених страна, тако и између наше стране и међународне заједнице. Први конкретан споразум потписан је 12. марта 2001. о уласку наших снага у КЗБ Сектор „Ц“ – Исток. Споразум су потписали командант Здружених снага безбедности (ЗСБ) генерал-потпуковник Нинослав Крстић и генерал Карло Кабиџоца, командант КФОР-а. На иницијативу Координационог тела, председник др Небојша Човић, у сарадњи са старешинама ЗСБ, одржао је више састанака са командантом КФОР-а и његовим сарадницима. Као резултат

¹⁷ Анекс 4 – Међународна организација у решавању кризе у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа.

тат договора и спровођења мера поверења успешно су изведене операције уласка ЗСБ у сектор „Ц“ – Исток¹⁸ – 14. марта 2001, секторе „А“ и „Ц“¹⁹ – Запад – 24. маја 2001, сектор²⁰ „Д“ – 14 марта 2001, и сектор²¹ „Б“ (подсектор „Центар“) – 31. маја 2001. године, чиме је завршен процес задобијања контроле над целокупном територијом Коппене зоне безбедности.

Координационо тело је, уз помоћ Министарства просвете и спорта, омогућило признавање диплома стечених у образовним центрима АП КиМ, уз услов печата, тј. одобрења надлежне службе УНМИК-а. Уз помоћ Мисије ОЕБС-а, започет је процес повратка Албанаца у безбедносни систем на подручју централног дела југа Србије. Реализован је веома сложен пројекат мултиетничке полиције,²² што је омогућило пријем у службу укупно 473 полицајца: 277 Албанаца, 155 Срба, четири Рома и један Југословен. Успостављена су 42 полицијска одељења и седам контролно-безбедносних пунктова на територији трију општина. У октобру 2001. потписан је Споразум о основним принципима за реорганизацију медија у власништву СО Бујановац на основу којег се ствара професионални медијски сервис отворен и приступачан за локалну заједницу као целину.

Ако се сумирају резултати учешћа међународне заједнице у планирању и предузимању одређених мера за решавање кризе, могли би да се издвоје следећи посебни успеси:

- успостављање мира и демилитаризација „ОВПБМ“;
- мултиетничка полиција;
- реформисање Радио Бујановца;
- Закон о локалној самоуправи;
- Закон о заштити националних мањина;
- Закон о амнестији за бивше чланове „ОВПБМ“;
- успостављање радне групе за повратак у Медвеђи да би се дозволило организовани повратак избеглима;
- Закон о општинским изборима;

¹⁸ Споразум потписан између команданта ЗСБ, генерал-потпуковника Нинослава Крстића и команданта КФОР-а генерала Карла Кабиџоза.

¹⁹ Обавештење команданта КФОР-а о намерама за улазак снага СРЈ и република Србије и Црне Горе у КЗБ Сектор „А“, Сектор „Ц“ – Запад. Документ је потписан 23. марта 2001. између генерал-потпуковника Карла Кабиџоза, команданта КФОР-а, и генерал-потпуковника Нинослава Крстића, команданта ЗСБ, а супотписивач из Црне Горе био је начелник управе Црне Горе мр Живко Шипчић.

²⁰ Обавештење команданта КФОР-а о намерама за улазак снага СРЈ и Републике Србије у КЗБ Сектор „Д“. Документ је потписан 12. априла 2001. између генерал-потпуковника Т. Скиакера, команданта КФОР-а, и генерал-потпуковника Нинослава Крстића, команданта Здружених снага безбедности.

²¹ Обавештење команданта КФОР-а о намерама да снаге СРЈ и Републике Србије уђу у КЗБ Сектор „Б“, Сектор „Ц“ – Запад. Документ је потписан 24. маја 2001. између генерал-потпуковника Т. Скиакера, команданта КФОР-а, и генерал-потпуковника Нинослава Крстића, команданта ЗСБ.

²² Извештај о преузимању активности Координационог тела на формирању МЕРП као елемента за рад полицијских станица Бујановац, Прешево и Медвеђа.

– увођење мултиетничких комисија већа која управљају Бујановцем, Прешево и Медвеђом;

– увођење мултиетничких комисија за општинске изборе у три општине – Прешево, Бујановац и Медвеђа;

– општински избори у Прешеву, Бујановцу и Медвеђи (први демократски избори икада одржани на југу Србије са недавно усвојеним законом о пропорционалном учешћу и директним избором градоначелника);

– успостављање мултиетничких општинских скупштина и општинских већа (локалне владе) у Прешеву, Бујановцу и Медвеђи;

– први кораци у реинтеграцији албанске заједнице у структуру државе Републике Србије и Србије и Црне Горе – углавном у правосуђу, образовању и, што је најважније, у политичком систему.

Осим тога, а према усвојеним принципима рада Координационог тела и наведеног плана, за све активности које се спроводе у вези с решавањем кризе, без обзира у којој се сфери деловања реализују, подразумева се сарадња и подршка међународне заједнице (у политичком, економском и безбедносном деловању).

Закључак

На крају, може се закључити да су циљеви, задаци и рокови реализације Програма и плана решавања кризе реално постављени и да су углавном реализовани према предвиђеној динамици, уз одређена заостајања у области економског развоја региона.²³ Ситуација у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа потпуно је другачија од ситуације пре две године јер су остварени неспорни и значајни задаци у вези с успостављањем мира, безбедности и мултиетничких институција и развојем региона. Реализацијом планираних мера у тим областима остварено је више кључних циљева из Програма и плана решавања кризе (операција решавања кризе) у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа.

1. Разоружањем албанских екстремиста и распуштањем њихове организације, уз уништавање њихових фортификацијских објеката, предају наоружања и војне опреме и обуставу њиховог организованог оружаног деловања:

– демилитаризована је бивша Ослободилачка војска Прешева, Бујановца и Медвеђе а највећи део њених чланова је амнестиран од кривичне одговорности, модификован и преведен у цивиле;

– отклоњени су и неутралисани основни узроци угрожавања уставноправног поретка и нарушавања државног суверенитета и територијалног интегритета Републике Србије и Савезне Републике Југославије.

²³ Др Радојко Миловановић, *Решавање кризе на југу Србије, јуче, данас, сутра*, Београд, 2003.

2. Конструктивном сарадњом са међународним војним и полицијским структурама, релаксацијом КЗБ и ВЗБ, повратком ЗСБ, односно војних и полицијских снага у КЗБ и њиховим изласком на административну линију АП КиМ:

– успостављена је потпуна лична и имовинска сигурност свих грађана и обезбеђена им несметана слобода кретања на сваком делу територије која је била угрожена кризом;

– обезбеђена је потпуна нормализација рада државних органа, органа локалне самоуправе и других домаћих и страних владиних и невладиних организација у региону;

– омогућен је повратак свим избеглим и расељеним лицима у своје домовне;

– остварена је делотворна сарадња, успостављено и значајно унапређено међусобно поверење између међународних безбедносних снага у АП КиМ и безбедносних снага СЦГ, посебно у заштити безбедности и контроли прелажења административне линије АП Косово и Метохија.

3. Политичким мерама Координационог тела, посебно интеграцијом Албанаца у скупштине општина, општинска извршна већа, мултиетничку полицију и друге државне органе, органе локалне самоуправе, привредне и друге субјекте, остварена је основа за даљу изградњу мултиетничког и мултиконфесијалног друштва на демократским принципима, уз поштовање људских, мањинских и других права и слобода свих грађана према највишим стандардима.

4. Предузетим мерама и финансијским улагањима у области привреде, економије, здравства, просвете и социјалне заштите, уз међународну помоћ и подршку, створени су услови за даљи просперитетан и брз економски и социјални развој региона у интересу свих грађана који у њему живе.

5. Модел решавања кризе чијом су применом остварени наведени циљеви у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа може да послужи и као полазна основа за израду модела решавања кризе на КиМ, па и у региону уопште.

Посебно значајна искуства стечена у току извођења операције односе се на:

- 1) однос са међународном заједницом;
- 2) специфичности у примени невојних активности;
- 3) специфичности у примени војно-полицијских мера.

Најзначајнија искуства стечена у односу са међународном заједницом јесу:

- стриктно поштовање договореног;
- сваки покушај дезавуисања МЗ може да има несагледиве последице;
- сваки детаљ о добијеним информацијама представници МЗ детаљно проверавају, и слично.

На основу наведеног, садашње стање безбедности у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа може да се оцени као стабилно, с тенденцијом даље стабилизације, али уз постојање латентних чинилаца и претњи да се угрози појединачним актима криминалног и терористичког деловања у региону. Због тога и у будућем периоду сви друштвени органи треба да предузимају планске и координиране мере у вези с одржавањем и унапређивањем достигнутог нивоа безбедности и мира према циљевима, принципима и задацима утврђеним у Програму и плану решавања кризе.

Најпозитивнији утицај на ниво остварених циљева имали су:

– озбиљна иницијатива за заустављање и решавање кризе коју је покренуло КТ израдом програма за њено решавање, и прихватање и подршка коју су дали у спровођењу Програма и плана решавања кризе Савезна влада, Влада Републике Србије и најзначајнији чиниоци Међународне заједнице;

– опредељење СЦГ и Републике Србије да кризу решавају мирним путем, политичко-дипломатским средствима и дијалогом са представницима АНЗ, уз учешће и подршку међународне заједнице;

– *опредељење СЦГ и Републике Србије да у решавању кризе доследно поштују националне и међународне прописе и документа, посебно Резолуцију Савета безбедности ОУН 1244 и Војнотехнички споразум из Куманова, као и опредељење да свако решење кризе мора бити у оквиру Уставом утврђеног поретка СЦГ и Републике Србије, искључујући сваку аутономију, специјални статус или мењање граница Републике Србије и Србије и Црне Горе.*

Литература:

1. *Србија после Милошевића*, Програм решавања кризе у Пчињском округу, „Liber-press“, Београд, 2001.
2. *Излагање др Небојше Човића*, потпредседника Владе Републике Србије и председника Координационог тела Савезне владе и Владе Републике Србије за општине Бујановац, Прешево и Медвеђа на Донаторском састанку, Савезна Република Југославија – Република Србија, Савезна влада – Влада Републике Србије, Координационо тело за општине Бујановац, Прешево и Медвеђа, Бујановац, 7. март 2003.
3. *Одлуке Савезне владе и Владе Р. Србије донесене на предлог Координационог тела Савета министара Србије и Црне Горе и Владе Р. Србије од 05. 12. 2000. до 15. 08. 2003. године*, Координационо тело СМ и Владе Р. Србије за општине Бујановац, Прешево и Медвеђа, Београд, 2003. године.
4. *Др Небојша Човић*, *На путу до цивилног мултиетничког друштва у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа*, излагање на другом форуму невладиних организација Пчињског округа, Врање, 22. новембар 2002.
5. *Др Небојша Човић*, *Излагање пред Северноатлантским саветом* (седиште НАТО-а), Брисел, 26. фебруар 2003.
6. *Документа о уласку ЗСБ у Сектор „Ц“ – Исток, Сектор „А“ и Сектор „Ц“ – Запад, Сектор „Д“ и Сектор „Б“*, Координационо тело СМ и Влада Р. Србије, Београд, 2003 – Прилог 6.

7. *Извештај о раду Координационог тела за период од 16. 12. 2000. до 31. 12. 2001. године*, СРЈ, Р. Србија, СВ, Влада Р. Србије, Координационо тело за општине Бујановац, Прешево и Медвеђа, Књига 1 и Књига 2, Београд, јануар 2001.
8. Милан Суботић, *Извештај о раду Координационог тела СМ и Владе Р. Србије у периоду од 2000. до 2003. године* (радни материјал).
9. ГШ ВСЦГ, *Ангажовање ВСЦГ у саставу ЗСБ при реализацији Програма за решавање кризе на југу Р. Србије*, Београд, октобар 2003.
10. Др Радојко Миловановић, *Решавање кризе на југу Србије – јуче, данас, сутра*, Координационо тело СМ и Владе Р. Србије, Београд, 7. јул 2003.
11. Др Радојко Миловановић, *Извештај о предузетим активностима Координационог тела на формирању мултиетничког полицијског елемента за рад у полицијским станицама Бујановац, Прешево и Медвеђа*, Координационо тело СМ и Владе Р. Србије за општине Бујановац, Прешево и Медвеђа, Београд, август 2003.
12. СМ СЦГ, Влада Р. Србије, *Закључци са састанка Координационог тела за општине Бујановац, Прешево и Медвеђа, одржаног дана 20. 02. 2002. године у згради СО Бујановац*, Координационо тело, Бујановац, 20. фебруар 2002.
13. СЦГ Министарство за одбрану, СМВС и ПО, Комисија за примену ВТС, *Извештај о раду Комисије за примену ВТС*, Београд, 14. октобар 2003.
14. Р. Србија, МУП, Команда жандармерије, *Извештај о раду*, Београд, 22. октобар 2002.
15. ГШ ВСЦГ, *Информација са састанка начелника ГШ ВСЦГ и команданти КФОР-а одржаног 17. 10. 2003. године*, Београд, 25. октобар 2003.
16. СМ и Влада Р. Србије, Координационо тело за општине Бујановац, Прешево и Медвеђа, *Извештај о реализацији промотивних активности у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа у периоду од 2000–2003. године*, Београд, 25. октобар 2003.
17. Р. Србија, МУП, *Информација о стању и проблемима безбедности на подручју општина Бујановац, Прешево и Медвеђа у периоду од 2000–2003. године*, Куршумлија, 20. октобар 2003.
18. Севдаил Хусени, *Приоритети демократске реформе у општини Бујановац*, Бујановац, 24. јун 2003.
19. Координационо тело СМ Владе РС, *Извештај оперативне групе за реализовање пројекта укључивања етничких Албанаца у правосудне органе*, Врање, 2003.
20. Мешовита кризна група, *Крхки мир у јужној Србији – герилци у магли*, Бујановац, 2003.
21. *Roberto Montella*, ОЕБС Југ Србије, Концепцијски докуменат 2002–2003. године.

Заповест команданта ЗСБ
(Извод за улазак у сектор „Ц“ Исток)

- Новине у изради заповести и одредбе међународног ратног права којих се припадници ЗСБ морају придржавати у току операције –

... Одлучио сам: Поштујући Обавештење Команданта КФОР-а о намерама за улазак снага СР Југославије и Р. Србије у КЗБ Сектор „Ц“ (ИСТОК) и потписани Договор за тактичке операције снага СР Југославије које дејствују у КЗБ Сектор (ИСТОК), делом снага ОГ „ЈУГ“ јачине тактичке групе, у садејству са снагама Полиције извести операцију уласка и посетања Сектора „Ц“ (ИСТОК).

Са циљем: Распоредити јединице у додељеној зони, појачано обезбедити државну границу према Р. Македонији (по правилима граничне службе) и административну линију са КиМ-ом. По успостављању потпуне контроле територије, погодним борбеним распоредом и применом одговарајућих тактичких радњи и поступака створити услове за јачање међусобног поверења ЗСБ, становништва у зони операције и снага КФОР-а.

Осталим снагама наставити реализацију задатака на спречавању изненађења, ширења и преношења диверзантско-терористичких дејстава изван КЗБ.

Главне снаге за улазак и посетања груписати на јужном а помоћне на северном делу Сектора „Ц“ (ИСТОК).

Операцију извести у једној етапи у две фазе:

- У првој фази у трајању од 6 до 8 часова извршити улазак, претрес терена и опседање доминантних објеката.
- У другој фази успоставити потпуну контролу територије.

Оперативни поредак

- Снаге за улазак и посетања КЗБ (Сектор „Ц“);
 - Снаге за одбрану и затварање праваца који са КиМ-а изводе у зону одговорности;
 - Снаге за појачано обезбеђење ДГ према Р. Македонији;
 - Снаге за подршку;
 - Снаге за командовање и везу
- Готовост у 06.30 ч 14. 03. 2001. године...

... Придржавање одредби међународног ратног права

У току извршења задатака стриктно се придржавати одредби Међународног ратног и хуманитарног права а посебно:

– Међународне конвенције о Елиминацији свих врста дискриминације датиране 21. децембра 1965. године;

Међународног споразума о цивилним и политичким правима, датираног 16. децембра 1966. године;

Додатног протокола на Женевску конвенцију од 12. августа 1948. године, у вези заштите жртава не-међународних оружаних сукоба (протокол 11) датираног 6. јуна 1977. године;

– Конвенције против тортуре и другог суровог, нехуманог или понижавајућег третирања или кажњавања, датиране 10. децембра 1984. године;

Европске конвенције о култури и Конвенције за заштиту архитектонског наслеђа Европе, обе датиране 28. фебруара 2001. године.

Својим поступцима не провоцирати цивилно становништво, не уништавати и пљачкати њихову имовину, посебну пажњу посветити заштити санитарских возила, болница, верских објеката и културно-историјских споменика.

Према заробљеним лицима поступати крајње коректно. Забрањујем злостављање и малтретирање истих. Забрањујем дејства артиљерије и оруђа тешких калибара по насељеним местима.

Према починиоцима оваквих и сличних радњи биће предузете најригорозније мере кривичне и дисциплинске одговорности.

На основу споразума са КФОР-ом забрањена је употреба следећих средстава у КЗБ: тенкови, вишецевни бацачи ракета, противтенковска оруђа и навођени пројектили, опрема забрањена у ВЗБ и све врсте ПТ и ПП мина и мина изненађења.

Вучној и самосталној артиљерији је забрањен улазак у КЗБ, а употреба ових средстава за подршку дозвољена је само по претходном одобрењу КФОР-а.

У случају напада на припаднике ВЈ, угрожавања објеката и средстава одговорити најенергичније у складу са разрађеним поступцима ангажовања снага и употребе средстава ратне технике...

Здружене снаге безбедности СР Југославије

Правила понашања за борце

Правила борбе

- Борити се само против бораца.
- Нападајте само војне циљеве.
- Поштујте цивиле и цивилне објекте.
- Ограничите разарања искључиво на оно што захтева ваш задатак.
- Поштујте знак Црвеног крста. Он штити: рањенике, болеснике, медицинско особље, особље Црвеног крста, возила хитне помоћи, транспортне помоћи Црвеног крста, болнице, станице за прву помоћ и објекте Црвеног крста.

Поступак са рањеним противницима

- Покупите их са бојишта.
- Укажите им помоћ.
- Предајте их свом претпостављеном или најближој медицинској екипи.

- Поштујте медицинско особље и објекте.
- Штитите противничке рањенике и болеснике.
- Штитите цивилне чамце који спасавају рањенике.

Заробљени противници

- Поштедите их.
- Разоружајте их.
- Предајте их свом претпостављеном.
- Поступајте са њима хумано. Њихове породице морају бити обавештене о њиховом заробљавању.

Цивили

- Поштујте их.
- Поступајте хумано са онима који су у вашој власти.
- Штитите их од насиља. Одмазда и узимање талаца су забрањене.
- Поштујте њихову имовину, не оштећујте и не пљачкајте.

Међународно хуманитарно право

У време рата одређена правила морају се поштовати, чак и када је непријатељ у питању. Ова правила садржана су у четири Женевске конвенције из 1949. године и допунским протоколима уз ове Конвенције из 1979. године. Као потписник Женевске конвенције и њихових допунских протокола Југославија је обавезна да поштује ове међународне уговоре.

Женевске конвенције штите следеће категорије особа:

1. Рањене и болесне припаднике оружаних снага на бојишту и санитетско особље (Прва Конвенција).

2. Рањене и болесне припаднике оружаних снага на мору и бродоломнике (Друга Конвенција).

3. Ратне заробљенике (Трећа Конвенција).

4. Грађанска лица у власти непријатеља или на окупираним подручјима (Четврта Конвенција).

Члан 3. који је заједнички за све Четири Конвенције и обавезује на хумано поступање са свим особама које не учествују у сукобу или који то више не чине. Ово Правило нарочито забрањује нехумане поступке, узимање талаца, мучење и извршење смртне казне без суђења и налаже да се суђења морају одвијати уз све прописане гаранције.

Државе чланице Женевске Конвенције обавезују се да:

– Појединачно брину о рањеницима без обзира да ли се ради о пријатељима или непријатељима;

– Поштују физички интегритет, част и достојанство, породична права, морална и верска убеђења сваког појединца;

– Забрањује мучење и нељудске поступке;

– Извршење смртне казне без прописаног суђења, истребљење, узимање талаца, пљачкање и разарање цивилне имовине.

– Допуштају делегатима Међународног Комитета Црвеног крста да посећују заробљенике и воде разговор.

Утицај промена у ратоводству на руковођење и командовање у операцијама

Петар Чорнаков, пуковник*

Увод

Индустријско друштво допринело је неслућеном развоју човечанства развојем технике, технологије и људских ресурса који су многе снове људске цивилизације учинили реалношћу. Истовремено, у достигнућа индустријског друштва спада и проналазак и коришћење наоружања високог убојног дејства и организација и употреба масовних војски, које су коришћене у најкрвавијим и најдеструктивнијим ратовима у историји људске цивилизације. Потпомогнута идеолошким поделама, геополитичким и геостратешким интересима, трка у области наоружавања приближила је индустријску цивилизацију тачки апсурда – реалној могућности самоуништења.

Ново информатичко доба невиђеном брзином радикално мења индустријски свет. Премда се информатичка ера базира на достигнућима индустријског друштва: на демократском моделу друштва, реалним међународним односима и либералној економији, она чини радикалне продоре и суштински мења скоро све области људске делатности.

Однос индустријске и информатичке ере у области ратоводства најбоље илуструје Ирачки рат из 2003. године. У том рату сукобиле су се две војске, које по битним обележјима припадају двома епохама, при чему је војска 20. века поражена од војске 21. века, која је у релативно краткотрајној кампањи, са снагама јачине три дивизије, разбила противника и окупирала простор величине Француске. Пример елитне ирачке оклопне дивизије Медина, која је 25. марта 2003. године покушала да искористи јаку пешчану олују, која је требало да онемогући противнику да искористи техничку супериорност, и изведе противудар на 3. америчку дивизију у рејону прелаза преко реке Еуфрат, у близини Нађифа, потврђује ту тезу и на тактичко-оперативном нивоу. Наиме, америчка 3. дивизија, подржана са два *Global Hawk UAV*,¹ која су лебдела јужно од Багдада, и са два или више *JSTARS*,² имала је потпун увид у ситуацију на бојном пољу упркос

* Аутор је на дужности у Националном центру за мировне мисије (ГШ ВСЦГ).

¹ *Global Hawks* опремљени су са ТВ камерама и ИЦ сензорима.

² Здружени радарски систем за откривање циљева (*JSTARS – Joint Surveillance Target Attach Radar System*), монтиран на „Боингу 707с“.

изузетно неповољним метеоролошким условима. На основу података који су се сливали у *мрежу података* и са оператерима укљученим на *JSTARS*-у, који су снабдевали подацима о циљевима *C4* систем, 3. дивизија је могла да одреди прецизне задатке за ракетну и авио-подршку. То је одлучујуће допринело да се битка реши у корист Американаца и да оклопна дивизија од око 10.000 људи, са опремом вредном око милијарду долара, буде потпуно разбијена за два дана. Истовремено, америчка војска је, користећи ту своју надмоћ, успела да нанесе значајне губитке јаким ирачким снагама које су са простора северно од Багдада биле упућене да подрже противудар дивизије Медина. Та битка је, вероватно, била одлучујућа за сламање отпора ирачке војске у том рату.

У том рату и у тој бици америчка војска је први пут применила довољно заокружен и целовит систем мрежо-центричног ратовања. Иако тим системом нису биле обухваћене савезничке снаге, па ни све америчке јединице (оне које нису биле на тежишту), ипак је он одлучујуће утицао на ток и исход рата. То је охрабрило САД на наставе са даљим улагањима у развој тог или других напредних система који ће се заснивати на потврђеним могућностима дигиталног и мрежног ратовања. Такође, остале развијене земље, мада знатно заостају и имају много мањи буџет, настојаће да у оквиру НАТО-а, ЕУ или самостално развију своје оружане снаге и одговарајуће теорије и доктрине ратводства које ће одговарати новој епохи ратовања.

Шта се мења у теорији ратводства?

На развијеном Западу се дуже од деценије води расправа о томе да ли је у току револуција у ратоводству.³ Без обзира на супротстављене ставове о томе да ли је оно што се дешава у области ратводства револуционарна промена или само један моменат у процесу њене сталне еволуције, нема већих размимоилажења у схватањима да је *револуција у ратоводству (RMA – Revolution in Military Affairs) значајна промена у природи оружаног сукоба који настаје креативном применом нових технологија, које, комбиноване са драматичним променама и војној доктрини и организационим концептима, фундаментално мењају карактер и вођење војних операција.*⁴ Полазећи од тих

³ Револуције у ратоводству дешавале су се много пута у историји, најчешће као одраз технолошких пробоја. Проналазак барута, излучене цеви, парне машине, подморнице, авиона, носача авиона и атомске бомбе су само део примера који су довели до корених промена у ратоводству. Неки аутори револуционарне промене у ратоводству доводе у везу са друштвеном формацијом и разликују револуције из три епохе: доба доминантне пољопривредне производње, индустријско доба и информатичко доба.

⁴ Jeffrey McKittrick, James Blackwell, Fred Littlepage, George Kraus, Richard Blanchfield and Dale Hill, „Бојно поље будућности – питања ратовања у 21. веку“ (*The Battlefield of the Future – 21st Century Warfare Issues*), Air University, (<http://www.cdars.af.mil/battle.bfoc.html>), фебруарта 3. стр. 1.

критеријума, поставља се питање да ли постоје промене наведене у дефиницији које коренито мењају природу операција у времену које је пред нама. При томе, првенствено су значајне промене у доктринарним концептима САД, за које се једино може рећи да су сигурно закорачиле у 21. век.

У мају 1996. године Пентагон је објавио документ под називом *Здружена визија 2010 (ЗВ 2010)*, који је садржао визију о начину употребе армије САД у евентуалним ратним сукобима у првој деценији 21. века.⁵ Иако је након тога Пентагон објавио нови документ – *Здружену визију 2020*, који садржи визију оружаних сукоба у периоду до 2015. године, документ *ЗВ 2010* значајан је због тога што су принципи које садржи, у развијеној варијанти, остварени у Ирачком рату 2003. године.

У *ЗВ 2010*, осим основних елемената борбене оспособљености армије САД да успешно води борбена дејства,⁶ дефинисана су четири нова оперативна принципа за вођење здружених операција који су засновани на променама које ће наступити применом нових технолошких тенденција у војсци Сједињених Држава.⁷ То су: *доминантан маневар, прецизно ангажовање снага, потпуна заштита и фокусирана логистика.*

Доминантни маневар даје нови садржај и већу комплексност традиционалном принципу маневра снага. Под њим се подразумева координисано ангажовање снага које могу да буду у екстремно дисперзивном распореду. Уместо узастопних, фазно планираних операција, заговарају се једновремене операције на копну, мору, у ваздушном простору и васиони. Информатичка супериорност ће обезбедити јаснију слику о непријатељу и савезничким снагама. Она ће, такође, командантима здружених јединица омогућити да координишу дејства веома удаљених јединица, на основу тачних података о противнику, и да издају знатно прецизније и много захтевније задатке потчињеним јединицама на свим нивоима командовања. Висока прецизност, убојност и дужи домет борбених система значајно ће допринети доминантном маневру сопствених снага у односу на противника.⁸

Прецизно ангажовање снага значи употребу различитих прецизних система за обављање задатка који ће омогућити широко диспер-

⁵ *Joint Vision 2010 (JV 2010)* објавио је тадашњи председник шефова Здруженог генералштаба САД генерал Џон Шалигашвили на <http://www.naa.be/publications/comrep/1998/ar299stc-e.html>.

⁶ То су: нова технологија, вођство–командовање, људски чинилац, обука, организациона структура и оперативни концепти.

⁷ „До 2010. године ми треба да будемо у стању да променимо начин вођења најинтензивнијих здружених операција. Уместо ослањања на масовне снаге и узастопне операције, ми ћемо постићи масовне успехе на други начин. Информатичка супериорност и напредна технологија ће нам омогућити да постигнемо жељене ефекте кроз прецизну примену интегрисане борбене моћи“ (ЗВ 2001).

⁸ Специјални извештај Комитета НАТО-а за науку и технологију при Парламентарној скупштини НАТО-а, *Револуција у ратоводству*, новембар 1998, на адреси <http://www.naa.be/publications/comrep/1998/ar299stc-e.html>, стр. 8.

зованим снагама координацију кроз веома ефикасан и моћан *информационо-дистрибуциони систем*. Он се назива „системом система који омогућава снагама да лоцирају циљ, обезбеде одговарајућу команду и контролу, постигну жељени ефекат, оцене успех дејства и задрже способност да поново узврате удар с потребном прецизношћу“.⁹ Значи, прецизно ангажовање снага не значи само прецизније и ефикасније погађање циљева, већ је то шири концепт, који обухвата мере и поступке који означавају извођење прецизно координисаних напада који обухватају сталну процену учинка и поновно дејство, уколико је то потребно.¹⁰

Потпуна заштита, у основи, јесте заштита сопствених и савезничких снага од најширег спектра потенцијалних претњи. То, пре свега, значи контролу војишта обезбеђењем вишеслојне одбране на свим нивоима која треба да омогући потпуну слободу сопственим снагама за време поседања положаја, маневра или током борбених дејстава. Потпуна заштита се заснива на информатичкој супериорности, која ће обезбедити мултидимензионално осматрање и процену, као и идентификацију свих снага на бојном пољу.¹¹

Фокусирана логистика полази од тезе да ће будуће операције бити вођене са мање логистичких ресурса на самом војишту. Међутим, то не умањује изазове везане за логистичку подршку јер ће за савремене операције бити потребан већи темпо и интензитет ангажовања јединица које ће бити размештене и дејствовати на знатно широј операцијској основици. Фокусирана логистика треба да буде „осетљива, флексибилна и прецизна, кроз обједињавање информатике, логистике и транспортних технологија“. Модуларно снабдевање, као доминантан облик логистичке подршке, биће обезбеђено за сваку јединицу, с могућношћу да систем обезбеђује идентификацију, усмеравање или преусмеравање токова снабдевања чак и току достављања материјалних и техничких средстава до крајњег корисника.¹²

Утицај промена на руковођење и командовање операцијама

На наведеним принципима САД развиле су више концепата за вођење здружених операција у будућности од којих је концепт мрежо-центричног ратовања постао један од доминантних система. У вези с тим, поставља се питање да ли нови концепти засновани на доминантној примени информатике доприносе промени класичних принципа операције.

⁹ *ЗВ 2010.*

¹⁰ *Исто*, стр. 9.

¹¹ *Исто*.

¹² *Исто*, стр. 10.

Ако се пође од тезе да су операција и оператика настале као одговор на изазов ратовања у индустријској доби, онда би кратак одговор био да су нови концепти, попут мрежо-центричног ратовања, теорија и пракса ратовања у информатичкој ери. У прилог тој тези је и појава новог феномена тзв. глобалног тероризма или новог тероризма, насталог после 9. септембра 2001. у којем је мрежо-центричност један од суштинских принципа.¹³ Међутим, да би се детаљније сагледале разлике у систему руковођења и командовања развијеног у оквиру класичне теорије оператике и новог концепта информатичког ратовања треба анализирати неке од основних категорија и принципа оператике и операција, попут: нивоа, чинилаца и принципа оружане борбе, планирања, тока и фаза операције и оперативног садејства у операцијама.

Ниво, размере и значај борбених дејстава

Већина војних теоретичара сматра да ће рат у информатичком добу допринети сажимању три класична нивоа оружане борбе и да ће будући конфликти избрисати границе између раздвојених и препознатљивих командних и функционалних улога и одговорности. То је садржано и у америчкој доктрини, у којој је указано на све већу међузависност између нивоа оружане борбе која је резултат напретка у технологији, учешћа медија и компресије времена и простора.¹⁴ Амерички војни теоретичар Стивен Мец у тој тврдњи иде најдаље: тврди да ће „следећа фаза у револуцији ратоводства учинити оперативни ниво, макар у његовом класичном значењу, ирелевантним“.¹⁵

Мрежо-центричним ратовањем још је наглашенија та тенденција. *Capstone Concept* тврди да „брзина, снага и систем оријентисаног тежишта мрежо-центричних операција брише традиционалне разлике између стратешког, оперативног и тактичког нивоа ратовања“.¹⁶

¹³ Глобални тероризам и глобални антитероризам, као сасвим нове појаве, у наредној деценији 21. века сасвим сигурно ће изузетно значајно утицати на развој доктрина, концепата и средстава за вођење терористичке и антитерористичке борбе на глобалном, стратешком, оперативном и тактичком нивоу. Једна од основних разлика глобалног од класичног тероризма јесте замена класичне хијерархијске везе унутар организације мрежо-центричном организацијом (захваљујући могућности глобалне комуникације и тешко контролисаног међународног трансфера финансијских средстава коришћењем глобалне мреже Интернета). То омогућава да глобалне терористичке организације буду организоване у хелије које нису у хијерархијској вези, већ су дисперзоване и финансијски и оперативно осамостаљене да делују на глобалном простору.

¹⁴ Здружени шефови ГШ САД: *Доктрина за здружене операције (Doctrine for Joint Operations, Joint Pub 3-0)*, стр. 9–23.

¹⁵ Даглас А. Мекгрегор, *Будућа битка: обједињавање нивоа рата (Future Battle: The Merging Levels of War)*, *Parameters*, 22/4, 1992–1993, п. 42.

¹⁶ Капетан фрегате Ерик Ј. Дал, *Мрежо-центрично ратовање и смрт оператике (Network Centric Warfare and the Death of Operational Art)*, „Одбрамбене студије“, издање Франк Кас, Лондон, свеска 2, стр. 2.

Повећане могућности за комуникацију и способност непосредног увида у ситуацију на терену омогућиће командантима на вишим нивоима командовања да управљају тактичким акцијама. То треба да буде од помоћи командирима тактичких јединица ради избегавања изненађења или грешака који су резултат непознавања ситуације на бојном пољу. Та тенденција ће допринети смањивању хијерархијске пирамиде командовања – водиће ка смањењу значаја или, чак, укидању оперативног нивоа командовања.

Међутим, има и друкчијих мишљења. Други еминентни амерички теоретичар из области оператике Милан Вего сматра да циљеви оружане борбе (тактички, оперативни и стратегијски) и даље постоје и да су потребне различите методе за њихово остварење, као и да ће та чиница онемогућити брисање разлика у нивоима оружане борбе (тактички, оперативни и стратегијски). Тај аргумент се тешко може оспорити јер задира у суштину рата. Закључак је да ће, иако је извесно да ће опстати, оперативни ниво командовања у новим условима бити притешњен између тактичког нивоа, који ће у неким ситуацијама обављати задатке који имају стратешки значај, и стратешког нивоа командовања, на којем ће се команданти са стратешког нивоа мешати у тактичке акције јер ће бити у могућности да виде бојно поље боље него сви остали учесници укључени у борбена дејства. Због тога ће оперативни ниво командовања изгубити од значаја, односно мораће да се прилагоди новим условима или ће постати многоме ирелевантан.¹⁷

Могуће импликације на чиниоце оружане борбе

Ваљана процена ситуације кључни је моменат у процесу доношења одлуке. Процена снага (сопствених, савезничких и противника), процена простора (бојног поља, војишта или ратишта) и процена времена (расположивог и временског ограничења за планирање и извођење дејстава) веома су међузависне и, уколико су правилне, обезбеђују успех у извођењу операције. Мрежо-центрично ратовање мења начин на који командант мора да процењује те чиниоце. Убрзање динамике борбених дејстава и ратовања и многоструко увећана количина информација које преплављују систем командовања већ су изазвали дискусију о већем значају времена у савременом ратовању, тако да постоје аутори који тврде „да страна која буде контролисала време биће у супериорнијој позицији да води рат у свим димензијама“.¹⁸

Информатичка технологија мења начин ратовања јер просторну удаљеност чини мање релевантном димензијом ратовања и, истовремено, даје знатно већи значај времену, које компресовано постаје лимитирајући чинилац ратовања.

¹⁷ Милан Н. Вего, *Оперативно ратовање (Operational Warfare)*, Њупорт, Поморска ратна школа САД, стр. 628.

¹⁸ Ајај Сингх, *Време: нова димензија у рату (Time: The New Dimension in War)*, Joint Force Quarterly No. 10, Winter 1995–1996, p. 61).

Снаге остају и даље пресудан чинилац оружане борбе.¹⁹ Међутим, за мрежо-центрично ратовање потребне су снаге које ће бити дисперзоване и веома добро повезане. Да би нанеле одлучујући удар противнику, команданти ће морати да користе брзину и друге аспекте времена знатно више него у прошлости.

Један од праваца у расправи о значају и међусобном односу чинилаца оружане борбе заговара увођење *информације* као четвртог чиниоца рата (односно петог, према нашој *Стратегији оружане борбе*).²⁰ Залажући се за то, *Capstone Concept* наглашава „да информација све у већој мери представља извор моћи. Да би успели или преживели, све организације, и цивилне и војне, морају успешно да експлоатишу моћ информације и науче како да је учине доступном и другим корисницима“.²¹

Заговорници мрежо-центричног ратовања сматрају да ће заштита ефикасности и непрестаног функционисања сопственог информационог система и способност ометања, уништења или прекида функционисања противничког система бити један од најзначајнијих садржаја операција и оператике.²² Односно, задобијање надмоћи у информатичкој сфери биће најважније за успех у борби.

Природа војишта у модерном ратовању се драматично мења. Таква феномен бројни аутори називају *нелинеарним војиштем*. На таквом ратишту, традиционалне особине, као што су линије фронта, линије комуникација, оперативни правци, фазе операција, постају мање важне.

Пошто су, на основу технологија и доктрина, увећани убитачна моћ, темпо и дубина извођења операција, повећала се могућност конвенционалних снага за *нелинеарно* ратовање. *Линеарно* ратовање, пре свега, односи се на вођење операција дуж оперативних праваца са дефинисаним предњим крајем сопствених трупа. Што се тиче простора као физичке димензије, *нелинеарне* операције имају тенденцију да се воде са изабраних основа за операцију, али без јасно дефинисаних праваца операције.²³ *Нелинеарност* је, на изванредан начин, својство и класичне теорије ратовања. Клаузевиц је увео појам „магле и фрикције рата“, описујући хаос који влада на бојном пољу. Он сматра да је сваки рат, у суштини, *нелинеарни феномен*, с прекретима у току извођења који се не могу аналитички предвидети. Међутим, у *нелинеарном* ратовању још је већи акценат на елемент хаоса на бојном

¹⁹ У раду се под појмом *снаге* подразумевају људски и материјални чинилац.

²⁰ *Стратегија оружане борбе*, ЦВШ ВЈ, Школа националне одбране, стр. 80–93.

²¹ *Capstone Concept*, фуснота 4, стр. 12. Милан Вепо прихвата све већи значај информације у војним операцијама, али сматра да информација не може бити у истој категорији са чиниоцима какви су снага, време и простор.

²² Anderw W. Marshall, предговор за књигу: Zalmay Khalilzad and John White, *Промена улоге информације у рату*, Санта Моника, ЦА: РАНД, 1999. стр. 5–6.

²³ Antonio J. Echevarria II, *Optimizing Chaos on the Nonlinear Battlefield*, „Military Review“, (Sept-Oct. 1997), www-cgs.qrmy.mil/milrev/English/sepoct97/echevarr/htm>3Nov.2001

пољу који рат чини отвореним системом или процесом који има различита исходишта због своје комплексности и утицаја предвидивих и непредвидивих чинилаца.

Џон Варден описује нелинеарно ратовање као паралелни рат, у којем су бројни витални циљеви, једновремено под ударом, за разлику од класичног „серијског ратовања“, у којем команданти морају да концентришу своје снаге на најрањивији елемент непријатељевих снага и да изводе борбена дејства до постизања задатог циља.²⁴ Даглас А. Мекгрегор у концептима нелинеарног ратовања види „покушај да се изађе из оквира старих категорија Жоминија и Клаузевица о линеарној битци, која се изводи по фазама, са нивоима оружане борбе који су непомирљиво различити“.²⁵ У мрежо-центричном ратовању у потпуности је уважен тај ефекат. Цебровски пише да ће будуће операције бити нелинеарне у простору, времену и по интензитету. Могуће је да неће бити праваца и линија за организовање снага на војишту, линије фронта или праваца за ватрену подршку. Без линија и праваца чак и појмови фронта, позадине, бокова и крила имаће веома мало значења.²⁶ У таквим условима, заговорници мрежо-центричног ратовања сматрају да релативно мале снаге могу, експлоатисањем тог хаоса, да поразе јачег непријатеља.

Да ли се мењају принципи оружане борбе?

Већина теоретичара се слаже с тим да су класични принципи оружане борбе значајни и у ратовању у информатичкој ери и да имају тако широко значење да се могу применити и у мрежо-центричном ратовању. Неки од њих, попут принципа изненађења, вероватно ће добити већи значај. На пример, у условима извођења операције у временски ограниченом периоду, великом брзином, принцип изненађења може да има пресудан значај. Међутим, информатичко ратовање намеће потребу за поновним промишљањем неких принципа оружане борбе.

Принцип избора циља један је од принципа који се сматра кључним међу принципима ратне вештине, па ће, вероватно, одређивање циља извођења борбених дејстава бити једна од кључних активности руководства на свим нивоима. Међутим, модерно информатичко ратовање донекле мења природу избора циља. У мрежо-центричном ратовању циљеви операције више ће се односити на ефекте који желе да се постигну него на доношење губитака противнику. У суштини, новина је у томе што мрежо-центричним ратовањем треба да се обез-

²⁴ John A. Warden III, *Непријатељ као систем (The Enemy as System)*, *Airpower Journal* No. 1 (Spring 1995, pp. 40–55).

²⁵ Douglas Macgregor, стр. 43–44.

²⁶ Arthur Cebrowski, *Мрежо-центрични рат: порекло и будућност (Network-Centric Warfare: Its Origin and Future)*, *US Naval Institute Proceedings* 124/1, Jan 1998, p. 3).

беди „нови ментални модел“ ратовања, у којем ће команданти имати много више могућности да неутралишу противника без уништења, односно да га присиле да престане са својим активностима, чинећи његова дејства неефектним.

Одређивање и материјализација тежишта једна је од области коју треба коренито преиспитати, што се јасно може сагледати и из искустава везаних за успешно супротстављање оружаних снага наше земље знатно надмоћнијем противнику током кампање Северноатлантског савеза. Мада постоје покушаји да се релативизује принцип изражавања тежишта борбених дејстава, већина савремених аутора се слаже с тим да је реална идентификација непријатељевог тежишта витална за планирање и извођење војних операција.

Савремено ратоводство у најширем смислу такође ће имати изражено тежиште. На стратешком нивоу, то би могло да буде јавно мњење, односно национална или политичка воља државног руководства да учествује, односно да води рат или кампању. Међутим, на оперативном нивоу, у информатичком ратовању постоји тенденција да тежиште буде мање изражено према непријатељу и тако буде безбедније од могућег дејства противника. Наиме, мрежо-центричне снаге немају потребу да концентришу снаге, што се веома често сматра основним обележјем изражавања тежишта, посебно у копненим операцијама.

Под мрежним ратовањем, према дефиницији, поразумевају се дисперзоване снаге, које су мање осетљиве на напад који би уследио, поготову по појединим елементима оперативног распореда. Због тога се тешко могу напасти глобалне терористичке мреже. Оне су мултинационалне, без хијерархијског устројства, финансијски осамостаљене и делују самостално, без директног учешћа вођства. Поред осталог, то омогућава да штаб „Ал Каиде“ буде мали, оперативан и недоступан знатно надмоћнијим снагама антитерористичке коалиције.

Тежиште ће у будућности, вероватно, бити замењено новим концептом, који произилази из теорије хаоса и комплексности, као што су *критични моменти* или *дефинисање граничних зона хаоса*. То може довести до великих промена и у терминологији и размишљањима када идеје засноване на новим научним и војним принципима замене оне које су дефинисали Клаузевиц и Жомини. Појмови као што су тежиште, неизвесност и груписање снага замениће се нелинеарним појмовима, попут оних који се користе у термодинамици: ентропија или фазно стање система. Изражавање тежишта и груписање снага у новим условима неће се заснивати на односу снага израженом бројношћу и борбеном моћи, већ на укупним резултатима које ће постићи снаге дисперзоване и ангазоване у потпуно новом амбијенту употребе.

Принцип једноставности и јасноће замисли, који постоји у већини страних војних доктрина, увек је важан принцип ратоводства. Међу-

тим, у условима мрежо-центричног ратовања, када ће „хаос“ и сложеност ситуације постати много израженији, за команданте на оперативном и стратешком нивоу биће много значајније да науче како да владају тим „хаосом“ него да се труде да обезбеде јасну и једноставну ситуацију. У таквим условима командант ће имати улогу да хаос учини оптималним и да настоји да избегне хаотично реаговање у својој команди и потчињеним јединицама. Истовремено, настојаће да препозна и искористи знакове хаоса код противника. Можда таква тенденција још увек изгледа футуристичка, али нема сумње да ће у будућим операцијама принцип комплексности надвладати принцип једноставности.

Промене у планирању операција

Традиционално планирање задатака и фаза операције вероватно ће се променити толико да више неће постојати у досадашњој форми. Мрежо-центричним ратовањем ствара се амбијент у којем ће снаге бити у условима „скоро реалне ситуационе готовости“, што ће им омогућити континуирано дејство. У тим условима оперативне паузе ће бити ретке и узроковане првенствено политичким разлозима. Организација садејства ће бити симултани континуални процес. У вези с мрежо-центричним ратовањем, за разлику од класичних теорија у оперативи, према којима изузетан значај имају планирање и организација садејства, заговара се концепт „самосинхронизације“, према којем снаге, снабдевене елементима процене са виших нивоа командовања, могу да дејствују без нових и додатних наређења. „Самосинхронизација“ није једноставан процес. Наиме, неопходни су: вертикална организација, од основних ка вишим јединицама, нова доктрина, довољни капацитети за везу и увезаност јединица и, што је можда најважније, заједничко схватање командантове замисли у операцији. Када се то постигне, за шта постоје историјски примери, самосинхронизација може да омогући јединицама да координирају своје акције и постигну изванредне резултате без коришћења традиционалних метода оператике, као што су планови садејства и планови операција.

Ако подела на фазе и садејство у савременим операцијама постају мање важни, поставља се питање шта се дешава са функцијом планирања, која је, вероватно, најважнија компонента оператике.²⁷ Логично је да ће команде и штабови увек настојати да знатан део своје делатности посвете планирању будућих операција и планова ангажовања снага. Према екстремним мишљењима везаним за мрежо-центрично планирање, одређени сегменти управљања видовима оружаних снага претвориће се у „сложене адаптивне системе“ који не могу унапред да се успоставе, чак ни у условима коришћења најсавременијих средстава и

²⁷ Вего, *исто*, стр. 409.

планских метода.²⁸ Наравно, то је нереално. Операција се не може изводити према унутрашњим захтевима и принципима пренаглашене самосталности подсистема. Много је вероватнија варијанта да ће комбинација нелинеарног ратводства и „комплексног самоадаптивног система“ принудити будуће команданте да се мање ослањају на мирнодопско планирање а знатно више на мирнодопско оспособљавање команди за доношење одлука током ратних операција. Те способности ће вероватно бити оперативне, и то више у домену оперативне вештине, него у домену науке. У сваком случају, оне ће се знатно разликовати од онога што се сада сматра оперативном вештином.

Закључак

Упркос чињеници да су разматрања о информатичком, дигиталном или мрежо-центричном ратовању још увек умногоме у области теорије, постаје све извесније да традиционални елементи оператике треба поновно да се размотре за потребе „ратводства 21. века“. Наиме, очигледно је да се бришу границе између нивоа вођења рата и да постоје значајне промене у разматрању чинилаца: снаге, време и простор. Без обзира на то колико ће чиниоци остати релевантни и за будуће операције, командант ће у информатичкој ери морати да их сагледава на начин који није антиципиран у линеарно дефинисаном бојном пољу и на иновираним принципима ратводства, у односу на класичне принципе, који су већином дефинисани пре једног века.

Планирање и садејство ће остати важне функције командовања, али методи и средства који су коришћени у прошлости за остваривање тих функција неће бити довољни да задовоље захтеве и изазове које ће наметати ново доба.

Могуће је да ће се и о принципима оружане борбе размишљати на нов начин. Команданти ће и даље настојати да открију тежиште у груписању непријатеља, тражећи слабости у распореду и снагама противника на основу којих би остварили победу и одлучили исход операције. Међутим, они ће то радити користећи терминологију, концепције и методе знатно другачије од оних који су до сада коришћени. Оператика неће изгубити смисао, али ће бити неопходне велике и радикалне промене.

Мрежо-центрично ратовање обухвата бројне нове концепте. Упркос томе, изван тог концепта већ се развијају и други концепти који одражавају нову епоху и нову геополитику. Нови концепти произилазе из технолошких и доктринарних достигнућа потврђених у Ирачком рату, деловања „новог тероризма“ и глобалне борбе против

²⁸ Џорџ Кастен, *Изградња кошнице: запажања о транзицији према мрежо-центричним операцијама* (*Building a Beehive: Observation on the Transition to Network-Centric Operations*, Naval War College 53/4, p. 130).

њега. То потврђује тезу да ће нови концепти у догледној будућности све више утицати на обликовање теорије, доктрине и праксе ратовања и на даљем редифинисање оператике као дисциплине ратне вештине. На крају, поставља се питање хоће ли информатичка ера (и њој својствено ратовање) променити природу рата. То није вероватно, јер ће рат у предвидивој будућности и даље зависити од људске природе и инструмената које држава или организација користи за остварење својих циљева. При томе, прибегаваће се претњи, односно сили, да би се утицало на вољу и понашање противника. Међутим, методе и вештине које се користе у ратоводству, извесно је, драматично ће се променити у наредном периоду.

Један од виртуелних критеријума на основу којег би *ad hoc* могло да се сагледа колико се оператика већ променила у постојећим условима примене савремених средстава и метода ратовања јесте процена колико би успешан командант из 1940. или 1980. године разумео вођење кампање током Ирачког рата 2003. године, или деловање „Ал Каиде“ у глобалним размерама. Наиме, извесно је да би велики команданти из Другог светског рата били веома затечени оним што би видели на командном месту савезничких снага у Катару током рата у Ираку 2003. године.

Нема сумње да ће основни аспекти рата који се тичу људске природе, неизвесности, остваривања политичких циљева и рационалних процена ситуације остати константе ратовања и у наредном периоду. Међутим, нови технолошки аспекти ратовања значајно су променили скоро све битне аспекте ратоводства и оператике. Јасно је да информатичко ратовање није означило само промене у руковођењу и командовању које су резултат примене нове технологије, већ је неопходно коренито преиспитивање и редифинисање принципа ратовања армија које имају аспирација да воде борбу или процењују да би биле укључене у борбена дејства са снагама које ће, извесно, за пет до 10 година много интензивније примењивати методе и принципе ратне вештине који припадају новој епохи.

Примена међународног права оружаних сукоба у војној науци и доктрини

Др Владан Јончић*

Међународно право оружаних сукоба, познато и под класичним називом међународно ратно право, део је међународног јавног права.¹ У последње време често се помиње као засебна целина у односу на међународно хуманитарно право, па се у литератури могу наћи и називи: хашко право (за међународно право оружаних сукоба) и женевско право (за међународно хуманитарно право). Таква деоба замагљује суштину, односно, таквом деобом се занемарује једна област права којом се регулише питање унутрашњих сукоба – тзв. међународно право унутрашњих сукоба. Та област се налази између међународних оружаних сукоба и унутрашњих побуна (сукоби). Промене у начину (методи) вођења рата и развој ратне технике, с једне стране, и доношење нових међународних правила о начинима вођења рата којима се регулише примена дозвољених средстава у оружаном борби и хуманој заштити лица у оружаним сукобима, с друге стране, директно су утицали да се изгуби наведена разлика. Међународно право унутрашњих сукоба утемељено је 1977. године доношењем Допунског протокола II на Женевске конвенције из 1949. године.³ Тиме се изгубила оштра граница између унутрашњих и међународних сукоба и постала „појас“ за нијансирање тих међународноправно различито регулисаних активности. У пракси, подела на ратно (хашко) и хуманитарно (женевско) право нема посебног значаја. Такве поделе могу да имају само теоријске аспекте и значај у академским и теоријским расправама. Међутим, подела на унутрашње сукобе може да има значајне импликације на практичном и теоријском плану, па је неопходно да се том питању посвети више пажње у војној науци и у доктринарним и стратешким документима.

Примена међународног права у нашој војној теорији и пракси постоји као обавеза по два основа. Први основ јесте уставна обавеза. У

* Аутор је доцент Правног факултета у Београду.

¹ Г. Перазић, *Међународно ратно право*, ВИНЦ, Београд, 1986, стр. 16.

² Пуни назив је Допунски протокол на Женевске конвенције од 12. августа 1949. године о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба, од 8. јуна 1977.

³ Опширније: В. Јончић, *Ратни заробљеници – међународноправни статус*, ВИЗ, Београд, 2003, стр. 111–124.

чл. 16 Уставне повеље Србије и Црне Горе утврђено је да „ратификовани међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права имају примат над правом Србије и Црне Горе и правом држава чланица“. Дакле, сви прихваћени (ратификовани) међународни уговори и правила (требало би укључити и општеприхваћена међународна обичајна правила) имају предност, у случају колизије међународних норми с унутрашњим, над унутрашњим нормама. То значи да се у случају да нека ситуација у пракси није правно регулисана унутрашњим прописима, дакле, ако је реч о тзв. правној празнини, директно примењује међународна конвенција, односно правило. Исто важи и када је реч о колизији унутрашњих правила с међународним правилима – примењује се међународно правило. Други основ јесте обавеза која произилази из везаности за неки међународни инструмент према којем смо обавезни на основу прихватања тог међународног правила којим се регулише материја међународног права оружаних сукоба. Наиме, вишестране су обавезе које произилазе из прихваћених међународних инструмената. Приступањем таквим правилима стварају се нове обавезе, пре свега поштовање тих правила у свакој прилици. Њихово уграђивање у унутрашње законе, подзаконска акта, прописе и правила; обавештавање одређених категорија лица о тим правилима; ширење идеје и духа тих правила кроз школски, едукативни и стручни систем обучавања и васпитања и контрола спровођења прихваћених правила међународног права у процесу обавештавања, едукације и оспособљавања.

Други основ који произилази из правне обавезности комплексан је и обухвата бројне делатности на различитим нивоима друштвене структуре. Међународни уговор из области међународног права оружаних сукоба (без обзира на то да ли је из области ратног или хуманитарног права) који смо прихватили треба да се објави и учини доступним свим грађанима. Међутим, будући да објављивање није довољно да би уговор био сазнајно доступан и прихваћен као обавеза, кроз *систем образовања, едукације и војностручне обуке мора сазнајно да се утемељи* у свим војно-безбедносним и заштитним структурама друштва. Постоје начини да се тзв. дифузија међународног права шири и да је прихвате лица која се баве пословима одбране и безбедности. У случају војних и полицијских структура, које убудуће најчешће могу бити у ситуацији да примењују и поштују међународна правила оружане борбе, кроз систем интензивног обучавања у току школовања те структуре се могу оспособити да примењују та правила. Најбољи начин би био да се кроз један војностручни предмет образују да познају и примењују међународна правила оружаних сукоба. Следећи ниво би требало да чини увежбавање и припремање на војним вежбама студената и слушалаца војних академија (свих смерова),

средњих војних школа и школа за резервне официре за практичну проверу знања из те области. То значи да би у програмима војних вежби и логоровања (у току школовања, требало обратити пажњу на тај сегмент обуке и предвидети практичне задатке и из те области. По завршетку школовања требало би више обратити пажњу на едукацију у вези с међународним правом. То би се могло остварити на два начина: на војним вежбама и на курсевима за разне специјалности или стручна усавршавања. Ниво усавршавања у тој области треба ускладити са степеном усавршавања и школовања војних старешина за војне дужности за које се припремају: од штабних и командно-штабних курсева и школа до највиших војних школа и последипломских студија. Неопходно је да се у материјалу за припрему и извођење војних вежби предвиди и провера овладаности тим знањима. Провера би се заснивала, пре свега, на решавању практичних задатака из области међународног права оружаних сукоба. У вези с тим, неопходно је да се у тачкама заповести за извођење борбених дејстава предвиди нова, посебна тачка о обавезном поштовању и примени правила међународног права оружаних сукоба, као и предлог мера и поступака који би омогућили да се задатак обави без повреде правила и обичаја ратовања. На тај начин би се у систему командне одговорности предупредили пропусти и грешке који би могли да настану због пропуштања да се скрене пажња потчињенима на ту обавезу. Будући да је командна одговорност предвиђена у међународном кривичном праву као објективна одговорност,⁴ то је разлог више да се обрати пажња на познавање и примену правила којима се регулише материја спољних и унутрашњих оружаних сукоба. На тај начин би се избегле опасности да се због непознавања, или недовољног познавања, међународног права оружаних сукоба лица на командним дужностима доведу у положај да због пропуста одговарају за ратне злочине.

У вези с тим правилима треба направити *селекцију према нивоима командовања и степену школовања*. За ниво војника треба предвидети неку врсту малих правилника о правима и обавезама бораца, а за више нивое према очекиваним обавезама тих лица. У сваком случају, сви би требало да међу правилима имају кратке сажетке из правила све четири женевске конвенције из 1949. године, Допунске протоколе I и II из 1977. године и нека (одабрана) правила из Хашких конвенција. Да би се све то детаљно разрадило потребно је иновирати Прописе о примени правила међународног ратног права у оружаним снагама СФРЈ из 1988. године. То правило (Пропис) доказ је да се у нас и до сада мислило о примени међународних правила оружане

⁴ Више о објективној одговорности командне одговорности видети у: М. Шкулић, „Командна одговорност“, Архив за правне и друштвене науке, Београд, бр. 4, 2002, стр. 492–493, и А. Игњатовић, *Командна одговорност*, ВИЗ, Београд, 2002.

борбе и да се у тој области не почиње од „нуле“. Дакле, неопходно је да се ти прописи осавремене и допуне новим правилима из међународног права оружаних сукоба, али и искуствима из домаће и стране праксе. Будући да су наведени прописи обимни, требало би скратити текст према обавезама које има војник – борац. У рату 1999. године примењено је једно такво решење и постоје одређена искуства у вези с тим, а искуства из рата 1999. чине добру основу за даље уграђивање правила ратовања на нивоу нижих тактичких јединица.

Приликом планирања савремених операција мора се узети у обзир и примена правила међународног права оружаних сукоба. Обавеза према међународним правилима посебно је изражена у случају *учешћа у међународним мировним мисијама*, о којима се у последње време често говори. Приступање регионалном систему колективне безбедности, посебно Програму „Партнерство за мир“, намеће потребу за темељитим инкорпорирањем правила међународног права у војна правила, упутства и планове. Начин инкорпорирања тих правила могао би да се преузме из искуства држава које су укључене у систем евроатлантских интеграција и у „Партнерство за мир“, да се не би лутало и губило време у тражењу оптималних решења за то питање. Припадници Војске који се шаљу у мировне мисије морају да буду оспособљени за примену у пракси правила ратног и хуманитарног права и да успешно обаве постављене задатке везане за мировну мисију тако да не повреду правила међународног права. То се може обезбедити тако што би током обуке и припрема за мировне мисије војници и старешине решавали практичне задатке, који би били предвиђени планом припрема.

Теоријски и практични аспекти уграђивања и примене правила оружаних сукоба у планирању и практичном извођењу војних операција, како одбрамбених, тако и спољних мировних мисија, чине неопходном *изграђену институционалну основу*, којом би се обухватиле припреме и реализација таквог посла. Очито да је то новина у нашој одбрамбеној доктрини и пракси, али постоје знатна искуства везана за познавање и примену међународних правила у нашој војној теорији и пракси. Нужни су само нови приступи и већа пажња и степен примењивости норми међународног права оружаних сукоба. Нови изазови за нас су и практична примена тих правила у акцијама на сузбијању тероризма у јужној покрајини и на административној граници са Косовом и Метохијом. Ти изазови су, истовремено, и могућност за практичну проверу спремности за одбрану и учешће у мировним мисијама Уједињених нација, чији смо члан. Успешност у мировним мисијама огледа се не само у војној оспособљености, обучености и опремљености за обављање задатака већ и у поштовању основних људских права, што се огледа у правилној примени постојећих међународних правних правила и обичаја.

Литература:

1. *Уставна повеља Србије и Црне Горе.*
2. С. Аврамов, М. Крећа, *Међународно јавно право*, „Савремена администрација“, Београд, 2000.
3. Г. Перазић, *Међународно ратно право*, ВИНЦ, Београд, 1986.
4. *Извори међународног хуманитарног права*, Југословенски црвени крст, Београд, 1999.
5. М. Шкулић, *Командна одговорност*, „Архив за правне и друштвене науке“, Београд, бр. 4, 2002, стр. 492–493.
6. А. Игњатовић, *Командна одговорност*, ВИЗ, Београд, 2002.
7. В. Јончић, *Ратни заробљеници – међународноправни статус*, ВИЗ, 2003.

Обавештајно обезбеђење у мировним операцијама

Милан В. Петковић, пуковник у пензији

Уводне напомене

Под мировним операцијама подразумева се довођење делова оружаних снага на одређену територију захваћену кризом, ратним сукобима или хуманитарном катастрофом као последицом рата ради раздвајања сукобљених страна, смиривања оружаних сукоба и успостављања или одржавања мира, најчешће под окриљем и мандатом УН или, изузетно, неке регионалне организације. Но, и у том случају регионална организација треба да има мандат Уједињених нација.

Да би мировне операције биле успешно изведене неопходно је да снаге које их реализују поседују све или највећи могући број релевантних информација о странама у сукобу, становништву, територији захваћеној сукобима и остале податке значајне за успешно обављање планираних активности. У току извођења операције, на основу расположивих и новоприкупљених обавештајних података и информација, спроводи се стално обавештајно обезбеђење дејстава, јер се без те компоненте плана извођења операције не би могао замислити њен успех. Наиме, ако се има у виду значај познавања ситуације на терену и снага, распореда, намера и циљева супротне стране, или зараћених страна, онда је обавештајна компонента унапред означена као значајна, па и пресудна за успех предузете операције. Отуда се са сигурношћу може рећи да за успешну реализацију мировне операције, с обавештајног гледишта, треба изводити две операције: обавештајну операцију, која претходи мировној операцији и чије се извођење наставља и током реализације мировне операције – све док траје, и мировну операцију у ужем смислу, у оквиру које се спроводи обавештајно обезбеђење операције, уз једновремено извођење раније започете обавештајне операције (према потреби).

Обавештајна операција

Као облик неборбених дејстава, обавештајна операција саставни је део савремених војних операција и у нашој теорији ратне вештине још увек нема дефинитивно одређено место, мада јој се, неоспорно,

придаје све већи значај, а у одређеним ситуацијама се и изводи. Спада у ред специјалних тајних операција, чије су све оперативне функције (планирање, организовање, извођење, координација активности и контрола извршења) добро чуване државне и војне тајне највишег степена, што с друге стране наводи на закључак да је реч о активно-стратегијског нивоа од чијег успеха, умногоме, зависи успех реализације војних операција које ће се касније предузети.

Обавештајна операција се изводи и у миру и у рату, самостално или упоредо с неком другом врстом операција, и најчешће започиње као прва у низу различитих облика дејстава, укључујући и борбена дејства. На основу тако постављене дефиниције, циљ обавештајне операције је обезбеђење врховном командовању сталних и поузданих информација и података са одређеног простора да би му се омогућило брзо, тачно и правовремено планирање, реализација и експлоатација успеха предузетих активности (других облика дејстава, укључујући и борбена дејства). Обавештајном операцијом се ствара мрежа поузданих извора информација – на одређеном простору, за одређено време и за одређене задатке – применом обавештајних метода рада и ангажовањем специјализованих служби, органа и јединица. Обавештајном операцијом треба да руководи посебни штаб операције, који се формира на нивоу војне обавештајне агенције и који треба да буде организован тако да може да обави постављени задатак. Начелно, штаб би требало да има: обавештајно-оперативну, обавештајно-аналитичку и документалистичку компоненту, са одговарајућом логистичком подршком, а може да се формира и компонента за везу са страним обавештајним службама.

Обавештајно-оперативна компонента треба да садржи елементе за организацију обавештајно-оперативног рада на терену (део за легалне и део за илегалне форме рада). При томе, важно је да илегалне форме рада добију све већи значај, посебно кад је реч о агентурном раду и стварању мреже информатора, доушника, јатака, агената и тајне мреже веза и комуникација и правовременом достављању информација штабу. Задатак обавештајно-оперативне компоненте је да успостави мрежу и прикупља и доставља у штаб податке и информације значајне за одлучивање без неке веће и дубље анализе њихове вредности и значаја. Та компонента, у ствари, треба да процењује и оцењује само значај и ваљаност извора информација. Пожељно је, па чак и неопходно, да оперативно-обавештајни официри имају сличне физичке карактеристике просечном становнику на простору на којем се операција изводи и да говоре локални или барем један светски језик (најбоље енглески).

Обавештајно-аналитичка компонента прима и процењује информације и податке, упоређује их с подацима из других извора и ранијим сазнањима, и израђује анализе и процене ситуације са предлозима мера штабу ради прослеђења врховном командовању. За рад обавештај-

но-аналитичке компоненте веома је значајно да постоји претходно установљена база података на основу ранијих сазнања из разних извора. Ако није могуће обезбедити официре са знањем локалног језика или једног и више светских језика, онда треба обезбедити довољан број преводилаца, оспособљених за превођење војно-политичких и војних текстова, са којима треба обавити кратку али ефикасну обавештајну припрему за обављање задатка.

Документалистичка компонента, у ствари, прва почиње с радом. Она треба да установи поуздану базу претходних, основних података, коју касније, на основу усвојених нових процена и података добијених од аналитичке компоненте, и из других проверених и сигурних квалитетних извора, допуњује и даје на коришћење овлашћеним лицима и органима.

Може да се формира и компонента за везу са савезничким и пријатељским армијама чији је задатак успостављање контаката са страним обавештајним службама ради заказивања и спровођења консултација и размене података значајних за обављање задатка.

Обавештајна операција треба да има следеће фазе:

1) установљивање валидне базе података о простору, становништву, ангажованим оружаним снагама, земљишту, времену и другим елементима који утичу на евентуалну употребу сопствених снага и средстава на том простору. За стварање базе података користе се легална издања (енциклопедије, приручници, монографије, географске, топографске и специјалне карте, филмски и видео документациони материјали, анализе, процене и информације страних обавештајних служби добијене на разне начине и различитим каналима, извештаји, саопштења и слично), агентурни материјали и друго. Подразумева се да постоји и краћи елаборат из којег корисник може да се обавести о садржају базе података и начину њеног коришћења;

2) израду плана обавештајне операције, листе података који недостају и документације потребне за отпочињање операције;

3) припрему људства обавештајно-оперативне компоненте за обављање задатка и њихово упућивање на терен. Истовремено се обавља припрема за пријем и обраду информација;

4) практичан рад на терену ради обављања следећих задатака: успостављања агентурних веза и агентурне мреже, обавештавања, извештавања, реферисања, израде допунских захтева за прикупљање података, повратног информисања и издавања допунских задатака;

5) Завршетак обавештајне операције, реферисање, анализу рада, ажурирање датотеке и припрему за следећи задатак.

Подразумева се да се током извођења обавештајне операције одржавају интензивни контакти са пријатељским и савезничким оружаним снагама (њиховим специјализованим обавештајним институцијама и органима) ради консултација, размене података и евентуалног пружања помоћи у реализацији операције.

Главне снаге за извођење обавештајне операције су агентурне мреже.¹ Њих чине обавештајни официри (професионално запослена лица у обавештајној служби) и агенти (ангажована лица као извори сазнања или везе са изворима информација). Избор и регрутовање обавештајних официра за рад са агентима у току реализације обавештајне операције посебан је задатак руководства операције. Одабрани кандидати требало би да поседују следеће предиспозиције:

– интуицију за избор агената према обавештајним проблемима (задаци) који морају да се реше;

– агресивност у ангажовању агената;

– способност да агенте одржавају у „жељеном стању продуктивности“.²

Техничка средства у формацијском саставу обавештајно-оперативне компоненте штаба која могу да користе обавештајни официри и поједини агенти морају да буду на одређеном степену савремене технологије јер се тиме повећава ефикасност агентурног рада. Реч је о средствима намењеним за успостављање, одржавање и заштиту обавештајних веза и комуникација, тајно праћење, прислушкивање и документовање разговора, поуздано похрањивање и примарну обраду података, и слично.³ Да би се лакше сналазили, обавештајци и агенти требало би да запамте правила рада која се лакше памте. Остало треба препустити инвентивности и способностима појединаца, зависно од њихових психо-физичких особина, што би требало код оперативаца да подстакне самоиницијативу, наравно, у оквиру додељеног задатка.

У оквиру обавештајно-аналитичке компоненте треба груписати онолико проверених аналитичара колико их је потребно да се пристигле информације и подаци правовремено и квалитетно обраде и предају корисницима. Током реализације операције број аналитичара може да се повећава или смањује, што зависи од повећаног или смањеног прилива информација и могућности њихове обраде. При томе треба тежити скраћивању времена обраде информација и приближавању реалном времену, што зависи од расположивих техничких средстава, обучености за рад и способности људства које ради на тим пословима.

Значај обавештајног обезбеђења у извођењу мировне операције

У Повељи УН, иако изгледа чудно, нема дефиниције мировне операције, па самим тим нису разрађене ни мере и поступци за њено

¹ У америчкој терминологији агентурно деловање назива се *HUMINT* и, без обзира на масовну употребу техничких средстава, тој врсти обавештајног деловања придаје се велика пажња. Опширније: Patrick M. Hughes, Director of Defense Intelligence Agency, *Statement for the Senate Select Committee on Intelligence*, January 28, 1998.

² Слободан Савић, *Савремене војне операције*, Сектор за школовање, обуку, научну и издавачку делатност, Генералштабна школа ВЈ, Београд, 2000.

³ Опширније: Радован Милетић, *Мировне операције ОУН – могућност учешћа СР Југославије* (дипломски рад), ШНО, Београд, 1998.

извођење. Та категорија операција створена је кроз праксу и одраз је немоћи УН да остваре систем колективне безбедности какав је пројектован на оснивачкој конференцији у Сан Франциску 1945. године, када је Повеља УН и усвојена. У сваком случају, кроз праксу се дошло до става да се мировна операција предузима на основу одлуке Савета безбедности Уједињених нација. При томе, Савет безбедности се позива увек на једну од следеће три главе Повеље:

– Главу VI, којом се захтева решавање спорова мирним путем;

– Главу VII, којом се предвиђају санкције и војне акције ради успостављања мира;

– Главу VIII, којом се дозвољава преношење овлашћења Савета безбедности УН на регионалне организације ради решавања последица криза, сукоба и последица сукоба у одређеним регионима у свету.

На основу тога, разликују се операције успостављања мира, изградње мира, наметања мира и одржавања мира. Без обзира на то о којој је врсти мировне операције реч, треба уважавати следећа начела: дефинисање циља, јединство акције, безбедност, легитимност, трајност и уздржавање.

Руковођење и командовање мировном операцијом регулише се одређеном резолуцијом Савета безбедности Уједињених нација. Органи руковођења и командовања операцијом су: политички савет, војна команда и команде војних подручја.

Мировне снаге обављају задатке предузимањем следећих активности: осматрања, надзора, патролирања, преговарања и посредовања, прикупљање информација, и других допунских активности.

Састав, величина, врста и начин ангажовања мировних снага зависе од врсте операције. Људство које учествује у тим снагама, посебно командни и руководећи кадар, обично се бира из обавештајно-безбедносних структура и специјалних снага, јер се углавном, поред обављања основних задатака мировних снага, ангажује на обавештајним пословима, праћењу и усмеравању ситуације у жељеном правцу. На тај начин се директно утиче на развој ситуације у одређеним кризним регионима, што и јесте суштина мировних операција. Пожељно је да целокупан старешински састав, а по могућству и већи део војничког састава, говори локални или један или више светских језика због комуницирања с локалним становништвом, представницима сукобљених страна и одговарајућим деловима савезничких и пријатељских снага.

Мировна операција се изводи по етапама:

– У првој етапи предузимају се мере и активности везане за прикупљање информација о сукобљеним странама, спроводе пропагандно-психолошке активности и изводе политички, економски и војни притисци на сукобљене стране ради прекида оружаног сукоба. Сличне мере се предузимају и према државама које подржавају једну од сукобљених страна.

– У другој етапи, уз посредну или непосредну употребу силе, заводи се мир. Међународне мировне снаге доводе се у кризно подручје и својим присуством или борбеним дејствима присиљавају зарађене стране на прекид непријатељстава. По потреби, снаге се могу повећавати.

– Мировне снаге, у трећој етапи, разним мерама присиле и контроле настоје да стабилизују и одрже мир. Зависно од ситуације, снаге се могу повећавати или смањивати.

– У четвртој етапи мировне снаге имају контролну и помоћну функцију, док је тежиште деловања на очувању и јачању мира политичким и економским средствима. Током те етапе мировне снаге се могу и смањити.

Мировна операција се може комбиновати са елементима обавештајне операције, тако да се, уместо две, изводи само једна операција. У том случају, у првој етапи се планира, организује и изводи обавештајна операција, чија управна компонента прелази у надлежност штаба мировне операције почетком извођења мировне операције. При таквој организацији и извођењу, прва етапа мировне операције постаје друга, друга – трећа, трећа – четврта, а четврта – пета. Време трајања операције није ограничено јер је важно да се оствари циљ, док се трајање појединих њених етапа може временски ограничити.

Најчешће мировна операција започиње после добијања првих резултата предузете обавештајне операције, чији почетак треба да претходи почетку мировне операције да би се обезбедио ажуран, сталан и сврсисходан доток података и информација са простора на којем треба да се реализује мировна операција. Почетак мировне операције не значи и завршетак обавештајне операције јер су њихове активности комплементарне и воде ка истом циљу – завођењу мира на одређеном простору.

Обавештајно обезбеђење мировне операције планира се, организује и спроводи на основу директиве за извођење мировне операције према стандардној процедури предвиђеној борбеним правилима за ту врсту борбеног обезбеђења. Основни циљ организовања обавештајног обезбеђења у мировној операцији јесте прикупљање, обрада и коришћење обавештајних података о непријатељу, односно о оружаним снагама у сукобу, простору на којем ће се операција одвијати и метеоролошким приликама, и спречавање изненађења свих врста ради правременог доношења целисходних одлука, ефикасног командовања и успешног извођења мировне операције у целини.

За обавештајно обезбеђење мировне операције, по правилу, одговорни су обавештајни елементи штаба операције и специјализоване јединице за ту врсту активности (извиђачке и друге јединице, установе и органи). Међутим, оно је задатак свих јединица и команди састава који изводи мировну операцију, а посредно и целокупне обавештајно-безбедносне структуре земље која даје снаге за мировну операцију јер је

за време извођења мировне операције то један од најважнијих задатака у обезбеђењу мира и стабилности у региону, па и у свету. Обавештајно обезбеђење мировне операције обухвата планирање и организовање, прикупљање и обраду обавештајних података, процену непријатеља, односно снага у сукобу, и извештавање и обавештавање.

На основу информација и података добијених од УН, штаба мировне операције, националне врховне команде, обавештајних органа јединица страних земаља које учествују у мировној операцији и извештаја, информација и података добијених од сопствених обавештајно-извиђачких органа и јединица, израђује се прилог директиви (заповести) за обавештајно обезбеђење, са планом извиђања и коришћења сопствених специјализованих јединица и органа, других снага и средстава за прикупљање података, наређења за организацију обавештајног обезбеђења и разна наређења и заповести за извиђање и прикупљање података о непријатељу на друге начине и ангажовањем других снага и средстава. Упутно је, на основу искустава из организације рада на командним местима снага УН и НАТО-а у Хрватској, Босни и на Косову и Метохији, и пожељно да се у оквиру размештаја обавештајног одсека (одељења, елементи, хелије) одреди рестриктивни део (национални обавештајни простор), у који ће имати приступ само најужи део националне команде јединице која учествује у мировној операцији. Други део простора, додељен обавештајном одсеку (одељење, елемент, хелија) требало би да буде отворен за посете. У том делу би се примали страни војни представници или обавештајни органи страних армија приликом доласка на састанке у вези с разменом искустава, информација и података или због захтева за уступање одређених података.⁴ При томе је изузетно важно да се задржи контрола над отицањем података, јер се стално мора узимати у обзир чињеница да, и поред заједничког циља током извођења мировне операције, свака страна жели да продре у тајне друге стране из различитих побуда. Пример из рада одреда ЈНА на Синују, то веома добро илуструје: „Обавештајно и безбедносно обезбеђење Одред је предузимао сопственим снагама и средствима, развио је проширену зону обавештајне одговорности и крајњим напорима је обезбеђивао неопходне информације за своје потребе, те је био изложен перманентним притисцима од стране припадника разних обавештајних служби које су биле уграђене у УНЕФ, које су грубо инсистирале да се открије метод рада Одред приликом прикупљања података у захвату демаркационе линије. Ови проблеми су били предмет учестале расправе команде Одред са командом УНЕФ-а. Команда Одред је непрекидно инсистирала да се у Њујорк шаљу веродостојни подаци о за-

⁴ Британска искуства у вези с тим видети у: Мајкл Роуз, *Мисија у Босни*, „Тетра ГМ“, Београд, 2002, као и: Пјер-Анри Бинел, *Ратни злочини НАТО-а*, „Гутенбергова галаксија“, Београд, 2002.

раћеним странама, али је команда УНЕФ-а прилагођавала информације под притиском цивилне администрације која је била под америчким утицајем“.⁵ Сличан проблем, описан на сличан начин, може се наћи и код других аутора који пишу о обавештајном обезбеђењу мировне операције (Мајкл Роуз, Пјер-Анри Бинел, Сатиш Намбијар, Луис Мекензи, Пјер Брикмон, и други). Дакле, обавештајно обезбеђење мировне операције мора веома обазриво да се спроводи, али обазривост не сме да умањује ефикасност и резултате мировне операције. То се постиже стриктним придржавањем прописа, правила и наређења о реализацији задатака и чувању тајних података од злоупотребе неовлашћених и неодговорних лица.

Закључак

Мировна операција може успешно да се реализује ако се, између осталог, располаже свим или највећим могућим бројем релевантних обавештајних података и информација о странама у сукобу, становништву и територији захваћеној сукобима, као и осталим подацима значајним за успех планираних активности. Њој може да претходи посебно планирана обавештајна операција, или да се са њом паралелно одвија.

У току извођења мировне операције, на основу расположивих и новоприкупљених обавештајних података и информација, спроводи се стално обавештајно обезбеђење дејстава, јер се без тога не би могло замислити успешно обављање предузетих активности.

Мировна операција се изводи по етапама, које произилазе једна из друге, али њихово трајање није ограничено: зависи од успеха у претходној етапи и политичке одлуке да се пређе на следећу етапу операције.

Организује се на стратегијском нивоу и за њену успешну реализацију, с обавештајног гледишта, неопходно је максимално ангажовање најквалитетнијег обавештајног кадра и специјалних јединица, који треба да се ангажују током припреме, организовања и реализације сваке њене етапе.

Приликом обавештајног обезбеђења мировне операције, пожељно је да се изводе две операције: обавештајна операција, која претходи мировној операцији и чије се извођење наставља и током реализације мировне операције, све док она траје, и мировна операција у ужем смислу, у оквиру које се спроводи обавештајно обезбеђење операције, уз једновремено извођење раније започете обавештајне операције. На почетку извођења мировне операције обавештајна операција може да постане њен саставни део, са специфичним задацима из области обавештајног деловања.

⁵ Радован Милетић, *исто*, стр. 75.

Литература:

1. Милан В. Петковић, *Српски обавештајци*, „Гутембергова галаксија“, Београд, 2003.
2. Jacques Baud, *Encyclopedie du renseignement et des services secrets*, Lavauzelle, Paris, 1998.
3. Maritime Cooperative Operations Seminar, Taranto, June 23–27. 1997, pp. 1–7.
4. Слободан Јоксимовић, *Војне операције оружаних снага САД у сукобу ниског интензитета*, Генералштаб ВЈ, 2. управа, Београд, 1996.
5. Живојин Мишић, *Стратегија*, ВИНЦ, Београд, 1993.
6. Коста Догу, *Стратегија сукоба ниског интензитета и безбедност СФРЈ*, ЦВШ, Београд, 1990.
7. *Војна енциклопедија*, 2. издање, томови 1–10, Редакција војне енциклопедије, Београд, 1970–1975.
8. *German Antiguerilla Operations in the Balkans (1941–1945)*, United States Army, Historical Division, CMH Publication 104–108.

Да ли ће се историја поновити?

Војислав Бубања*

(Јуриј Лужков, *Обнављање историје – Човечанство у XXI веку и будућност Русије*, „Завет“, Београд, 2003)

Појмови цивилизације и глобализације спадају међу најчешће коришћене појмове у савременом колоквијалном говору, али и у геополитици, економици, друштвеној теорији, науци, филозофији и уметности. И један и други имају сасвим различите конотације, зависно од тога ко их користи, и због чега. Данас су доминантне три школе које глобализацију, као светски процес, посматрају на различите начине. За хиперглобалисте савремени процеси глобализације чине нову еру у цивилизацијском развоју у којој су људи више субјекти који су дисциплиновани глобалним тржиштем. Скептици тврде да је глобализација мит који, у суштини, прикрива сегментарност међународне економије у три главна регионална блока, при чему националне владе државају своју моћ и прилагођавају се новом монополизму. Трансформационисти полазе од тога да су процеси глобализације без историјског преседана, тако да државе и друштва пролазе кроз процес дубоких промена у којем покушавају да се прилагоде све већој међузависности, али и свим ризицима данашњег света: слому механизма економског раста; јачању тоталитарне власти и монопола силе који занемарује архитектуру савремених међународних односа и организације; могућности нуклеарног сукоба и приближавању еколошких катастрофа, уз све већи популациони раст на Земљи, која има ограничене ресурсе.

Енглески историчар Арнолд Тојнби¹ својевремено је пошао од уверења да историју појединих култура не треба посматрати по узлазној, хронолошкој линији јер су цивилизације, у неком смислу, скоро увек паралелне и савремене. Сва друштва пролазе кроз скоро исте

* Социолог у пензији.

¹ Arnold Toynbee, *A Study of History*, London, 1962–1964 (код нас је преведено скраћено издање као: *Истраживање историје*, „Просвета“, 1970–1971).

кругове: ничу као одговор на одређени изазов; развијају се тако што на постављени задатак креативна мањина успешно одговара решењима која временом и сама постају изазов за нове одговore, и опадају кад креативна мањина, одмарајући се на ловорикама, изгуби своју креативност и способност да одговори на изазове, дегенерише се у доминантну мањину, која настоји да силом одржи стечене позиције. Светскоисторијски процес је дисконтинуиран и историја се, према Тојнбију, поновила око двадесет пута, па је тако идентификовао и двадесет и једну цивилизацију.

Маркс је у *Осамнаестом бримеру Луја Бонапарте* тврдио „да се историја понавља: први пут увек у облику трагедије, а други пут у облику фарсе“. Нису ли „нови светски поредак“ и „глобалистичка визија“ бољег света имали своју трагичну „премијеру“ у великом походу гвоздене машине нацизма, а данашњи следбеници глобализације личе на арлекине који, захваљујући научно-технолошком прогресу, „изводе крваву фарсу“ на разним тачкама свога „глобалног села“.

Нешто слично поручује и Јуриј Лужков већ у самом уводу своје књиге: „Почетком шездесетих многи нису веровали у способност политичара да се избегне нуклеарна катастрофа“² а то што је 21. век дочекао, по њему, историјска је заслуга покољења наших очева и мајки.

Јуриј Лужков (1936, Москва), дугогодишњи градоначелник – „мер“ Москве (од 1992), дванаестомилионског града, није само добар политичар, практичар, већ и писац књига из области друштвене и политичке теорије и праксе у којима промишља савремене проблеме Русије и света. *Обнављање историје* његова је осма књига, која је подељена на уводни део: „Савременост као нова Оса времена за Историју“, и три поглавља: „Сумрак старог света“, „За нови свет: како је он могућ?“ и „Руски пут“.

Већ на самом почетку, у обраћању читаоцима Србије и Црне Горе, аутор експлицира свој став, који је веома редак код писаца сличне провенијенције: „Ја верујем у моћ штампане речи, као што верујем у снагу народног духа“. Ретки су људи чије је образовање усмерено на праксу или експерименте а по занимању су политичари (Ј. Лужков је завршио хемијску школу и све до 1987. радио је у хемијској индустрији) који верују у „моћ штампане речи“, те не штампају само своје пригодне говоре и реторичке фразе, већ су се латили пера и посветили озбиљном промишљању кључних проблема савремене цивилизације.

Трагични 11. септембар 2001. у САД и 23–26. октобар 2002. у Русији преломни су датуми не само као почетак нове епохе већ и као индикатор и завршетак претходног „света“, који је истрошио свој век

² Јуриј Лужков, *Обнављање историје*, „Завет“, Београд, 2003, стр. 9 (књигу је превео наш дипломата, дугогодишњи конзул и амбасадор у земљама некадашњег СССР-а и Русије, књижевник Радослав Пајковић, који је и писац поговора). Лужков мисли на познату кубанску кризу у Заливу свиња, када је дошло до кулминације „хладног рата“ и „блиског сусрета“ нуклеарних потенцијала СССР-а и Сједињених Држава.

употребе у прокламованој доктрини о „крају историје“, насталој у периоду благостања, полазило се од апсолутизације Западног света (као што је и Хегел у Немачкој видео оличење апсолутног духа), његових вредности, тржишне економије и светског политичког система који је израстао из таквог устројства као највише достигнуће цивилизације. Лужков сматра да овај свет више никада неће бити какав је био зато што је *историја обновљена*. Недодирљивост „империјалних“ сила распршила се као пробušени луфтбалон пред налетом новог вида светског тероризма и тада је почело поновно одбројавање. „Историја се поновила и разрушила илузију о срећном завршетку еволуције светске цивилизације, која се појавила крајем 80-тих година, после слома комунистичког система“.³ Обновљање историје настаје онога тренутка када будућност света постане проблем. Садашње стање светске цивилизације и развоја за Лужкова је „најближе оном периоду из историје човечанства, који пада у средину првог миленијума пре наше ере и који је назван 'Временском осом Историје' ... те и наша цивилизација данас ужасно подсећа, у буквалном смислу те речи, на ту слику из прошлости. Ми стојимо на прагу *'нове Осе времена'*, нове велике 'револуције сазнања'“.⁴ Изазов сопствене егзистенције тражи нове одговоре на светске комплексе социјално-економских, демографских, еколошких и политичких нерешених проблема. Човечанство ће преживети као целина само уколико успе да се трансформише и научи да управља тенденцијама свог развоја. Оно је, пре свега, одрживо не као самотворно пророчанство већ као „управљање из будућности“.

Основним обележјима, „ћорсокацима развоја савременог света“, аутор сматра следеће проблеме: кризу идеје прогреса, проблем стабилног развоја, религију економског раста и „дух капитализма“ и проблеме постиндустријског света. О ћорсокацима и пропасти Запада писао је својевремено и Освалд Шпенглер,⁵ који је пре свих грађанских теоретичара увиђао неминовност истрошености одређених „културних“ образаца.

И Јуриј Лужков сматра да је последња трећина 20. века показала да је дошло до дубоке кризе идеје прогреса. Идеја враћања природи и „епоси невиности“ наилази на све већу подршку у читавом свету, а њени заступници су не само еколози већ и противници „неоколонијализма“ и глобализације, и чувари моралних основа за уређење света. Међутим, противуречност се појављује оног тренутка када се позив

³ Исто, стр. 10. Аутор не помиње експлиците творца те идеје, али је очито да је реч о ставовима америчког писца Френсиса Фукујаме (*Крај историје и последњи човјек*, ЦИД, Подгорица, 1997).

⁴ Исто, стр. 12

⁵ Освалд Шпенглер, *Пропаст Запада*, Београд, 1936. године. Он жели да прикаже да не постоји историја човечанства, већ само историја посебних култура. Дефинише је као усамљен и изолован организам вишег реда. Свака култура за хиљаду година обилази свој животни циклус од рађања до смрти, и нестаје без трага

на ограничавање прогреса (који може бити прихватљив за оне који пате од сувишка добара) операционализује и рашчлани: поред „златне милијарде“, у исто време, постоје и милијарда гладних, милијарда болесних, милијарда бедних, милијарда неписмених и милијарда осуђених. Корен проблема је у томе што заосталост, која је резултат изостанка развоја, и даље одговара колонијалним империјама и већ успостављеном колонијалном односу метропола и колонија. У сфери „стабилности развоја“ чињеница је да просечни грађанин САД троши сто педесет пута више енергије од оног у Боливији или Бангладешу. Прогресија пораста становништва на Земљи у наредних 30–50 година указује на повећање од три пута, а према неким и од 15–25 милијарди, што ће, у буквалном смислу, довести у питање опстанак планете. Култ економског раста поприма религијска обележја. Тржиште, и њему примерени закони конкуренције као култ, дели људе на успешне и губитнике. Историјски гледано, капитализам је настао као спој протестантске етике и религијских поставки о „позиву“,⁶ што указује на то да није настао као економски систем, „него као етичка и религијска радна аскеза у суштини“. Проблеми данашњег капитализма су у стварању нових потрошачких потреба, хедонизму и избегавању тешког рада „у зноју лица свог“. Виртуелна финансијска економија је у постиндустријском свету постала најмање производна, и представља виртуелни систем за добит, новац ради новца, „у чему тај новац није повезан са производњом и радним покрићем, него се претвара у информациони фетиш, голе цифре у компјутерима, а све ослоњено на систем информационе доминације Запада“.⁷

Информационо-технолошка доминација је и основ за глобализацију, која је замагљена стратегија прогреса само за себе или, како аутор каже, да се „приватизује будућност“. Са тог аспекта, постоје земље које улазе у зону интереса и оне које не улазе, и које, према томе, нису ни потребне, а ни опасне по њиховински профитерски дух Запада, па се за њих не треба ни интересовати. У геополитичком смислу, Нови свет настаје на „геоекономији“. Међутим, данашњи свет није ни монополарни ни мултиполарни, јер је то свет с неограниченим бројем полова. Геополитички свет је подељен на оне који су у тоталној зависности од међународног капитала и који прихватају и најбесмисленије хирове богатих, и на оне који опстају у паралелном свету, на које се не односе никаква међународна правила или обавезе. У односу на државно устројство, долази до кризе класичног модела државе, као и до примене доктрине ограниченог суверенитета. Аутор сматра да потпуни суверенитет имају само САД, Кина, Индија и Русија. Сумње се појављују чак и када је реч о неким кључним државама Европске уније.

⁶ Макс Вебер, *Протестантска етика и дух капитализма* (1904), „Свјетлост“, Сарајево, 1968.

⁷ Ј. Лужков, *исто*, стр. 41.

Нови феномени историје, међу којима је основни нова конфигурација ограничавања људских права и слобода, настају ради „светог рата с туђим и новим варварима“. При том треба имати у виду да је „циклус ратова и мира повезан са социјалним памћењем“: треба да се смени неколико генерација, да дођу они који не памте ужасе и страдања претходне катастрофе, па да се започне нови рат. Ако треба учити на примерима САД, треба рећи да је њихово социјално памћење исувише бледо и кратко. Додуше, то се увек односило, све до септембра 2001, на туђе територије и удаљене ратне дестинације у којима су они испробавали свој концепт „вестернизације“ и своја најновија оружја и технологије.

У одговору на питање да ли пројекат глобализације стварно постоји и како да се замисле перспективе будућих догађаја, аутор нуди три хипотезе: 1) антиглобалистичку, према којој је крајњи циљ тог процеса стварање домаћина планете – светске владе; 2) стварање светске владе у сенци која користи државе као своје установе а владе као – менаџере, и 3) да се у савременом глобализационом котлу кувају различите тенденције, а међу њима и оне које су антидемократске (реч је о ауторитарним и деспотским режимима који имају „лиценце“ светског жандарма и оне које нису омиљене јер су, у извесном смислу, реметилачки фактори).

Проблем тероризма и етичку могућност масовног терора аутор разматра проблематизујући став Жана Бодријара наведен у чланку „Дух тероризма“. Наиме, тај аутор тврди „да се сада води рат терора против терора“ и да „енергија којом се терор напаја нема узрока и не може се схватити у оквиру никакве идеологије“. Такво третирање терора Лужков сматра херојско-романтичним доживљавањем јер терор само руши и убија, а ништа суштински не мења, „чини свет радикалнијим, путем доношења жртви“. Етичка могућност масовног терора садржана је у томе што терористи присвајају себи прерогативе трансцендентног и сакралног извора морала („неверници нису људи, то су деца 'свиња и мајмуна'“) и тако иступају у име Бога код кога ће, приносећи свој живот као жртву, наћи мир међу праведницима. Лужков износи хипотезу према којој је Запад, приватизујући нешто што у принципу није могуће приватизовати, преузео улогу сличну терористима: дистрибуција морала и постављање шаблона демократије и људских права „тврдећи да само тако и никако другачије... у складу са кулинарским правилом, ракови воле да их куваш живе?“⁸

Повратак идеологије у Историју настоји да демантује универзалност „тржишне економије“. Свет се налази пред претњом „жестоке воље и фанатичне вере“. Ренесанса религија, која је по свој прилици „тужна неизбежност“, према Семјуелу Хантингтону одразиће се на стварање седам или осам регионалних „цивилизација“, изнутра инте-

⁸ Ј. Лужков, *исто.*, стр. 75.

грисаних по конфесионалном обележју, „а међу собом оне ће се налазити у стању перманентног конфликта“. То стање рата свих против свих извесно је као сценарио који је једина могућа историјска перспектива новог света.

Постављајући питање како се може изменити поредак ствари а да се избегне и ново средњовековље и наказност глобализације као нове културе живота, аутор одговара „да то мора бити цивилизација изграђена на новим принципима, ослоњена на други систем вредности, схватања света и погледа на свет“. Претпоставке за то су реформе свих светских религија, рађање новог „принципа Бога“ и принципијелно други ниво перцепције света.

Какве су све могућности за један нови свет? Аутор полази од тога да су људи кад год су добијали нова оруђа и могућност да мењају природу или да утичу на друге људе практично „губили главу“. Криза старијег палеолита била је, према Лужкову, једна од „највећих 'глобалних' криза у људској историји“. Дошло је до дебаланса „технологије“ и „психологије“. Одговор је био прелазак ловаца и вртлара на сарадњу с природом и подела на земљораднике и сточаре. У сваком периоду развоја човек почиње да ратује примерено стицању материјалних добара. Синдром преткризног развоја појављује се на преломним историјским етапама технолошког развоја, када и долази до коренитог преображаја свеукупних вредности. Култ насиља, који настаје као превалентан стереотип понашања, и трошкови који настају на обе стране толико су велики да је исплативија социјална прерасподела богатстава него она која се остварује уз примену насиља. У Првом светском рату, због повећаног коришћења технике, трошкови наоружања износили су 60 одсто војних расхода, док су у Другом светском рату достигли и 70–75 одсто, а треба урачунати и то да су се расходи у другом рату увећали у односу на први, у просеку, приближно за четири-пет пута.

Култивисање филозофије допуштености насиља и војног супротстављања води ка фантастичном порасту обима војне производње и подређивању војног и научног комплекса за потребе рата – директно или индиректно. Издаци за припреме и вођење Првог и Другог светског рата износили су око четири трилиона и 700 милијарди долара. Ако се узме да је било мобилисано око 110 милиона људи, те се та сума подели на број погинулих, долази се до тога да је сваки убијени човек „вредео“ 100.000 долара.

Пуштајући на вољу фантазији, каже Лужков, могуће би било, уместо стварних ратова, организовати „виртуелне“ ратове преко персоналних рачунара, и тако би се празнила повећана агресивна појединачна и држава. У тежњи да се супротстави Новом свету могуће су и злоупотребе, тако да се западна надмоћ у технологији реализује у бесмртност, клонирање и генетски инжењеринг, и тиме обезбеди себи позицију „самодовољне и владајуће мањине“.

Русија данашњице је у тражењу државног уређења које би најбоље одговарало новим глобалним тенденцијама са оријентацијом на будућност, а не на већ виђене клишее. Ново светско лидерство претпоставља на стратешком плану интелектуално лидерство и лидерство воље. Богатство се може стицати радом, али и криминалом и експлоатацијом других народа. Комплекс инфериорности и самонечањења, секундарности свог уникатног бића, произилази из сталног окретања према Европи, из тежње да се она претстигне или достигне. У савременој Русији постоје две тенденције: прва о посебном путу Русије, и друга према којој она треба да постане „мост“ између „Југа“ и Европе. Користећи историјска искуства, треба уочити да у основи интеграције некадашње руске територије није била етничка, већ државна идеја, зависно од епохе: монархистичка или комунистичка.

Да би достигла средњи ниво живота, као у централној Европи, Русији је због природних услова потребно три пута више енергије него Немачкој. Увођењем нових технологија све би се могло радикално променити. У Русији се формирао „самоједући“ тип економије који није способан да донесе не само проширену него ни просту репродукцију, зато што се национални ресурси расипају на демонстративну потрошњу елите и олигарха, а не на задатке развоја, при чему је раст од три до четири одсто, уместо од осам одсто – бесмислен.

Руска Федерација једна је од највећих и најнестабилнијих држава у свету. Некадашњи Совјетски Савез се урушио, поред других узрока, пише Лужков, и зато што је управљање државом растегнутом на осам временских зона било компликовано. Због тога је федерација неопходно државно устројство које ће спајати Север и Југ, Исток и Запад у јединствену целину.

У перспективи, већ за неколико деценија, Русија ризикује да постане демографски „празан простор“ и да буде суочена са значајном имиграцијом, која мора дугорочно да се контролише. Проблеми регионалног карактера чине оно што он назива „неосвојена Русија“.

„Један од најглавнијих услова за успех у будућем свету“, да би се сачувао интелектуални суверенитет, пише Лужков, „представља – способност да се живи од своје памети“.⁹ Примењено на државу, то претпоставља способност не појединих лица, већ института за државну стратегију који ће радити на нивоу највише мисли времена. Блиставих умова је било увек, али их држава није користила већ су принуђивани на емиграцију, пасивност или ћутање, а понекад и затвор. У модернизацији земље потцењивање рада чини једну од фундаменталних препрека за развој земље, те је неопходно и реформисање плата и доходака у целини као снажног мотивационог чиниоца у реформи односа према људима.

⁹ Ј. Лужков, исто, стр. 156.

У оквиру стратегије Русије за Нови свет, Лужков сматра да Русија има мало позитивних аспеката за интегрисање у светски економски систем јер је сарадња са ММФ-ом и Светском банком, у суштини, „однос кредитора и не много имућног дужника“, при чему се те институције појављују као заступници само једног типа либералне економије, а не као институције Уједињених нација. У будућности треба рачунати и на стварање новог финансијског и валутног центра са јаким јуаном и јеном.

Војни потенцијал Русије он оцењује двојако: „Русија је и даље водећа нуклеарна земља, по својој моћи упоредива само са САД“. При том треба имати на уму да војни ваздушни потенцијал САД премашује руски за 10–12 пута, а војни ваздушни потенцијал Велике Британије, Француске и Кине такође је неколико пута већи од руског. Значајни проблеми у реформи војске, ширење НАТО-а до граница Русије и етнички сукоб у бившој Југославији очигледно указују на недостатак ресурса и инструментаријума за утицај на важне међународне догађаје војно-политичке природе. Ако су оружане снаге инструмент одвраћања државе, онда је он знатно поткопан, што се показало и на примеру Чеченије.

У спољнополитичком погледу, Русија је водећа регионална држава евроазијског простора која има значајне могућности за глобални утицај на светски систем, у првом реду нуклеарног и институционалног чиниоца, али не и за проналажење новог инструментаријума за утицање на друге државе. „Брза интернационализација локалних конфликта постала је једна од најопаснијих црта савремених међународних односа. Грубо – жандармско – спољно мешање само продубљује конфликте“.¹⁰ То се показало и на примеру бивше Југославије.

Светска заједница се показала у скоро свим случајевима као немоћна, а ОУН биле су на нивоу некадашње Лиге народа, која је поклекла пред првим налетом фашизма. Самовоља појединих великих сила, превасходно САД, да пресуђују у свим споровима заснива се на економији, где њен удео у свету износи 15–20 одсто. „Жандармске“ тежње у понашању САД јављају се због двоструког положаја економског чина: у истом степену су у зависности од спољног света.

Друга јединствена црта САД јесте процес корените промене идентитета. Масовно повећање афроамеричког и латиноамеричког становништва, уз све већу популарност ислама, битно мењају основне значајке карактера америчког друштва. Недоследност у спољнополитичким односима често је и последица нестабилности у горњим слојевима елита.

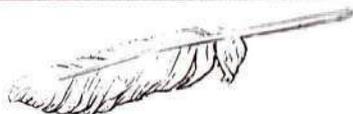
Трећа особеност САД чини преузимање улоге светског жандарма, светског пастора и проповедника који ће поучавати читав остали свет како да живи, да се повинује њиховим санкцијама или да прихва-

¹⁰ Ј. Лужков, *исто*, стр. 190.

ти шаргарепу на врху штапа. Честа су мета проповедника и Европа, Русија и Кина, а не само „одбачене“ земље из крила „усређитеља“ с вишедеценијским ембаргом, као што је Куба, или у последње време Северна Кореја, Ирак, Сирија, и ко зна ко још из круга малих и зависних које Вашингтон оптужује за подршку тероризму или неки други неподобни поступак.

Својевремено је Реган позивао СССР, који се тада бавио „подучавањем других како треба да живе“, да постане „нормална земља“. Сад се тај апел „може окренути ка САД – постаните 'нормална земља“.

Вечити оптимиста, чак и у тешким тренуцима октобра 2002. године, Јуриј Лужков на крају ове веома непристрасно, на моменте и оштро писане књиге поручује: „Наш свет је почесто неправедан и жесток. Али је и сувише крхак наш дом – планета Земља. Сувише смо ми мали пред лицем Творца и вечности, да бисмо допустили разарање оног што нисмо створили, и да бисмо уништили успомену на наше претке и будућност наших потомака“.

Partnership for Peace Integration: Croatia, Serbia & Montenegro

by Dr Amadeo Watkins

The author analyses the similarities and differences in the status of Croatia and Serbia & Montenegro, and suggests a differentiated approach to NATO and EU reflecting security efforts and achievements of the two countries, as well as other Western Balkan countries. Critically important involvement of the international community, instead of playing a 'carrot and stick' approach, should take a dimension of support and co-operation, requiring a more focused and coordinated approach at all levels. The course and the issues of the Security Sector Reform in Croatia and Serbia & Montenegro are summed up in the following key points:

- Legislative and institutional changes have begun, but are still not adequate.
- Civil and political accountability are poor and institutions weak.
- Continued international political support and technical assistance will be critical but must be: focused on advancing regional peace and stability, e.g. by encouraging horizontal linkages; more selective and better coordinated; linked to continued, genuine cooperation with the International Criminal Tribunal for (former) Yugoslavia.
- Defense reform in all Western Balkan countries is driven by external pressure.
- Priority must be given to more difficult, and politically costly, decisions, based on cost-effectiveness.
- Awareness of defense issues is still kept within the Ministry of Defense and the General Staff, with little involvement of civil society.
- The 1990s wars still loom large in public consciousness and military planning.
- Defense reform in Croatia is progressive, but *ad-hoc*, with little strategic vision.
- Requests for special treatment at the Istanbul Summit are inappropriate, especially in light of the unresolved issue of the International Criminal Tribunal for (former) Yugoslavia in The Hague.
- Defense reform in Serbia and Montenegro is not advancing as hoped, primarily due to lack of political consensus.

Countries in Transition and Partnership for Peace: Opportunities in Officer Education

by Dejan Gajić

The training and education are integral parts of military organization and are addressed with concern in armed forces of all countries. The paper discusses the existing solutions in the officer training and education in the transition countries participating in the Partnership for Peace program, in order to help determine future guidance in the reform of this system in Serbia and Montenegro.

Having given a short review of the background and development of the officer education, placing special emphasis on the education system of the US and USSR armed forces during the cold war period, the author discusses the education system reforms in armed forces after the dissolution of USSR and within the democratic transition process in the Central and Eastern European countries. It is understood that within the officer training and education the Partnership for Peace looks into the program framework that would improve the activities related to the training and education. The paper also surveys the most renowned educational institutions that can carry out the education and advanced training of officers coming from the transition countries.

Key words: training, education, armed forces, officer cadre, countries in transition, Partnership for Peace, North Atlantic Alliance.

The Place of Civil-Military Co-operation within NATO Operations

by Jean Pelletier

The author discusses the background, definition and application of civil-military cooperation (CIMIC), as well as its core functions within NATO operations. There follows an analysis of the components and associated activities of the civic-military co-operation, and a list of principles governing the military direction of the civil-military co-operation. The author concludes that the civil-military co-operation has to provide the civil-military liaison, in order to support the force, but also the civilian environment. The long-term purpose of CIMIC is to help create and sustain conditions that will support the achievement of a lasting solution to the crisis.

Key words: civil-military co-operation, functions of civil-military co-operation, associated activities, principles of civil-military co-operation.

Theoretical and Practical Aspects of Contemporary Operations

On April 20, 2004, the National Defense School of the Military Academy in Belgrade organized the Symposium in "Theoretical and Practical

Aspects of Contemporary Operations". The general goal of the Symposium was to initiate and analyze the requirements and capabilities, as well as the scope of a new and redefined approach to operations in contemporary environment, including their evolution. The scientific goal was achieved through comprehensive and consistent theoretical-empirical procedure that defined theoretical basis for observing the evolution of the operation as a category of the art of war and identified the emerging changes in its constituents, providing cognitive suppositions for innovating its contents, preparation, organizing and conducting. The practical goal involved the provision – based on comprehensive multidisciplinary analysis of the operation as a category – of a broader theoretical framework for educational purposes at all levels of education in the military school system, as well as the basis of elaborating the models of the tasks required in postgraduate advanced professional training of the officers commanding the units and institutions of the Army of Serbia and Montenegro. Apart from the above mentioned, the practical goal of the Symposium implied also further organizational and functional aspects of the work on sizing the subject-matter and departments of the National Defense School. The subject of the Symposium was contemporary military operations, operations of "the new generation". By introducing a new term of "non-combat activities" in the theory of operational art, the aspects of the operation were extended to political, diplomatic, economic, technical-technological, legal, and other areas, making the former categorization and analysis of operations extremely complex. The subject of the Symposium was elaborated through a number of subject areas: Theoretical and Doctrinal Basis of Operations; Defining, Categorizing, Contents and Course of the Operation; Command and Control in Operations; Logistic Support of the Operation and a Logistic Operation; Intelligence Support of Contemporary Operations and an Intelligence Operation; and Security Support and Security, Counter-Intelligence and Anti-Terrorist Operations.

The work of the Symposium was organized in six working groups where 84 papers were presented. All papers will be included in a collection of the papers to be published by the Military Academy. The Editorial Board of "Vojno delo" expresses its thanks to the organizers for having been given the opportunity to publish 13 papers presented on the Symposium.

Approche au Partenariat pour la Paix: La Croatie et La Serbie et Monténégro

Dr Amadeo Watkins

Auteur fait une analyse des ressemblances et des différences concernant le status de la Croatie et de la Serbie et Monténégro et parle pour une approche différente à l'OTAN et à l'UE qui reflète les efforts de sécurité des deux pays ainsi que les autres pays des Balkans de l'Ouest. L'engagement international est aussi important mais il faut, au lieu de la politique „de la carote et du bâton“, qu'il prenne une dimension de l'appui et de coopération, c'est-à-dire qu'il soit plus coordonné sur tous les niveaux. Le courant et les problèmes de la réforme du secteur de sécurité en Croatie et en Serbie et Monténégro sont, d'après l'auteur, les suivants:

- Changements constitutionnels et juridiques sont déclenchés mais ils ne sont pas encore adéquats.

- Responsabilité politique et civique sont minimales et institutions à bas niveau.

- Appui politique et technique international continu doit être de l'importance significative et doit être dirigé vers renforcement de la paix et de la stabilité régionale, par exemple, par les liens horizontaux; sélectif et coordonné; lié à la coopération continue avec le Tribunal international pour les crimes de guerre en ex-Yougoslavie.

- Réforme de la défense dans tous les pays des Balkans de l'Ouest est mise en marche par les pressions de l'extérieur.

- Priorité doit être mise sur les décisions politiques fondées sur une rentabilité.

- Problèmes de défense ne sont pas l'affaire des Ministères de la défense et de l'Etat-major Général mais aussi de la société civile entière.

- Guerres menées durant les années 90 sont encore présentes dans l'esprit de grand public et dans la planification militaire.

- Réforme de défense en Croatie avance mais ad hoc sans une vision stratégique.

- Demandes pour un traitement spécial durant le sommet de l'Instanbul, ne sont pas justifiées, surtout quand on a un problème non résolu concernant le Tribunal international à la Haye.

- Réforme de défense en Serbie et Monténégro n'avance pas comme prévue, avant tout à cause de manque de consensus politique.

Pays en transition et „Partnariat pour la Paix: possibilités dans le domaine de l'éducation des officiers

Dejan Gajic

Le domaine de l'entraînement et de l'éducation est une partie de l'organisation militaire et on en consacre une attention particulière dans les forces armées du monde. Dans cet oeuvre on fait une analyse des résolutions existentes dans le domaine de l'éducation des officiers des pays en voie de transition qui participent dans le Programme „Partnariat pour la Paix“, en vue de déterminer les directions futures de la réforme du système régnant en Serbie et Monténégro.

Après bref aperçu sur la naissance et le développement du système de l'éducation des officiers, avec un accent sur le système dans les forces armées des EUA et de l'URSS dans la période de la „guerre froide“, auteur fait une analyse des réformes dans les forces armées après la disparition de l'URSS, c'est-à-dire dans le processus de démocratisation des pays de l'Europe Central et Est. On comprend que „Partnariat pour la paix“ dans le cadre de l'éducation des officiers fait une analyse en vue d'améliorer le programme de l'éducation et les activités liées à l'entraînement et l'éducation. Dans cet article on mentionne la liste des établissements dans lesquels on peut faire le perfectionnement des officiers des pays en voie de transition.

Mots clés: entraînement, éducation, forces armées, cadre des officiers, pays en voie de transition, „Partnariat pour la Paix“, Alliance Nord-Atlantique.

Place de coopération civico-militaire dans les opérations de l'OTAN

Jean Pelletier

Auteur étudie la racine, définition et application de la coopération civico-militaire, ainsi que ses fonctions dans les opérations de Alliance Nord-Atlantique. Une analyse des composants et des activités de cette coopération avec le registre des principes significatifs pour cette activité suit la pensée principale. Auteur conclue que la coopération civico-militaire doit assurer une alliance à cause de l'appui offert aux forces armées, mais aussi à l'environnement civil. Le but à long terme de cette coopération est une sorte d'aide durant la création des conditions pour atteindre une résolution durable de la crise existante.

Mots clés: coopération civico-militaire, fonctions et principes de coopération civico-militaire, activités simulaires, principes de coopération civico-militaire.

Ecole de défense nationale de l'Académie militaire à Belgrade a organisé, le 20 avril 2004, symposium sous titre „Aspets théorique et pratique des opérations contemporaines“. Le but de symposium a été déclanchement et analyses des besoins et des possibilités, atteints du rapport nouveau et redéfini envers les opérations dans les conditions contemporaines, ce que comprend leur développement aussi. Cela peut être réalisé dans un processus empirico-théorique qui définit les fonds théoriques pour le développement des opérations comme catégorie de l'art de guerre et identifie les changements dans leurs constituences ce que permet d'assurer les suppositions pour l'innovation de leur contenu, préparatifs, organisation et réalisation. Sous ces termes on comprend l'assurance du cadre théorique adéquat aux besoins de l'éducation sur tout les niveaux de l'éducation dans le système des écoles, comme la base pour le développement du modèle des devoirs pour les besoins d'application des stagiaires aux études post-diplomées pour les postes de commandement dans les unités de l'Armée de Serbie et de Monténégro. Sauf cela, le but pratique de Symposium implique l'aspect organisationnel et fonctionnel au point de vue dimension des sujets dans les sections de l'Ecole de défense nationale. Le sujet principal du Symposium a été les opérations militaires contemporaines, dites opérations de la „nouvelle génération“. Après mise en application du terme „activités sans arme“ dans la théorie de l'opératique, les aspects des opérations sont élargis dans les sphères politique, diplomatique, économique, technologique, juridique et autres, ce que la classification existante fait très compliquée. Le sujet de Symposium est opérationnalisé à travers les parties thématiques: Les fonds théoriques et doctrinaux des opérations; Définition, classification, contenu et réalisation des opérations; Commandement des opérations; Appui logistique des opérations et opérations logistiques; Opérations de renseignement et renseignement durant les opérations; Opérations de sûreté et opérations contrespionnages et contreterroristes.

Le travail de Symposium a été organisé en six sections où on a vu présentés 84 travaux individuels. Tous les travaux seront publiés dans un recueil des travaux comme une édition à part de l'Académie militaire.

Rédaction de la revue „Vojno delo“ remercie à l'organisateur de lui permettre de publier 13 travaux choisis présentés durant Symposium

Beitritt der Friedenspartnerschaft: Kroatien und Serbien und Montenegro

Dr. Amadeo Watkins

Der Autor befasst sich mit der Analyse der Ähnlichkeiten und Unterschiede zwischen Kroatien und Serbien und Montenegro im Hinblick auf deren Status und setzt sich für einen differenzierten Zugang zu der NATO und der EU ein, der die Anstrengungen und die Errungenschaften im Bereich der Sicherheit dieser Staaten, sowie auch der übrigen Länder des Westbalkans widerspiegelt. Die Mitwirkung der internationalen Gemeinschaft ist weiterhin von einer wesentlichen Bedeutung; Statt des bekannten Mittels „der Karotte am Stab“, sollte sie eine Dimension der Unterstützung und Zusammenarbeit bekommen, sowie auch einen in höherem Maß fokussierten und koordinierten Zugang auf allen Ebenen aufweisen. Den Verlauf und die Probleme der Reform des Sicherheitssektors in Kroatien und Serbien und Montenegro hat der Autor in folgende Schlüsse zusammengefasst:

- Die gesetzgebenden und institutionalen Veränderungen sind in gang gesetzt worden, aber sind noch nicht entsprechnend.
- Die bürgerliche und politische Verantwortung ist nicht zufriedenstellend und die Institutionen werden zunehmend schwach.
- Ständige internationale politische Unterstützung und technische Hilfe werden von ausserordentlicher Bedeutung sein, aber sie müssen auf die Stärkung des regionalen Friedens und der Stabilität ausgerichtet sein, z. B. durch die Veranlassung der horizontalen Verbindungen; Sie müssen mehr selektiv und besser koordiniert sein und mit der fortdauernden, wahrhaftigen Zusammenarbeit mit dem Internationalen Gerichtshof für Kriegsverbrechen im ehemaligen Jugoslawien in Verbindung stehen.
- Die Reform der Verteidigung wird in sämtlichen Staaten des Westbalkans durch den Druck von aussen in Bewegung gesetzt.
- Die schwerwiegenden und politisch aufwändigen Entscheidungen, die auf Rentabilität begründet sind, müssen Priorität haben.
- Mit den Problemen der Verteidigung befassen sich weiterhin nur das Verteidigungsministerium und der Generalstab, während die bürgerliche Gesellschaft unzureichend involviert ist.
- Die Reform der Verteidigung in Kroatien geht zwar voran, aber *ad hoc* vermisst sie eine echte strategische Vision.

- Die Forderungen nach einer speziellen Behandlung auf dem NATO-Summit in Istanbul haben keinen Rückhalt, insbesondere in Hinsicht auf das ungelöste Problem mit dem Internationalen Tribunal für Kriegsverbrechen in Haag.

- Die Reform der Verteidigung in Serbien und Montenegro macht keine erwartungsgemässen Fortschritte, vor allem wegen des mangelnden politischen Konsensus.

Die Staaten in Transition und die Friedenspartnerschaft: die Möglichkeiten im Bereich der Ausbildung der Offiziere

Dejan Gajic

Der Bereich der Ausbildung ist ein Bestandteil der militärischen Organisation und ihr wird eine besondere Beachtung in den Streitkräften sämtlicher Staaten geschenkt. In dieser Arbeit wurden die vorhandenen Lösungen im Bereich der Ausbildung der Offiziere in den Transitionsländern, die in dem Programm Friedenspartnerschaft sind, zwecks Feststellung zukünftiger Richtlinien der Reform dieses Systems in Serbien und Montenegro analysiert.

Nach dem Rückblick auf die Entstehung und Entwicklung der Offizierausbildung, mit besonderem Nachdruck auf die Ausbildungssysteme in den Streitkräften von den USA und der UDSSR zur Zeit des „kalten Krieges“, untersucht der Autor die Reformen des Ausbildungssystems in den Streitkräften nach dem Zerfall der UDSSR, bzw. im Prozess der demokratischen Transition in den Staaten von Mittel- und Osteuropa. Es ist selbstverständlich, dass im Bereich der Offizierausbildung die Friedenspartnerschaft den Rahmen des Programms analysiert, der zur Verbesserung der Tätigkeiten im Bezug auf die Ausbildung dienen würde. Im Artikel wurde die Übersicht der wichtigsten Ausbildungsstätten vorgelegt, in denen die Aus- und Fortbildung der Offiziere aus den Transitionsländern möglich ist.

Schlüsselwörter: Ausbildung, Streitkräfte, Offiziere, Transitionsländer, Friedenspartnerschaft, Nordatlantische Allianz.

Die Rolle der zivil-militärischen Zusammenarbeit in den Einsätzen der Nordatlantischen Allianz

Jean Pelletier

Der Autor behandelt die Herkunft, die Definition und die Anwendung der zivil-militärischen Zusammenarbeit, sowie auch ihre Rolle in den Einsätzen der Nordatlantischen Allianz. Es folgt die Analyse der Komponenten und der verwandten Tätigkeiten der zivil-militärischen Zusammenarbeit und der Register der Prinzipien, die für die zivil-

militärische Steuerung in den Einsätzen bedeutend sind. Der Autor zieht die Schlussfolgerung, dass die zivil-militärische Zusammenarbeit zur Unterstützung der Kräfte und der zivilen Umgebung zivil-militärische Verbindungen herstellen soll. Der langfristige Zweck der zivil-militärischen Zusammenarbeit ist die Hilfeleistung bei der Herbeiführung der Umstände zur dauerhaften Lösung einer bestehenden Krise.

Schlüsselwörter: zivil-militärische Zusammenarbeit, die Rolle der zivil-militärischen Zusammenarbeit, die verwandten Tätigkeiten, die Prinzipien der zivil-militärischen Zusammenarbeit.

Die Theoretischen und praktischen Aspekte der gegenwärtigen Einsätze

Organisiert von der Schule der nationalen Verteidigung der Militärakademie in Belgrad wurde am 20. April 2004 das Symposium „Theoretische und praktische Aspekte der modernen Einsätze“ abgehalten. Das allgemeine Ziel des Symposiums ist die In-Gang-Setzung und die Analyse der Bedürfnisse und der Möglichkeiten, sowie auch der Reichweite des neuen und redefinierten Verhältnisses zu den Einsätzen in den gegenwärtigen Umständen, mit Rücksicht auf ihre Entwicklung. Das wissenschaftliche Ziel erreicht man durch das ganzheitliche und konsistente theoretisch-empirische Verfahren, mit dem die theoretischen Grundlagen zur Verfolgung der Entwicklung des Einsatzes als Kategorie der Kriegskunst definiert und die neu entstandenen Veränderungen in seinen Bestandteilen identifiziert werden, wodurch bedeutende Voraussetzungen für die Innovation seines Inhaltes, seiner Vorbereitung, Organisation und Durchführung geschaffen sind. Unter dem praktischen Ziel versteht man – aufgrund einer allumfassenden multidisziplinären Analyse des Einsatzes als Kategorie – die Sicherung eines breiteren theoretischen Rahmens zu edukativen Zwecken auf sämtlichen Bildungsebenen der militärischen Ausbildung, sowie auch die Sicherung der Grundlagen für die Aufarbeitung der Aufgabenmodelle, die für die Fortbildung der Hörer an der postgraduierten Fachfortbildung des Führungspersonals in den Einheiten und Einrichtungen der Streitkräfte von Serbien und Montenegro benötigt werden. Darüber hinaus impliziert das praktische Ziel des Symposiums das weitere organisatorische und funktionale Aspekt der Arbeit an der Dimensionierung der Fächer und der Katheder in der Schule der nationalen Verteidigung. Der Gegenstand des Symposiums sind die gegenwärtigen militärischen Einsätze, die Einsätze der „neuen Generation“. Mit der Einführung des neuen Begriffes „nicht-militärische Tätigkeiten“ in die Theorie der Operatik, breiten sich die Aspekte des Einsatzes auf politische, diplomatische, ökonomische, technische, juristische und andere Sphären aus, was die bisherige Klassifizierung und Analyse der Einsätze sehr kompliziert macht. Der Gegenstand des Symposiums wird durch einige Themenbereiche operationalisiert: Theoretische und doktrinäre Grundlagen der Einsätze; Definition,

Klassifizierung, Inhalt und Verlauf des Einsatzes; Die Führung in den Einsätzen; Die logistische Unterstützung des Einsatzes und der logistische Einsatz; Die nachrichtendienstliche Sicherung der Gegenwärtigen Einsätze und der nachrichtendienstliche Einsatz und Die Sicherstellung der Sicherheit und die Sicherheits- und antiterroristischen Einsätze.

Das Symposium war in sechs Gruppen organisiert, in denen 84 Arbeiten vorgestellt wurden. Alle Arbeiten werden in einem Sammelband der Arbeiten veröffentlicht, in der Edition von der Militärakademie. Die Redaktion des Periodikums „Militärisches Werk“ ist dem Organisator zum Dank verpflichtet für die Gelegenheit zur Publikation der 13 Arbeiten, die auf dem Symposium vorgestellt wurden.

Присоединение к партнерству во имя мира: Хорватия и Сербия и Черногория

Д-р Амадео Воткинс

Автор подвергает анализу сходства и различия в статусе Хорватии и Сербии и Черногории, причем считает, что к НАТО необходимо присоединиться дифференцированным способом, в зависимости от усилий в области безопасности и достижений этих двух стран, а также других стран Западных Балкан. И впредь остается существенно важным привлечение международного сотрудничества, которое должно, вместо известного метода „марковки и палки“, получить измерение поддержки и сотрудничества, более фокусированный и координированный в Хорватии и Сербии и Черногории автор сосредоточил в следующих выводах:

- Законодательные и институциональные изменения начались, но они все ещё неадекватны.
- Гражданская и политическая ответственности являются неудовлетворительными, а институты слабыми.
- Постоянная международная поддержка и техническая помощь, имеющие исключительно важное значение, должны быть сосредоточенными на укреплении регионального мира и устойчивости, поощрение горизонтальными с постоянным, полным сотрудничеством с Международным трибуналом для военных преступлений в предшествующей Югославии.
- Реформу обороны во всех странах Западного Балкана побуждает давление извне.
- Приоритет надо предоставить более сложным и дорогим решениям, основанным на рентабельности.
- Проблемы обороны все еще занимают только Министерство обороны и Генштаб, причем гражданское общество остается недостаточно включенным.
- Гражданские войны, имевшие место в девяностых годах XX века, все еще присутствуют в сознании общественности и военном планировании.
- Реформа обороны в Хорватии продвигается вперед, но она все еще проводится *ad hoc*, без настоящей стратегической концепции.

– Требования приобрести специальный статус на саммите в Стамбуле не являются оправданными, учитывая нерешенные проблемы с Международным трибуналом для военных преступлений в Гааге.

– Реформа обороны в Сербии и Черногории не продвигается вперед ожидаемыми темпами, в первую очередь по причине отсутствия политического консенсуса.

Страны в транзиции и партнерство во имя мира: широкий диапазон возможностей в области подготовки кадров офицеров

Деян Гаич

Область подготовки и образования является составной частью военной организации, которой посвящается особое внимание в вооруженных силах всех стран. В работе анализу подвергаются существующие решения в области подготовки и образования кадров офицеров стран в транзиции, участвующих в программе Партнерство во имя мира, с целью определения будущих направлений реформы этой системы в Сербии и Черногории.

После предоставления краткого обзора становления и развития подготовки кадров офицеров, в котором особое внимание уделяется системе подготовки в вооруженных силах США и СССР в периоде холодной войны, автором подвергаются анализу реформы системы образования кадров офицеров в вооруженных силах после распада СССР, т. е. в процессе демократической транзиции в странах Средней и Восточной Европы. Подразумевается, что Партнством во имя мира в области подготовки и образования кадров офицеров анализируются рамки программы, целью которой является улучшение деятельности, связанной с подготовкой и образованием кадров офицеров. В статье приводится и перечень наиболее значительных образовательных заведений, в которых имеется возможность обучения и совершенствования кадров офицеров из стран, находящихся в транзиции.

Ключевые слова: подготовка, образование, вооруженные силы, кадры офицеров, страны в транзиции, Партнерство во имя мира, Североатлантический альянс.

Место гражданско-военного сотрудничества в операциях НАТО

Жан Пелетье

Автором рассматриваются происхождение, определение и применение гражданско-военного сотрудничества, а также и его функции в операциях Североатлантического альянса. Анализу подвер-

гаются составляющие и родственные активности гражданско-военного сотрудничества и принципы, имеющие значение для направления в операциях. Автором делается вывод, что гражданско-военное сотрудничество должно обеспечить гражданско-военное связывание, с целью оказания поддержки силам, но и гражданскому окружению. Долгосрочной целью гражданско-военного сотрудничества является оказание помощи в создании условий для достижения прочного решения существующего кризиса.

Ключевые слова: гражданско-военное сотрудничество, функция и принципы гражданско-военного сотрудничества, родственные активности, принципы гражданско-военного сотрудничества.

Теоретические и практические аспекты современных операций

В организации Школы национальной обороны Военной академии в Белграде 20 апреля 2004 года состоялся симпозиум Теоретические и практические аспекты современных операций. Общей целью Симпозиума являлся анализ потребностей и возможностей нового отношения к операциям в современных условиях, что подразумевает и их развитие. Научная цель осуществляется целостным и консистентным теоретическо-эмпирическим методом, которым определяются теоретические основы для ознакомления с развитием операции как категории военного искусства, а также опознаются новейшие изменения в ее составляющих, чем обеспечиваются предпосылки для совершенствования ее содержания, подготовок, организации и проведения. Под практической целью подразумевается обеспечение – на основе всеобъемлющего мультидисциплинарного анализа операции как категории – более широких теоретических рамок для образовательных потребностей на всех уровнях обучения в системе военного школьного дела, а также основы для разработки модели задания для потребностей совершенствования слушателей на высших командных кадрах частей и учреждений Войска Сербии и Черногории. Кроме указанного, практическая цель Симпозиума подразумевает и организационный и функциональный аспекты работы над определением учебных предметов и кафедр в Школе национальной обороны. Предметом Симпозиума являлись современные военные операции, операции „нового поколения“. Введением понятия „небоевые активности“ в теорию оперативного искусства аспекты операции расширяются на политическую, дипломатическую, экономическую, технико-технологическую, юридическую и другие сферы, что существующие классификацию и анализ операций делает весьма сложными. Предмет Симпозиума рассматривался в рамках нескольких тематических областей: Теоретические и доктринальные основы операции; Определение, классификация, содержание и ход операции; Руководство и командование в операциях;

Тыловая поддержка и тыловая операция; Разведывательное обеспечение современной операции и разведывательная операция и Обеспечение безопасности операции и операция по безопасности вместе с контрразведывательной и контртеррористической операцией.

Работа Симпозиума проводилась в шести секциях, в которых излагались 84 работы. Все работы будут опубликованы в сборнике работ в издании Военной академии.

Редакция Военного дела выражает благодарность организатору за предоставление возможности опубликовать 13 работ, представленных на Симпозиуме.

Ликовно-графички уредник
Божидар Мркоња

Језички редактор
Нада Драгишић

Преводиоци:

на енглески
Душанка Пивљанин

на француски
Милан В. Петковић

на немачки
Гордана Богдановић

на руски
Зоран Стевановић

Коректор
Бојана Узелац

Тираж 1.200 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПАРИЈА – БЕОГРАД, Ресавска 40 б

На основу мишљења Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије,
бр. 413-00-1203/2001-01, од 12. 09. 2001. године, часопис је ослобођен пореза на промет.

УДК – Центар за војнонаучну документацију и информације (ЦВНДИ)